

วารสาร สหวิทยาการ

ปีที่ 15
ฉบับที่ 2

วิทยาลัยสหวิทยาการ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Journal of Integrated Sciences
College of Interdisciplinary studies
Thammasat University
Volume 15, Issue 2 (Apr. 2018 - Sep. 2018)

Journal
of Integrated Sciences

วารสารสหวิทยาการ

Journal of Integrated Sciences

ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (เมษายน 2561-กันยายน 2561)

Volume 15, Issue 2 (Apr. 2018 - Sep. 2018)

ISBN: 1685-2494

เจ้าของ **วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่งนภา เทพภาพ

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์สายันต์ ไพรชาญจิตร

นักวิชาการอิสระ

อาจารย์ ดร.จิตติวุฒิ บุญวงศ์วิวัชร

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่งนภา เทพภาพ

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิทธิพล เครือรัฐติกาล

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ

นางสาววลิตพร จิโนทา

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นางสาวหฤทัยรัตน์ ศรีจันทร์ขำ

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ออกแบบปก อาจารย์บุษกร ฮวบเข้ม

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

สหวิทยาการ : รุ่งนภา เทพภาพ,(บรรณาธิการ)

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2561

จำนวน 400 เล่ม

พิมพ์ที่ : นิตยธรรมการพิมพ์

76/251-3 หมู่ 15 ต.บางม่วง อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี 11140

โทร. 0 2403 4567, 0 2449 2525, 08 1309 5215

E-mail : niti2512@hotmail.com, niti2512@gmail.com

ติดต่อกองบรรณาธิการ

นางสาววลิตพร จิโนทา นางสาวหฤทัยรัตน์ ศรีจันทร์ขำ

กองบรรณาธิการวารสารสหวิทยาการ

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เลขที่ 2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร จังหวัดกรุงเทพฯ 10200

E-mail : Ci.journal@tu.ac.th

โทรศัพท์ 02-623-5251 ต่อ 2841 (ท่าพระจันทร์)

โทรศัพท์ 054-237-999 ต่อ 5338 (ศูนย์ลำปาง)

บทความทัศนะ ข้อคิดเห็น ภาพที่ปรากฏ

ในวารสารเล่มนี้เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน

บรรณาธิการและกองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นพ้องด้วย

และไม่ถือเป็นความรับผิดชอบ

ลิขสิทธิ์เป็นของผู้เขียนและวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การตีพิมพ์ชื่อต้องได้รับอนุญาตจากผู้เขียน

และวิทยาลัยสหวิทยาการโดยตรง

และเป็นลายลักษณ์อักษร

วารสารสหวิทยาการ (Journal of Integrated Sciences) ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (เมษายน 2561-กันยายน 2561) ฉบับนี้ยังคงอัตลักษณ์ของวารสารที่เน้นการนำเสนอองค์ความรู้ที่หลากหลายสาขาวิชาการ อันตัวตนเฉพาะของวารสารเล่มเล็กๆ เล่มนี้ วารสารฉบับนี้ประกอบด้วยบทความวิจัยและบทความวิชาการทั้งสิ้น 6 ชิ้น ครอบคลุมทั้งองค์ความรู้ทางด้านโบราณคดี คติชนวิทยา มนุษยศาสตร์ดิจิทัล ภาพยนตร์ศึกษา การพัฒนาสังคม รวมถึงเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยการพัฒนาเมือง งานทั้ง 6 ชิ้น ได้ผลิตสร้างองค์ความรู้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในประเทศไทยทั้งในห้วงเวลาของอดีต ปัจจุบัน ผลงานบางชิ้นได้ชวนเราคิดต่อถึงกระบวนการศึกษาทางสังคมศาสตร์ในโลกอนาคตอย่างน่าตื่นเต้น

งานศึกษาของ *เมธิ เมธาสิทธิ สุขสำเร็จ* เรื่องพระพิมพ์ดินเผาสมัยทวารวดีที่เมืองโบราณเขลางค์ ได้ชี้ให้เห็นว่า พระพิมพ์ดินเผา เปรียบเสมือนหลักฐานทางโบราณคดีซึ่งแสดงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนโบราณในเขตแอ่งที่ราบเชิงใหม่-ลำพูน ในช่วงสมัยวัฒนธรรมทวารวดี ระหว่างเมืองโบราณเขลางค์ และเมืองโบราณทวารวดี นอกจากนี้บทความยังได้ชี้ให้เห็นถึงคติความเชื่อทางพุทธศาสนาที่ปรากฏบนพระพิมพ์ดินเผาซึ่งสะท้อนถึงการได้รับอิทธิพลของศิลปะเขมรได้อย่างน่าสนใจ

ส่วนงานศึกษาของ *โอฬาร รัตนภักดี* เรื่องการศึกษาเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ของไทย อันเป็นงานศึกษาในแวดวงคติชนร่วมสมัย ชวนให้เราพิจารณาวิเคราะห์เพลงร้องเล่นสมัยใหม่ ซึ่งเป็นการละเล่นร่วมสมัยที่เกิดขึ้นในยุคนี้ ผู้เขียนได้ทำการวิเคราะห์และค้นพบว่า เพลงร้องเล่นสมัยใหม่บางส่วนมีขนบคล้ายคลึงกับเพลงพื้นบ้านของไทยซึ่งอาจจะสามารถจัดเป็นเพลงพื้นบ้านประเภทหนึ่งที่สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งทำหน้าที่ผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมบางประการ และถูกใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงออกและสะท้อนอัตลักษณ์บางแง่มุมของหนุ่มสาวในยุคปัจจุบันโดยเฉพาะในบริบทของมหาวิทยาลัย

งานของ *อติ สุวรรณทัต* ได้อธิบายนิยามความหมาย พัฒนาการของแนวคิดและองค์ความรู้ที่ถูกขนานนามว่า “มนุษยศาสตร์ดิจิทัล” อันเป็นแนวทางการศึกษาแบบประสานความรู้ในสาขาต่างๆเข้าด้วยกัน โดยอาศัยการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีและคอมพิวเตอร์ งานศึกษานี้ได้ชี้ชวนให้เรานึกถึงวิธีการศึกษาที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงไปของสังคมวัฒนธรรมของโลกในอนาคตได้อย่างสนุก

งานศึกษาของ *จตุพร สุวรรณสุขุม* เรื่องกระแสนิยมอินเดียในประเทศไทย: การเปลี่ยนผ่านจากภาพยนตร์สู่ซีรีส์โทรทัศน์ ได้ให้ข้อมูลและวิเคราะห์ถึง “พื้นที่” ของภาพยนตร์อินเดียในบริบทของสังคมไทย โดยวิเคราะห์ถึงเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรม รวมถึงเงื่อนไขทางเศรษฐกิจการเมืองในวงการการนำเข้าภาพยนตร์ต่างประเทศในไทย ซึ่งชี้ให้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาพยนตร์อินเดียกับสังคมไทยได้อย่างน่าสนใจ

สำหรับงานศึกษาของ *วรรณลักษณ์ เมียนเกิด* เรื่องการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการจัดการดูแลผู้สูงอายุรายกรณี ในตำบลบางสีทอง จังหวัดนนทบุรี ได้นำเสนอประสบการณ์การขับเคลื่อนงานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตภายใต้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อร่วมกันสร้างปฏิบัติการและองค์ความรู้จากพื้นที่ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การจัดการดูแลรายกรณีสำหรับผู้สูงอายุคือ หัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนงานในพื้นที่

ผลงานชิ้นสุดท้ายในวารสารสหวิทยาการเล่มนี้ คือ ผลงานของ *ณัฐพล แสงอรุณ* เรื่องการวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันของกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก 1 : ชลบุรี ฉะเชิงเทรา และระยอง งานชิ้นนี้ได้วิเคราะห์ถึงความสามารถในการแข่งขันของกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก 1 ซึ่งประกอบไปด้วย ชลบุรี ฉะเชิงเทรา และระยอง ใน 1 ทศวรรษ (ปี 2549-2559) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ โดยทำการเปรียบเทียบระดับประเทศเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

เมื่อตระหนักดีว่า ปรากฏการณ์ทางสังคมในโลกปัจจุบันได้ทวีความซับซ้อนมากขึ้นทุกขณะ การทำความเข้าใจโลกและหรือปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นด้วยมุมมองแบบเชิงเดี่ยวอาจไม่เพียงพออีกต่อไป ฉะนั้นวารสารสหวิทยาการจึงยังคงยืนหยัดที่จะเปิดพื้นที่ให้ผลงานทางวิชาการจากนักวิชาการหลากหลายสาขาความรู้ได้มีโอกาสมาแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิด และจุดยืนของตนต่อปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น เพื่อร่วมกันสร้างสรรค์สังคมแห่งการเรียนรู้ร่วมกันสืบไป

ด้วยความนับถือ

รุ่งนภา เทพภาพ

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สารบัญ

Content

P8

พระพิมพ์ดินเผาสมัยทวารวดี ที่เมืองโบราณเขลางค์

Haripunjaya Votive Tablet
in Khelang Ancient City

เมธี เมธาสีทธิ สุขสำเริง
Metee Medhasith Suksumret

01

P30

การศึกษาเพลงร้องเล่น สมัยใหม่ของไทย

A Study of Modern
Thai Recreational Songs

โอฬาร รัตน์ภักดิ์
Olan Rattanapakdee

02

P68

มนุษยศาสตร์ดิจิทัล บทความปริทัศน์

Digital Humanities
Review Article

ธิติ สุวรรณทัต
Thiti Suwannathat

03

P106

กระแสนิยมอินเดียในประเทศไทย: การเปลี่ยนผ่านจากภาพยนตร์ สู่ซีรีส์โทรทัศน์

Indian Waves in Thailand: The Transformation
from the Silver Screen to Digital TV

จตุพร สุวรรณสุขุม
(Jatuporn Suwansukhum)

04

P134

การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อ พัฒนากลไกการจัดการดูแลผู้สูงอายุ รายกรณี ในตำบลบางสีทองจังหวัดนนทบุรี

Participatory Action Research for Developing
Mechanism of Case Management for Elderly
Care in Bang Si Thong Sub-district, Nonthaburi
Province

วรรณลักษณ์ เมียนเกิด
Wannalak Miankerd

05

P176

การวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขัน ของกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก 1 : ชลบุรี ฉะเชิงเทรา และระยอง

Analysis of Competitiveness of Eastern
Provincial Cluster 1 : Chon buri, Chachoengsao
and Rayong

นัฐพล แสงอรุณ
Nattapon Sang-arun

06

01

พระพิมพ์ดินเผา สมัยทวารวดี ที่เมืองโบราณเขลางค์

Haripunjaya Votive Tablet
in Khelang Ancient City

เมธี เมธาสิทธิ สุขสำเริง¹
Metee Medhasith Suksumret

¹ อาจารย์ ดร., คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้ผู้เขียนได้นำหลักฐานโบราณคดีประเภทพระพิมพ์ดินเผาที่ได้จากการสำรวจและขุดตรวจทางโบราณคดีมาใช้ในการศึกษา ผลการศึกษาสามารถจำแนกพระพิมพ์ออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มแรกคือ พระพิมพ์ดินเผาที่ได้รับอิทธิพลศิลปะเขมร ประกอบด้วย พระสามเวียงท่ากาน และพระสามใบโพธิ์ กลุ่มสองคือ กลุ่มพระพิมพ์ดินเผาแบบพื้นเมืองในวัฒนธรรมทวารวดีที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะเขมร ประกอบด้วย พระเลียง และพระสิบลอง จากการวิเคราะห์ลักษณะทางประติมานและรูปแบบศิลปกรรมที่ปรากฏบนพระพิมพ์ดินเผา สามารถกำหนดอายุพระพิมพ์ทั้งสองกลุ่มอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-18 นอกจากนี้พระพิมพ์ดินเผาที่พบยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเมืองโบราณเขลางค์กับชุมชนโบราณในเขตแอ่งที่ราบเชียงใหม่-ลำพูน ในช่วงสมัยวัฒนธรรมทวารวดี และคติความเชื่อเรื่องตรีภยในพุทธศาสนาเถรวาท

คำสำคัญ

พระพิมพ์ดินเผา, เมืองโบราณเขลางค์

Abstracts

According to this article, the author has studied from the votive tablets that were founded by archaeological survey and excavation. The result can be classified the votive tablets into two groups. First, The Khmer Arts influenced on votive tablets, such as Phra-Sam-Wieng-Tha-Kan and Phra-Sam-Bi-Po. Second, The Haripunjaya votive tablets influenced by Khmer Arts, such as Phra-Leing and Phra-Sib-Song. The analysis in iconography and art on votive tablets can be dated in the 12th-13th Century A.D. In additional, the votive tablets showed that the relationship between the Khelang ancient city, ancient communities in the Chiang Mai - Lamphun basin and the trinity in Mahayana Buddhism.

Keywords

Keyword: Votive tablet, Khelang ancient city

● บทนำ

เมืองโบราณเขลางค์ ตั้งอยู่ที่ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยตั้งอยู่ทางฝั่งทิศตะวันตกของแม่น้ำวัง หลักฐานเอกสารประเภทตำนาน ระบุว่าเมืองโบราณเขลางค์ถูกสร้างขึ้นในสมัยหริภุญไชย ในราวพุทธศตวรรษที่ 13-14 โดยมีสถานะเป็นเมืองสำคัญรองลงมาจากเมืองหริภุญไชย ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 เมืองเขลางค์ได้ปรากฏในตำนานขึ้นอีกครั้ง ว่าขุนคราม โอรสของพญามังราย ได้ยกทัพมายึดเมืองเขลางค์เป็นส่วนหนึ่งของเชียงใหม่ ในสมัยล้านนาเมืองเขลางค์มีความสำคัญในฐานะเมืองหน้าด่านของเมืองเชียงใหม่(อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และวัยอาจ, 2543, น. 68) การศึกษาเมืองโบราณเขลางค์ด้วยวิธีทางประวัติศาสตร์ และการขุดค้นทางโบราณคดีที่ผ่านมา พบว่าเมืองโบราณเขลางค์เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานในสมัยวัฒนธรรมหริภุญไชยช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19

บทความชิ้นนี้ผู้เขียนได้นำหลักฐานทางโบราณคดีประเภทพระพิมพ์ดินเผา ที่ได้จากการสำรวจทางโบราณคดีมาศึกษาวิเคราะห์ ซึ่งพระพิมพ์ดินเผาสมัยหริภุญไชย เป็นหลักฐานสำคัญอย่างหนึ่งที่รูปแบบศิลปะ และคติความเชื่อทางศาสนา สามารถอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนโบราณ ดังนั้นการศึกษาพระพิมพ์ดินเผาสมัยหริภุญไชยที่เมืองโบราณเขลางค์นี้ เป็นการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของเมืองโบราณเขลางค์กับเมืองโบราณหริภุญไชย ทั้งยังเป็นการเสริมความน่าเชื่อถือของหลักฐานเอกสารประวัติศาสตร์ และเป็นการเติมเต็มให้เนื้อหาของการศึกษาที่ผ่านมาชัดเจนยิ่งขึ้น

ผลการศึกษา

● เมืองโบราณเขลางค์จากหลักฐานเอกสาร

เมืองโบราณเขลางค์ ตั้งอยู่ที่ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยตั้งอยู่ทางฝั่งทิศตะวันตกของแม่น้ำวัง หลักฐานเอกสารที่กล่าวถึงการสร้างเมืองโบราณเขลางค์ที่พบในปัจจุบันมีด้วยกัน 3 ฉบับ คือ จามเทวีวงศ์ ชินกาลมาลีปกรณ์ และตำนานมูลศาสนาฉบับวัดสวนดอก

จามเทวีวงศ์ แต่งโดยพระโพธิ์รังสี ในปี พ.ศ.2020 เนื้อหาแบ่งเป็น 15 ปริเฉท (ตอน) เรื่องเมืองเขลางค์ปรากฏอยู่ในปริเฉทที่ 9 โดยกล่าวถึงพระเจ้าอนันตยศ โอรสของพระนางจามเทวี มีพระประสงค์จะแยกไปสร้างเมืองใหม่ จึงเสด็จไปทางทิศตะวันออกของเมืองหริภุญไชย เพื่อพบพรานเขลางค์ให้นำทางไปหาพระพรหมฤาษี ณ ภูเขาสองยอด พระพรหมฤาษีได้สร้างเมืองบริเวณที่ราบเชิงเขาเขลางค์บรรพต ใกล้แม่น้ำวังกดินที มีสัณฐานเป็นสี่เหลี่ยม ให้ชื่อว่า “เขลางค์นคร” (พระโพธิ์รังสี, 2020/2463, น. 146-166)

ชินกาลมาลีปกรณ์ แต่งโดย พระรัตนปัญญาเถระเป็นภาษาบาลี เมื่อปี พ.ศ.2060 และจบบริบูรณ์เมื่อปี พ.ศ.2071 เนื้อหาในชินกาลมาลีปกรณ์ กล่าวถึง พระเจ้าอินทวโรรสของพระนางจามเทวี มีประสงค์จะแยกครองราชย์สมบัติ ฤาษีวาสุเทพจึงแนะนำให้ไปหาฤาษีสุพรหมที่สุภบรรพตริมฝั่งแม่น้ำวัง และพรานเขลางค์ที่ดอยลูกทพบรรพตเมื่อฤาษีสุพรหมและพรานเขลางค์ได้สร้างเมืองเขลางค์แล้ว พระเจ้าอินทวโรรสจึงได้อัญเชิญพระนางจามเทวีมาประทับอยู่ในเมืองเขลางค์เป็นเวลา 6 เดือน (รัตนปัญญาเถระ, 2518, น.91-92)

ตำนานมูลศาสนาฉบับวัดสวนดอก เขียนโดยพระพุทฺธพุกามและพระพุทฺธญาณ สันนิษฐานว่าเขียนขึ้นในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 มีเนื้อความที่กล่าวถึงเมืองเขลางค์โดยสรุปได้ว่า เจ้าอินทวโรรสพระนางจามเทวีมีพระประสงค์จะครองเมือง จึงไปพบพรานเขลางค์และสุพรหมฤาษี ทางทิศตะวันออกของเมือง

หริภุญไชย ซึ่งเมื่อพบแล้ว พระสุพรหมฤาษีจึงได้สร้างเมืองริมฝั่งแม่น้ำ และได้ชื่อว่า “เขลางค์นคร” (พระพุทฺธพุกาม และ พระพุทฺธญาณ, 2513, น. 174-180) จากตำนานทั้งสามฉบับ จะพบว่าเมืองเขลางค์สร้างขึ้นในสมัยหริภุญไชย รัชสมัยของพระนางจามเทวี มีฐานะเป็นเมืองรองของหริภุญไชยโดยมีสุพรหมฤาษีเป็นผู้สร้างเมืองริมฝั่งแม่น้ำวัง

● การศึกษาประวัติศาสตร์

และโบราณคดีเมืองโบราณเขลางค์ที่ผ่านมา

ในปี พ.ศ.2538 ศาสตราจารย์สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล (2558, น. 85) ได้กล่าวถึงความไม่สมบูรณ์ของหลักฐานเอกสารประเภทตำนาน ไม่เห็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์อย่างสืบเนื่อง หลักฐานกล่าวถึงกษัตริย์เมื่อแรกสร้างเมืองเขลางค์ในสมัยพระนางจามเทวี คือ เจ้าอนันตยศ และองค์สุดท้าย คือพญาเบิก สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล (2558, น. 90) อธิบายถึงสภาพก่อนเกิดเมืองเขลางค์ว่าเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชนชาวพื้นเมืองมาก่อนแล้ว การเกิดเมืองเขลางค์เกิดจากการขยายการสร้างบ้านแปงเมืองของแคว้นหริภุญไชยมาสร้างเมืองแห่งใหม่ในสมัยพระนางจามเทวี ทำให้เมืองเขลางค์และแคว้นหริภุญไชยมีพัฒนาการร่วมกันตั้งแต่การสร้างเมื่อในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 14 และสิ้นสุดเมื่อพุทธศตวรรษที่ 19 ความสัมพันธ์ระหว่างแคว้นหริภุญไชยและเมืองเขลางค์เป็นในลักษณะบ้านพี่เมืองน้อง

ในปี พ.ศ.2547 ศาสตราจารย์สุรพล ดำริห์กุล (2547, น. 101-104) ได้กล่าวถึงเมืองโบราณสมัยหริภุญไชย ในที่ราบลุ่มแม่น้ำวัง มีอยู่ 2 เมือง คือเมืองเขลางค์นครและเวียงลัมภะกับปะ (ลำปางหลวง) โดยเมืองเขลางค์นครปรากฏในตำนานว่า สร้างโดยสุพรหมฤาษีและพรานเขลางค์ ตั้งอยู่ใกล้เชิงเขาเขลางค์บรรพต ริมฝั่งแม่น้ำวัง เมืองเขลางค์ในระยะแรกเริ่มถือเป็นส่วนหนึ่งของแคว้นหริภุญไชยในฐานะเมืองลูกหลวง หลังจากนั้นเมืองเขลางค์ก็ไม่ได้ปรากฏในตำนาน จนกระทั่ง พ.ศ.1755 เจ้าไทยอำมาตย์ ขุนนางที่เมืองหริภุญไชยส่ง

มาปกครองเมืองเขลางค์ได้อีกทัพไปยึดเมืองทริภุญไชย และได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ทริภุญไชย พ.ศ.1824 พระยาธิบดี กษัตริย์เมืองทริภุญไชย ราชวงศ์ไทยอำมาตย์ลำดับที่ 10 ถูกพระยามังรายเข้ายึดเมือง พระยาธิบดีหนีมาอยู่ที่เมืองเขลางค์กับพระยาเบิกผู้เป็นโอรส จนกระทั่ง พ.ศ.1830 พระยาเบิกได้อีกทัพไปตีเมืองทริภุญไชยคืน แต่สุดท้ายพระยาเบิกเสียชีวิตที่ดอยขุนตาล เมืองเขลางค์ได้ถูกกองทัพเชียงใหม่เข้ายึดครอง

นอกจากนั้นสุรพล ดำริห์กุล (2547, น. 115) กล่าวถึงการขุดทดสอบทางโบราณคดีที่วัดบันเจิง(ร้าง) ซึ่งตั้งอยู่นอกเมืองเขลางค์ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือเป็นการขุดตรวจเพื่อทำการก่อสร้างสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง เมื่อปี พ.ศ.2533 โดยหน่วยศิลปากรที่ 4 (ในขณะนั้น) พบชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อดิน (Earthenware) คล้ายคลึงกับภาชนะดินเผาที่นิยมในสมัยทวารวดีในภาคกลางและภาชนะเคลือบสีน้ำตาล

ในปี พ.ศ. 2551 เทศบาลนครลำปาง ร่วมกับสำนักโบราณคดีที่ 7 น่าน ได้ทำการขุดค้นและขุดแต่งบริเวณกำแพงเมืองประตูมา และขุดค้นเพื่อศึกษาการตั้งถิ่นฐานและการอยู่อาศัยภายในเมืองโบราณเขลางค์ ผลการศึกษาพบว่ากำแพงเมืองเขลางค์นครก่อสร้างครั้งแรกในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 (พ.ศ.1790 +/- 130) (เทศบาลนครลำปาง และสำนักศิลปากรที่ 7 น่าน, 2551, น. 135) สำหรับการศึกษารั้ววัฒนธรรมภายในเมืองโบราณเขลางค์ได้ทำการขุดหลุมทดสอบทางโบราณคดีขนาด 2 x 2 เมตร จำนวน 5 หลุม ได้แก่ หลุมที่ 1 ประตูมา หลุมที่ 2 วัดผาป่องร้าง หลุมที่ 3 วัดป่าพร้าวร้าง หลุมที่ 4 วัดหัวช่วง หลุมที่ 5 บริเวณบ้านพักเจ้าหน้าที่องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) ผู้ขุดค้นได้ตั้งข้อสันนิษฐานจากผลการขุดค้นว่า เมืองโบราณเขลางค์เคยมีการอยู่อาศัยมาก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 (เทศบาลนครลำปาง และสำนักศิลปากรที่ 7 น่าน, 2551, น. 137) เนื่องจากในหลุมขุดทดสอบที่ 5 ได้พบโบราณวัตถุที่แสดงถึงอิทธิพลวัฒนธรรมทวารวดีจากภาคกลาง อาทิ ตะคันแบบฝางจิบ และฝางจากภาชนะดินเผา

รูปสัตว์คล้ายสิงโต (SF#36) (เทศบาลนครลำปาง และสำนักศิลปากรที่ 7 น่าน, 2551, น. 55)

ในปี พ.ศ.2552 พีรพงษ์ ไชยวงศ์ (2552, น. 314-322) กล่าวว่า ผังเมืองโบราณเขลางค์สร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดการน้ำเข้ามาสู่ตัวเมือง จากรูปแบบสถาปัตยกรรมและงานศิลปกรรมที่ปรากฏภายในเมืองเขลางค์นคร-เวียงละกอนกำหนดอายุได้อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ เมืองโบราณเขลางค์มีความสำคัญด้านยุทธศาสตร์และการค้า

ในปี พ.ศ.2556 วรวิทย์ สุมาลัย (2556, น. 161-162) กล่าวว่าบริเวณพื้นที่ราบตอนกลางของจังหวัดลำปาง มีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ปลาย และพัฒนาเป็นชุมชนสมัยประวัติศาสตร์ในยุคทริภุญไชย ราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 โดยมีชุมชนที่มีอายุอยู่ในช่วงนี้ คือ เมืองเขลางค์นครและเวียงพระธาตุลำปางหลวง

ทั้งนี้จากการศึกษาทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่ผ่านมา ทำให้สรุปได้ว่าเมืองโบราณเขลางค์เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานในสมัยวัฒนธรรมทริภุญไชยช่วง และการอยู่อาศัยสืบเนื่องมาจนถึงสมัยล้านนา แต่จากการศึกษาพระพิมพ์ดินเผาที่พบทำให้ผู้เขียนคิดว่าความรู้ที่ได้จากการศึกษาและวิเคราะห์พระพิมพ์ดินเผาดังกล่าวสามารถเติมและให้ความรู้ใหม่เกี่ยวกับเมืองโบราณเขลางค์ได้

● พระพิมพ์ดินเผาสมัยทริภุญไชย ที่พบในบริเวณเมืองโบราณเขลางค์

พระพิมพ์ ถือเป็น “อุเทสิกเจดีย์” ซึ่งหมายถึงสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้า สันนิษฐานว่าถูกสร้างขึ้นสำหรับเป็นของที่ระลึกหรือถวายวัดเป็นเครื่องสักการะ (เซเดส์, 2526, น.33) ทั้งนี้การศึกษาของธนภุต ลอสุวรรณ (2546, น. 13-15) ยังพบว่าการสร้างพระพิมพ์ถือเป็นการทำบุญ (ตามคติมหายาน) และเพื่อสืบทอดอายุพุทธศาสนา (ตามคติเถรวาท)

เมื่อปี พ.ศ.2533 ขณะทำการก่อสร้างอาคารสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง บริเวณวัดปันเจิง(ร้าง) นอกเมืองเขลางค์ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ห่างแนวกำแพงเมืองประมาณ 700 เมตร ได้พบพระพิมพ์ดินเผาศิลปะหริภุญไชยเป็นจำนวนมาก อาทิ พระสามเวียงท่ากาน พระเลี้ยงหลวง และพระสิบสอง (สุรพล ดำริห์กุล, 2547, น. 115-116)

ในปี พ.ศ.2551 พิรพงษ์ ไชยวงศ์ (2552, น. 150) และผู้เขียนได้สำรวจทางโบราณคดีบริเวณวัดผาบ่องร้าง ที่ตั้งอยู่ภายในเมืองเขลางค์ ทางทิศเหนือของวัดพระแก้วดอนเต้า ได้พบพระสามเวียงท่ากาน จำนวนหนึ่ง

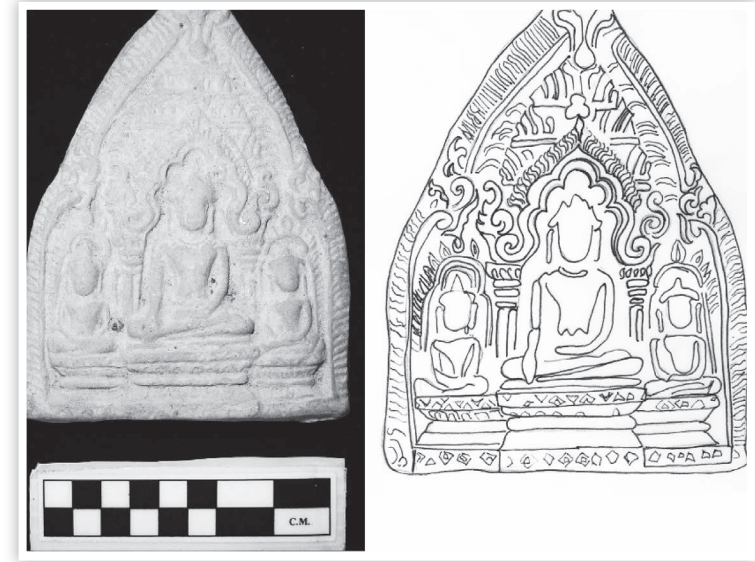
พระพิมพ์ดินเผาที่พบจากการดำเนินงานทางโบราณคดีทั้งสองครั้ง สามารถจำแนกพิมพ์ได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มพระพิมพ์ดินเผาที่ได้รับอิทธิพลศิลปะเขมร ได้แก่ พระสามเวียงท่ากานและพระสามใบโพธิ์

พระสามเวียงท่ากาน พระพิมพ์ดินเผาแสดงภาพพระพุทธรูปทรงเครื่องประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์แสดงปางมารวิชัย ประทับนั่งบัลลังก์ดอกบัวในซุ้มเรือนแก้วแบบขนาบข้างด้วยพระพุทธรูปด้านละ 1 องค์ ประทับนั่งขัดสมาธิราบบนบัลลังก์ดอกบัว พระหัตถ์แสดงปางสมาธิ ประทับอยู่ในซุ้มเรือนแก้วเหนือซุ้มเรือนแก้วมีซุ้มพระปรารงค์แบบศิลปะเขมร ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรรติศติศกุล ได้กำหนดอายุพระพิมพ์นี้จากการเปรียบเทียบรูปแบบพระปรารงค์ที่ปรากฏไว้ราวพุทธศตวรรษที่ 17 (สุภัทรรติศติศกุล, ม.จ., 2539, น. 45, อ้างถึงใน บัณฑิตนิยมทรัพย์, 2549, น. 34)

บริเวณเมืองโบราณเขลางค์ได้พบพระสามเวียงท่ากานที่ วัดปันเจิง(ร้าง) วัดผาบ่อง(ร้าง) นอกจากนั้นยังได้พบพระพิมพ์แบบนี้ในเขตแ่งที่ราบเชียงใหม่-ลำพูนด้วยเช่นกัน ที่โบราณสถานวัดกลางเมืองกลุ่มที่ 3 เวียงท่ากาน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ (ศิริพันธ์ ยับสันเทียะ และกษมา เกาไศยานนท์, 2534ก, น.

112) วัดกานโถม เวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ (เมธี เมธาสิทธิ สุขสำเรือง, 2552, น. 90)

ภาพและลายเส้นที่ 1 พระสามเวียงท่ากาน พบที่วัดปันเจิงร้าง. จาก การศึกษาเมืองโบราณเขลางค์นคร-เวียงละกอนจากหลักฐานทางโบราณคดี. (น. 265), โดยพิรพงษ์ ไชยวงศ์, 2552, (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์.

พระสามใบโพธิ์ พระพิมพ์ดินเผาแสดงภาพพระพุทธรูปทรงเครื่องประทับนั่งขัดสมาธิเพชร (วัชรसनะ) พระหัตถ์แสดงปางมารวิชัย และขนาบข้างด้วยพระพุทธรูปนาคปรก พระหัตถ์แสดงปางสมาธิ ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร ด้านละ 1 องค์ โดยพระพุทธรูปองค์ประธาน (กลาง) ประทับอยู่ในซุ้มเรือนแก้วได้ปรกโพธิ์บริเวณฐานพระพุทธรูปองค์ประธาน เป็นฐานบัวคว่ำบัวหงายคาคด้วยเส้นลวดบัว ส่วนฐานพระพุทธรูปด้านข้างทั้งสองเป็นฐานบัวมีก้านคล้ายกับศิลปะพุกาม (บัณฑิตนิยมทรัพย์, 2549, น. 38) ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรรติศติศกุล ได้

กำหนดอายุพระพิมพ์นี้จากการเปรียบเทียบรูปแบบพระพุทธรูปขนาดปรกติศิลปะเขมรแบบบายน กำหนดอายุไว้ราวพุทธศตวรรษที่ 17 (สุภัทรดิศ ดิศกุล,ม.จ., 2539, น. 45, อ้างถึงใน บัณฑิต เนียมทรัพย์,2549, น. 38)

บริเวณเมืองโบราณเขลางค์ใต้พบพระสามใบโพธิ์ ที่วัดปิ่นเงิน(ร้าง) นอกจากนี้ยังได้พบพระพิมพ์แบบนี้ในเขตแ่งที่ราบเชียงใหม่-ลำพูน ด้วยเช่นกัน ที่เวียงท่ากาน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ (กรมศิลปากร, สำนักงานโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 6 เชียงใหม่, 2543, ภาพที่ 10, อ้างใน โขมสี แสนจิตต์, 2552, น.388)

ภาพและลายเส้นที่ 2 พระสามใบโพธิ์ พบที่วัดปิ่นเงินร้าง. จาก การศึกษาเมืองโบราณเขลางค์นคร-เวียงละกอนจากหลักฐานทางโบราณคดี. (น. 267), โดย พิรพงษ์ ไชยวงศ์, 2552, (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์.

จากรูปแบบศิลปกรรมที่ปรากฏบนพระพิมพ์ดินเผา สามารถกำหนดอายุกลุ่มพระพิมพ์ดินเผาที่ได้รับอิทธิพลศิลปะเขมร มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-18

2. กลุ่มพระพิมพ์ดินเผาแบบพื้นเมืองในวัฒนธรรมทริภุญไชยที่ได้รับอิทธิพลศิลปะเขมร ได้แก่พระเลียง และพระสิบสอง

พระเลียงหลวง พระพิมพ์ดินเผาแสดงภาพพระพุทธรูปพระหัตถ์แสดงปางมารวิชัย ประทับนั่งขัดสมาธิเพชรบนฐานกลีบบัว ฐานด้านล่างเป็นฐานข้างแบกภายในซุ้มอาคารทรงปราสาท ขนาบข้างด้วยพระสาวกนั่งในท่ามหาราชลีลาสนะ ด้านละ 1 องค์ ในมือถือสิ่งของ จากลักษณะซุ้มทรงปราสาทที่ปรากฏเศียรนาคและภาพพระสาวกในท่ามหาราชลีลาสนะอาจเทียบได้กับศิลปะแบบลพบุรี

บริเวณเมืองโบราณเขลางค์ใต้พบพระเลียงที่วัดปิ่นเงิน(ร้าง) สำหรับในแ่งที่ราบเชียงใหม่-ลำพูน ได้พบพระเลียงที่วัดประตูลี (กรมศิลปากร, กองโบราณคดี, หน่วยศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่, 2531, น. 30-31) และวัดพระยืน จังหวัดลำพูน (สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2549, น. 36) โบราณสถานวัดกลางเมืองกลุ่มที่ 3 เวียงท่ากาน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ (ศิริพันธ์ ยับสันเทียะ และกษมา เกาไศยานนท์, 2534ก, น. 67) และวัดกานโถม (กรมศิลปากร, 2534, น. 8) และวัดกูริตไม้ (ห้างหุ้นส่วนจำกัดปุราณรักษ์, 2543, น. 303) เวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

ภาพและลายเส้นที่ 3 พระเลียงหลวง พบที่วัดปิ่นเจ็กร้าง. จาก การศึกษา เมืองโบราณเขลางค์นคร-เวียงละกอนจากหลักฐานทางโบราณคดี. (น. 267), โดย พิรพงษ์ ไชยวงศ์, 2552, (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัย ศิลปากร, บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์.

พระสิบสอง พระพิมพ์ดินเผาแสดงภาพพระพุทธรูปทรงเครื่อง พระหัตถ์ แสดงปางมารวิชัย ประทับนั่งขัดสมาธิเพชรบนฐานกลีบบัว ฐานด้านล่างเป็นฐาน ข้างแบก ภายในซุ้มอาคารทรงปราสาท ขนาบข้างด้วยพระพุทธรูปอีกข้างละ 1 องค์ ริมสุดของทั้ง 2 ด้านปรากฏรูปบุคคลขนาดเล็กนั่งชันเข่าบนฐานเตี้ย ข้างละ 1 คน เนื้อซุ้มเรือนแก้วปรากฏพระพุทธรูปปางมารวิชัยขนาดเล็ก 5 องค์ โดย องค์กลางประทับนั่งอยู่บนยอดซุ้มเรือนแก้ว และบริเวณด้านข้างของซุ้มเรือนแก้ว ปรากฏรูปเศียรนาค สำหรับรูปบุคคลขนาดเล็กนั่งชันเข่าบนฐานเตี้ย ข้างละ 1 คน นั้น เมื่อพิจารณาจากพระสิบสองที่มีสภาพสมบูรณ์จะเห็นได้ว่าบุคคลทั้งสองนั่ง

ชันเข่าในท่ามหาราชลีลาสนะ ในมือถือสิ่งของ จากรูปแบบลักษณะที่ปรากฏอาจ เทียบได้กับศิลปะแบบลพบุรี ซึ่งสอดคล้องกับศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ที่ระบุว่า เป็นพระพิมพ์สมัยลพบุรี (เซเดส์, 2526, น.50) ขณะที่ศาสตราจารย์ ผาสุข อินทรารุช ระบุว่าพระพิมพ์รูปแบบนี้เป็นพระพิมพ์ที่แพร่หลายในวัฒนธรรมทวารวดีในช่วง พุทธศตวรรษที่ 17-18 (ผาสุข อินทรารุช, สิ้นชัย กระบวนแสง, และ พเยาว์ นาคเวก, 2536, น. 34)

บริเวณเมืองโบราณเขลางค์ได้พบพระสิบสองที่วัดปิ่นเจ็กร้าง (ร้าง) ในเขต แอ่งที่ราบเชิงใหม่-ลำพูน ได้พบพระสิบสองจากการขุดค้นทางโบราณคดีที่วัด สังฆาราม (วัดประตูลี) จังหวัดลำพูน โดยขุดร่วมกับพิเศษภานุชนิตินเฝ้าจาก แหล่งเตาล้านนา (ผาสุข อินทรารุช, สิ้นชัย กระบวนแสง, และ พเยาว์ นาคเวก, 2536 น. 39 และ น. 57) โบราณสถานวัดกลางเมืองกลุ่มที่ 1 (ศิริพันธ์ ยับสันเทียะ และกษมา เกาไศยานนท์, 2534ก, น. 30-31) วัดพระอุโบสถ (ศิริพันธ์ ยับสันเทียะ และกษมา เกาไศยานนท์, 2534ข, น. 24) วัดหัวข่วง (ศิริพันธ์ ยับสันเทียะ และ กษมา เกาไศยานนท์, 2534ข, น. 71-72) เวียงท่ากาน อำเภอสันป่าตอง จังหวัด เชียงใหม่ วัดปู่เปี้ย (กรมศิลปากร, 2548, น. 87) วัดธาตุน้อย (ศิริภักดิ์ อังอนันท์ และวิเศษ เพชรประดับ, 2528, น. 17) วัดพระเจ้าองค์ดำ (ห้างหุ้นส่วนจำกัด ปุราณรักษ์, 2543, น. 45) วัดหัวหนอง (ห้างหุ้นส่วนจำกัดปุราณรักษ์, 2543, น. 83) และวัดโบสถ์ (ห้างหุ้นส่วนจำกัดปุราณรักษ์, 2543, น. 52) เวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนั้นยังได้พบพระสิบสองจากการขุดแต่ง โบราณสถานวัดพระยอม เมืองโบราณเชียงแสน จังหวัดเชียงราย (ห้างหุ้นส่วน จำกัดเหมลัทธิภรณ์ก่อสร้าง, 2548, น. 26-28)

ภาพและลายเส้นที่ 4 พระสิบสอง พบที่วัดปิ่นเงินร้าง. จาก การศึกษาเมืองโบราณเขลางค์นคร-เวียงละกอนจากหลักฐานทางโบราณคดี. (น. 269), โดย พิรพงษ์ ไชยวงศ์, 2552, (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์.

จากรูปแบบศิลปกรรมที่ปรากฏบนพระพิมพ์ดินเผาดังกล่าวข้างต้น สามารถกำหนดอายุกลุ่มพระพิมพ์ดินเผาแบบพื้นเมืองในวัฒนธรรมหริภุญไชย มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-18

● อภิปรายผล

การศึกษาพระพิมพ์ดินเผาสมัยหริภุญไชยที่พบบริเวณเมืองโบราณเขลางค์นครสามารถวิเคราะห์ได้ประเด็นดังต่อไปนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองโบราณเขลางค์นครกับชุมชนโบราณในเขตแอ่งที่ราบเชียงใหม่-ลำพูน เมื่อนำพระพิมพ์ดินเผาสมัยหริภุญไชยที่พบบริเวณเขตเมืองโบราณเขลางค์นคร ศึกษาเปรียบเทียบกับพระพิมพ์ดินเผาที่พบบริเวณเมืองโบราณหริภุญไชยดังตารางที่ 1 พบว่าจำนวนพระพิมพ์ที่พบบริเวณเมืองโบราณเขลางค์นครมีเฉพาะกลุ่มที่มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-18 (สมัยวัฒนธรรมหริภุญไชยตอนปลาย) ในขณะที่พระพิมพ์ดินเผาที่พบในบริเวณเมืองโบราณหริภุญไชยมีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 15 (สมัยหริภุญไชยตอนกลาง) จนถึงพุทธศตวรรษที่ 18 (สมัยหริภุญไชยตอนปลาย) ซึ่งมีจำนวนกลุ่มพิมพ์มากกว่า นอกจากนี้ได้มีการพบแม่พิมพ์พระพิมพ์เหล่านี้ในบริเวณเมืองหริภุญไชย (**ผาสุข อินทรารุช, สิ้นชัย กระบวนแสง, และ เพยาว์ นาคเวก** 2536 ,, น.23) สะท้อนให้เห็นถึงความ เป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาของเมืองโบราณหริภุญไชย มีการผลิตพระพิมพ์เป็นจำนวนมาก ซึ่งได้กระจายไปตามชุมชนต่างๆ ตามการเผยแพร่พุทธศาสนา

ตารางที่ 1 ตารางแสดงพระพิมพ์ดินเผาที่พบในเมืองโบราณหริภุญไชย และพระพิมพ์ดินเผาที่พบในเมืองโบราณเขลางค์

อายุสมัย วัฒนธรรม	พระพิมพ์ดินเผา ที่พบในเมืองโบราณหริภุญไชย	พระพิมพ์ดินเผา ที่พบในเมืองโบราณ ลำนาง
พุทธศตวรรษที่ 13-14 วัฒนธรรมหริภุญไชย ช่วงต้น	-	-
พุทธศตวรรษที่ 15-16 วัฒนธรรมหริภุญไชย	<ol style="list-style-type: none"> 1. กลุ่มพระพิมพ์ดินเผาที่ได้รับอิทธิพลศิลปะทวารวดี ได้แก่ พระกสิณบัวและพระยืน 2. กลุ่มพระพิมพ์ดินเผาที่ได้รับอิทธิพลศิลปะปาละ-พุกาม ได้แก่ พระพิมพ์พุทธคยา และพระพิมพ์งบน้ำอ้อย 3. กลุ่มพระพิมพ์ดินเผาแบบพื้นเมืองในวัฒนธรรมหริภุญไชย ได้แก่ <ol style="list-style-type: none"> ก) พระพิมพ์ดินเผาหริภุญไชยที่ได้รับอิทธิพลพุกาม ได้แก่ พระสามหอม พระกวาง พระกล้วย และพระกำแหงห้าร้อย ข) พระพิมพ์ดินเผาที่แสดงถึงศิลปะหริภุญไชยแท้ ได้แก่ กลุ่มพระพิมพ์ปรกโพธิ์ (พระรอด พระคง พระบาง พระเปิม และพระสื่อ) 	ไม่ปรากฏพบ
พุทธศตวรรษที่ 17-18 วัฒนธรรมหริภุญไชย ช่วงปลาย	<ol style="list-style-type: none"> 1. กลุ่มพระพิมพ์ดินเผาที่ได้รับอิทธิพลศิลปะเขมร ได้แก่ พระสาม พระสามเวียงท่ากาน พระสามละโว้ และพระสามใบโพธิ์ 2. กลุ่มพระพิมพ์ดินเผาแบบพื้นเมืองในวัฒนธรรมหริภุญไชยที่ได้รับอิทธิพลศิลปะเขมร ได้แก่ พระกวาง พระกล้วย พระเสีียง พระเสีียงหลวง พระสิบ พระสิบสอง และพระสิบแปด 	<ol style="list-style-type: none"> 1. กลุ่มพระพิมพ์ดินเผาที่ได้รับอิทธิพลศิลปะเขมร ได้แก่ พระสามเวียงท่ากาน และพระสามใบโพธิ์ 2. กลุ่มพระพิมพ์ดินเผาแบบพื้นเมืองในวัฒนธรรมหริภุญไชยที่ได้รับอิทธิพลศิลปะเขมร ได้แก่ พระเสีียงหลวง และพระสิบสอง

คติความเชื่อทางพุทธศาสนาที่ปรากฏบนพระพิมพ์ดินเผา จากการศึกษา ลักษณะทางประติมานวิทยาาร่วมกับรูปแบบศิลปกรรมที่ปรากฏบนกลุ่มพระพิมพ์ดินเผาที่ได้รับอิทธิพลศิลปะเขมร ได้แก่ พระสามเวียงท่ากาน และพระสามใบโพธิ์ สะท้อนให้เห็นถึงคติพุทธศานา มหายานจากอาณาจักรกัมพูชาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ.1724-1760) พุทธศานานิกายมหายานในประเทศกัมพูชามีความรุ่งเรืองมาก ซึ่งในพุทธศานานิกายมหายาน จะมีความเชื่อเรื่องสภาวะกายของพระพุทเจ้าว่ามี 3 กาย หรือที่เรียกว่า “ตรีกาย” (บุญย์ นิลเกษ, 2526, น.98-101) อันได้แก่ 1) นิรมานกาย คือ กายเนื้อที่คนทั่วไปสามารถมองเห็นได้ และยังอยู่ในไตรลักษณ์ คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย พระพุทเจ้าที่มาตรัสรู้ในโลกนี้อยู่ในสภาวะนิรมานกาย 2) สัมโภคกาย คือ กายที่เป็นกายทิพย์ ถือว่าเป็นกายที่แท้จริงของพระพุทเจ้า ซึ่งไม่มีการแตกดับ เป็นกายที่มีอยู่ก่อนนิรมานกายและมีอยู่หลังปรินิพพานของนิรมานกาย และ 3) ธรรมกาย คือ กายที่แท้จริงของพระพุทเจ้า มีสภาวะอันเป็นอมตะ ไม่มีรูป ถือว่าเป็นสัจจะธรรม ที่ดำรงอยู่ไม่มีวันสลาย อีกความหมายหนึ่งคือความตรัสรู้ธรรม อนึ่งกลุ่มพระพิมพ์ดินเผาที่ได้รับอิทธิพลศิลปะเขมร ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับเมืองโบราณในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-18 พุทธศานา มหายานกำลังรุ่งเรืองอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยมีเมืองลพบุรีเป็นศูนย์กลาง

● สรุป

การศึกษาพระพิมพ์ดินเผาสมัยทวารวดีที่พบในบริเวณเมืองโบราณเขลางค์ สามารถจัดจำแนกออกได้เป็น 2 กลุ่ม 4 รูปแบบ คือ กลุ่มที่ 1 พระพิมพ์ดินเผาที่ได้รับอิทธิพลศิลปะเขมร ได้แก่ พระสามเวียงท่ากานและพระสามใบโพธิ์ และกลุ่มที่ 2 พระพิมพ์ดินเผาแบบพื้นเมืองในวัฒนธรรมทวารวดีที่ได้รับอิทธิพลศิลปะเขมร ได้แก่ พระเลียง และพระสิบสอง จากการวิเคราะห์ลักษณะทางประติมานและรูปแบบศิลปกรรมที่ปรากฏบนพระพิมพ์ดินเผา สามารถกำหนดอายุพระพิมพ์ทั้งสองกลุ่มอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-18 นอกจากนั้นแล้วพระพิมพ์ดินเผาที่พบยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเมืองโบราณเขลางค์กับชุมชนโบราณในเขตแอ่งที่ราบเชียงใหม่-ลำพูน ในช่วงสมัยวัฒนธรรมทวารวดี และคติความเชื่อเรื่องตรีภพในพุทธศาสนาเถรวาท

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร.(2548).*โบราณคดีสามทศวรรษที่เวียงกุมกาม*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร.(2534).*เวียงกุมกาม: รายงานการขุดแต่งศึกษาและบูรณะโบราณสถาน*. (เอกสารไม่ตีพิมพ์)
- กรมศิลปากร, กองโบราณคดี, หน่วยศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่. (2531).*รายงานการขุดค้นทางโบราณคดี วัดสังฆาราม จังหวัดลำพูน*. (เอกสารไม่ตีพิมพ์)
- กรมศิลปากร, สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 6 เชียงใหม่. (2543). *การขุดแต่งศึกษาโบราณสถานเวียงท่ากาน*. (ม.ป.ท.)
- โชมสี มีภักดี. (กรกฎาคม 2560).*การสำรวจเบื้องต้นทางโบราณคดี กรณีศึกษาเมืองโบราณเวียงตาล อำเภอห้างฉัตร ลำปาง*. ใน สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง. ประวัติศาสตร์ศิลปะ และโบราณคดีในลำปาง. งานสัมมนาวิชาการประจำปี ลำปางศึกษา ครั้งที่ 7. มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- โชมสี แสนจิตต์. (2552). *เมืองโบราณทวารวดีจากหลักฐานทางโบราณคดี*. (วิทยานิพนธ์
- ปรัชญาดุขภูภิณจิตต์). มหาวิทยาลัยศิลปากร, บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์.
- ณัฐภัทร จันทวิช. (2532) *วิเคราะห์พระพิมพ์สกุลช่างทวารวดีและคติการสร้าง*. *วารสารศิลปากร*33(3), 4-28.
- เทศบาลนครลำปาง และสำนักศิลปากรที่ 7 น่าน. (2551).*รายงานการขุดค้นขุดแต่งและศึกษาชั้นวัฒนธรรมทางโบราณคดีเขลางค์นคร*. เชียงใหม่: มรดกล้านนา.
- ธนกฤต ลออสุวรรณ.(2546). *การศึกษาคติความเชื่อของชุมชนโบราณสมัยทวารวดีในลุ่มแม่น้ำ*

แม่กลองและท่าจีน : กรณีศึกษาจากพระพิมพ์ดินเผา.(วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์. บุญย นิลเกษ. (2526). **พุทธศาสนamahayan**. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.

บัณฑิต เนียมทรัพย์. (2549). **พระพิมพ์ที่พบในจังหวัดลำพูน**. (สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต).มหาวิทยาลัยศิลปากร, บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ. พระพุทธพุกาม และ พระพุทธญาณ. (2513). **ตำนานมูลศาสนา**.พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่:นครพิงค์การพิมพ์.

พระโพธิ์รังสี. (2463). **เรื่องจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองทริภุญไชย : ทั้งภาษาบาลีและคำแปล**.พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

พิรพงษ์ ไชยวงศ์. (2552).**การศึกษาเมืองโบราณเขलगคั่นคร-เวียงละกอนจากหลักฐานทางโบราณคดี**.(วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์.

ผาสุข อินทรารุช, สิ้นชัย กระบวนแสงและเพยาว์ นาคเวก. (2536). **รายงานการวิจัย เรื่อง การศึกษาร่องรอยอารยธรรมโบราณ จากหลักฐานทางโบราณคดีในบริเวณเมืองลำพูนเก่า ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ภาสกร โทณะวนิก. (2529). **การศึกษาเมืองโบราณเวียงพระธาตุลำปางหลวง**. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์.

เมธี เมธาสิทธิ สุขสำเร็จ. (2552). **พัฒนาการเวียงกุมกามจากหลักฐานทางโบราณคดี**. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์.

บุญย นิลเกษ. (2526). **พุทธศาสนamahayan**. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.

ยอร์ช เซเดส์.(2526). **ตำนานอักษรไทย ตำนานพระพิมพ์ การขุดค้นที่พงตึก และศิลปะไทยสมัยสุโขทัย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.

รัตนปัญญาเถระ, (2518). **ชินกาลมาลีปกรณ์**.แสง มนวิฑูรผู้แปล. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

วรวิทย์ สุมาลัย. (2556).**การศึกษาพัฒนาการทางวัฒนธรรมของชุมชนโบราณในบริเวณพื้นที่ราบตอนกลางของจังหวัดลำปาง ก่อนพุทธศตวรรษที่ 24**.(วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์.

ศิริพันธ์ ยับสันเทียะ และกษมา เกาไศยานนท์. (2534ก).**เวียงท่ากาน 1: รายงานการขุดแต่งศึกษาและบูรณะโบราณสถาน**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

ศิริพันธ์ ยับสันเทียะ และกษมา เกาไศยานนท์. (2534ข).**เวียงท่ากาน 2: รายงานการขุดแต่งศึกษาและบูรณะโบราณสถาน**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

ศิริภักดิ์อังงอนันท์ และวิเศษ เพชรประดับ.(2528).**รายงานการขุดแต่งศึกษาและบูรณะเจดีย์วัดน้อย เวียงกุมกาม**.(เอกสารไม่ตีพิมพ์)

สร้อยดี อ่องสกุล. (2558). **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่. (2549).**รายงานการขุดแต่ง-บูรณะและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์โบราณสถานวัดพระยืน ต.เวียงยอง อ.เมือง จ.ลำพูน**. (เอกสารไม่ตีพิมพ์)

สุรพล ดำริห์กุล. (2547). **ประวัติศาสตร์และศิลปะทริภุญไชย**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

ห้างหุ้นส่วนจำกัดบูรณรักษ์. (2543). **เวียงกุมกาม: การขุดแต่งศึกษาโบราณสถาน**. (เอกสารไม่ตีพิมพ์)

ห้างหุ้นส่วนจำกัดเหมลัักษณ์ก่อสร้าง. (2548).**รายงานเบื้องต้นการขุดแต่งทางโบราณคดี โบราณสถานวัดพระยอเม เมืองเชียงแสน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย**. (เอกสารไม่ตีพิมพ์)

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และวัยอาจ, เค. ดี. (2543).**ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่**. เชียงใหม่: สุริวงค์ บุ๊คเซนเตอร์.

02

การศึกษา เพลงร้องเล่นสมัยใหม่ ของไทย

A Study of Modern
Thai Recreational Songs

โอฬาร รัตนภักดี¹
Olan Rattanapakdee

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมา ประเภท ลักษณะของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ของไทย รวมทั้งวิเคราะห์เพลงดังกล่าวในฐานะเพลงพื้นบ้าน และบทบาทหน้าที่ของเพลงชนิดนี้ด้วย ผลการศึกษาพบว่าเพลงร้องเล่นสมัยใหม่มีพัฒนาการควบคู่มากับความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมเพลงและดนตรีในสังคมไทย โดยมีที่มาจากทั้งเพลงพื้นบ้าน เพลงไทย เพลงลูกทุ่ง เพลง ลูกกรุง เพลงปลุกใจ เพลงสตริง เพลงโฆษณา เพลงละครภาพยนตร์หรือการ์ตูน และเพลงสากล เพลงร้องเล่นสมัยใหม่แบ่งเป็น 6 ประเภท ได้แก่ เพลงประกอบท่าทาง เพลงโต้ตอบ เพลงประกอบการเล่นเกม เพลงที่ใช้ในพิธีกรรม เพลงเชียร์กีฬา และเพลงเบ็ดเตล็ด ลักษณะมักเป็นเพลงขนาดสั้น ใช้ถ้อยคำเรียบง่าย มีฉันทลักษณ์ไม่ซับซ้อน เนื้อหามาจากเรื่องราวใกล้ตัว จังหวะและทำนองเน้นความสนุกสนาน วิธีการร้องการเล่นไม่ยุ่งยาก และเพลงหนึ่งอาจมีหลายสำนวน ทั้งนี้เพลงร้องเล่นสมัยใหม่มีวรรณศิลป์ที่เกิดจากเสียงและความหมาย รวมถึงปรากฏวัฒนธรรมท้องถิ่น และนิยมถ่ายทอดด้วยวิธีมุขปาฐะ เพลงร้องเล่นสมัยใหม่มีลักษณะบางประการที่คาบเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านของไทย ได้แก่ มักมีขนาดไม่ยาวนาน คำประพันธ์เป็นกลอนหัวเดียว เนื้อหาจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว มักใช้ถ้อยคำตรงไปตรงมา มีการสร้างความบันเทิงด้วยเรื่องทางเพศ วิธีการร้องการเล่นเรียบง่าย และสืบทอดกันมาแบบปากต่อปาก อนึ่งเพลงร้องเล่นสมัยใหม่มีบทบาทหน้าที่ให้ความบันเทิง เป็นที่ระบายความคับข้องใจ เป็นสื่อบันเทิงและสะท้อนสภาพสังคมวัฒนธรรม เป็นเครื่องมือในการแสดงออกของหนุ่มสาว และเป็นสิ่งแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มชนผู้เป็นเจ้าของ

คำสำคัญ

เพลงร้องเล่นสมัยใหม่ เพลงพื้นบ้านไทย

Abstract

This article aims at studying modern Thai recreational songs in respect of their history, generic classification, and characteristics. The other objectives are to categorize modern Thai recreational songs as Thai folk songs and to analyze their functions. It is found that modern Thai recreational songs have been developed along with changes in music culture in the Thai society. The origins of these songs can be divided into 9 sources: Thai folk songs, traditional Thai songs, Thai country songs, contemporary songs, soul-stirring songs, modern Thai country songs, advertisement songs, film or cartoon animation songs, and foreign songs. According to the objectives of the songs, modern Thai recreational songs can be categorized into 6 genres: songs with physical movements, dialogue songs, songs for games, ritual songs, songs for cheer, and miscellaneous songs. The characteristics of modern Thai recreational songs tend to be concise and simply worded. They also own simplistic prosody and fast-pacing rhythm and melodies. Their singing environments are uncomplicated. Modern Thai recreational songs have variations; they are folk poetry with literary values of sounds and senses. Furthermore, they exist in folk culture and are taught through oral tradition. The songs own some elements of the Thai folk songs: concision, prosody of *klonhuadiew*, lyrics inspired by everyday life, simplistic wording

with linguistic beauty, sexual innuendos, uncomplicated singing environments, and oral tradition. In terms of social functions, modern Thai recreational songs have various roles: entertainment, social outlet, socio-cultural reflection, emotional expression of teenagers, and identity construction of those who create the songs.

Keywords

Recreational Songs, Thai Folk songs

● บทนำ

“เพลง” หมายถึง สำเนียงขับร้องหรือทำนองดนตรี (ราชบัณฑิตยสถาน 2546 : 799) ซึ่งมนุษย์ทำขึ้นเพื่อสนองต่อความต้องการทางด้านร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ตลอดจนเพื่อเป็นกิจกรรมทางสังคม (ชัยวัฒน์ เหล่าสี่สกุลไทย 2551 : 16) เพลงที่พบในกลุ่มชนต่างๆ นั้น ทางคติชนวิทยาเรียกว่า “เพลงพื้นบ้าน” (Folksong) ซึ่งเป็นการแสดงออกของความคิดและความรู้สึกของผู้คน ออกมาเป็นบทประพันธ์และดนตรี นับเป็นวัฒนธรรมของผู้คนทุกชาติทุกภาษา เพลงพื้นบ้านเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมพื้นบ้าน แสดงให้เห็นวัฒนธรรมในหลายแง่มุม อีกทั้งมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์อยู่หลายขั้นตอน (เสาวลักษณ์ อนันตศานต์ 2543 : 179)

เพลงพื้นบ้านของไทยเป็นเพลงที่กลุ่มชนในท้องถิ่นต่างๆ ประดิษฐ์เนื้อหา ท่วงทำนอง และลีลาการร้องการเล่น เป็นแบบแผนตามความนิยมและสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้นๆ เพื่อใช้ร้องเล่นในโอกาสต่างๆ (บัวผัน สุพรรณยศ 2548 : 4) ทั้งนี้สุกัญญา สุจฉายา (2545 : 25 – 101) ได้จำแนกเพลงพื้นบ้านของไทยไว้เป็น 8 ประเภท ตามจุดประสงค์ของเพลงหรือการร้อง ได้แก่ เพลงกล่อมเด็ก เพลงปลอบเด็ก เพลงร้องเล่นของเด็ก เพลงประกอบการละเล่นของเด็ก เพลงโต้ตอบ หรือเพลงปฏิพากย์ เพลงร้องรำพัน เพลงประกอบการละเล่นของผู้ใหญ่ และเพลงประกอบพิธีกรรม ซึ่งเพลงพื้นบ้านเหล่านี้ล้วนมีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมและกลุ่มชนผู้เป็นเจ้าของอย่างยิ่ง ทั้งในด้านการให้ความบันเทิง การให้การศึกษา การควบคุมสังคม การเป็นทางระบายความคับข้องใจ และการเป็นสื่อมวลชนชาวบ้าน นอกจากนี้เพลงพื้นบ้านยังสามารถสะท้อนให้เห็นภาพของสังคมได้อีกด้วย

อย่างไรก็ตามในปัจจุบันเมื่อสังคมและเทคโนโลยีต่างๆ มีการพัฒนามากขึ้น เพลงพื้นบ้านของไทยเสื่อมถอยความนิยมลงไปมาก การเข้ามาของเพลงสมัย

ใหม่เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เพลงพื้นบ้านเริ่มหมดบทบาทลง แต่กระนั้นก็ได้มีการนำเพลงสมัยใหม่เข้ามาผสมผสานกับเพลงพื้นบ้านที่มีมาแต่เดิม เกิดเป็นเพลงที่มีลักษณะเฉพาะและถือเป็นเพลงที่สืบทอดมาจากเพลงพื้นบ้าน ได้แก่ “เพลงลูกทุ่ง” ดังที่ ศิริพร กรอบทอง (2547 : 27) กล่าวไว้ว่า

เพลงลูกทุ่งสืบเนื่องมาจากเพลงพื้นบ้านพื้นเมืองหรือการเล่นเพลงที่มีวิวัฒนาการ มาอย่างยาวนานในประวัติศาสตร์วัฒนธรรมไทย องค์ประกอบของบทเพลงแสดงให้เห็นถึงจารีตลักษณะของการเล่นเพลงปรากฏอย่างเด่นชัด เช่น รูปแบบเพลงโต้ตอบ เพลงแก้คำร้องที่กำหนดสถานการณ์เฉพาะ การเล่นกับเรื่องสองแง่สองง่าม การขับร้องที่มีการเล่นลูกคอซึ่งเป็นแง่มุมทางสุนทรียะที่ยึดถือกันในการร้องเพลงพื้นบ้านของประชาชนที่มีเล่นกันมาแต่โบราณ และการปรับตัวตามสถานการณ์อยู่เสมอที่เป็นคุณสมบัติสำคัญอีกประการหนึ่ง

นอกจากเพลงลูกทุ่งแล้วปัจจุบันยังมีเพลงประเภทต่างๆ อีกมากมายที่เป็นเครื่องบันเทิงทางเลือกของผู้คนในสังคม ทั้งเพลงไทยสากลรูปแบบต่างๆ และเพลงสากลจากหลากหลายชาติหลายภาษา อย่างไรก็ตามเมื่อหันกลับมามองที่เพลงไทย ยังคงมีเพลงประเภทหนึ่งที่เราพบเห็นได้ทั่วไปและแพร่หลายมากในกลุ่มหนุ่มสาวในปัจจุบัน ซึ่งเป็นเพลงที่ใช้ร้องปากเปล่าประกอบกับเครื่องกำกับจังหวะต่างๆ อันมีลักษณะคล้ายคลึงกับขนบของเพลงพื้นบ้านไทยแต่เดิม สันนิษฐานว่าเพลงชนิดนี้เป็นเพลงที่มีพัฒนาการสืบเนื่องมาจากเพลงพื้นบ้าน เพลงร่ำวง เพลงลูกทุ่ง ตามลำดับ แต่ได้มีการดัดแปลงลักษณะตลอดจนเนื้อร้องทำนองต่างๆ จนเกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เราอาจเรียกเพลงชนิดนี้ว่า “เพลงร้องเล่นสมัยใหม่”

ซึ่งเหตุที่เรียกเพลงชนิดนี้ว่าเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ เนื่องจากเป็นเพลงที่ใช้ร้องเล่นในโอกาสต่างๆ แต่มีลักษณะผิดไปจากบทเพลงร้องเล่นของเด็กที่มีมาแต่โบราณ โดยยุคสมัยของเพลงชนิดนี้น่าจะเริ่มขึ้นหลังจากการเกิดขึ้นของเพลงร่ำวงในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2488 และต่อเนื่องมาถึงการเกิดขึ้นของเพลงตลาด เพลงชีวิต หรือเพลงลูกทุ่ง ตั้งแต่ราวปี พ.ศ. 2500 เรื่อยมา ดังจะเห็นได้ว่าเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ บางเพลงนั้นได้รับอิทธิพลจากเนื้อหาและทำนองของเพลงร่ำวงและเพลงลูกทุ่งด้วย

เพลงร้องเล่นสมัยใหม่มีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่น “เพลงรับน้อง” “เพลงเอ็นเตอร์เทน” “เพลงสนทนาการ” หรือ “เพลงนันทนาการ” เป็นต้น เพลงชนิดนี้เป็นเพลงที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ร้องเล่นในกิจกรรมรื่นเริงของหนุ่มสาวตามโอกาสต่างๆ ซึ่งส่วนมากมักพบในสถาบันการศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา เช่น ในกิจกรรมรับน้องใหม่ กิจกรรมกีฬาและกิจกรรมนันทนาการ เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่าเพลงร้องเล่นสมัยใหม่นี้ไม่มีใครพบในบุคคลวัยอื่นๆ แม้จะพบบ้างก็เป็นบางโอกาสเท่านั้น แต่จะพบแพร่หลายในคนวัยหนุ่มสาวมากที่สุด ทั้งนี้น่าจะเนื่องมาจากคนหนุ่มสาวอยู่ในวัยเรียนและมีเวลาตลอดจนโอกาสใช้ชีวิตร่วมกันในสถานศึกษา จึงสามารถสร้างสรรค์และถ่ายทอดเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ให้แก่กันได้มากกว่าคนวัยอื่นๆ

เพลงร้องเล่นสมัยใหม่มีลักษณะคล้ายคลึงคาบเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านบางประเภทอยู่บ้าง แต่ไม่อาจจัดให้เป็นประเภทใดประเภทหนึ่งดังกล่าวมาข้างต้นได้ เนื่องจากมีลักษณะเฉพาะ บางประการที่ไม่เหมือนกันเสียทีเดียว เช่น เพลงร้องเล่นสมัยใหม่มีลักษณะคล้ายกับเพลงร้องเล่นของเด็กหรือเพลงประกอบการละเล่นของเด็ก แต่กระนั้นผู้ร้องเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ก็มีใช้เด็กแต่เป็นวัยหนุ่มสาว ส่วนเนื้อหาของเพลงก็แตกต่างกันมาก เป็นต้น

เพลงร้องเล่นสมัยใหม่นับเป็นเพลงประเภทหนึ่งที่มีความน่าสนใจ เพราะนอกจากจะมีลักษณะเฉพาะที่คล้ายคลึงกับขนบของเพลงพื้นบ้านไทยแล้ว เพลง

ร้องเล่นสมัยใหม่ยังมีคุณค่าในด้านต่างๆ อีกหลายประการ เป็นต้นว่า เป็นสิ่งบันเทิงที่ให้ความรื่นรมย์แก่ผู้คน ในฐานะที่เป็นการละเล่นของหนุ่มสาวยามมีกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งเป็นสื่อสะท้อนบันทึกร่องราวและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น เพลงไถ่อย่างคอมโบ ซึ่งในท่อนท้ายของเพลงไต่ยกเอาเรื่องราวในสังคมมากล่าวไว้ ทั้งเรื่องปัญหาการค้าประเวณีในย่านพัฒนาพงศ์กับปัญหาโรคเอดส์ และเหตุการณ์ใช้หัวदनกระบาดแล้วรัฐบาลออกมาส่งเสริมให้ประชาชนบริโภคไอ้กันดังเนื้อเพลงที่ว่า

ไถ่อย่างพัฒนาพงศ์ (ซ้ำ) มันจะถูกออฟไป (ซ้ำ)

เสียบ...ซ่าย เสียบ...ซาว เอดส์จะกิน เอดส์จะกิน เอดส์จะกิน

ไถ่อย่างปลอดเชื้อ (ซ้ำ) มีนายกรับรอง (ซ้ำ)

กินก็ได้ ขายก็ดี กินไม่ตาย กินไม่ตาย กินไม่ตาย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจึงสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ โดยมองว่าเพลงร้องเล่นสมัยใหม่นั้นเป็น “คติชน” หรือ “ผลผลิตทางวัฒนธรรม” อย่างหนึ่งของกลุ่มคนไทยหนุ่มสาว ในยุคปัจจุบัน ซึ่งตามหลักทางคติชนวิทยาเพลงเหล่านี้อาจไม่สามารถสืบหาต้นตอได้ว่าใครเป็นผู้แต่งหรือมีกำเนิดมาจากที่ใด เนื่องจากลักษณะอย่างหนึ่งของข้อมูลคติชนคือไม่สามารถระบุหรือกำหนดเจาะจงได้ว่าใครเป็นผู้ริเริ่มประดิษฐ์คิดสร้างขึ้น และมีกระบวนการถ่ายทอดด้วยวิธีมุขปาฐะ (oral tradition) และวิธีการประเพณีปฏิบัติเป็นสำคัญ (ผาสุก มุทเมธา 2543 : 3) โดยเน้นไปที่การศึกษาตัวบทของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ที่ตกทอดมาถึงกลุ่มคนไทยหนุ่มสาวเป็นหลัก ทั้งนี้จะศึกษาเพลง ร้องเล่นสมัยใหม่เกี่ยวกับความเป็นมา ประเภท และลักษณะ รวมถึงวิเคราะห์เพลงร้องเล่นสมัยใหม่ในฐานะที่เป็นเพลงพื้นบ้านไทยยุคใหม่ ตลอดจนถึงศึกษาถึงบทบาทหน้าที่

ของเพลงประเภทนี้ด้วย อันจะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเพลงประเภทนี้ได้ละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น และสามารถนำเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ ไปปรับประยุกต์ใช้ในโอกาสต่างๆ ได้ตามความเหมาะสม ทั้งยังทำให้เห็นถึงการสืบทอดขนบความบันเทิงแบบไทยจากเพลงพื้นบ้านมายังเพลงในสมัยปัจจุบันอีกด้วย

● วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความเป็นมา ประเภท และลักษณะของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ของไทย
2. เพื่อวิเคราะห์เพลงร้องเล่นสมัยใหม่ในฐานะเพลงพื้นบ้านของไทย
3. เพื่อวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ของไทย

● ขอบเขตของการศึกษา

1. การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นที่จะใช้ข้อมูลที่เป็นตัวบทเพลงร้องเล่นสมัยใหม่เป็นสำคัญ ส่วนบริบทอื่นๆ เป็นต้นว่า ผู้ร้อง ผู้เล่น หรือโอกาสในการร้องเล่น เป็นเพียงองค์ประกอบเสริมที่จะทำให้เข้าใจตัวบทได้มากขึ้นเท่านั้น โดยตัวบทเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ที่นำมาศึกษาจะใช้ทั้งที่มีการเก็บรวบรวมไว้แล้วในหนังสือและเอกสารต่างๆ ตลอดจนการเก็บข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ประกอบกัน
2. เพลงร้องเล่นสมัยใหม่ที่นำมาศึกษาในครั้งนี้ เป็นเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ที่ใช้ร้องอยู่ในหมู่หนุ่มสาวตามมหาวิทยาลัยทั่วประเทศไทย โดยเก็บข้อมูลจากนักศึกษาในชั้นปีที่ 1 – 4 ตลอดจนศิษย์เก่า และผู้ที่เคยมีประสบการณ์และมีโอกาสทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ โดยเก็บข้อมูลจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเก่าแก่ เพราะจะทำให้สืบทอดเพลง

ร้องเล่นสมัยใหม่จากรุ่นสู่รุ่นซึ่งเป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของข้อมูลทางคดีชน โดยสุ่มเลือกมหาวิทยาลัยขนาดใหญ่ที่มีความหลากหลายของนักศึกษาเพื่อให้ความกระจายครอบคลุมข้อมูลทั้ง 4 ภาคทั่วประเทศไทย ดังนี้ ภาคเหนือ ได้แก่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยนเรศวร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และมหาวิทยาลัยขอนแก่น ภาคกลาง ได้แก่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร และภาคใต้ ได้แก่ มหาวิทยาลัยทักษิณ และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

● ระเบียบวิธีการศึกษา

1. รูปแบบในการศึกษา ใช้วิธีการในการศึกษาจำแนกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่

1.1 การศึกษาข้อมูลเอกสาร (Document Research) โดยศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อในการศึกษา เป็นต้นว่า ความเป็นมาของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ รวมถึงใช้ข้อมูลเพลงร้องเล่นสมัยใหม่บางส่วนที่มีผู้รวบรวมไว้ในเอกสารต่างๆ ด้วย โดยใช้เอกสารหลากหลายประเภท ได้แก่ หนังสือ บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ รายงานการศึกษา และข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

1.2 การศึกษาข้อมูลภาคสนาม (Field Research) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับกลุ่มเป้าหมาย (In-depth Interview) ในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ได้แก่ เนื้อเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ โอกาสในการใช้เพลงร้องเล่นสมัยใหม่ วิธีการร้องและการเล่นเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ รวมไปถึงบทบาทและคุณค่าของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ด้วย

2. ขั้นตอนในการศึกษา

2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

- 2.1.1 สํารวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเพลงร้องเล่นสมัยใหม่และเพลงพื้นบ้าน จากหนังสือ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย และเอกสารต่างๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ
- 2.1.2 สํารวจและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับจำนวน ชื่อเพลง และ เนื้อเพลงที่ใช้ในการศึกษาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ
- 2.1.3 รวบรวมและศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ของไทย จากเอกสาร และเก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้การสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์

2.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

- 2.2.1 วิเคราะห์ความเป็นมาของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ของไทย โดยพิจารณาจากข้อมูลที่เก็บมาได้ร่วมกับเอกสารและผลการศึกษาที่เคยมีผู้ศึกษาไว้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของเพลงและสิ่งบันเทิงไทย
- 2.2.2 จำแนกประเภทของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ โดยวิเคราะห์จากจุดประสงค์และวิธีการร้องการเล่นเพลงร้องเล่นสมัยใหม่
- 2.2.3 วิเคราะห์ลักษณะของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ของไทย โดยพิจารณาจากเนื้อเพลงและข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้
- 2.2.4 วิเคราะห์ลักษณะของเพลงพื้นบ้านที่ปรากฏในเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ของไทย โดยการนำลักษณะของเพลงพื้นบ้านมาเทียบเคียงกับเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ เพื่อหาลักษณะร่วมและชนบทที่สืบทอดต่อกันมา

- 2.2.5 วิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ของไทย โดยพิจารณาความสำคัญของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ที่มีต่อตัวผู้ร้องผู้เล่นและกลุ่มชนผู้เป็นเจ้าของเพลงนั้น ตลอดจนคุณค่าที่มีต่อสังคมไทย

● ผลการศึกษา

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเพลงร้องเล่นสมัยใหม่จากมหาวิทยาลัยต่างๆ 8 แห่ง ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย และนำมาวิเคราะห์แล้วปรากฏผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1. ความหมายของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่

เพลงร้องเล่นสมัยใหม่นี้มีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่น “เพลงนันทนาการ” “เพลงสันตนาการ” “เพลงเอ็นเตอร์เทน” หรือ “เพลงรับน้อง” ซึ่งแต่ละชื่อก็มีที่มาและความหมายแตกต่างกันไป ดังนี้

นันทนาการหรือสันตนาการเป็นคำที่บัญญัติขึ้นตามศัพท์ภาษาอังกฤษ คือ “Recreation” ที่มาจากรากศัพท์จากภาษาลาตินว่า “Recreatio” แปลว่า ทำให้สดชื่นใหม่ ส่วน “Recreation” นั้น มาจากคำว่า “Create” หมายถึงสร้างหรือทำให้เกิดขึ้นใหม่ รวมกับคำว่า “Re” ซึ่งเป็นคำอุปสรรคหน้า (Prefix) หมายถึงเพิ่มหรือใหม่ รวมกันหมายความว่า การสร้างหรือทำให้เกิดขึ้นใหม่ หรือทำให้เกิดขึ้นมามีอีก แต่เดิมกระทรวงศึกษาธิการบัญญัติศัพท์คำนี้ว่า “สันตนาการ” ซึ่งสันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “สนทนา” รวมกับ “อาคาร” (คณิต เขียววิชัย 2530 : 13) แต่คำว่าสันตนาการนี้มีความหมายแคบ อีกทั้งเมื่อนำไปเทียบกับความหมายของคำเดิมในภาษาอังกฤษความหมายก็ยังไม่ชัดเจนไม่ตรงกัน ภายหลังพระยาอนุমানราชธนจึงได้บัญญัติศัพท์ภาษาไทยขึ้นใหม่ว่า “นันทนาการ” (พีระพงศ์ บุญศิริ 2542 : 29) ซึ่งมาจาก “นันทน” แปลว่า ความสนุก ความยินดี ความรื่นเริง

รวมกับคำว่า “อาการ” แปลว่า ความเป็นอยู่ ความเป็นไป สภาพ หรือกิริยาท่าทาง รวมเป็น “นันทนาการ” แปลว่า กิจกรรมที่ทำตามสมัครใจในยามว่าง เพื่อให้สนุกสนานเพลิดเพลินและผ่อนคลายความตึงเครียด (ราชบัณฑิตยสถาน 2546 : 560 – 1359) ดังนั้นเพลงนันทนาการหรือเพลงสนทนาการ จึงหมายถึงเพลงที่ใช้ในกิจกรรมนันทนาการต่างๆ นั่นเอง

อย่างไรก็ตามการเรียกเพลงร้องเล่นสมัยใหม่นี้ว่าเพลงนันทนาการยังมีความหมายกว้างเกินไป ดังที่ชัยวัฒน์ เหล่าสีบสกุลไทย (2551 : 17) กล่าวไว้ว่า “การร้องเพลงจัดได้ว่าเป็นกิจกรรมนันทนาการประเภทหนึ่งซึ่งสามารถนำมาใช้ได้ ในหลายๆ โอกาส เช่น การร้องเพลงในยามว่างกับครอบครัว การร้องเพลงหรือการเล่นประกอบเพลงกับเด็กๆ ในโรงเรียน ในหมู่บ้าน การร้องเพลงในช่วงเวลาว่างของการจัดฝึกอบรมสัมมนา การเข้าค่ายพักแรม การร้องเพลงบนรถขณะไปค่ายพักแรม ท่องเที่ยวทัศนศึกษา หรือร้องเล่นในกลุ่มเพื่อน” ตามความหมายข้างต้นอาจกล่าวได้เพลงแทบทุกชนิดอาจเรียกว่าเพลงนันทนาการได้หมด เพราะล้วนแล้วแต่ใช้ร้องเพื่อความสนุกสนานบันเทิงใจทั้งสิ้น แต่ที่จริงแล้วเพลงร้องเล่นสมัยใหม่มีลักษณะและรูปแบบที่เฉพาะเจาะจง จนอาจกล่าวว่าเป็นเพลงอีกประเภทหนึ่งได้ มีชื่อเพลงที่ใช้ร้องเพื่อความบันเทิงทั่วไปเท่านั้น

เพลงเอ็นเตอร์เทน เป็นคำทับศัพท์จากภาษาอังกฤษ คือ “Entertain” แปลว่า ทำให้เพลิดเพลิน ทำให้สนุกสนาน ด้วยเหตุนี้เพลงเอ็นเตอร์เทนจึงหมายถึงเพลงที่ใช้ร้องเพื่อสร้าง ความเพลิดเพลินสนุกสนาน ความหมายจึงคล้ายคลึงกับเพลงนันทนาการซึ่งยังกว้างเกินไปกว่าจะจำกัดความเพลงชนิดนี้

ส่วนเพลงรับน่องนั้นจำกัดความตามโอกาสการใช้เพลง เนื่องจากเพลงชนิดนี้มักปรากฏอยู่ในโอกาสประเพณีรับน่องใหม่ของสถาบันการศึกษาต่างๆ แต่การเรียกเพลงชนิดนี้ว่าเพลงรับน่องมีความหมายแคบเกินไป เพราะในปรากฏการณ์จริงเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ใช้ในโอกาสที่หลากหลาย ไม่ได้มีแต่ในประเพณีรับน่องใหม่เท่านั้น

เพลงชนิดนี้จึงควรเรียกว่าเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ซึ่งหมายถึงเพลงที่เกิดขึ้นในยุคสมัยปัจจุบัน ลักษณะของเพลงมักเป็นเพลงขนาดสั้น มีคำสัมผัสคล้องจอง มีจังหวะและทำนองที่เน้นความสนุกสนาน โดยเนื้อหามักมาจากสิ่งใกล้ตัวในสังคมร่วมสมัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ร้องเล่นในกิจกรรมรื่นเริงของหนุ่มสาวในโอกาสต่างๆ เช่น กิจกรรมรับน่องใหม่ กีฬาสี กิจกรรมนันทนาการ และกิจกรรมที่เป็นพิธีกรรมของหนุ่มสาว เป็นต้น

2. ความเป็นมาของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่

เพลงร้องเล่นสมัยใหม่มีพัฒนาการต่อเนื่องมาจากเพลงที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน กล่าวคือ เริ่มต้นจากเพลงพื้นบ้านซึ่งเป็นเพลงที่กลุ่มชนในท้องถิ่นต่างๆ ประดิษฐ์เนื้อหา ท่วงทำนอง และลีลาการร้องการเล่นเป็นแบบแผนตามความนิยมและสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้นๆ เพื่อใช้ร้องเล่นในโอกาสต่างๆ ก่อน ต่อมาเมื่อสังคมไทยรับวัฒนธรรมจากตะวันตก จึงเกิดการรับดนตรีและเพลงสากลเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมดนตรีและเพลงไทยทำให้เกิดวิวัฒนาการกลายเป็น “เพลงไทยสากล” ขึ้น ซึ่งเพลงไทยสากลในยุคแรกนั้นยังไม่ได้แบ่งประเภทกันชัดเจน มีพัฒนาการคลี่คลายมาอย่างต่อเนื่อง จนหลังจากปี พ.ศ. 2500 จึงมีการแบ่งเพลงไทยสากลออกเป็น 2 ประเภท คือ “เพลงลูกกรุง” และ “เพลงลูกทุ่ง” และหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จึงเริ่มมีเพลงประเภทที่สามเกิดขึ้นเรียกว่า “เพลงเพื่อชีวิต”

เพลงร้องเล่นสมัยใหม่มีพัฒนาการควบคู่มากับความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมเพลงและดนตรีในสังคมไทย ข้อมูลเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ที่รวบรวมมาทั้งสิ้นจาก 8 มหาวิทยาลัยแสดงให้เห็นว่าเพลงร้องเล่นสมัยใหม่นี้มีเนื้อหาและทำนองที่หลากหลายมาก บางเพลงมีลักษณะและที่มาจากเพลงพื้นบ้าน เช่น เพลงรำวงหรือรำไท่น บางเพลงก็มาจากเพลงลูกทุ่ง บางเพลงก็มาจากเพลงโฆษณาหรือ

เพลงละครที่ได้รับความนิยมในยุคสมัยนั้นๆ เป็นต้น ซึ่งหากจะจำแนกที่มาของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ตามต้นเค้าของเพลงนั้นๆ ก็จะแบ่งออกได้เป็น 9 แห่ง ได้แก่ เพลงร้องเล่นที่มาจากเพลงพื้นบ้าน เพลงไทยหรือเพลงไทยเดิม เพลงลูกทุ่ง เพลงลูกกรุง เพลงปลุกใจ เพลงสตริง เพลงโฆษณา เพลงละครภาพยนตร์หรือการ์ตูน และเพลงสากล

อย่างไรก็ตามแม้ว่าเพลงร้องเล่นสมัยใหม่มีที่มาจากเพลงประเภทต่างๆ หลายแหล่ง แต่เมื่อนำมาใช้เป็นเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ก็มักจะมีการปรับให้เหมาะสมกับการร้องการเล่นในรูปแบบของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ เช่น มีการปรับทำนอง การแปลงเนื้อร้อง หรือการตัดทอนเนื้อร้องลง เป็นต้น ตัวอย่างเช่น “เพลงเอฟมา” ของมหาวิทยาลัยขอนแก่นซึ่งแปลงมาจากทำนองของเพลงน้ำตาเมียซาอู ซึ่งแต่งคำร้องและทำนองโดยสรเพชร ภิญญู ขับร้องโดยพิมพา พรศิริ บันทึกเสียงครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2528 (ชาญ ตระกูลเกษมสุข, นคร ถนอมทรัพย์ และจันทร์จิรา ราชาวงศ์อรุระ, 2544, น. 385) ซึ่งมีเนื้อร้องแตกต่างกันโดยมีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดความตลกขบขัน

ตารางที่ 1 เพลงร้องเล่นสมัยใหม่ที่มาจากเพลงลูกทุ่ง

เพลงเอฟมา	เพลงน้ำตาเมียซาอู
เอฟมาอูราข้าหนัก แม้รักไม่เคยสงเงิน รู้ข่าวละปวดร้าวเหลือเกิน เมื่อผลประเมนออกมาถึงเรา พ่อแม่ของพวกเขา หวังไว้เต็มทีเกรตต้องดีลูกฉัน ส่งลูกเรียนเสือกมาสันหนากการ สุดแสนทรมาณนั่งเลียหน้าตา	คิดมาอูราข้าหนัก ผัวรักไม่เคยสงเงิน รู้ข่าวปวดร้าวเหลือเกิน เมื่อรู้ว่าเงินไม่มาถึงเมีย พ่อแม่ผัวรับเต็มที เพราะเงินจากพี่ที่ซาอูดิอวเปีย ส่งมาให้ ใช้กันนัวเนีย ส่วนลูกเมีย นั่งเลียหน้าตา

เพลงเอฟมา	เพลงน้ำตาเมียซาอู
เสียใจได้ใจได้ ออกสิแพ่แตกตั้ง ย่อนว่าเกรตบถึง บถึงละเอฟได้สูยาม บ่อาจห้ามความง่ ไผบ่ปาน ลาจากงานวิชาการมาเฮ็ดงานซุมนี้	เสียใจได้อกแพแตกแล่ง พีน่ากลั่นแกล้ง ให้เมียเศร้าเก่าหมอง พ่อแม่้องฮ้องไล่เมียหนี ซังลูกเขยอปริยี่ไล่หนีสูแลงเข้า
(ณัชชา เรื่องวิชา และคณะ, สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2557)	

3. ประเภทของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ของไทย

เพลงร้องเล่นสมัยใหม่จำแนกตามจุดประสงค์ของเพลงได้เป็น 6 ประเภทดังต่อไปนี้

3.1 เพลงประกอบท่าทาง หมายถึง เพลงที่ใช้ร้องเล่นประกอบบลิลาท่าทางการเต้น ส่วนมากมักเป็นกิริยาท่าทางแปลกๆ อาจเลียนแบบมาจากท่าทางของสัตว์หรือกิริยาอาการในชีวิตประจำวันของมนุษย์ แต่ดัดแปลงให้เกิดความขบขันและสร้างความสนุกสนานเป็นสำคัญ ซึ่งท่าทางนั้นไม่มีแบบแผนที่แน่นอน โดยมากมักมีท่าหลักๆ อยู่ แต่ผู้แสดงท่าทางแต่ละคนก็สามารถสร้างสรรค์หรือคิดท่าทางเฉพาะของตนเองขึ้นมาประกอบเพลงได้ อาทิ เพลงแจ๊ะ เพลงนกกระยาง เพลงไก่อ่าง เพลงตุ๊ดตู่ และเพลงค่างควาว เป็นต้น อย่างเช่นเพลงแจ๊ะ ของมหาวิทยาลัยทักษิณ ซึ่งมีท่าทางการเต้นเลียนแบบกิริยาอาการในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การถูสบู่ การทาโลชั่น การโกนหนวด และการทายา เป็นต้น (ฮะซาน แผละยุหิม, สัมภาษณ์, 30 สิงหาคม 2557) ดังเนื้อร้องว่า

*แจ๊ะ แจ๊ะ แจ๊ะ
ถูซ่าย ถูซาว

สบู่ไว้ถูกายา
แล้วมาถูแจ๊ะ (ซำ*)

**แจ๊ะ แจ๊ะ แจ๊ะ	โลชั่นไว้ดูกายา
ทาซ้าย ทาขวา	แล้วเอามาทาแจ๊ะ (ซ้ำ**)
***แจ๊ะ แจ๊ะ แจ๊ะ	มีดโกนไว้โกนกายา
โกนซ้าย โกนขวา	แล้วเอามาโกนแจ๊ะ (ซ้ำ***)
****แจ๊ะ แจ๊ะ แจ๊ะ	ชิม่าไว้ทากายา
ทาใต้หว่างขา	แล้วมาทาแจ๊ะ (ซ้ำ****)

3.2 เพลงโต้ตอบ หมายถึง เพลงที่ใช้ร้องโต้ตอบกันระหว่างผู้ร้องนำกับผู้ร้องร่วม โดยผู้ร้องนำจะเป็นผู้ถามคำถามหรือข้อความตามเนื้อเพลงให้ผู้ร้องร่วมตอบ ส่วนมากเพลงประเภทนี้มักมีการเล่นคำสัมผัสคล้องจอง และเล่นความหมายสองแง่สองง่ามในเรื่องทางเพศ เพื่อความสนุกสนาน อาทิ เพลงลูกตก เพลงกล้วย เพลงไซ และเพลงมะดัน เป็นต้น อย่างเช่นเพลงมะดัน ของมหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งผู้ร้องนำจะเว้นคำให้ผู้ร้องร่วมใส่คำวิเศษณ์ที่ขยายความมะดัน และใส่คำกริยาที่คล้องจองกัน เป็นต้นว่า “มะดันเขาวามันเปรี้ยว ถึงน้องจะเสียวพี่ก็จะดัน” หรือ “มะดันเขาวามันหอม ถึงน้องไม่ยอมพี่ก็จะดัน” (ณัฐพงศ์ สุตสิน, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2557) มีเนื้อร้องว่า

ดันมะดันดอง	ตีหนึ่งตีสองปลุกน้องขึ้นมาดัน (ซ้ำ)
มะดันเขาวามัน.....	ถึงน้อง.....พี่ก็จะดัน

3.3 เพลงประกอบการเล่นเกม หมายถึง เพลงที่ใช้สำหรับประกอบการเล่นเกมบันเทิงนาการ เพลงประเภทนี้มักร้องซ้ำเป็นรอบๆ ตามรอบของการเล่นเกม บางเพลงอาจเป็นการอธิบายกติกาหรือข้อกำหนดของเกมในการเล่น และบางเพลงผู้เล่นอาจต้องทำท่าทางประกอบเพลงนั้น อาทิ เพลงรวมเงิน เพลงซ้ายขวาซ้าย

และเพลงดนตรีไทย เป็นต้น อย่างเช่นเพลงซ้ายขวาซ้าย ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเอาไว้ร้องประกอบการเล่นเกมเป่ายิงฉุบต่อแถว (ปราโมทย์ พันธุ์สะอาด, สัมภาษณ์, 19 สิงหาคม 2557) ที่มีเนื้อร้องดังนี้

ซ้ายแล้วก็ซ้าย ขวาแล้วก็ขวา	ข้างหน้า ข้างหลัง
ข้างหน้า ข้างหน้า ข้างหน้า	เจอใครขวางหน้า ให้เป่ายิงฉุบ (ฉุบ ฉุบ ฉุบ)

3.4 เพลงที่ใช้ในพิธีกรรม หมายถึง เพลงที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมบางอย่างของกลุ่มหนุ่มสาว เนื้อหามักกล่าวถึงเป้าหมายหลักของพิธีกรรมนั้นๆ ทั้งนี้เพลงร้องเล่นสมัยใหม่ที่ใช้ในพิธีกรรมไม่ได้เป็นบทสวดหรือเป็นเพลงศักดิ์สิทธิ์ดังเช่นเพลงที่ใช้ในพิธีกรรมในอดีต แต่มักมุ่งเน้นร้องเพื่อให้เกิดบรรยากาศที่เข้ากับกับพิธีกรรมเป็นสำคัญ เป็นต้นว่า เพลงเชิญขวัญ เพลงรับขวัญ และเพลงน้องใหม่ ซึ่งใช้ในพิธีกรรมรับน้องใหม่หรือผูกข้อมือรับขวัญรุ่นน้องของมหาวิทยาลัยศิลปากร (ณัฐพงศ์ สุตสิน, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2557) ดังเนื้อเพลงว่า

น้องใหม่	จงภูมิใจเถิดว่าอาณาจักร
สีเขียวเขียวได้ร่มจันทร์คือบ้านพัก	สิทธิ์และศักดิ์เสรีมีพรักพร้อม
ก้าวเข้ามาเถิดน้องมองให้สิ้น	นี่คือถิ่นของเราเข้ามาถนอม
อยู่ด้วยศักดิ์นี้ศึกษาอย่าตรมตรอม	พี่จะกล่อมเพลงสวรรค์ปลอบขวัญมา
ไอ้ละหนอ.มาแปรถิ่นขวัญผินผาย	อย่ามัววายแอบคุตคู้อยู่เลยหนา
ที่นี่เขามีแต่ยิ้มอ้มอร่า	กางแขนอ้าโอบด้วยโออุ่นไมตรี
กลิ่นดอกแก้วลานร่มจันทร์วันซึ่งซึ่ง	คงจะตรึงใจประทับใจน้องกับพี่
ยิ้มหวานหวานยิ้มให้กันอย่างวันนี้	ไอ้คนดีน้องเอ๋ยอย่าเลยลืม

3.5 เพลงเชียร์กีฬา หมายถึง เพลงที่ใช้ร้องเพื่อปลุกขวัญกำลังใจให้แก่ นักกีฬาที่ลงแข่งขัน เนื้อหามักเป็นการแสดงความฮึกเหิมและชัยชนะ นอกจากนี้ มักจะใส่เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับฝ่ายของตนเองลงไปด้วย ได้แก่ สี ชื่อ หรือสัญลักษณ์ ที่แสดงถึงกลุ่มของตน เช่น เพลงเราศึกษา ของคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย นครสวรรค์ (ชัยณรงค์ ศรีเดช, สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2557) ที่ว่า

เราศึกษาเก่งการกีฬา	เกียรติกองลือขาระบือไกล
เราไม่เคยหวาดหวั่นผู้ใด	เราแข่งขันที่ไร ศัตรูแพพ่ายพลัน
เสียงเชียร์ดังลั่น	สนั่นปฐพี
เอ้า เชียร์ เชียร์ เชียร์ เชียร์ เชียร์	
เรามานะใจมุ่ง	เพื่อผดุงเขตชูไมตรี
ได้ร่มธงเรา	เป็นสง่าคู่หล้าธานี
อย่าให้ใครขำยี้	รีบรุกบุกชิว เพื่อศึกษาของเรา
เอ้า รุก รุก รุก รุก รุก	

3.6 เพลงเบ็ดเตล็ด หมายถึง เพลงนันทนาการที่ใช้ร้องเล่นกันเพื่อความ สนุกสนานรื่นเริงในโอกาสต่างๆ นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ส่วนมากมี จุดประสงค์ในการขับร้องเพื่อการอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ เป็นเพลงขนาดสั้น มีท่วงทำนองที่ร้องและจดจำได้ง่ายในเวลาอันรวดเร็ว อาจมีท่าทางประกอบบ้าง แต่ไม่มากนัก เพลงประเภทนี้มักใช้ขับร้องเพื่อสร้างบรรยากาศให้เกิดความ ครึกครื้น ร่าเริง บันเทิงอารมณ์ หรือเกิดความประทับใจ บางครั้งอาจนำเพลงไทย สากลซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีมาประยุกต์ใช้ก็ได้ เช่น เพลงรอ ของมหาวิทยาลัยทักษิณ ซึ่งใช้ร้องเพื่อเรียกให้คนที่มาร่วมกิจกรรมเร่งมาให้เร็วขึ้น (ฮะซาน แผละยุหิม, สัมภาษณ์, 30 สิงหาคม 2557) ความว่า

รอฉันรอเธออยู่	แต่ไม่รู้เธออยู่ไหนใด
เธอจะมาเธอจะมาเมื่อใด (ซ้ำ)	นัดฉันเอาไว้ทำไมไม่มา
ฉันเป็นห่วงฉันเป็นห่วงตัวเธอ	อย่าให้แก้อะไรคอยหา
นัดไว้ทำไมไม่มา (ซ้ำ)	ไอ้เธอจำอย่าช้าเร็วหน่อย
(รีบหน่อย จำหน่อย วิ่งหน่อย)	

4. ลักษณะของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ของไทย

4.1 มักเป็นเพลงขนาดสั้น ส่วนมากเป็นเพลงที่มีเนื้อร้องขนาดสั้น กล่าวคือ บางเพลงมีเนื้อร้องเพียงสองวรรค สี่วรรค หรือหกวรรค ซึ่งสามารถร้อง จบได้ในเวลาไม่ถึง 1 นาที อย่างไรก็ตามในเวลาที่น่าเพลงไปร้องเล่นก็มักร้องซ้ำ ไปซ้ำมาทำให้ร้องได้นานขึ้น ถึงแม้ว่าเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ส่วนมากจะเป็นเพลง ขนาดสั้น แต่ก็มียุบบ้างเป็นบางเพลงที่มีขนาดค่อนข้างยาว ซึ่งเพลงที่มีขนาดยาว นี้อาจจำแนกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะแรกเป็นเพลงที่ใช้ทำนองเดียวซ้ำๆ แต่เพิ่มเนื้อร้องให้มากขึ้น และลักษณะที่สองคือเพลงที่ใช้ในพิธีกรรมหรือเพลง ประจำสถาบัน ซึ่งมักแต่งขึ้นเพื่อใช้ร้องอย่างเป็นทางการ และมีเนื้อหาบรรยายถึง สถาบันนั้นๆ จึงมีเนื้อร้องค่อนข้างยาว

4.2 ใช้ถ้อยคำเรียบง่าย เนื่องจากใช้ร้องเล่นเพื่อความสนุกสนานเป็นสำคัญ ดังนั้นถ้อยคำที่นำมาเรียงร้อยกันจึงมักเป็นถ้อยคำง่ายๆ ไม่มีศัพท์ยากที่ต้องแปล ความหมาย เพื่อสื่อความได้อย่างตรงไปตรงมา คนที่ร้องเล่นก็สามารถเข้าใจเนื้อหาของ เพลงได้ทันที ซึ่งถ้อยคำที่นิยมใช้ในเพลงร้องเล่น ได้แก่ ภาษาพูดหรือภาษา ปาก คำสแลง คำตำหรือคำหยาบ และคำภาษาต่างประเทศ เช่น เพลงไค้กของ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่งเนื้อเพลงใช้คำภาษาพูดทั้งหมด รวมทั้งมีคำสแลง และคำยืมภาษาอังกฤษด้วย (อาทิจูญา แซ่อ่อง, กิติมา ตันหิรัญ และมณฑิพย์ แจ้งจบ, สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม 2557) ดังเนื้อเพลงว่า

ร้อนร้อนร้อน ร้อนจนนอนไม่หลับ   เจ้เจ้ครับเจ้เอาโค้กมาขวด
หิวหิวหิว หิวจนท้องป่วนป่วน   สไปร์ท์เซเว่นอ๊ฟก็ไลบั้งเกินไป
โอเคโนโค้กมันหมดไปแล้ว   เลยอดกินชาดำ (ช้ำ)

4.3 มีฉันทลักษณ์ไม่ซับซ้อน เพลงร้องเล่นสมัยใหม่มีที่มาจากหลากหลายมาก ทั้งจากเพลงพื้นบ้าน เพลงไทยเดิม เพลงลูกทุ่ง เพลงลูกกรุง เพลงปลุกใจ เพลงสตริง เพลงโฆษณา เพลงละครภาพยนตร์หรือการ์ตูน และเพลงสากล ทำให้ฉันทลักษณ์ของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่นั้นแตกต่างกันไปตามแต่ที่มาของแต่ละเพลง หากเป็นเพลงที่แปลงเนื้อมาจากเพลงชนิดอื่น ๆ ก็จะมีรูปแบบฉันทลักษณ์ ดังเช่น เพลงต้นแบบ ทั้งจำนวนคำและการสัมผัสคล้องจอง แต่ถ้าเป็นเพลง ร้องเล่นสมัยใหม่ที่แต่งขึ้นโดยเฉพาะก็มักมีฉันทลักษณ์เป็นร้อยกรองขนาดสั้น ซึ่งหากพิจารณาเพลงร้องเล่นสมัยใหม่จะพบฉันทลักษณ์ในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ ฉันทลักษณ์คล้ายกลอนขับร้อง ฉันทลักษณ์ที่เป็นกลอนหัวเดียว และฉันทลักษณ์คล้ายกลอนเปล่า

4.4 เนื้อหาจากเรื่องใกล้ตัว โดยเฉพาะเรื่องที่มีความแปลกหรือมีจุดเด่นน่าสนใจ โดยอาจนำเสนอเรื่องราวต่างๆ อย่างตรงไปตรงมา หรือนำมาแต่งในทำนองล้อเลียนหรือเกินจากความเป็นจริงเพื่อให้เกิดความตลกขบขันก็ได้ ทั้งนี้ เพลงร้องเล่นสมัยใหม่มีเนื้อหามาจากสิ่งต่างๆ ได้แก่ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว เช่น สัตว์ ต้นไม้ ดอกไม้ ผลไม้ และบรรยากาศต่างๆ เป็นต้น รวมทั้งสภาพสังคมและวัฒนธรรม อาทิ สภาพทั่วไปของสังคม การกระทำของผู้คนในสังคม ปัญหาสังคม และเรื่องราวที่มาจากสื่อสารมวลชน ตลอดจนวัฒนธรรมการกิน ดนตรี การแสดง ประเพณี และความเชื่อ เป็นต้น อย่างเช่น ปัญหาการเล่นการพนันที่ปรากฏเป็นเนื้อหาของเพลงไฟ ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยถูกนำเสนอในรูปแบบของการเสียดสีประชดประชัน (วราพร รัตมีจิตตรงค์, สัมภาษณ์, 1 มิถุนายน 2557) ความว่า

ไฟที่เราชอบเล่น   เข้าเย็นเราชอบเล่นไฟ
ไฟป๊อกเป็นของถูกใจ (ช้ำ)   สามแดงเซ็ดใส่ เจ้ามือล่อมจม
จั่วสะบัดสะวัดสะว่าดเวียนวน (ช้ำ)   มงคูลับสนอยู่บนคาซิโน

4.5 จังหวะและทำนองเน้นความสนุกสนาน จังหวะและทำนองของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ส่วนมาก ยกเว้นแต่เพลงที่ใช้ในพิธีกรรม มักเน้นความสนุกสนาน คือมีจังหวะและทำนองค่อนข้างเร็วกระชับ บางเพลงจะมี “คำกระทุ้งจังหวะ” คือ คำสร้อยที่อาจจะมีความหมายหรือไม่มีความหมายก็ได้แต่เป็นคำที่เพิ่มเพื่อใช้ร้อง กระทุ้งจังหวะและทำนองให้เกิดความสนุกสนานยิ่งขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นบางเพลงใช้ จังหวะและทำนองเป็นหลัก โดยที่เนื้อเพลงที่ร้องนั้นแทบจะไม่มี ความหมาย หรือไม่สามารถอธิบายเนื้อหาสาระของเนื้อเพลงได้ เพียงแต่เป็นคำที่มีเสียงเข้ากับ จังหวะและทำนองของเพลงเท่านั้น จนอาจกล่าวได้ว่าเน้นจังหวะและทำนอง มากกว่าเนื้อหาหรือความหมาย

4.6 วิธีการร้องการเล่นไม่ยุ่งยาก จากการสังเกตการณ์พบว่าวิธีการร้องการเล่นเพลงร้องเล่นสมัยใหม่นั้นมีลักษณะเรียบง่าย ไม่ยุ่งยาก และไม่มีขั้นตอนอะไรมากนัก โอกาสในการนำเพลงร้องเล่นสมัยใหม่มาใช้ในกิจกรรมของวัยรุ่นหนุ่มสาวในมหาวิทยาลัยต่างๆ ได้แก่ กิจกรรมรับน้องใหม่ การแข่งขันกีฬา การออกค่ายอาสาพัฒนา รวมถึงกิจกรรมเบ็ดเตล็ดอื่นๆ เช่น การเดินทางทัศนจร การออกค่ายพักแรม และการจัดอบรมสัมมนา เป็นต้น

อุปกรณ์และเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการร้องเล่นเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ไม่มากนัก ส่วนมากนิยมที่จะใช้เครื่องดนตรีจำพวกเครื่องกำกับจังหวะ โดยผสมกันทั้งดนตรีสากลและดนตรีไทย ได้แก่ กลองทอมบาหรือกลองคองก้า กลองบองโก้ **แทมบูรีน** มาราคัสหรือลูกแขก **คาวเบลล์** ฉิ่ง ฉาบ และกรับ เป็นต้น

ส่วนเครื่องแต่งกายในการร้องเล่นเพลงร้องเล่นสมัยใหม่นั้น ผู้ร้องผู้เล่นไม่จำเป็นต้องมีเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่เป็นรูปแบบเฉพาะ สามารถแต่งกายตามสมัย

นิยมหรือใช้เสื้อผ้าที่ใส่ในชีวิตประจำวันได้เลย เช่น เสื้อยืด เสื้อกล้าม เสื้อโปโล กางเกงยีนส์ กระโปรง และกางเกงเล เป็นต้น อย่างไรก็ตามในการร้องการเล่น เพลงร้องเล่นสมัยใหม่ในบางโอกาส กลุ่มผู้ร้องเล่นอาจมีการจัดทำเสื้อผ้าที่มี ลักษณะเฉพาะขึ้น เป็นต้นว่า เสื้อทีมที่มีสีและลวดลายเหมือนกันเพื่อให้ดูเป็น กลุ่มก้อนเป็นหมู่พวกเดียวกันมากขึ้น หรือในบางโอกาสหากผู้ร้องเล่นเพลงร้อง เล่นสมัยใหม่ต้องการให้เสื้อผ้า เครื่องแต่งกายของตนโดดเด่นเป็นที่สะดุดตา หรือ ให้เข้ากับแนวคิด (Concept) ของงานที่จัด ก็อาจจะใช้เสื้อผ้าที่เป็นแนวแฟชั่น คือ มีรูปแบบและสีสันสวยงามแปลกตาเป็นพิเศษ

ลีลาท่าทางในการร้องเล่นเพลงร้องเล่นสมัยใหม่แตกต่างกันไปตามเนื้อหาของ เพลงนั้นๆ ท่าทางส่วนมากมักเลียนแบบจากสิ่งใกล้ตัว เช่น ท่าทางของสัตว์ อากัปกริยาของมนุษย์ในการทำกิจวัตรต่างๆ ตลอดจนท่าทางของตัวละครใน ภาพยนตร์หรือการ์ตูน เป็นต้น โดยจะมี “แม่ท่า” คือท่าที่เป็นแบบแผนหลักอยู่ ซึ่งก็ไม่ใช่ท่าที่แน่นอนตายตัว เปลี่ยนแปลงแตกต่างกันไปตามแต่ละกลุ่ม อีกทั้ง เมื่อผู้ร้องเล่นเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ได้เรียนรู้ “แม่ท่า” แล้ว ก็สามารถนำไป สร้างสรรค์จนเกิดเป็นลีลาท่าทางเฉพาะของแต่ละคนได้อีก ด้วยเหตุนี้แม้จะเล่น เพลงร้องเล่นสมัยใหม่เพลงเดียวกันก็อาจมีลีลาท่าทางที่ไม่เหมือนกันเสมอไป

4.7 เพลงหนึ่งมีหลายสำนวน เพลงร้องเล่นสมัยใหม่มีการแพร่กระจายไป ในหลายพื้นที่ ทำให้เกิดการดัดแปลง เนื้อร้องแตกต่างกันไปเป็นหลายสำนวน แบ่ง ออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ แบบแรก คือ หลายเนื้อทำนองเดียว คือใช้ทำนอง เดียวกันแต่มีเนื้อร้องที่แตกต่างกันออกไป โดยมากเป็นเพลงประกอบท่าทาง การ ที่มี เนื้อร้องหลากหลายทำให้สามารถแสดงลีลาท่าทางที่แตกต่างกันไป ในขณะที่ ร้องทำนองซ้ำๆ กัน และแบบที่สอง คือ เพลงที่แตกต่างกันไปตามกลุ่มชนผู้เป็น เจ้าของ เนื่องจากปกติแล้วเพลงร้องเล่นสมัยใหม่มักใช้วิธีการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ คือร้องและจดจำกันแบบปากต่อปาก ทำให้เพลงที่กระจายไปยังแหล่งต่างๆ นั้น เกิดมีการเพิ่ม ตัด เปลี่ยน สลับ ผวนก และการอนุรักษ์เนื้อร้องบางส่วน ทำให้

เพลงร้องเล่นสมัยใหม่ที่อยู่ต่างแหล่งกันอาจมีเนื้อร้องที่ผิดแผกแตกต่างกันไปบ้าง เช่น เพลงเจ้า ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งเมื่อนำไปเทียบกับเพลงที่มีทำนอง และเนื้อหาใกล้เคียงกันจากมหาวิทยาลัยอื่นๆ แล้ว จะพบว่าเนื้อหาที่แตกต่าง กัน แต่ยังคงเนื้อหาสำคัญของเพลงคือ “การเซ็นเจ้า” ไว้ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบเนื้อร้องเพลงเจ้าของมหาวิทยาลัยต่างๆ

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	มหาวิทยาลัยศิลปากร
เจ้าที่เราชอบเซ็น เข้าเย็นเราชอบเซ็นเจ้า ราหู พระจันทร์ ดวงดาว ไก่อุ้ม เหล้าขาว ที่เจ้าพอใจ โบกสะบัดสะวิดสะวาดเวียนวน มองดูสับสนอยู่บนเมฆา	เจ้าที่เราชอบเซ็น เข้าเย็นเราชอบเซ็นเจ้า แม่โขง แบล็คแคท เหล้าขาว เราชอบเซ็นเจ้าที่ เราชอบเซ็น ไหว้สะบัดสะวิดสะวาดเวียนวน มองดูสับสนอยู่บนสวรรค์	จ้าวที่เราชอบเซ็น เข้าเย็นเราชอบเซ็นจ้าว จ้าวน้อยมาจากดวงดาว สองมือกราบเท้าเมื่อจ้าวเข้าทรง สั่นสะบัดสะวิดสะวาดเวียนวน มองดูสับสนอยู่บนบัลลังก์
(เทวฤทธิกร เป็งยังคำ, สัมภาษณ์, 1 มิถุนายน 2557)	(อาทิสฐญา แซ่อ่อง, กิติมา ต้น หิรัญ และมณฑิพย์ แจ่มจบ, สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม 2557)	(ณัฐพงศ์ สุดสิน, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 257)

4.8 มีวรรณศิลป์ เพลงร้องเล่นสมัยใหม่มีลักษณะเป็น “ร้อยกรองพื้นบ้าน” ใช้คำง่ายๆ แต่เมื่อนำมาเรียงร้อยกันแล้วก็เกิดเสียงและเนื้อความที่ “เร้าอารมณ์” ก่อให้เกิด “รส” ทั้งรสจาก “คำ” และรสจาก “ความ” แม้จะเป็นเพลงที่มีขนาด สั้นก็ตามที่ วรรณศิลป์ของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่จึงสามารถจำแนกออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ วรรณศิลป์หรือความไพเราะอันเกิดจากเสียง เช่น การใช้เสียงสัมผัส สระสัมผัสพยัญชนะ และการเล่นคำเล่นเสียง เป็นต้น อีกทั้งความไพเราะอันเกิด จากความหมาย โดยการใช้ภาพพจน์ชนิดต่างๆ อาทิ อุปมา อุปลักษณ์ สัญลักษณ์

อติพนจน์ บุคลาธิษฐานหรือบุคคลวัต ปฎิพรรศน์ คำถามเชิงวาทศิลป์ และการเลียนเสียงธรรมชาติ เป็นต้น อย่างเช่น เพลงลาโง่ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ซึ่งทำให้ “ลา” ที่เป็นสัตว์ ทำกิริยา “ร้องเพลง” และ “พูด” ได้เหมือนกับมนุษย์ ซึ่งเป็นภาพพจน์บุคลาธิษฐานหรือบุคคลวัต (ธีรยุทธ มานจักร, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2557) ดังเนื้อเพลงว่า

เจ้าลาเดินไปกินหญ้า   ร้องเพลงช่างแสนไพเราะ (ซ้ำทั้งสองวรรค)
ถ้าไม่ให้มันกินหญ้า   มันจะว่าอย่างนี้ ซื่อป้อ ซื่อป้อ ซื่อป้อ ซื่อป้อ

4.9 ปรากฏวัฒนธรรมท้องถิ่น เพลงร้องเล่นสมัยใหม่มีที่มาและแหล่งกำเนิดที่ค่อนข้างหลากหลาย ผู้ที่คิดสร้างสรรค์เพลงร้องเล่นบางเพลงอาจเป็นคนในท้องถิ่นต่างๆ จึงได้นำเรื่องราวของท้องถิ่นนั้นๆ มาใช้เป็นวัตถุดิบในการแต่งเพลง ทำให้เนื้อเพลงจึงมีวัฒนธรรมท้องถิ่นปรากฏอยู่ ซึ่งวัฒนธรรมท้องถิ่นที่พบในเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ ได้แก่ ภาษาถิ่น ความเชื่อพื้นบ้าน การละเล่นและการแสดงพื้นบ้าน เป็นต้น

4.10 ถ่ายทอดด้วยวิธีมุขปาฐะ คือ ถ่ายทอดแบบปากต่อปาก โดยใช้การบอกเล่าด้วยคำพูด ขับร้อง หรือการทำให้เป็นตัวอย่างเพื่อให้ปฏิบัติตาม แม้ว่าในยุคปัจจุบันจะมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยมากขึ้น แต่ขนบการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะก็ยังคงมีอยู่ โดยในการถ่ายทอดเพลงร้องเล่นสมัยใหม่นั้นอาจใช้ร่วมกับสื่อชนิดอื่นๆ เช่น หนังสือเพลง แอลบั้ม และแอปเสียง เป็นต้น

5. เพลงร้องเล่นสมัยใหม่ในฐานะเพลงพื้นบ้านของไทย

การวิเคราะห์เพลงร้องเล่นสมัยใหม่ในฐานะเพลงพื้นบ้านของไทย เป็นการพิจารณาถึงลักษณะของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ที่มีลักษณะร่วมกันกับเพลงพื้นบ้าน

ซึ่งจากการวิเคราะห์พบว่า เพลงร้องเล่นสมัยใหม่เป็นเพลงที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่ไม่เหมือนเพลงชนิดอื่นๆ หลายด้าน อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาแล้วพบว่าเพลงชนิดนี้มีลักษณะบางประการที่คาบเกี่ยวหรืออาจ “สืบทอดขนบ” มาจากเพลงพื้นบ้านของไทย โดยเฉพาะเพลงพื้นบ้านภาคกลาง ด้วยเหตุที่เพลงร้องเล่นสมัยใหม่มีคุณสมบัติที่คล้ายคลึงกันกับเพลงพื้นบ้านอย่างมากนี้เอง จึงอาจกล่าวได้ว่าเพลงร้องเล่นสมัยใหม่นั้นมีฐานะเป็นเพลงพื้นบ้านของไทยอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็นเพลงพื้นบ้านที่เกิดขึ้น ในยุคปัจจุบัน และไม่ได้ร้องเล่นในท้องถิ่นหรือในเทศกาลอย่างเพลงพื้นบ้านโบราณ หากแต่ใช้ร้องในโอกาสการรวมตัวทำกิจกรรมของหนุ่มสาวตามสถานศึกษาต่างๆ ทั้งนี้อาจจำแนกลักษณะของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ที่มีลักษณะเช่นเดียวกับเพลงพื้นบ้านของไทยได้เป็น 7 ด้าน ดังต่อไปนี้

5.1 ความยาวของเพลง เพลงร้องเล่นสมัยใหม่เป็นเพลงที่มีขนาดไม่ยาวมาก บางเพลงมีเพียงสองวรรคหรือสามวรรคเท่านั้น แต่อาจมีการร้องวนไปมาหลายรอบเพื่อทำให้สามารถร้องเล่นได้ยาวนานขึ้น นอกจากนี้บางเพลงจะมีการเปลี่ยนคำหรือข้อความบางตอนในเพลงไปเรื่อยๆ เพื่อให้ร้องเล่นได้อย่างไม่น่าเบื่อหน่ายและร้องกันได้อย่างทั่วถึง ซึ่งหากเปรียบเทียบกับเพลงพื้นบ้านแล้วก็อาจเทียบได้กับเพลงพื้นบ้านขนาดสั้นต่างๆ เช่น เพลงยั่ว เพลงเหย่ย เพลงพิชฐาน เพลงสงฟาง เพลงพานฟาง หรือเพลงคล้องช้าง เป็นต้น

5.2 การใช้กลอนหัวเดียว เพลงพื้นบ้านภาคกลางมักจะมีลักษณะคำประพันธ์เป็นกลอนหัวเดียว ในบทหนึ่งมีสองวรรค แต่ละวรรคประกอบด้วยคำจำนวน 5 – 12 คำ สัมผัสระหว่างวรรคมีเพียงแห่งเดียว และสัมผัสระหว่างบทจะลงท้ายด้วยคำที่มีเสียงสระและเสียงพยัญชนะสะกดเดียวกัน ซึ่งลักษณะกลอน หัวเดียวแบบนี้ก็พบในเพลงร้องเล่นสมัยใหม่เป็นจำนวนมาก เช่น เพลงกามนิต นอกจากนี้กลอนหัวเดียวซึ่งเพลงพื้นบ้านนิยมใช้นั้นมีอีกลักษณะหนึ่ง คือ กลอนหัวเดียวประเภทสัมผัสระหว่างสามวรรคท้าย เช่น กลอนเพลงเรือ และเพลงเต๋นกำ

เป็นต้น เพลงร้องเล่นสมัยใหม่ก็ปรากฏฉันทลักษณ์ของกลอนหัวเดียวแบบนี้หลายเพลง แต่มีข้อแตกต่างกันตรงที่เพลงร้องเล่นสมัยใหม่นั้นไม่ได้ลงจบด้วยคำว่า “เอ๋ย” เท่านั้น เช่น เพลงตุ้ตตุ้ เป็นต้น

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบกลอนหัวเดียวของเพลงพื้นบ้านกับเพลงร้องเล่นสมัยใหม่

เพลงเต๋นกำ	เพลงตุ้ตตุ้
ถ้อยคำที่รำไซ	จะว่ากันไกลกลอนสี่
ใครหนอนี่หนอ	มาเรียกแม่ช่อผักชี
มีธุระอะไร	ก็บอกไขกันชีพี่
ฉันทวยกำรำรี	เดินไปทิวंगเอ๋ย
	ตุ้ตตุ้อยู่กลางทุ่งนา สีสั้นเดินมาอะหว่าช่าช่า
	ช่างน้อยส่งเสียง ส่งสำเนียงเสียงตุ้ตตุ้
	อะหว่าช่าช่า ตุ้ตตุ้ขึ้นใจขึ้นใจ
	(สุรวุฒิ สันประเสริฐ, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2557)

5.3 ที่มาของเนื้อหา เนื้อหาของเพลงพื้นบ้านส่วนมากมีที่มาจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยเฉพาะเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน เนื้อหาของเพลงพื้นบ้านจึงสะท้อนภาพสังคมและวัฒนธรรมซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มชนในท้องถิ่นนั้นๆ อย่างชัดเจนในเกือบทุกด้าน ได้แก่ สภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ เหตุการณ์ ประวัติศาสตร์ ตำนาน เศรษฐกิจ การปกครอง ประเพณี ค่านิยม ภาษา และอาชีพ เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวนี้ก็ยังมิอยู่ในเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ กล่าวคือ เนื้อหาของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ส่วนมากก็มาจากการสังเกตสภาพแวดล้อมและสังคมรอบตัวแล้วนำมาสร้างสรรค์เป็นเนื้อร้องเช่นเดียวกัน

5.4 ลีลาการใช้ถ้อยคำ ลีลาในการใช้ถ้อยคำของเพลงพื้นบ้านจะประกอบด้วยถ้อยคำง่ายๆ ตรงไปตรงมา เป็นภาษาที่พูดกันในท้องถิ่น แม้จะมีการเปรียบเทียบก็จะใช้สำนวนโวหารหรือความเปรียบที่เข้าใจง่าย แต่กระนั้นก็เชื่อว่าเพลงพื้นบ้านจะเป็นเพลงที่กระต้างไร้รส ในทางกลับกันเพลงพื้นบ้านมีความงดงามใน

ลีลาการใช้ถ้อยคำเป็นแบบฉบับเฉพาะ อาจเรียกได้ว่า “ง่ายแต่งาม” ซึ่งเพลงร้องเล่นสมัยใหม่มีลักษณะลีลาการใช้ถ้อยคำแบบนี้เช่นกัน กล่าวคือ เพลงร้องเล่นสมัยใหม่มักใช้ถ้อยคำง่ายๆ ที่ปรากฏอยู่ในชีวิตประจำวัน บางครั้งก็อาจใช้คำภาษาต่างประเทศปนเข้าไปด้วย เพราะเป็นถ้อยคำที่คนในสังคมปัจจุบันนิยม หรือบางเพลงก็นิยมใช้ภาษาถิ่น และแม้ว่าจะเป็นเพลงขนาดสั้นและนิยมใช้คำง่ายๆ แต่ก็มีลีลาในการใช้ถ้อยคำเพื่อให้เกิดวรรณศิลป์ได้เช่นเดียวกับเพลงพื้นบ้าน ทั้งการเล่นเสียงเล่นคำ และการใช้โวหารภาพพจน์ต่างๆ

5.5 กลวิธีการสร้างความบันเทิง การเล่นเพลงพื้นบ้านแต่เดิมนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อความบันเทิง เนื้อหาของเพลงจึงมักละเล่นเรื่องทุกข์โศก โดยเน้นเป็นเรื่องความสุข ความสนุกสนาน เป็นต้นว่า ความรัก การเกี้ยวพาราสี และการไต่ถามชิงไหวชิงพริบของหนุ่มสาว ซึ่งมักจะเกี่ยวพันกับเรื่องเพศ ในเพลงพื้นบ้านจึงมีกลวิธีการสร้างความบันเทิงด้วยเรื่องเพศนี้อย่างหลากหลาย ได้แก่

“กลอนแดง” เป็นการใช้ถ้อยคำเกี่ยวกับเพศอย่างตรงไปตรงมา ซึ่งลักษณะเช่นนี้ มีปรากฏอยู่ในเพลงร้องเล่นสมัยใหม่อยู่บ้างเป็นบางเพลง และมักเป็นเพลงที่ใช้ร้องในกลุ่มเฉพาะในโอกาสที่ไม่มีคนภายนอกอยู่ด้วย เนื่องจากอาจจะเป็นการไม่สุภาพนัก เช่น เพลงแมงวัน

“หักข้อรอ” คือ การร้องคำที่เกี่ยวกับเรื่องเพศ ไม่ว่าจะเป็คำเรียกอวัยวะเพศ หรือกิริยาทางเพศ โดยหลีกเลี่ยงด้วยการหยุดร้องเฉพาะคำนั้นๆ เว้นวรรคไว้ให้ผู้ฟังเติมเองในใจ เชื่อมโยงความคิดด้วยคำคล้องจอง ทั้งนี้เพลงร้องเล่นสมัยใหม่หลายเพลงใช้การหักข้อรอเพื่อสร้างความสนุกสนานแก่เพลง เช่น เพลงเมขลา

“คำผวน” คือ การสับเสียงสระและพยัญชนะสะกดของพยางค์ต้นกับพยางค์ท้าย เพื่อให้เกิดคำที่มีความหมายแตกต่างออกไป โดยมากเมื่อผวนแล้วจะกลายเป็นคำที่นัยเกี่ยวกับเรื่องทางเพศ ลักษณะการใช้คำผวนที่ปรากฏในเพลงร้องเล่นสมัยใหม่นั้นมีอยู่มาก บางเพลงผวนแล้วมีนัยทางเพศเพื่อสร้างความตลก

ขบขัน หรือบางเพลงใช้วิธีการเร่งจังหวะให้เร็วขึ้นเรื่อยๆ เมื่อผู้ร้อง ร้องผิด เพลงหลังร้องคำผวนนั้นออกมาเป็นคำหยาบ ก็จะทำให้สนุกสนานกันไป เพลงที่ใช้คำผวนนี้มักร้องกันในกลุ่มเฉพาะที่ไม่มีคนนอกเช่นกัน เพราะในบางโอกาสอาจจะไม่เหมาะสม เช่น เพลงปู

“สองแ่งสองง่าม” คือ การใช้ภาษาที่แยบคายอย่างมีศิลปะ ได้แก่ การเปรียบเทียบ การใช้สัญลักษณ์ และความหมายหลายนัย เพื่อให้ผู้ฟังคิดตีความไปได้ต่างๆ กัน หากไม่ตีความลึกซึ้งก็จะเป็นเนื้อความที่มีความหมายธรรมดา แต่หากตีความก็จะได้นัยที่เกี่ยวกับเรื่องทางเพศเพื่อสร้างความบันเทิง ซึ่งกลวิธีการสร้างความบันเทิงในเนื้อหาด้วยเรื่องทางเพศโดยใช้ความหมายสองแ่ง สองง่ามนี้อย่างได้รับความนิยมเป็นอันมากในเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ เช่น เพลงโก้โก้ ของมหาวิทยาลัยนเรศวร ซึ่งเล่นความหมายสองแ่งสองง่ามของคำว่า “เต่าทอง” “หนวด” “จรวด” “ข้างน้อย” และ “หอย” ซึ่งสามารถตีความหมายไปในทางเพศเพื่อสร้างความบันเทิงได้ (ปฏิพล เทพยุหะ และสุภัค อภิวัฒนาวา, สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2557) ดังเนื้อเพลงที่ว่า

โก้โก้ โก้โก้ โก้โก้	จะเปิดกระโปรง จะเปิดกระโปรง จะเห็นเต่าทอง
เต่าทองของเธอมีหนวด (ซ้ำ)	จะเอาจรวดไปแทงเต่าทอง (ซ้ำ)
โก้โก้ โก้โก้ โก้โก้	จะถอดกางเกง จะถอดกางเกง จะเห็นข้างน้อย
ข้างน้อยวงใหญ่วงยาว (ซ้ำ)	จะเอาหอยสาวไปโอบข้างน้อย (ซ้ำ)

5.6 การร้องการเล่น วิธีการร้องการเล่นหรือการแสดงออกของเพลงพื้นบ้านกับเพลงร้องเล่นสมัยใหม่นั้นมีลักษณะที่คล้ายกันมากตรงที่ความเรียบง่าย ในการร้องการเล่นเพลงพื้นบ้านไม่ต้องใช้อุปกรณ์ต่างๆ มาประกอบเท่าใดนัก เครื่องดนตรีที่ใช้มักมีเฉพาะเครื่องให้จังหวะ เช่น กลอง โทณ ตะโพน รำมะนา ฉิ่ง กรับ

หรืออาจใช้การปรบมือเพียงอย่างเดียวก็ได้ เพลงร้องเล่นสมัยใหม่นั้นนับว่ามีแนวคิดหรือลักษณะในการร้องการเล่นที่ใกล้เคียงกันเป็นอย่างมากกับเพลงพื้นบ้านในด้านอุปกรณ์และเครื่องดนตรีที่ใช้ กล่าวคือ เพลงร้องเล่นสมัยใหม่ก็แทบไม่ต้องมีอุปกรณ์ใดๆ มาประกอบทั้งสิ้น โดยมากใช้จังหวะจากการปรบมือเหมือนกับเพลงพื้นบ้าน หากจะมีเครื่องดนตรีประกอบบ้างก็นิยมใช้เฉพาะกลองและเครื่องตีเครื่องเคาะสำหรับให้จังหวะเท่านั้น

เครื่องแต่งกายที่ใช้สำหรับการร้องการเล่นเพลงพื้นบ้านนั้นส่วนมากแต่งตามแบบชาวบ้านทั่วไป หรือแต่งตามสะดวกเท่าที่มีและใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน ไม่ต้องมีเครื่องแต่งกายพิเศษเฉพาะ ยกเว้นเพลงพื้นบ้านบางชนิดที่เป็นมหรสพการแสดงหรือนำขนบนิยมของการแสดงอื่นๆ มาใช้ ก็อาจมีการแต่งองค์ทรงเครื่องบ้าง แต่ก็ไม่มากนัก ทั้งนี้การร้องการเล่นเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ ก็เช่นเดียวกับเพลงพื้นบ้าน กล่าวคือ ไม่มีเครื่องแต่งกายเฉพาะหรือพิเศษอันใด สามารถแต่งกายตามปกติทั่วไปหรือใช้เครื่องแต่งกายที่สวมใส่ในชีวิตประจำวันได้

ลีลาท่าทางหรือการร้ายรำประกอบการร้องเล่นเพลงพื้นบ้านมีลักษณะเรียบง่าย คือ ไม่เป็นแบบแผนเคร่งครัด ไม่ต้องฝึกหัดมาก อาศัยการจดจำก็ทำได้ส่วนมากเป็นท่าที่เลียนแบบกิริยาอาการของมนุษย์ ส่วนลีลาท่าทางประกอบการร้องการเล่นในเพลงร้องเล่นสมัยใหม่อาจมีลักษณะพิเศษไปกว่าเพลงพื้นบ้านอยู่บ้าง เพราะเพลงประกอบท่าทางแต่ละเพลงจะมีท่าเฉพาะของเพลงนั้นๆ ส่วนมากมักทำท่าทางไปตามเนื้อร้อง อย่างไรก็ตามแม้ว่าเพลงร้องเล่นสมัยใหม่อาจมีลักษณะลีลาท่าทางที่หลากหลายและแตกต่างไปจากเพลงพื้นบ้านมาก แต่ด้วยหลักการแล้วก็เหมือนกัน คือ คงไว้ซึ่งความเรียบง่าย ไม่เคร่งครัด สามารถดัดแปลงสร้างสรรค์ไปได้ ผู้เล่นไม่ต้องฝึกหัดมาก อาศัยการจดจำก็ทำได้ และท่าทางก็มีมากมาจากการเลียนแบบท่าทางของคนหรือสัตว์ที่อยู่รอบตัวนั่นเอง

ในด้านโอกาสสำหรับการร้องการเล่นเพลงร้องเล่นสมัยใหม่นั้น หากมองผิวเผินจะแตกต่างกับ เพลงพื้นบ้านโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ เพลงพื้นบ้านนิยมเล่นกัน

ตามเทศกาลหรือในประเพณี และโอกาสพิเศษต่างๆ หรือใช้เล่นยามทำงานเพื่อคลายเหนื่อย ส่วนเพลงร้องเล่นสมัยใหม่นั้นนิยมเล่นในยามมีกิจกรรมของสถาบันการศึกษา แต่หากพิจารณาดูให้ลึกซึ้งจะพบว่าแท้จริงแล้วโอกาสในการร้องการเล่นเพลงพื้นบ้านและเพลงร้องเล่นสมัยใหม่นั้นมีลักษณะบางอย่างร่วมกันอยู่ คือนิยมเล่นในยามที่ต้องการความบันเทิงและเป็นช่วงเวลาพักผ่อนที่คนหนุ่มคนสาวได้มารวมตัวอยู่ด้วยกัน เพียงแต่สังคมปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปมากเมื่อเวทีของหนุ่มสาวไม่ใช่ลานวัด ลานบ้าน หรือท้องไร่ท้องนา แต่เป็นสถานศึกษา เนื่องจากคนรุ่นหนุ่มสาวในปัจจุบันส่วนมากต้องเรียนหนังสือ จึงไม่แปลกที่เวทีในการเล่นเพลงจะกลายเป็นสนามหรือหอประชุมในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยต่างๆ

5.7 วิธีการถ่ายทอด เพลงพื้นบ้านนั้นมักกำเนิดไม่แน่นอน สืบทอดกันมาโดยไม่ทราบแน่ชัดว่าผู้ใดเป็นผู้แต่งหรือร้องคนแรก โดยสืบทอดกันมาแบบมุขปาฐะ คือปากต่อปาก อาศัยการฟัง การจำ และปฏิบัติเลียนแบบ ไม่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ลักษณะดังกล่าวยังคงปรากฏอยู่ในเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ กล่าวคือเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ที่มีอยู่ในปัจจุบันไม่สามารถระบุได้แน่ชัดว่าใครเป็นผู้แต่งหรือ ร้องเป็นคนแรก ยกเว้นบางเพลงในบางกลุ่มที่อาจมีการบอกเล่าต่อกันมาบ้าง และแม้ว่าในปัจจุบันจะมีเทคโนโลยีการสื่อสารต่างๆ มากมาย แต่กลุ่มผู้ที่เป็นเจ้าของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ยังนิยมวิธีการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ ไม่นิยมจดบันทึกเพลงร้องเล่นสมัยใหม่เป็น ลายลักษณ์อักษรเท่าใดนัก และถึงแม้จะมีการบันทึกหรือการพิมพ์เนื้อเพลง แต่วิธีการที่จะสอนเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ให้แก่นัก ก็ยังนิยมวิธีแบบมุขปาฐะอยู่นั่นเอง

6. บทบาทหน้าที่ของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ของไทย

วิลเลียม บาสคอม (William Bascom อ้างถึงในสุภัทธานุ สุฉฉายา 2548 : 5 - 6) ได้สรุปบทบาทและหน้าที่ของคติชนไว้ 4 ประการ (four functions of

folklore) ได้แก่ ประการแรก คติชนให้ความบันเทิงและความเพลิดเพลิน ซึ่งอาจจำแนกลงไปได้อีกว่าเป็นความเพลิดเพลินจากความสนุกสนาน หรือจากจินตนาการโลดโผน หรือเป็นการใช้กลไกทางจิตหลีกหนีจากความเป็นจริง ซึ่งถ้าเป็นประการหลังก็แสดงว่าคติชนได้ทำหน้าที่เป็นทางออกให้แก่ความคับข้องใจของมนุษย์ด้วยประการที่สองคติชนเป็นเครื่องยืนยันความสำคัญของพิธีกรรม เดิมเดิมนั้นวัฒนธรรม ทำให้วัฒนธรรมสมบูรณ์ ประการที่สามคติชนเป็นการให้การศึกษายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการกลมกลืนและขัดเกลาทางสังคม และประการสุดท้ายคติชนเป็นสิ่งที่ช่วยธำรงรักษาบรรทัดฐานของสังคม โดยนำบุคคลเข้าสู่ครรลองหรือแบบแผนของวัฒนธรรมในสังคม อนึ่งจากบทบาทและหน้าที่ของคติชนทั้งสี่ประการนี้เราสามารถแยกแยะบทบาทและหน้าที่ย่อยของคติชนลงไปได้อีก หรืออาจรวมเป็นเพียงบทบาทและหน้าที่เดียว ได้แก่ บทบาทและหน้าที่ในการรักษาเสถียรภาพของวัฒนธรรม (maintain the stability of culture)

ในที่นี้จึงได้นำแนวคิดดังกล่าวมาวิเคราะห์เพลงร้องเล่นสมัยใหม่ซึ่งถือเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมหรือคติชนอย่างหนึ่งจึงมีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมและกลุ่มชนผู้เป็นเจ้าของ โดยอาจจำแนกเป็น 5 ประการย่อย ได้แก่

6.1 ให้ความบันเทิง หน้าที่หลักของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ คือ เป็นสิ่งบันเทิงที่ให้ความสุขความรื่นรมย์แก่คนในสังคม ในฐานะที่เป็นการละเล่นของหนุ่มสาวยามที่มีกิจกรรมต่างๆ ซึ่งความบันเทิงของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่เกิดขึ้นจากองค์ประกอบต่างๆ ได้แก่ เนื้อหาที่มีความสนุก ซึ่งมาจากการใช้ทั้งเสียงและความหมายของถ้อยคำ เป็นต้นว่า การเล่นคำพวน หรือคำสองแง่สองง่าม ทำนองและจังหวะที่คึกคักเร้าใจ รวมทั้งท่าทางที่ใช้ประกอบในยามร้องยามเล่น ซึ่งมีทั้งที่ดูสวยงาม กระฉับกระเฉง และท่าแปลกๆ ที่สร้างความขบขัน

6.2 เป็นที่ระบายความคับข้องใจ บทบาทในการเป็นที่ระบายความคับข้องใจของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่นี้ มีลักษณะคล้ายกันกับเพลงพื้นบ้าน

กล่าวคือเพลงพื้นบ้านและเพลงร้องเล่นสมัยใหม่นั้นนับเป็นที่ระบายความคับข้องใจอย่างหนึ่งของหนุ่มสาวในสังคมไทย โดยเฉพาะเรื่องทางเพศ ดังจะพบเนื้อหาของเพลงที่เกี่ยวกับเรื่องทางเพศเป็นจำนวนมาก แม้ว่าปัจจุบันการแสดงออกเรื่องเพศจะเปิดกว้าง และมีที่ให้ระบายออกในช่องทางและสื่อต่างๆ มากขึ้น แต่คนไทยส่วนมากก็ยังคงรักษาและปฏิบัติตามค่านิยมในการปกปิดเรื่องประเภทนี้อยู่ เพลงร้องเล่นสมัยใหม่จึงเป็นอีกทางหนึ่งที่จะสามารถระบายความอัดอั้นคับข้องใจของคนหนุ่มสาวในเรื่องทางเพศได้

6.3 เป็นสื่อบันทึกและสะท้อนสภาพสังคมวัฒนธรรมในยุคปัจจุบัน เพลงร้องเล่นสมัยใหม่มีบทบาทเป็นสื่อในการสะท้อนและบันทึกเรื่องราวรวมทั้งปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบัน ซึ่งประเด็นทางสังคมวัฒนธรรมที่สะท้อนผ่านเพลงร้องเล่นสมัยใหม่มีหลากหลาย อาทิ ปัญหาเกี่ยวกับการค้าประเวณี เรื่องเพศสภาพ (Gender) และความหลากหลายทางเพศ ปัญหาเกี่ยวกับอบายมุขในสังคมไทย เรื่องราวและบุคคลที่อยู่ในสื่อสารมวลชน รวมไปถึงวิถีชีวิตการกินการอยู่ของผู้คนในยุคปัจจุบัน เป็นต้น อย่างเช่น เพลงเซเว่น ของมหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นสังคมยุคปัจจุบันที่นิยมร้านสะดวกซื้อ “7-ELEVEN” (อาทิสฐญา แซ่อ่อง, กิติมา ตันหิรัญ และมณฑิพย์ แจ้งจบ, สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม 2557) ดังเนื้อเพลงว่า

ไปจะไปเซเว่น (เอ้อ เอ้อ) ไปจะไปเซเว่น	เดินไปเล่นเล่น เซเว่นอยู่ไหน
เซเว่นสวัสดิ์ค๊ะ (ซำ)	รับอะไรค๊ะ ขนมหีบซาลาเปา (ซำ)
ขนมจีบ ขนมจีบ ซาลาเปา (ซำ)	ไอ้แห่งยาวยาว ฮอทค็อกฮอทค็อก (ซำ)

6.4 เป็นเครื่องมือในการแสดงออกของหนุ่มสาว บทบาทอีกด้านหนึ่งของเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ ได้แก่ การเป็นเครื่องมือในการแสดงออกของหนุ่มสาว กล่าวคือหนุ่มสาวที่กำลังร้องกำลังเล่นเพลงชนิดนี้จะได้แสดงออกถึงความเป็นตัวตนของตนเองอย่างชัดเจน ซึ่งในการแสดงออกนั้นแฝงวัตถุประสงค์ต่างๆ ไว้หลายประการ เช่น เพื่อให้หนุ่มสาวได้ทำความรู้จักกัน ได้มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันได้ละลายพฤติกรรมเพื่อให้เกิด ความกล้าที่จะทำกิจกรรมอื่นๆ ร่วมกัน หรือได้อวดลีลาท่าทางตลอดจนปฏิภาณในการร้องการเล่นแก่สายตาคนทั้งหลาย เป็นต้น

6.5 เป็นสิ่งแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มชนผู้เป็นเจ้าของ เพลงร้องเล่นสมัยใหม่ในฐานะที่เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของกลุ่มชนผู้เป็นเจ้าของ จึงมีบทบาทหน้าที่ในการแสดงตัวตนหรืออัตลักษณ์ของกลุ่มชนนั้นๆ ให้คนภายนอกได้รับรู้ ดังจะเห็นได้ว่ามีเพลงร้องเล่นหลายเพลงที่มีเนื้อหาก้าวถึงลักษณะเฉพาะของกลุ่มของตน ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ บุคคล กิจกรรม หรือวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชนของตน ยิ่งไปกว่านั้นเพลงร้องเล่นสมัยใหม่จำนวนหนึ่งถูกทำให้กลายเป็นเพลงศักดิ์สิทธิ์หรือเพลงต้องห้าม ที่จะไม่เปิดเผยหรือถ่ายทอดต่อให้แก่คนนอก แต่จะใช้ร้องเล่นหรือถ่ายทอดกันเฉพาะคนในกลุ่ม ที่มีคุณสมบัติเฉพาะเท่านั้น เพื่อเป็นการแบ่งแยกให้เห็นว่าใครเป็นพวกเดียวกัน และใครเป็นคนอื่น อย่างเช่น เพลงของคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งมีการประชุมเชียร์ในกิจกรรมรับน้องใหม่ โดยจะจำกัดให้เรียนรู้เฉพาะคนในคณะหรือในกลุ่ม เพราะถือเป็นเพลงต้องห้ามที่จะไม่เผยแพร่ไปสู่คนนอก และบางเพลงก็ไม่สามารถร้องให้คนนอกฟังได้โดยพลการ แต่ต้องขออนุญาตจากรุ่นพี่เสียก่อน (ชนกันต์ ชาคม, สัมภาษณ์, 1 มิถุนายน 2557)

● สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่าเพลงร้องเล่นสมัยใหม่เป็นเพลงประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นและโดดเด่นอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน มีที่มาอันหลากหลายจากเพลงประเภทต่างๆ ที่อยู่ในพัฒนาการของสิ่งบันเทิงในประเทศไทย นับตั้งแต่ยุคเพลงพื้นบ้านจนมาถึงเพลงไทยสากล มีลักษณะเฉพาะทั้งเนื้อหา รูปแบบ และการร้อง การเล่น สามารถจำแนกประเภทได้หลากหลายตามวัตถุประสงค์ของเพลงที่นำไปใช้ในโอกาสที่แตกต่างกัน นอกจากนี้เพลงร้องเล่นสมัยใหม่ยังมีความน่าสนใจ เพราะบางส่วนมีขนบคล้ายคลึงกันกับเพลงพื้นบ้านของไทย จนอาจจะจัดให้เป็นเพลงพื้นบ้านประเภทหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นในสังคมยุคปัจจุบันได้ ทั้งนี้ น่าจะเป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมซึ่งสะท้อนให้เห็นวิถีคิดและอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของคนไทยที่ไม่ถูกจำกัดด้วยปัจจัยของกาลเวลา เห็นสิ่งอื่นใดเพลงร้องเล่นสมัยใหม่เป็นคติชนของคนหนุ่มสาวที่มีบทบาทต่อผู้เป็นเจ้าของในแง่มุมต่างๆ ทั้งในระดับปัจเจกชน และระดับกลุ่มสังคมอีกด้วย

หากเป็นไปได้ในการศึกษาครั้งต่อไปอาจขยายกลุ่มของข้อมูลให้กว้างขึ้น เพราะปัจจุบันเพลงร้องเล่นสมัยใหม่ได้ถูกนำไปใช้ในหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มนักเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา และกลุ่มวิทยากรกระบวนการ เป็นต้น ซึ่งถ้าได้ข้อมูลในกลุ่มอื่นๆ มาเปรียบเทียบกับจะทำให้เห็นภาพรวมของเพลงประเภทนี้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- คณิต เขียววิชัย. (2530). **หลักนันทนาการ**. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชนกันต์ ชาคม. (1 มิถุนายน 2557). นักศึกษาชั้นปีที่ 1 คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่. สัมภาษณ์.
- ชัยณรงค์ ศรีเดช. (22 กรกฎาคม 2557). กลุ่มเชียร์คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย นครสวรรค์. สัมภาษณ์.
- ชัยวัฒน์ เหล่าสีบสกุลไทย. (2551). **เพลงเพื่อการสอนและการจัดกิจกรรมนันทนาการ** (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาญ ตระกูลเกษมสุข, นคร ถนอมทรัพย์ และจันทร์จิรา ราชวงศ์อุระ. (2544). **สารานุกรมเพลงยอดนิยมในอดีต “เพลงรักอมตะ”**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วรรณสารสิน.
- ณัชชา เรื่องวิชา และคณะ. (18 มิถุนายน 2557). คณะผู้ฝึกสอนพี่เลี้ยงน้องใหม่ มหาวิทยาลัย ขอนแก่น. สัมภาษณ์.
- ณัฐพงศ์ สุดสิน. (8 สิงหาคม 2557). ประธานเชียร์คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. สัมภาษณ์.
- เทวาทฤธิกร เป็งยังคำ. (1 มิถุนายน 2557). นักศึกษาชั้นปีที่ 4 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่. สัมภาษณ์.
- ธีรยุทธ มานจักร. (20 มิถุนายน 2557). ศิษย์เก่าคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. สัมภาษณ์.

- บัวผัน สุพรรณนยศ. (2548). เพลงพื้นบ้าน. **คู่มือการประกวดเพลงพื้นบ้านภาคกลาง**. กรุงเทพมหานคร : กองส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.
- ปฏิพล เทพยุหะ และสุภัค อภิวัฒนาวา. (22 กรกฎาคม 2557). คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. สัมภาษณ์.
- ปราโมทย์ พันธุ์สะอาด. (19 สิงหาคม 2557). สมาชิกกองสันตนาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สัมภาษณ์.
- ผาสุก มุทธรเมธา. (2543). **คติชาวบ้านกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : บริษัทต้นอ้อ 1999 จำกัด.
- พีระพงศ์ บุญศิริ. (2542). **นันทนาการและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- วราพร รัตมีजाตรงค์. (1 มิถุนายน 2557). นักศึกษาชั้นปีที่ 4 คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่. สัมภาษณ์.
- ศิริพร กรอบทอง. (2547). **วิวัฒนาการเพลงลูกทุ่งในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พันธกิจ.
- สุกัญญา สุจฉายา. (2545). **เพลงพื้นบ้านศึกษา** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุกัญญา สุจฉายา. (2548). **พิธีกรรม ตำนาน นิทาน เพลง : บทบาทของคติชนกับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สุรวุฒิ สันประเสริฐ. (8 สิงหาคม 2557). ประธานเชียร์คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. สัมภาษณ์.
- เสาวลักษณ์ อนันตสานต์. (2543). **ทฤษฎีคติชนวิทยาและวิธีการศึกษา (Folklore Theory and Techniques)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อาทิสฐญา แซ่อ่อง, กิติมา ตันหิรัญ และมณฑิพย์ แจ้งจบ. (6 กรกฎาคม 2557). นักศึกษาชั้นปีที่ 4 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ . สัมภาษณ์.
- อะซาน แหละยูหิม. (30 สิงหาคม 2557). เจ้าหน้าที่บริหารงาน (ฝ่ายพัฒนานิสิต) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ. สัมภาษณ์.

03

มนุษยศาสตร์ดิจิทัล
บทความปริทัศน์Digital Humanities
Review Articleธิตี สุวรรณทัต¹

Thiti Suwannathat

¹ นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการ วิทยาลัยสหวิทยาการ

บทคัดย่อ

โดยจารีตดั้งเดิม มนุษยศาสตร์ (Humanities) เป็นการศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ การสำนึกคุณค่าในความเป็นมนุษย์ เป็นวิชาที่พยายามศึกษาให้เข้าใจ เข้าถึงความรู้ลึกของมนุษย์ ผลงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ (Artifacts) ที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ไว้โดยวิธีการศึกษาผ่านความเป็นวิชา (Disciplines) ที่เอามาใช้เฉพาะทาง เช่น วรรณกรรมศึกษา ภาษาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ปรัชญา ดนตรี ศิลปะ ศาสนา วิธีการศึกษาหลักของมนุษยศาสตร์คือการตีความ การประเมินคุณค่าและการวินิจฉัยประสบการณ์ โดยมีจุดประสงค์เพื่อแสวงหาความหมายคุณค่าของประสบการณ์มนุษย์ ลักษณะทั่วไปดังกล่าวทำให้แต่ดั้งเดิมมาวิธีการศึกษาในแขนงวิชามนุษยศาสตร์มีลักษณะที่เน้นวิธีการเชิงอัตนัย

ปัจจุบันเมื่อโลกพัฒนาเข้าสู่ยุคดิจิทัล (Digital) การศึกษาโดยผ่านวิธีการหาความรู้แบบอาศัยความก้าวหน้าจากวิวัฒนาการของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ทั้งซอฟต์แวร์และฮาร์ดแวร์โดยเฉพาะรูปแบบการประมวลผลเชิงดิจิทัล (Computation) ได้ทำให้เกิดการศึกษาเชิงสหวิทยาการ (Interdisciplinary) หรือการบูรณาการระหว่างสาขาวิชามากขึ้น และด้วยวิธีการศึกษา (Method) ดังกล่าวทำให้มีแขนงวิชาใหม่ๆ เกิดขึ้นเช่น มนุษยศาสตร์ดิจิทัล (Digital Humanities) อันเป็นการบูรณาการความรู้ทางด้านวิทยาการคอมพิวเตอร์เข้ากับการศึกษาทางด้านมนุษยศาสตร์

คำสำคัญ

สหวิทยาการ, วิธีการศึกษา, มนุษยศาสตร์, มนุษยศาสตร์ดิจิทัล
และการประมวลผลเชิงดิจิทัล

Abstract

Traditionally, the Humanities is study of human, how people appraise and to feel sense of the human being. It also can be described as the study of how people process and document the human experience and artifacts. The traditional humanists have used literature, linguistics, history, philosophy, art, music, religion as discipline to understand and record the world. The principal method of humanities is interpretation of meaning, evaluation of value or scrutinization of human experiences. Therefore, the humanities methodology typically emphasizes the domain of subjectivity.

In the 21st Century, the world moves towards the digital societies. The development of advanced technology, particularly computation has been leading to a novel interdisciplinary approach such as Digital Humanities. The Digital Humanities attempts to integrate the digital technology knowledge with the study of humanities.

Keywords

Interdisciplinary, Method, Humanities, Digital Humanities, Humanities Computing

● บทนำ

ในปัจจุบันเทคโนโลยีดิจิทัลและคอมพิวเตอร์ได้มีการพัฒนาไปอย่างมาก การศึกษาโดยผ่านวิธีการหาความรู้แบบอาศัยความก้าวหน้าจากวิวัฒนาการของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ทั้งซอฟต์แวร์และฮาร์ดแวร์โดยเฉพาะวิธีการคำนวณและประมวลผลแบบดิจิทัล (Computation) กับข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ได้ทำให้เกิดการศึกษาเชิงสหวิทยาการ (Interdisciplinary) หรือการบูรณาการระหว่างสาขาวิชามากขึ้น ด้วยวิธีการศึกษา (Methods) ดังกล่าวทำให้มีแขนงวิชาใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย เช่น มนุษยศาสตร์ดิจิทัล (Digital Humanities) สังคมและวัฒนธรรมแบบดิจิทัล (Digital Culture & Society) การจัดการทรัพย์สินทางดิจิทัล (Digital Asset Management) ประวัติศาสตร์เชิงดิจิทัล (Digital History) วรรณคดีดิจิทัล (Digital Literature) สิ่งพิมพ์ดิจิทัล (Digital Publishing) จินตทัศน์เชิงดิจิทัล (Digital Visualization) การศึกษาซากพืชและสัตว์ดึกดำบรรพ์เชิงดิจิทัล (Digital Paleontology) นิเวศวิทยาเชิงดิจิทัล (Digital Ecology) การประมวลผลสำหรับสื่อผสม (Computing for Multimedia) สังคมศาสตร์เชิงประมวลผล (Computational Social Science) ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในทางโบราณคดี (GIS in Archaeology) และการประมวลผลภาพเชิงดิจิทัล (Digital Image Processing) บางองค์ความรู้ใหม่เหล่านี้ เช่น “มนุษยศาสตร์ดิจิทัล” ยังถูกเรียกแตกต่างกันออกไปอีกหลายชื่อ คือ การประมวลผลทางมนุษยศาสตร์ (Humanities Computing) มนุษยศาสตร์สารสนเทศ (Humanist Informatics) การประมวลผลเชิงภาษาและวรรณคดี (Literary and Linguistic

Computing) ทรัพยากรดิจิทัลในมนุษยศาสตร์ (Digital Resource in the Humanities) และมนุษยศาสตร์อิเล็กทรอนิกส์ (e-Humanities) เป็นต้น

มนุษยศาสตร์ดิจิทัลเป็นการบูรณาการความรู้ทางด้านวิทยาการคอมพิวเตอร์ เข้ากับการศึกษาทางด้านมนุษยศาสตร์เป็นเรื่องเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และรูปแบบการคำนวณหรือประมวลผลแบบดิจิทัลเข้าไปช่วยในการศึกษาวิชาแขนงมนุษยศาสตร์ เดิมรู้จักกันในชื่อของ *การประมวลผลทางมนุษยศาสตร์* (Humanities Computing) โดยในระยะแรก เริ่มจากความสนใจของนักมนุษยศาสตร์ที่จะนำเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เข้ามาใช้ประโยชน์ในการศึกษาทางมนุษยศาสตร์เช่นใช้คอมพิวเตอร์ช่วยในการจัดเก็บข้อมูลงานเขียนและตัวบททางวรรณกรรมต่างๆ ที่ต้องการศึกษาด้วยการแปลงข้อมูลเหล่านั้นให้รูปแบบอิเล็กทรอนิกส์เพื่อง่ายและสะดวกต่อการสืบค้น ต่อมาก็ได้ประยุกต์นำมาใช้ในการศึกษาตัวบทต่างๆ โดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์เข้ามาช่วยในการประมวลผล (automated text analysis) ตั้งแต่นำมาใช้ศึกษาพระคัมภีร์ ตัวบทวรรณกรรม โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ข้อเขียนทางการเมืองไปจนถึงบทบัญญัติทางกฎหมายหรือใช้วิธีทางสถิติเพื่อหารูปแบบความสัมพันธ์ของการเลือกใช้ถ้อยคำกับสไตล์การเขียนของนักเขียนแต่ละคนเพื่อแก้ปัญหาเรื่องความกำกวมในเรื่องผู้แต่ง

ปัจจุบันงานศึกษาและวิจัยด้านมนุษยศาสตร์ดิจิทัลได้ขยายขอบเขตไปอย่างมากตามความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี มีการใช้ประโยชน์จากวิวัฒนาการด้านคอมพิวเตอร์และสารสนเทศไปจนถึงวิทยาการข้อมูลและการจัดการข้อมูลขนาดใหญ่เข้าไปช่วยในการศึกษามนุษย์ในสาขาต่างๆ เกือบทุกด้านไม่ว่าจะเป็นทางด้าน วรรณกรรมศึกษา ภาษาศาสตร์ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา ปรัชญา ดนตรี นาฏศิลป์ บทละคร สุนทรียศาสตร์ ไปจนถึงภูมิศาสตร์และโบราณคดีซึ่งเป็นสาขาวิชาที่ได้ประโยชน์อย่างมากจากการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็น

เครื่องมือ เพื่อขยายความรู้ในศาสตร์ของตนเองให้กว้างขวางยิ่งขึ้น²

ในขณะที่ชุมชนวิชาการตะวันตกได้มีการนำแนวคิดเรื่องมนุษยศาสตร์เข้ามาในวงวิชาการอย่างจริงจังตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990s (Gold, 2012 : 87) แต่คำว่า “Digital Humanities” จะยังคงเป็นคำที่ใหม่อยู่ในวงวิชาการมนุษยศาสตร์ไทย ข้อบ่งชี้ประการหนึ่งคือยังไม่ได้มีการบัญญัติคำภาษาไทยอย่างทางการจากราชบัณฑิต แต่กลุ่มนักวิชาการไทยที่ใช้คำนี้เป็นกลุ่มแรกๆ ในภาษาไทย คือ กลุ่มวิจัยมนุษยศาสตร์ดิจิทัล มหาวิทยาลัยขอนแก่น (Khon Kaen University - Digital Humanities Research Group : KKU-DHRG) ที่ก่อตั้งอย่างเป็นทางการในปี 2558 โดย ดร.กุลธิดา ท้วมสุข รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาสารสนเทศและการสื่อสาร คณะศึกษาศาสตร์และสังคมศาสตร์³

จากข้อเท็จจริงดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า มนุษยศาสตร์ดิจิทัลมีความสำคัญมากขึ้นในปัจจุบันและจะเป็นหนึ่งในแนวทางการศึกษาแบบประสานความรู้ในสาขาต่างๆ เข้าด้วยกัน (interdisciplinary approach) ที่สำคัญในอนาคต ดังนั้นบทความชิ้นนี้จะชี้ให้เห็นว่ามนุษยศาสตร์ดิจิทัลคืออะไร พัฒนาการของแนวคิด

² ตัวอย่างงานวิจัยที่นำเทคโนโลยีดิจิทัลและวิธีประมวลผลแบบคอมพิวเตอร์เข้าไปใช้ในการศึกษาด้านมนุษยศาสตร์ในแขนงต่างๆ เช่น งานของ Thomas Rommel, “Literary Studies”; John Burrows, “Textual Analysis”; William Winder, “Robotic Poetics”; Jan Hajic, “Linguistics Meets Exact Sciences”; Russon Wooldridge, “Lexicography”; William G. Thomas III, “Computing and the Historical Imagination”; Michael Greenhalgh, “Art History”; Greg Crane, “Classic and the Computer: An End of the History”; Ichiro Fujinaga and Susan Forscher Weiss, “Music”; David Z. Saltz, “Performing Arts”; Johanna Drucker, “Speculative Computing : Aesthetic Provocation in Humanities Computing”; Harrison Eiteljorg II, “Computing for Archaeologists” ใน A Companion to Digital Humanities, ed. Susan Schreibman, Ray Siemens, and John Unsworth (Blackwell, 2004)

³ <https://dh.kku.ac.th/th/background/> [Retrieved: August 10, 2017]

และองค์ความรู้มีความเป็นมาอย่างไร บทความนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (documentary Research) ผู้เขียนได้ทำการสำรวจความเป็นมาและแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวกับมนุษยศาสตร์ดิจิทัลโดยเน้นใช้เอกสารและงานวิจัยจากภาษาอังกฤษ รวมทั้งข้อมูลจากสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์และเว็บไซต์ของศูนย์วิจัย สถาบันความคิดด้านมนุษยศาสตร์ดิจิทัลในต่างประเทศเป็นหลัก แหล่งข้อมูลทั้งหมดจะได้รับการตรวจสอบอย่างละเอียด เพื่อความมั่นใจในความน่าเชื่อถือของเนื้อหาของข้อมูลที่สืบค้นได้ โดยทำการวิเคราะห์ทั้งในลักษณะเชิงพรรณนาความ (Descriptive Analysis) และอธิบายความ (Explanatory Analysis) ทั้งนี้ผู้เขียนได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 ส่วนคือ ส่วนแรกจะเป็นการเกริ่นนำ ส่วนที่สองจะเป็นการปูพื้นเกี่ยวกับมนุษยศาสตร์ดิจิทัลคืออะไร มีนิยามและ/หรือถูกให้คำจำกัดความว่าอย่างไร ส่วนที่สามเป็นฉายภาพให้เห็นถึงพัฒนาการและการก่อตัวของมนุษยศาสตร์ดิจิทัล ส่วนที่สี่กล่าวถึงการศึกษาวิจัยด้านมนุษยศาสตร์ดิจิทัลที่ใช้การบูรณาการระหว่างวิชาคอมพิวเตอร์ สถิติและคณิตศาสตร์เข้ากับวิชาในแขนงมนุษยศาสตร์ และส่วนสุดท้ายเป็นบทสรุป

● นิยามและคำจำกัดความ

แม้จะยังไม่มีคำตอบที่ชัดเจนว่ามนุษยศาสตร์ดิจิทัล (ต่อไปจะขอเรียกว่า “DH”) มีคำจำกัดความว่าอย่างไร มีสถานะอะไร อยู่ในตำแหน่งแห่งหนใดในสังคมวิทยาว่าด้วยความรู้ (Sociology of Knowledge)⁴ แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันใน

⁴ ดูข้อถกเถียง เรื่องสถานะและคำนิยามของ Digital Humanities ได้ใน Debates in the Digital Humanities, ed. Matthew K. Gold (University of Minnesota Press, 2012); Debates in the Digital Humanities, ed. Matthew K. Gold and Lauren F. Klein (University of Minnesota Press, 2016); Defining Digital Humanities, ed. Melissa Terras, Julianne Nyhan and Edward Vanhoutte (Ashgate Publishing Company, 2013) และ A Companion to Digital Humanities, ed. Susan Schreibman, Ray Siemens, and John Unsworth (Blackwell, 2004)

เบื้องต้นว่า DH มีลักษณะเป็น (ชุดของ) เครื่องมือและวิธีวิทยาที่นำมาใช้ในการได้มาซึ่งความรู้มากกว่าการเป็นสาขาวิชา (Disciplinary) ดังที่ John Unsworth อดีตคณบดีวิทยาลัย วิทยาการข้อมูล มหาวิทยาลัยอิลลินอยส์ ให้นิยามไว้สั้นๆ ว่า “using computational tools to do the work of the humanities” (Terras, Nyhan and Vanhoutte, 2013 : 293) ซึ่งใกล้เคียงกับที่ Johanna Drucker ศาสตราจารย์ ภาควิชาข้อมูลศึกษา (Information Studies) มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ลอสแอนเจลิส (UCLA) กล่าวถึง DH ว่าคือ “using digital tools to extend humanistic inquiry” หรือ “เป็นการใช้เครื่องมือทางดิจิทัลเพื่อช่วยในการได้มาซึ่งความรู้ทางมนุษยศาสตร์” (Drucker, 2009 : xi)

แต่ถ้าลองใช้ Google ค้นหาคำนี้ดูในช่วงปี 2015-2016 ก็จะมีคำนิยามที่ถูกเชื่อม (link) ไปในเว็บไซต์ของ Wikipedia ขึ้นมาเป็นลิงค์อันดับแรกสุดที่อธิบายว่า “Digital Humanities หรือที่รู้จักในชื่อเดิมว่า Humanities Computing เป็นสาขาวิชาหนึ่ง การวิจัยวิธีหนึ่ง การสอนรูปแบบหนึ่งและนวัตกรรมอย่างหนึ่งซึ่งเป็นการใช้วิธีประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์เข้าไปผสมผสานกับการศึกษาในแขนงวิชาทางด้านมนุษยศาสตร์ โดยตัวของมันแล้ว DH ถูกจัดว่าเป็นวิธีการศึกษาแบบสหวิทยาการที่ใช้จัดเก็บ รวบรวม ตรวจสอบ วิเคราะห์ สังเคราะห์ ไปจนถึงการนำเสนอข้อมูลในรูปแบบดิจิทัล รวมถึงศึกษาผลกระทบที่ DH มีต่อวิธีการหาความรู้ทางมนุษยศาสตร์แบบดั้งเดิม”⁵

ต่อมาในปี 2018 Wikipedia ปรับเปลี่ยนคำจำกัดความของ DH ใหม่ว่า “เป็นการพบกันทางวิชาการระหว่างเทคโนโลยีการคำนวณแบบดิจิทัลกับวิชามนุษยศาสตร์ เป็นการประสานความรู้ระหว่างสาขาด้วยแนวทางการศึกษาแบบใหม่ ด้วยวิธีการวิจัยข้อมูลโดยการประมวลผลแบบดิจิทัล เป็นการนำ

⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Digital_humanities [Retrieved November 3, 2016]

เครื่องมือและวิธีวิทยาแบบดิจิทัลเข้ามาใช้ในการศึกษามนุษยศาสตร์”⁶ คำจำกัดความใหม่ของ DH ใน Wikipedia นี้มาจากการผสมผสานในงานศึกษาเรื่อง DH ของ Terras (2012) Drucker (2013) และ Burdick, Drucker, Lunenfeld, Presner and Schnapp (2012) ตามลำดับ ส่วนสารานุกรมวิกิพีเดีย ภาคราชการไทยให้คำนิยามของมนุษยศาสตร์ดิจิทัลไว้สั้นๆ ว่า “เป็นสาขาหนึ่งของการวิจัย การสอน และการสร้างสรรค์ ที่พิจารณาถึงการตัดข้ามของศาสตร์คอมพิวเตอร์ และสาขาวิชาของมนุษยศาสตร์ มนุษยศาสตร์ดิจิทัลพัฒนามาจากสาขาวิชาที่เรียกว่า คอมพิวเตอร์สำหรับมนุษยศาสตร์ ปัจจุบันสาขานี้ครอบคลุมหัวข้อหลากหลาย ตั้งแต่การภัณฑารักษ์ออนไลน์ ไปจนถึงการทำเหมืองข้อมูลชุดข้อมูลวัฒนธรรมขนาดใหญ่”⁷

ขณะที่วารสาร Digital Humanities Quarterly⁸ ฉบับปฐมฤกษ์ ได้ให้คำนิยามของ มนุษยศาสตร์ดิจิทัลไว้ว่า “เป็นสาขาวิชาเกิดใหม่ที่มีความหลากหลายในตัวเองเพราะเป็นการทำงานวิจัยด้านมนุษยศาสตร์ในแขนงต่างๆ ผ่านทางเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ สารสนเทศและการประมวลผลแบบดิจิทัลเพื่อเปิดพรมแดนความรู้ระหว่างสาขาผ่านการหิบบัณฑิตวิธีการศึกษาที่อาจใช้ร่วมกันได้ เพื่อเอกภาพทางวิทยาการ”

⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Digital_humanities [Retrieved January 4, 2018]

⁷ <https://th.wikipedia.org/wiki/มนุษยศาสตร์ดิจิทัล> [Retrieved : June 13, 2018]

⁸ <http://www.digitalhumanities.org/dhq/vol/1/1/000007/000007.html> [Retrieved: June 7, 2018]

Klein (2015 : 1-2) กล่าวถึง DH ในฐานะแขนงวิชาเกิดใหม่ที่กำลังมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว⁹ มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ (MaCarty 1999; Rockwell 1999; Svensson 2009; Rosebloom 2012) ที่ประสานความรู้ด้านวิทยาการคอมพิวเตอร์เข้ากับการศึกษาทางมนุษยศาสตร์ วัฒนธรรมศึกษา นิเทศศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ บรรณารักษศาสตร์และวิทยาการสารสนเทศ (Informatics) Klein ฉายภาพความเป็นสหวิทยาการของ DH ต่อไปอีกว่า ความสัมพันธ์ระหว่างวิชา (Inter-Discipline) วิทยาการคอมพิวเตอร์กับสาขาวิชาดังกล่าวข้างต้นได้แตกแขนงไปสู่งานศึกษาวิจัยเรื่องต่างๆ เพื่อสร้างบูรณาการระหว่างสาขาวิชาอันนำไปสู่องค์ความรู้แบบใหม่ เช่น การตีความด้วยบททางดิจิทัล (Computer-Assisted Interpretation) การเล่าเรื่องเชิงปริมาณหรือการเล่าเรื่องด้วยตัวเลข (Quantitative Narrative Analysis) การวิเคราะห์ด้วยผ่านระบบอัตโนมัติ (Textual-Automated Analysis) ภาษาศาสตร์เชิงคำนวณ (Computational Linguistics) การประมวลผลด้านภาษา(Language Processing) การสร้างและผลิตด้วยบทดิจิทัล (Digital Text Production) วรรณกรรมอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic

⁹ วิชาที่มีลักษณะแบบสหวิทยาการนั้นคือวิชาที่มีศาสตร์หลายแขนงรวมอยู่ด้วยกันในวิชาเดียว ศาสตร์แต่ละแขนงที่รวมอยู่ในตัววิชานั้นล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันตัวอย่างหลักสูตรสหวิทยาการซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีโดยทั่วไปก็เช่น หลักสูตร B.A. (Philosophy Politics and Economics) ของ Oxford University, หลักสูตร B.A. (Government) ของ Harvard University ซึ่งผู้เรียนต้องเรียนวิชาที่หลากหลายและมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันโดยต้องเรียนทั้ง ปรัชญา การเมือง การปกครอง เศรษฐศาสตร์และกฎหมายต่างๆ เหล่านี้เป็นต้น รวมทั้งมหาวิทยาลัยส่วนในฝรั่งเศสที่การเรียนกฎหมายและเศรษฐศาสตร์จะสอนอยู่ในคณะเดียวกัน (La Faculte De Droit Et Des Sciences Economiques) เจตนา นาควัชระ ตั้งข้อสังเกตว่า การแยกกลุ่มวิชาออกเป็น มนุษยศาสตร์ (Humanities) กับ สังคมศาสตร์ (Social Sciences) เป็นสิ่งที่พึงเกิดขึ้นไม่นาน แต่เดิมมาการบริหารงานวิชาการของมหาวิทยาลัยในตะวันตก จะจัดรวมวิชาทั้งที่เป็น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เข้าไว้ด้วยกัน เช่น Faculty of Arts ในประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษ ส่วนประเทศที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส จะเป็น Faculté des Lettres et Sciences Humaines และคำว่า Sciences

Literature) และ ห้องสมุดดิจิทัล (Digital Library) ที่อาศัยความก้าวหน้าจากเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และดิจิทัลช่วยในการจัดเก็บ ค้นหา หนังสือ เอกสาร บรรณานุกรม จดหมายเหตุในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Forms) DH ยังครอบคลุมเรื่องวิธีการเรียน การสอนในรูปแบบใหม่โดยผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และการสื่อสารทางดิจิทัล รวมไปถึงการทำงานวิจัยแบบ E-Research บนฐานความรู้และฐานข้อมูลจาก Cyber-Infrastructure ปัจจุบันบทความวิชาการและงานวิจัยทั้งด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ได้ถูกจัดเก็บในรูปแบบดิจิทัล (Digital Form) มากขึ้นเช่น e-thesis, e-journal, e-book, e-magazine, etc. กิจกรรมทางวิชาการเหล่านี้ล้วนถูกจัดอยู่ภายใต้ปริมณฑลของ DH

กุลธิดา (2558) อธิบายว่า มนุษยศาสตร์ดิจิทัล (Digital Humanities)¹⁰ เป็นการบูรณาการความรู้ทางด้านวิทยาการคอมพิวเตอร์เข้ากับการศึกษาทางด้านมนุษยศาสตร์ การศึกษาวิจัยในทางมนุษยศาสตร์ดิจิทัลจะครอบคลุมการศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับการรวบรวมและจัดระบบความรู้ การเก็บและรักษาความรู้ในรูปแบบดิจิทัลทั้งที่เป็นข้อความและสื่อผสม และการอธิบายความรู้ในมิติเชิงความหมาย (Semantic) ตัวเลขและสถิติ (Statistics) และจินตทัศน์ (Visualization) ในเรื่องที่น่าสนใจในสาขาวิชามนุษยศาสตร์และ/หรืออาจครอบคลุมไปถึงผลงานใดๆของมนุษยชาติ มีการผนวกระเบียบวิธีการศึกษา (Methodology) ทั้งวิธีการดั้งเดิมในสาขามนุษยศาสตร์ เช่น ประวัติศาสตร์ ปรัชญา วรรณคดีศึกษา ภาษาศาสตร์ มานุษยวิทยาวัฒนธรรมศึกษา ศิลปะ ดนตรี ร่วมกับการใช้เครื่องมือและวิธีการทางคอมพิวเตอร์ อาทิ จดหมายเหตุดิจิทัล (Digital Archiving) เว็บเชิงความหมาย (Semantic Web) การทำเหมืองข้อมูล (Data Mining การนำ

¹⁰ Humaines ในภาษาฝรั่งเศส รวมถึงทั้งสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ส่วนในระบบการศึกษาของเยอรมันก็จัดแขนงวิชาทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์รวมไว้ในคณะที่เรียกว่า Philosophische Fakultät (อ้างถึงใน เจตนา นาควัชระ, 2538 : 226)

เสนอข้อมูลหลายมิติ (Multi-media Presentation) การนำเสนอข้อมูลแบบจินตทัศน์ (Data Visualization) และการวิเคราะห์ตัวบท (Textual Analysis) เป็นต้น (กุลธิดา, 2558)

● พัฒนาการของมนุษยศาสตร์ดิจิทัล

การบูรณาการวิธีการคำนวณแบบดิจิทัลเข้ากับการศึกษาด้านมนุษยศาสตร์ ถูกบุกเบิกโดย โรแบร์โต บูซา (Roberto Busa : 1913-2011) นักเทววิทยาชาวอิตาลี ผู้ได้รับการยกย่องเป็นบิดาแห่ง Digital Humanities¹¹ (ในเวลานั้นยังถูกใช้ชื่อว่า Humanities Computing) ที่ทำดัชนีค้นคำในงานเขียนของ Thomas Aquinas ทั้งหมดชื่อ *Index Thomisticus* งานชิ้นนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการทำวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก¹² ของเขาในช่วงที่สงครามโลกครั้งที่ 2 ใกล้กำลังจะสิ้นสุด อันเป็นการศึกษาความคิดเรื่อง “Presence” ในงานเขียนของ Thomas Aquinas บูซาเริ่มต้นด้วยการศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับความคิดเรื่อง “Presence” ด้วยการค้นหาคำว่า “Presence” ผ่านดัชนีตารางและหัวข้อเรื่องทั้งหมดในงานของ Aquinas และพบว่าการปรากฏขึ้นของคำว่า “Presence” ทุกครั้งจะต้องถูกเชื่อมกับคำบุพบท (preposition) “in” อยู่เสมอ ขั้นตอนต่อไป บูซาจึงเขียนประโยคทุกประโยคที่มีคำว่า “in” หรือ คำทุกคำที่อยู่ติดกับคำว่า “in” ลงในกระดาษขนาด 3*5 นิ้ว จำนวน 10,000 ใบที่เตรียมไว้ (Busa, 1980)

ด้วยวิธีดังกล่าวทำให้บูซาพบผลการศึกษาสองข้อ คือ 1) “ก่อนที่จะทำความเข้าใจหรือทำการตีความความคิดในงานของอะไควนัสหรือนักเขียนคนใดนั้น จำเป็นต้องศึกษา ที่มา ที่ไปของคำในเชิงนิรุกติศาสตร์ก่อนเพราะนักเขียนแต่ละคน

¹¹ Humaines ในภาษาฝรั่งเศส รวมถึงทั้งสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ส่วนในระบบการศึกษา

¹² วิทยานิพนธ์ของบูซา มีชื่อในภาษาอิตาลีว่า “La Terminologia Tomistica dell'Interiorita: Saggi di metodoper una interpretazione della metafisica della presenza”

จะแสดงระบบความคิดของตัวเองผ่านระบบคำพูดของเขาเอง ฉะนั้นการที่ผู้อ่านจะค้นพบความรู้ที่อยู่ในระบบคิดของผู้เขียนนั้นจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียนคนนั้นๆ ผ่านภาษาพูดที่เขาใช้ ผู้อ่านควรที่จะต้องพยายามค้นหานัยสำคัญของ/(ที่) คำเหล่านี้ที่อยู่ในใจของผู้เขียน”

และ 2) บุษาคิดว่า “ที่มา ที่ไปของคำและตำแหน่งแห่งหนในประโยคของมัน แสดงให้เห็นถึงตรรกะเบื้องต้นที่สุดในสภาวะการดำรงอยู่ของมัน อันนำไปสู่การเกิดโครงสร้างพื้นฐานของคำพูดมนุษย์” กล่าวคือบุษาคิดว่า คำแต่ละคำนั้นล้วนมีที่มา และเมื่อถูกนำไปใช้ในต่างบริบทก็จะก่อให้เกิด พลิกผันทำให้ความหมายต่างกันไป (Busa, 1980 : 83-90) กรอบคิดดังกล่าวนี้เป็นการกลับไปใช้วิธีการศึกษาวรรณกรรมแบบดั้งเดิมในแนวนิรุกติศาสตร์ ขณะที่ช่วงเวลานั้น ทฤษฎีวรรณกรรมแบบการวิจารณ์แนวใหม่ (New Criticism) กำลังมีอิทธิพลอย่างมากต่อการศึกษาวรรณกรรมในกลางศตวรรษที่ 20¹³ (ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์, 2545 : 393)

ในปี ค.ศ. 1946 ภายหลังจากวิทยานิพนธ์ฉบับดังกล่าวเสร็จสิ้น บุษาเริ่มคิดถึงโครงการจัดทำดัชนีคำทั้งหมดในงานเขียนของอะไควนัสรวมไปถึงคำประเภท สรรพนาม สันธานและบุพบทด้วย เพื่อเป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาเชิงเปรียบเทียบ อย่างไรก็ตามเขาตระหนักดีว่ากระบวนการแยกแยะ จัดกลุ่มคำดังกล่าวที่มีจำนวนมากกว่าสิบล้านคำนั้นไม่สามารถทำได้ด้วยแรงงานคน แต่ต้องอาศัยเครื่องจักรเข้ามาช่วย ดังนั้นในปี 1949 บุษาร่วมด้วยคณะลูกศิษย์จำนวนหนึ่งจึงเดินทางไปยังมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั่วประเทศสหรัฐอเมริกาเพื่อตรวจสอบว่า มีสถาบันการศึกษาแห่งไหนมีเครื่องจักรประมวลผลที่จะสามารถเอาเข้ามาช่วยเป็นเครื่องมือในโครงการวิจัยของเขาได้ บุษาเริ่มต้นด้วยการไปพบกับ

¹³ ดูรายละเอียดวิธีการศึกษาวรรณกรรมในแนวทางต่าง ๆ ใน “เลาะเลียบบเส้นทางวรรณกรรม” ใน อ่าน (ไม่)เอาเรื่อง, น. 359-374, ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์, โครงการจัดพิมพ์คปไฟ 2548.

หัวหน้าฝ่ายกองกิจยุโรป หอสมุดรัฐสภา สหรัฐอเมริกา ซึ่งได้แนะนำให้เขารู้จักกับ Jerome Wiesner¹⁴ ศาสตราจารย์ด้านวิศวกรรมอิเล็กทรอนิกส์ สถาบันเทคโนโลยีแมสซาชูเซตส์ (MIT) และไวซ์เนอร์ก็พาบุษาไปพบกับ Thomas Watson¹⁵

ประธานและซีอีโอบริษัท IBM ผู้ซึ่งตกลงที่จะช่วยสนับสนุนเรื่องเครื่องจักรประมวลผลในงานของบุษา ซึ่งในเวลานั้นยังคงเป็นเครื่องคอมพิวเตอร์ที่รับอินพุต (Input) ข้อมูลหรือใช้วิธีอ่านโค้ดจากกระดาษแผ่นเจาะรู (Punched Card) ที่ออกแบบให้วิ่งผ่านช่องอ่านของเครื่องเพื่อให้อ่านข้อมูลหรือคำสั่งเข้าไปเพื่อทำการประมวลผลต่อไป ในโครงการจัดทำดัชนีคำ (concordance) ในงานเขียนทั้งหมดของโรมัส อะไควนัส หรือ *Index Thomisticus*¹⁶ บุษากับทีมงานใช้เวลาสามสัปดาห์ในการทำบัตรหรือกระดาษที่นำมาเจาะเป็นรูคำต่อคำ จำนวน 10,666,000 คำ จาก 1,700,000 บรรทัด เพื่อเป็นข้อมูลที่จะส่งเข้าสู่เครื่องคอมพิวเตอร์แบบเมนเฟรมประมวลผล แยกแยะ จัดหมวดหมู่คำต่างๆ เพื่อออกมาเป็นดัชนี (Busa, 1980 : 86-88)

Frederick Mosteller และ David Wallace เป็นผู้บุกเบิกรุ่นแรกๆ อีกกลุ่มหนึ่งที่ใช้การบูรณาการความรู้ด้านสถิติและการประมวลผลแบบคอมพิวเตอร์เข้ากับวิชาทางมนุษยศาสตร์ในงานศึกษาเรื่อง “*Inference in an Authorship Problem*” (Mosteller and Wallace, 1963) ที่ใช้วิธีการศึกษาแบบ DH เข้าไปช่วยหาคำตอบในประเด็นที่นักประวัติศาสตร์ถกเถียงกันว่าระหว่าง Alexander

¹⁴ ในช่วงรัฐบาล จอห์น เอฟ. เคนเนดี (1961-1963) เจอโรม ไวซ์เนอร์ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นประธานคณะกรรมการที่ปรึกษาด้านวิทยาศาสตร์ของประธานาธิบดีเคนเนดี ต่อมาระหว่างปี 1971-1980 ไวซ์เนอร์ก็มารับตำแหน่งอธิการบดีของ MIT

¹⁵ โรมัส วัตสันเป็นประธานคนแรกของ IBM ปัจจุบันชื่อ Watson เป็นชื่อโครงการพัฒนาระบบปัญญาประดิษฐ์ของศูนย์วิจัย Thomas J. Watson ที่ตั้งชื่อตามนายวัตสัน

¹⁶ <http://www.corpusthomicum.org/it/index.age;jsessionid=2D741DEBCE5DE21CE3CEFFE7D5A16CB6> [Retrieved: February 9, 2018]

Hamilton กับ James Madison ใครเป็นผู้เขียนบทความ 12 ชิ้นในเอกสารเฟเดอรัลลิสต์ (The Federalist Papers)¹⁷ ที่ทั้งคู่อ้างสถานะการเป็นผู้เขียนในบทความ 12 ชิ้นนั้น

ทั้งนักประวัติศาสตร์และนักรัฐศาสตร์พยายามหาวิธีพิสูจน์ประเด็นถกเถียงดังกล่าวมากกว่า 150 ปี เช่นด้วยวิธีพยายามแกะรอยตามอุดมการณ์ทางการเมืองที่ถูกนำเสนอออกมาในบทความ 12 ชิ้นที่ไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่าใครคือผู้เขียน ด้วยการตรวจสอบว่าบทความไหนมีความสอดคล้องกับความคิดทางการเมืองของแฮมิลตันหรือเมดิสันมากกว่ากันหรือแม้กระทั่งจอห์น เจย์ ผู้ดำรงตำแหน่งประธานศาลสูงสุด คนแรกของประเทศสหรัฐอเมริกา แต่สุดท้ายก็ยังไม่ได้ข้อสรุปที่แน่ชัดในหมู่นักศึกษาเรื่องนี้

ในปี 1963 Mosteller และ Wallace ใช้วิชาสถิติเป็นเครื่องมือในทางวิทยาศาสตร์ โดยใช้วิธีต่างๆ ด้วยการนับความถี่ของคำบางคำ ที่อยู่ในบทความชิ้นที่ระบุได้แน่ชัดว่าแฮมิลตันหรือเมดิสันเป็นคนเขียน ขั้นตอนต่อมาคือใช้วิธีเดียวกันกับบทความ 12 ชิ้นที่ทั้งแฮมิลตันและเมดิสันต่างอ้างว่าตนเป็นผู้เขียน หลังจากนั้นก็เอาความถี่ของการใช้คำทั่วไปที่ค้นพบในขั้นตอนแรกมาเปรียบเทียบกับขั้นตอนที่สอง จากวิธีการศึกษาดังกล่าว Mosteller และ Wallace พบว่า

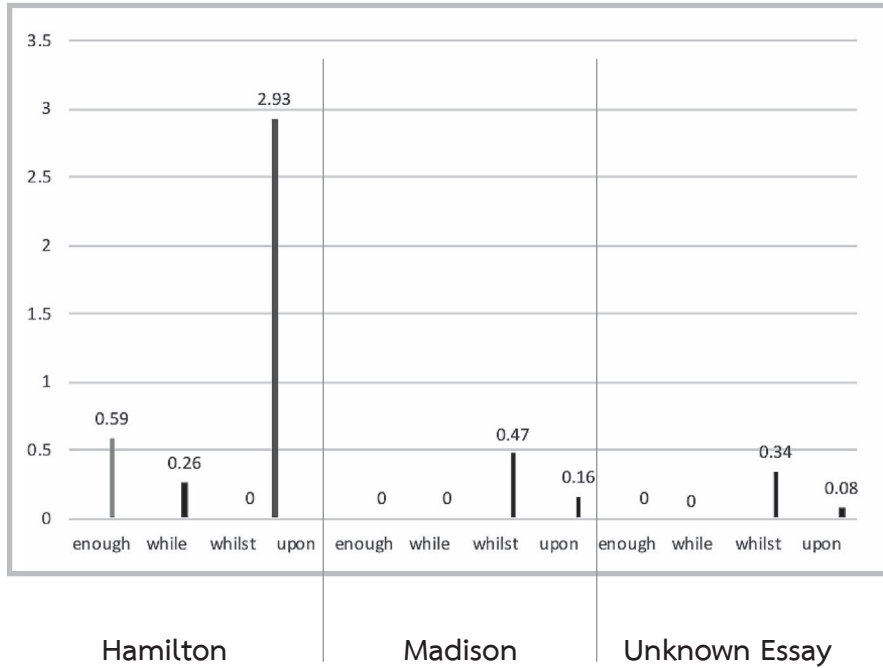
¹⁷ เอกสารเฟเดอรัลลิสต์ เป็น การรวบรวมบทความ 85 ชิ้นที่อเล็กซานเดอร์ แฮมิลตัน, เจมส์ เมดิสัน และจอห์น เจย์ ร่วมผลิตกันเขียนลงในหนังสือพิมพ์นิวยอร์กค เมื่อปี 1787-1788 บทความแต่ละชิ้นมีเนื้อหาเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญฉบับใหม่สหรัฐอเมริกา เพื่อโน้มน้าวให้ชาวนิวยอร์กลงมติผ่านร่างรัฐธรรมนูญที่ทั้งสามเป็นผู้ร่วมร่าง โดยในเวลานั้นสาธารณชนไม่มีใครรู้ว่าบทความแต่ละชิ้นถูกเขียนขึ้นโดยใคร เพราะทั้งสามต่างใช้นามปากกาเดียวกันว่า “Publius” ต่อมาในปี 1804 อเล็กซานเดอร์แฮมิลตัน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังคนแรกของประเทศสหรัฐอเมริกาเขียนจดหมายหาเพื่อนของเขาชื่อ Egbert Benson พร้อมระบุผู้เขียนที่แท้จริงในแต่ละบทความทั้ง 85 ชิ้น ในปี 1817 ภายหลังจากที่หมดวาระจากการดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี สหรัฐอเมริกาได้ไม่นาน เจมส์ เมดิสัน ก็ออกมาเปิดเผยรายชื่อผู้เขียนที่แท้จริงในแต่ละบทความเช่นเดียวกับที่แฮมิลตันทำไว้เมื่อ 13 ปีก่อน อย่างไรก็ตาม เมื่อเอารายชื่อของเมดิสันไปเทียบกับของแฮมิลตันปรากฏว่ามีอยู่ 12 บทความที่ทั้งคู่ล้วนต่างอ้างเหมือนกันว่าตนเองเป็นผู้เขียน

1. เมดิสันใช้คำว่า *also* บ่อยมากกว่าแฮมิลตันประมาณสองเท่า
2. แฮมิลตันใช้คำว่า *according* ถิ่นมากกว่าเมดิสัน
3. ในบทความที่ถูกระบุชัดว่าเมดิสันเป็นผู้เขียน มีคำว่า *whilst* ในบทความกว่าครึ่งหนึ่ง ในขณะที่เดียวกัน บทความที่ถูกระบุชัดว่าเมดิสันเขียนไม่มีคำว่า *while* อยู่เลย
4. บทความที่ถูกระบุชัดว่าแฮมิลตันเป็นผู้เขียน ไม่มีคำว่า *whilst* อยู่เลย แต่ในขณะเดียวกัน กลับมีคำว่า *while* อยู่ถึงหนึ่งในสาม (Mosteller and Wallace, 1963 : 275-309)

ด้วยวิธีการหาคำตอบโดยใช้หลักการพื้นฐานทางสถิติด้วยการนับความถี่ของคำต่างๆ ที่ทั้งเมดิสันและแฮมิลตันใช้เพื่อค้นหารูปแบบการเขียนของทั้งคู่แล้วนำไปเปรียบเทียบกับเอกสารเฟเดอรัลลิสต์ 12 ดังกล่าว Mosteller และ Wallace พบว่าเอกสารปริศนา 12 ชิ้นนั้นมีรูปแบบการเขียนและความถี่ของคำที่ถูกเลือกใช้มีความคล้ายคลึงกับลีลาการเขียนของ *เจมส์ เมดิสัน* และในปัจจุบัน อีก 50 ปีต่อมา ทั้งนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ นักรัฐศาสตร์รวมถึงนักสถิติที่ทำงานวิจัยเพื่อค้นหาผู้เขียนเอกสารปริศนา 12 นี้เพื่อพิสูจน์ ตรวจสอบ ผลการศึกษาของ Mosteller และ Wallace ต่างได้ข้อสรุปเดียวกันว่า เจมส์ เมดิสัน คือผู้เขียนเอกสาร 12 ชิ้นนั้น เช่นเดียวกับงานของ Reynold and Saxonhouse (1995) ที่ใช้วิธีวิทยาเชิงปริมาณเพื่อไขปัญหาความกำกวมเรื่องผู้แต่งด้วยการวิเคราะห์การเลือกใช้ถ้อยคำที่นักเขียนแต่ละคนชอบใช้ซึ่งเป็นการบ่งบอกถึงความเป็นตัวตนของนักเขียนแต่ละคน ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่าโรมัส ฮีอบส์ (1588-1679) นักปรัชญาการเมือง ชาวอังกฤษ เป็นผู้เขียนบทความ 3 เรื่องที่ไม่ได้ถูกระบุผู้แต่งใน Horae Subsecivae (1620)

รูปภาพที่ 1.1

ภาพ : เปรียบเทียบ ระหว่าง แฮมิลตันกับเมดิสันและ 12 unknown essay

ที่มา : จาก Blatt (2017 : 60)

ปัจจุบัน ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัลและคอมพิวเตอร์ทำให้คนทั่วไปสามารถเข้าถึงเอกสารและหนังสือจำนวนมากที่ถูกทำให้อยู่ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ (Digital Forms) และด้วยแนวทางการศึกษาแบบ DH ทำให้ผู้ศึกษาสามารถดึงเอกสารเพเดรลล์ลิสต์ในรูปแบบดิจิทัลฟอร์มออกมาจากอินเทอร์เน็ตหรือในคลาวด์ (Cloud) ที่ไหนสักแห่งในโลกใบนี้ ไม่ว่าจะในรูปแบบ PDF (Portable Document Format) หรือ Microsoft Word Document หลังจากนั้นก็นำไปเปิดในโปรแกรม Microsoft Word แล้วเลือกใช้เมนูในฟังก์ชัน “ค้นหา”

คำว่า also, according, whilst, while แทนที่จะเป็นการนับความถี่ของแต่ละคำด้วยแรงงานของมนุษย์เหมือนกับที่ Mosteller และ Wallace หรือ Busa เคยทำในยุคสมัยของพวกเขา แต่ด้วยการประมวลผลแบบดิจิทัลซึ่งใช้เวลาภายในเสี้ยววินาที คอมพิวเตอร์ก็จะแสดงความถี่ของคำดังกล่าวออกมาให้เห็นเพื่อให้ผู้ศึกษาวิจัยได้ทำการค้นหาความหมายและตีความต่อไป

ในปีเดียวกันกับที่ Mosteller และ Wallace ตีพิมพ์ผลงานที่ถือว่าเป็นงานวิจัยชิ้นแรกๆ ในวงวิชาการด้าน DH มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ได้ก่อตั้ง Centre for Literary and Linguistic Computing และได้พัฒนากลายเป็นสมาคมคอมพิวเตอร์และมนุษยศาสตร์ หรือ Association for Computer and the Humanities (ในปี 1970) ต่อมาปี 1964 บริษัท IBM ได้จัดสัมมนาเกี่ยวกับเรื่อง Humanities Computing เป็นครั้งแรกที่เมือง Yorktown Heights รัฐนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา ภายใต้หัวข้อ *Literary Data Processing Conference Proceedings* และปี 1966 ได้มีการจัดพิมพ์วารสารชื่อ *Computer and the Humanities* และต่อมาเมื่อเทคโนโลยีดิจิทัลและคอมพิวเตอร์ได้เจริญรุดหน้าขึ้นจึงทำให้เริ่มมีการนำแนวคิดเรื่อง DH มาใช้ในวงวิชาการอย่างจริงจังตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990s พร้อมกับปรับเปลี่ยนชื่อใหม่จาก Humanities Computing เป็น Digital Humanities (Gold, 2012 : 5,87; Schreibman et al. 2004 : xxiii : 3-17)

ในทศวรรษที่ 90 อันเป็นยุคที่อินเทอร์เน็ตเว็บไซต์ถือกำเนิดขึ้นประกอภกับขีดความสามารถที่เพิ่มขึ้นของเครื่องคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคลหรือ PC (Personal Computer) ทำให้การศึกษา ค้นคว้า วิจัยด้าน DH หรือการบูรณาการระหว่างวิชาวิทยาการคอมพิวเตอร์เข้ากับมนุษยศาสตร์ได้รับอานิสงค์เป็นอย่างมาก โดยในระยะแรกๆ นักมนุษยศาสตร์จะเริ่มต้นจากการใช้ประโยชน์ความสามารถในการจัดเก็บข้อมูลจำนวนมากของระบบคอมพิวเตอร์เข้ามาจัดเก็บผลงานของนักคิดนักเขียน ศิลปิน กวี จิตรกรคนสำคัญๆ ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ (Digital

Forms) เช่น โครงการ Transcribe Bentham ของ University College London โครงการ The Rossetti Archive หรือภายใต้การสนับสนุนของสถาบันเพื่อเทคโนโลยีขั้นสูงเพื่อมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเวอร์จิเนียและ The Walt Whitman Archive โดยความร่วมมือของมหาวิทยาลัยเนบราสก้ากับมหาวิทยาลัยไอโอวา เป็นต้น การเกิดขึ้นของแขนงวิชา DH ยังนำไปสู่การจัดตั้งศูนย์ DH ขึ้นตามมาในระยะ 10 ปีที่ผ่านมาทั้งในหน่วยงานภาครัฐ เอกชน องค์กรอิสระ สถาบันความคิด (Think Tank) และสถาบันการศึกษาต่างๆ มากกว่า 100 ศูนย์ในกว่า 25 ประเทศทั่วโลก

ปัจจุบันหน่วยงานหรือศูนย์วิจัยด้านมนุษยศาสตร์ดิจิทัลเหล่านี้ต่างได้รับทุนวิจัยทางด้านนี้กันอย่างมากมาย เช่น ในปี 2007 สำนักงานมนุษยศาสตร์ดิจิทัล (Office of Digital Humanities) ของสหรัฐอเมริกาได้รับเงินทุนสนับสนุนการวิจัยระยะเวลา 5 ปี จากกองทุนแห่งชาติทางมนุษยศาสตร์ จำนวน 15,268,130 ล้านดอลลาร์ใน 250 โครงการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ดิจิทัล เช่นเดียวกับ สภาวิจัยทางมนุษยศาสตร์และศิลปะ สหราชอาณาจักรให้เงินอุดหนุนงานวิจัยทาง DH จำนวน 121.5 ล้านปอนด์ ใน 330 โครงการวิจัย ระหว่างปี ค.ศ. 1998-2008 รวมทั้ง มูลนิธิแอนดริว เมลอน อันเป็นองค์กรเอกชนที่ไม่แสวงหากำไรก็ได้ให้เงินจำนวนกว่า 30 ล้านดอลลาร์ ในปี 2010 เพื่อการวิจัยทางด้านมนุษยศาสตร์ดิจิทัล¹⁸

¹⁸ <http://www.ucl.ac.uk/infostudies/melissa-terras/DigitalHumanitiesInfographic.pdf>
(Retrieved: June 13, 2018)

● ข้อมูลขนาดใหญ่ เหมือนข้อมูลและมนุษยศาสตร์ดิจิทัล

ทุกวันนี้เทคโนโลยีทางคอมพิวเตอร์และดิจิทัลได้ช่วยให้สามารถจัดเก็บข้อมูลขนาดใหญ่¹⁹ (Big Data) ไว้ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์เทคโนโลยีดังกล่าวยังช่วยให้สามารถตรวจสอบ ติดตาม ค้นหาข้อมูลจำนวนมากมหาศาลทั้งที่เป็นเอกสาร หนังสือ รูปภาพ เสียง ภาพยนตร์และอื่นๆ ที่อยู่ในรูปแบบดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพและสะดวกรวดเร็วยังที่ไม่เคยเป็นมาก่อน แต่เดิมการจัดเก็บข้อมูลขนาดมหึมาจะทำเพื่อตอบโจทย์ในวงการธุรกิจเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจของผู้บริหารต่อมาระบบหรือฐานข้อมูลที่ถูกออกแบบโดยเฉพาะเพื่อ

¹⁹ Big Data คือข้อมูลที่มีปริมาณระดับ Terabyte ขึ้นไป 1 Terabytes มีค่าเท่ากับ 1,024 Gigabytes ข้อมูลเหล่านี้จะอยู่ในรูปแบบที่หลากหลายในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ ไม่ใช่เฉพาะที่เป็นตัวหนังสือหรือสมการตัวเลขทางคณิตศาสตร์อย่างเดียว แต่ยังรวมถึงข้อมูลที่ไม่เป็นโครงสร้าง (unstructured data) เช่น ข้อความ ภาพ เสียง วิดีโอ นอกจากนี้ยังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วอีกด้วย เช่น ข้อมูลบนโลกออนไลน์ ข้อมูลการใช้สมาร์ตโฟน

แหล่งข้อมูลสี่เสาหลักที่หลอมรวมกันเป็น Big Data ก็คือ 1) ข้อมูลแบบเปิดทั่วไป (Open Data) เป็นข้อมูลที่ถูกจัดทำขึ้นทั้งจากหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชนต่างๆ เพื่อให้สาธารณะรับทราบและสามารถนำไปใช้ประโยชน์เชิงการวิเคราะห์ต่างๆ โดยเน้นการเข้าถึงข้อมูลได้โดยง่ายแบบออนไลน์ สามารถนำข้อมูลไปใช้ได้อย่างทันที 2) ข้อมูลจากระบบอัตโนมัติ (Automated Data) อันมาจากโครงข่ายโทรคมนาคมที่มีความครอบคลุม การเชื่อมต่อกับเครือข่ายการสื่อสารไร้สาย เช่น ระบบโทรศัพท์เคลื่อนที่ อินเทอร์เน็ตกับระบบอุปกรณ์เครื่องตรวจวัดอัตโนมัติ (automation sensor) หรืออุปกรณ์ประเภทที่เรียกว่า Internet of Things (IoT) ซึ่งส่งข้อมูลแบบ real time เช่น กล้องโทรทัศน์วงจรปิด (CCTV) การวัดปริมาณการจราจร การตรวจสอบความหนาแน่นหรือความเร็วของระบบขนส่งสาธารณะ 3) ข้อมูลจากพลเมือง (Crowdsourcing Data) เป็นข้อมูลจากระบบอัตโนมัติและ IoT คล้ายกับข้อ 2) แต่ได้มาจากพลเมืองที่ใช้อุปกรณ์ที่เป็น smart device เช่น smart phone หรือ tablet และ 4) ข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ (Social Data) อันได้แก่ข้อมูลที่มาจาก Facebook, Twitter, Instagram, Snapchat หรือระบบ (platform) ของสื่อสังคมออนไลน์อื่น ๆ ซึ่งผู้ใช้มันจะโพสต์เรื่องที่พบเจอในชีวิตประจำวันลงไป, ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Zikopoulos et al. 2012, Understanding Big Data : Analytics for Enterprise Class Hadoop and Streaming Data, (McGraw-Hill, 2012)

ใช้ในการจัดเก็บข้อมูลขนาดใหญ่หรือที่เรียกว่า คลังข้อมูล (Data Warehouse) ได้ถูกนำไปใช้ในด้านต่างๆ เช่น ด้านภูมิศาสตร์ อดุณิยมวิทยา วิศวกรรมวิทยาศาสตร์ การแพทย์ การเกษตร การเงิน เป็นต้น อย่างไรก็ตามการจัดการกับข้อมูลจำนวนมากมหาศาลเพื่อทำให้เป็นสารสนเทศที่มีประโยชน์และมูลค่าต้องอาศัยเทคนิควิธีการที่เรียกว่า การทำเหมืองข้อมูล (Data Mining)

การทำเหมืองข้อมูลเป็นกระบวนการสกัดความรู้ที่น่าสนใจจากข้อมูลปริมาณมาก ความรู้ที่ไม่เห็นเด่นชัด ความรู้ที่บ่งบอกเป็นนัย ความรู้ที่ไม่ทราบมาก่อน ที่มีศักยภาพในการนำไปใช้ประโยชน์ การทำเหมืองข้อมูลยังมีความหมายรวมถึงกระบวนการหาความหมายของรูปแบบ ความสัมพันธ์ของข้อมูลที่ซ่อนอยู่หรือความรู้ใหม่ๆ จากฐานข้อมูลขนาดใหญ่เพื่อนำมาใช้ในการตัดสินใจ²⁰ (Ye, 2014 : xiii) ในปัจจุบันการทำเหมืองข้อมูลได้เริ่มถูกนำไปประยุกต์ใช้ในวงวิชาการด้านสังคมศาสตร์²¹ และมนุษยศาสตร์มากขึ้นอันนำไปสู่การศึกษาวิจัยเชิงสหวิทยาการหรือการศึกษาทางมนุษยศาสตร์ดิจิทัลดังที่กล่าวมาในตอนต้น

ปัจจุบันมีการวิจัยเชิงสหวิทยาการที่ทำงานกับข้อมูลขนาดใหญ่ด้วยการทำเหมืองข้อมูลผ่านการใช้เครื่องมือทางมนุษยศาสตร์ดิจิทัลและ/หรือรูปแบบการประมวลผลทางสังคมศาสตร์ เกิดขึ้นมากมายเช่น โครงการวิจัยที่ห้องทดลองการเล่าเรื่องด้วยตัวเลข (Computational Story Lab) มหาวิทยาลัยเวอร์มอนต์ สหรัฐอเมริกาที่เก็บข้อมูล Digital forms จากโซเชียลเน็ตเวิร์กที่คนอเมริกันใช้กัน

²⁰ นอกจากคำว่า Data mining คำที่ถูกใช้แทนในความหมายที่ใกล้เคียงกันก็ได้แก่ knowledge discovery in databases, knowledge mining from databases, knowledge extraction, knowledge-based system, data archaeology, data dredging, data analysis เป็นต้น

²¹ การนำเทคโนโลยีและรูปการประมวลผลแบบเดียวกันไปใช้การศึกษาด้านสังคมศาสตร์จะถูกเรียกว่า Computational Social Science ดูเพิ่มเติมใน Hanna Wallach. "Computational Social Science: Toward Collaborative Future." *Data Science for Politics, Policy, and Government*. Cambridge University Press, 2015.

ในแต่ละวัน เป็น Big Data โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาความหมายของรูปแบบความสัมพันธ์ของข้อมูลที่ซ่อนอยู่หรือความรู้ใหม่ๆ จากกองข้อมูลขนาดใหญ่เหล่านี้ผ่านการตีความ

ห้องทดลอง Computational Story เป็นแหล่งรวมนักวิจัยจากหลากหลายสาขา เช่น ฟิสิกส์เชิงทฤษฎี คณิตศาสตร์ วิศวกรรมอิเล็กทรอนิกส์ วิทยาการคอมพิวเตอร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์และอีกหลายๆ สาขามาทำงานร่วมกันเพื่อศึกษาวิจัยสังคมในยุคดิจิทัลหรือสังคมในศตวรรษที่ 21 ที่ถูกขับเคลื่อนโดยเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และดิจิทัลขั้นสูง (Socio-technical System)

เช่น การศึกษาเรื่อง "Measuring the Happiness of Large-Written Expression: Songs, Blogs and President" (Dodds and Danforth, 2009) ใช้วิธีการศึกษาแบบ Data Mining เป็นเครื่องมือในทางวิธีวิทยาเพื่อวัดหา "ระดับความสุข" ของมนุษย์ด้วยการศึกษาจากชุดข้อมูล (Data Set) 4 ชุด คือ

1. เนื้อเพลงจำนวน 232,574 เพลง จากศิลปิน 20,025 คน ระหว่างปี 1960-2007 ด้วยการดึงข้อมูล (download) จาก เว็บไซต์ <http://www.hotlyrics.net>
2. ชื่อเพลงดึงข้อมูลจาก เว็บไซต์ <http://www.freedb.org>
3. ข้อความในบล็อก (blog) ที่ถูกเขียนโดยคนๆ แรกในบล็อกและมีคำว่า "รู้สึก" (Feel) ดึงข้อมูลจากเว็บไซต์ <http://www.wefeelfine.org> ด้วยวิธี API²² จากวันที่ 25 สิงหาคม 2005 ถึง 30 มิถุนายน 2009 จำนวน 9,113,772 ประโยค จาก 2.3 ล้านบล็อก

²² API หรือ Application Programming Interface เป็นช่องทางการเชื่อมต่อระหว่างเว็บไซต์หนึ่งไปยังอีกเว็บไซต์หนึ่งหรือเป็นการเชื่อมต่อระหว่างผู้ใช้งานกับเครื่อง Server หรือระหว่างเครื่อง Server กับ Server หรือกล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือ API เปรียบเสมือนภาษาคอมพิวเตอร์ที่ทำให้เครื่องแต่ละเครื่องสามารถสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูลกันได้ (ผู้เขียน)

4. คำแถลงประจำปีของประธานาธิบดี สหรัฐอเมริกา (State of the Union addresses) 43 คน ตั้งแต่จอร์จ วอชิงตัน ถึง จอร์จ ดับเบิลยู บุช ดึงข้อมูลจากเว็บไซต์ the American Presidency Project ที่ <http://www.presidency.ucsb.edu> และ เว็บไซต์ของ British National Corpus ที่ <http://www.natcorp.ox.ac.uk>

Dodds and Danforth (2009 : 2-4) เริ่มต้นด้วยการใช้งานวิจัยของ Bradley and Lang (1999) ที่ศึกษาการวัดบรรทัดฐานทางอารมณ์จากคำในภาษาอังกฤษ (The Affective Norms for English Words: ANEW) ที่เลือกมาจากทั้ง คำนาม คำกริยาและคำคุณศัพท์จำนวนทั้งหมด 1,034 คำ ด้วยการให้กลุ่มตัวอย่าง ให้คะแนนกับคำแต่ละคำแล้วตีเป็นคะแนนออกมาด้วยวิธีทางสถิติในสเกล 1-9 เป็นมาตรวัดความสุข Bradley and Lang (1999 : 4-45) พบว่า คำที่มีระดับคะแนนความสุขมากที่สุดห้าคำแรกคือ triumphant (8.82), paradise (8.72), love (8.72), luxury (7.88), trophy (7.78) และ glory (7.55) ส่วนคำที่มีระดับความทุกข์มากที่สุดห้าคำแรกคือ suicide (1.25), rape (1.25), funeral (1.39), trauma (2.10), hate (2.12), และ hostage (2.20)

Dodds and Danforth (2009: 2) ใช้ผลการศึกษาของ Bradley and Lang (1999) มาเป็นเกณฑ์ในการใช้จัดอันดับของระดับคำที่บ่งบอกถึงความสุขและคำที่แสดงออกถึงความทุกข์ ด้วยการนำคำเหล่านี้ไปเทียบความถี่ที่กลุ่มคำใน ANEW ไปปรากฏอยู่ในชุดข้อมูล 4 ชุดข้างต้นในตารางที่ 1.1

ตารางที่ 1.1

จำนวนคำทั้งหมดในแต่ละชุดของมูลเทียบกับจำนวนคำ
ใน ANEW ที่ปรากฏอยู่ในแต่ละชุดของมูล

ชุดข้อมูล	เนื้อเพลง (คำ)	ชื่อเพลง (คำ)	บล็อก	คำแถลงประจำปี
จำนวนคำ	58,610,849	60,867,223	157,853,709	1,796,763
จำนวนคำ ใน ANEW	3,477,575	5,612,708	8,697,633	61,926

ที่มา : Dodds and Danforth (2009 : 5)

ยกตัวอย่าง ในเนื้อหาจากทวิตเตอร์ของบุคคลสองคนสามารถบ่งบอกถึงระดับความสุขได้แตกต่างกัน เมื่อคนหนึ่งกำลังมีความรู้สึกยินดี ก็อาจทวิตคำที่แสดงออกถึงความสุขออกมา เช่น “I love you” กับอีกคนหนึ่งที่อยู่ในห้วงภาวะที่ย่ำแย่ ก็อาจจะทวิตคำที่หม่นหมองออกมา เช่น “I hate you” ตัวอักษรสีแดงที่ขีดเส้นใต้เป็นคำที่อยู่ในบัญชีรายชื่อ ANEW คำว่า “love” มีค่าระดับความสุขที่ 8.74 ส่วน “hate” มีค่าระดับความสุขเพียงแค่ว่า 2.1 ดังนั้นเนื้อหาที่บุคคลสองคนนี้ทวิตออกมาก็จะบ่งบอกถึงระดับความสุขหรือทุกข์ที่แตกต่างกัน

ด้วยหลักการเดียวกัน เพลง Billy Jean ของ Michael Jackson มีเนื้อร้องท่อนหนึ่งว่า “....She was more like a beauty queen from a movie scene...” ตัวอักษรสีแดงที่ขีดเส้นใต้เป็นคำที่อยู่ในบัญชีรายชื่อ ANEW และมีค่าระดับความสุขที่ 7.82, 6.44 และ 6.86 ตามลำดับ ดังนั้นระดับความสุขหรือ(ทุกข์) ของเพลง Billy Jean (เฉพาะท่อนนี้) ก็คือ $1/3 * (7.82 + 6.44 + 6.86) = 7.04$

ในภาพใหญ่ เมื่อนำการใช้อันดับของคำที่มีความสุขไปจนถึงคำที่มีความทุกข์จากผลการศึกษาของ Bradley and Lang (1999) ไปจับคู่กับ Big Data 4 ชุด ก็พบรูปแบบที่ซ่อนอยู่ในกองข้อมูลขนาดใหญ่เหล่านี้ ในตาราง 1.2 และสถิติ

ที่น่าสนใจอีกมากมายเมื่อนำคำที่อยู่ใน ANEW List ไปจับคู่กับประโยคแรกในบล็อกที่มีคำว่า “feel” ที่ถูกหิวีตออกมาระหว่าง สิงหาคม 2005 ถึง มิถุนายน 2009พบว่า

- วันที่คนมีความสุขมากที่สุดในช่วงปี 2005-2009 คือวันที่โอบามาได้รับเลือกตั้ง (4 พฤศจิกายน 2008)
- วันที่คนมีความสุขที่สุดในแต่ละปีคือวันวาเลนไทน์และวันคริสต์มาส
- วันที่มีความสุขที่สุดในสัปดาห์คือวันอาทิตย์ ส่วนวันพุธเป็นวันที่ทุกข์ที่สุด
- วันที่มีความสุขทุกข์มากที่สุดคือวันที่ 11 กันยายนของแต่ละปีและวันที่ ไมเคิล แจ็คสันเสียชีวิต (25 มิถุนายน 2009)

ตารางที่ 1.2

อันดับห้าคำแรกใน ANEW ที่ปรากฏขึ้นบ่อยที่สุดในแต่ละชุดของมูล

ลำดับ	เนื้อหา	ชื่อเพลง	บล็อก	คำแถลงประจำปี
1	Love (7.37%)	Love (7.39%)	Good (4.89%)	People (5.49%)
2	Time (4.18%)	Time (4.19%)	Time (4.72%)	Time (4.09%)
3	Baby (2.75%)	Baby (2.75%)	People (3.34%)	Present (3.45%)
4	Life (2.59%)	Life (2.60%)	Love (3.31%)	World (3.10%)
5	Heart (2.14%)	Heart (2.15%)	Life (3.13%)	War (2.98%)

ที่มา : Dodds and Danforth (2009 : 5)

ผลการศึกษาจากงานวิจัยชิ้นนี้ถูกนำไปพัฒนาต่อยอดเป็นตัวแบบในการสร้าง *มาตรวัดความสุข* (Hedonometer) อันเป็นกราฟแสดงความสุขด้วยการวัดระดับความสุขผ่านวิธีอ่านและตีความผ่านข้อมูลบนโซเชียลมีเดีย-เน็ตเวิร์กต่างๆ ของปัจเจกบุคคลด้วยการทำตำแหน่งของเหตุการณ์สำคัญๆ ที่มีผลต่อระดับความสุขหรือความทุกข์ของกลุ่มคนผู้ใช้โซเชียลมีเดียผ่านแพลตฟอร์มต่างๆ ลงบนกราฟ เช่น วันที่เครื่องบินมาเลเซียแอร์ไลน์ เที่ยวบิน 370 บินหายไปในมหาสมุทร วันที่โรบิน วิลเลียม ดาราตลกชื่อดังของฮอลลีวูด เสียชีวิต วันวาเลนไทน์ หรือ วันคริสต์มาส เป็นต้น ด้วยข้อมูลชุดเดียวกันนี้ คณะนักวิจัยจากห้องทดลองการเล่าเรื่องด้วยตัวเลขยังขยายผลการวัดระดับความสุขและความทุกข์ของมนุษย์จากการดูภาพยนตร์เรื่องต่างๆ พร้อมกับทำไทม์ไลน์ของความสุขและความทุกข์ตามการลำดับเรื่องและเหตุการณ์ในภาพยนตร์ และจากชุดของมูล (data set) เดียวกันนี้ โครงการวิจัยต่อไปของพวกเขาก็คือการใช้ข้อมูลจากโซเชียลมีเดีย-เน็ตเวิร์กทั้งหลายทำนายการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจก่อนที่มันจะเกิดขึ้นจริงๆ หรือทำการแยกแยะข่าวปลอม (fake news) ออกจากข่าวจริง ในแพลตฟอร์มต่างๆ (Dodds and Danforth, 2009; Dodds et al. 2011; Klouman et al 2012; Bliss et al 2012; Mitchell et al 2013; Frank et al 2013)

โครงการ Google Book ก็เป็นอีกโครงการที่ทำงานกับข้อมูลขนาดใหญ่ด้วยการทำเหมืองข้อมูล ผ่านวิธีการศึกษาแบบมนุษยศาสตร์ดิจิทัลเพื่อการผลิตหรือสร้างองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาจากการทำวิจัยเชิงสหวิทยาการดังกล่าว บริษัท Google เปิดตัวโครงการดังกล่าวด้วยการสแกน (scan) หนังสือจำนวน 12 ล้านเล่ม มากกว่า 400 ภาษาเป็นจำนวนมากกว่า 5 พันล้านหน้าหรือ 2 ล้านล้านคำให้อยู่ในรูปดิจิทัลฟอร์ม แล้วเก็บไว้ในระบบฐานข้อมูลของบริษัท ต่อจากนั้นในปี 2010 Google ให้ทุนวิจัยเรื่องมนุษยศาสตร์ดิจิทัล หรือ Google’s Digital Humanities Research Award จำนวน 1 ล้านดอลลาร์กับนักวิจัย 23 คนจาก

25 มหาวิทยาลัย ใน 12 โครงการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ดิจิทัลโดยอนุญาตให้นักวิจัยทั้งหมดสามารถเข้าถึงระบบฐานข้อมูลและระบบคอมพิวเตอร์ของ Google เพื่อช่วยในการประมวลผลงานวิจัยดังกล่าวได้²³

เช่น งานวิจัยของ Daniel Cohen กับ Frederick Gibbs จาก George Mason University สหรัฐอเมริกา เรื่อง “Reframing the Victorian” อันเป็นส่วนหนึ่งใน 12 โครงการวิจัยที่ได้ Google’s Digital Humanities Award ได้ใช้วิธีแนวทางการศึกษาแบบ DH สร้างแผนภูมิ (Chart) แสดงความถี่การปรากฏขึ้นของคำทุกคำซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชื่อหนังสือจำนวน 1,681,161 เล่ม ที่ถูกพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ ในประเทศอังกฤษ ช่วงยุคสมัยวิกตอเรียน ระหว่างปี ค.ศ. 1789-1914 เพื่อช่วยให้แก่นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ (Victorian Studies) เข้าใจภูมิปัญญาและความคิดในยุคสมัยนั้นได้อย่างถ่องแท้ยิ่งขึ้น จากแผนภูมิดังกล่าว Cohen and Gibbs พบรูปแบบและความหมายที่ซ่อนอยู่ในข้อมูล ขนาดเกือบ 1.7 ล้านรายชื่อว่าความหมายของคำนั้นเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา เช่นเดียวกับการเลือกใช้คำต่างๆ ที่เอามาตั้งเป็นชื่อเรื่อง เช่นคำว่า “Science” ในระยะแรกๆ จะถูกใช้ในความหมายโน้มเอียงว่า *ความรู้* และคำๆ นี้จะถูกใช้มากที่สุดในปี 1874 อันเป็นช่วงปีภายหลังของการปฏิวัติอุตสาหกรรม อันแสดงให้เห็นความสนใจของยุคสมัยในเรื่อง “Science” แต่ในขณะเดียวกัน ความหมายที่ถูกใช้ก็ถูกเปลี่ยนให้แคบลงไปจากความหมายว่า *ความรู้* ว่าหมายถึงเฉพาะ “วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ” (Natural Science) อันสอดคล้องกับคำว่า “Industrial” ที่เผยแพร่ครั้งแรกขึ้นบนบรรณพิภพการเป็นส่วนหนึ่งของชื่อเรื่องในโลกหนังสือเมื่อปี 1832 และรักษาความถี่ของการถูกใช้เป็นส่วนหนึ่งชื่อเรื่องหนังสืออย่างเสมอดันเสมอลายไปจนสิ้นสุดสมัยวิกตอเรียน ในขณะที่คำว่า “Evil” แทบจะไม่เคยถูกใช้เอามาตั้งเป็นชื่อหนังสือเลย (Cohen and Gibbs , 2011)

²³ <https://googleblog.blogspot.com/2010/07/our-commitment-to-digital-humanities.html> [Retrieved: March 8, 2018]

อย่างไรก็ตาม งานศึกษาเรื่องหนังสือสมัยวิกตอเรียนของ Cohen กับ Gibbs ขึ้นต่อไปหรือเฟสสองกำลังอยู่ระหว่างการดำเนินการ งานเฟสที่สองนี้เป็นการอินพุตส์เนื้อหาของหนังสือในสมัยวิกตอเรียนทั้งหมดใส่เข้าไปให้คอมพิวเตอร์ประมวลผลเพื่อสร้างแผนภูมิแสดงรูปแบบความถี่ของคำต่างๆ ทั้งหมด ซึ่งแผนภูมิของความถี่ของคำที่ได้ย่อมแตกต่างจากงานชิ้นแรกอย่างไม่ต้องสงสัยเพราะเป็นการอินพุตส์เฉพาะแต่ชื่อหนังสือ นอกจากนี้ Cohen กับ Gibbs ยังจะเลือกใช้เฉพาะบริบทที่อยู่รายล้อมอยู่รอบๆ คำแต่ละคำเพื่อที่จะเป็นกรอบในการวิเคราะห์ให้ละเอียดลึกลงไปอีกว่า *คำแต่ละคำ* ถูกใช้ในความหมายเชิงบวกหรือเชิงลบในแต่ละบริบทๆ หนึ่ง เป้าหมายของงานในเฟสที่สองนี้ คือการหาความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างชุดของข้อมูล 3 ชุดคือ ผลการศึกษาในเฟสหนึ่ง เนื้อหาหนังสือที่ถูกอินพุตเข้าไปในเฟสสองและบริบททางประวัติศาสตร์ของข้อมูลชุดหนึ่งและสอง

การนำคอมพิวเตอร์มาใช้ประมวลผลหรือช่วยในการอ่านหนังสือกองโตจำนวนเกือบ 1.7 ล้านเล่มนั้นไม่ได้หมายความว่าเครื่องจักรสมองกลเหล่านี้จะเข้ามาแทนที่การอ่านแบบละเอียดละไม (Closed Reading) อันเป็นการอ่านแบบขบเคี้ยวเนื้อหาเพื่อซาบซึ้งตีความกับสุนทรียะของคำความหมายที่นักมนุษยศาสตร์นิยมกระทำกันมาแต่ดั้งเดิม แต่การอ่านหนังสือโดยเครื่องคอมพิวเตอร์จะเป็นการเสนอวิธีการอ่านอีกรูปแบบหนึ่ง เป็นการอ่านตัวบทองมัทธาที่อาจจะนำไปสู่การตั้งคำถามใหม่ๆ ในการอ่านตัวบทจำนวนมากที่มนุษย์ไม่สามารถอ่านได้หมดในช่วงชีวิตหนึ่งๆ (Cohen and Gibbs , 2011)

● unสรุป

มนุษยศาสตร์ดิจิทัลเป็นการบูรณาการความรู้ทางด้านวิทยาการคอมพิวเตอร์เข้ากับการศึกษาทางด้านมนุษยศาสตร์ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และรูปแบบการคำนวณเชิงดิจิทัลเข้าไปช่วยในประมวลผลข้อมูลทางมนุษยศาสตร์ที่ปัจจุบันสามารถทำให้อยู่ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ได้เกือบทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ในทัศนะผู้เขียน มนุษยศาสตร์ดิจิทัลไม่ใช่การพยายามที่จะกลับไปทำให้การศึกษามนุษยศาสตร์มีลักษณะเป็นปรนัยอีกครั้ง เหมือนเมื่อครั้งหนึ่งที่แนวคิดปรัชญาแบบปฏิฐานนิยม (positivism) ได้มีอิทธิพลครอบงำสังคมวิทยาว่าด้วยความรู้ในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ถึงกลางศตวรรษที่ 20 อันมีผลทำให้ศาสตร์ต่างๆ มีความพยายามจะนำวิธีการหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์ (scientific method) มาใช้กับแขนงวิชาตัวเองเพื่อให้มีลักษณะเป็นปรนัยมากยิ่งขึ้นรวมทั้งมนุษยศาสตร์เองด้วย

วิธีการทำงานของนักมนุษยศาสตร์ดิจิทัลโดยทั่วไปมีสองลักษณะคือแบบแรกเป็นการออกแบบโปรแกรมและเขียนชุดคำสั่ง (coding) ซอฟต์แวร์คอมพิวเตอร์ด้วยตัวเองหรือทำงานร่วมกันกับนักคอมพิวเตอร์และ/หรือนักคณิตศาสตร์ นักสถิติ ในการพัฒนาโปรแกรมหรือเทคโนโลยีเฉพาะขึ้นมาเพื่อใช้ประมวลชุดของข้อมูล (data set) ที่ต้องการศึกษาไม่ว่าจะเป็น เพื่อวิเคราะห์ตัวบทต่างๆ เช่น วรรณกรรม หนังสือ เอกสาร จดหมายเหตุ ข้อความ ถ้อยคำสุนทรพจน์หรือคำสบลในแต่ละวัฒนธรรม หรือวิเคราะห์งานด้านประติมากรรม ศิลปกรรม จิตรกรรม เช่น ภาพวาด ภาพเขียน รูปปั้น รูปสลัก รูปถ่าย ไปจนถึงโบราณวัตถุหลากหลายชนิดและสิ่งอื่นๆ อีกมากมายอันเกิดจากผลงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ ส่วนแบบที่สอง เป็นการนำเทคโนโลยีหรือโปรแกรมสำเร็จรูปที่ถูกพัฒนาโดยกลุ่มแรกไปใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาข้อมูลด้านมนุษยศาสตร์เพื่อหาความสัมพันธ์ในชุดของข้อมูลดังกล่าว โดยอาจจะกระทำผ่านกรอบคิดด้าน

มนุษยศาสตร์และ/หรือทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่มีอยู่แล้วหรือนำไปสู่การตีความหาความหมาย วิวินิจฉัย ประเมินคุณค่าด้วยชุดของคำอธิบายแบบใหม่หรือการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ (originality)

ด้วยวิธีการดังกล่าว ทำให้เห็นได้ว่ามนุษยศาสตร์ดิจิทัลเป็นวิธีการศึกษาที่ใช้ในการเข้าหาข้อเท็จจริงและเข้าถึงข้อมูลในอีกรูปแบบหนึ่ง เพื่อหาความสัมพันธ์ชุดของข้อมูล เป็นวิธีที่สามารถจะนำมาอธิบายข้อมูลและเอกสารต่างๆ ให้มีความละเอียดและมีความหลากหลายมากขึ้น ทำให้เห็นรูปแบบ (pattern) ของข้อมูลได้ชัดเจนยิ่งขึ้นและเห็นในรูปแบบที่แตกต่างออกไปจากเดิม อันนำไปสู่การสกัดความรู้ใหม่หรือความรู้บางอย่างที่ถึงแม้วิธีการของมนุษยศาสตร์แบบเดิมจะไม่สามารถทำได้ เช่นการอ่านแบบละเอียดละไม (closed reading) แต่ก็อาจจะยังต้องอาศัยกรอบคิดทางมนุษยศาสตร์แบบเดิมและ/หรือทฤษฎีสังคมศาสตร์รวมไปถึงบริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเพื่อช่วยจัดระเบียบข้อมูลที่ได้จากการประมวลผลด้วยวิธีการของมนุษยศาสตร์ดิจิทัล เช่น การวิเคราะห์ความหมายของคำว่า “ความรัก” ที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมฝรั่งเศสและเยอรมันในยุคกลาง สึกกับยุคโรแมนติกทั้งหมดว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร ซึ่งปัจจุบันตัวบทของวรรณกรรมทั้งหมดดังกล่าวได้อยู่ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกือบทั้งหมดแล้ว หรือ การหาความหมายของคำว่า “ความงาม” ในตัวบทที่อยู่ใน google book ทั้งหมดในรอบ 20 ปีที่ผ่านมา ด้วยการวิเคราะห์ข้อความและบริบทโดยวิธีการประมวลผลตามภาษาธรรมชาติ

ตัวอย่างดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ามนุษยศาสตร์ดิจิทัลจะเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการยกระดับการเก็บและวิเคราะห์ชุดข้อมูลด้านมนุษยศาสตร์ที่ถูกจัดเก็บอยู่ในรูปแบบที่หลายหลายและไม่ใช่เพียงเฉพาะที่เป็นตัวหนังสือเท่านั้น แต่ยังรวมถึงข้อมูลที่ไม่เป็นโครงสร้าง (unstructured data) เช่น ข้อความ ภาพ เสียง วีดีโอ ข้อมูลที่อยู่บนโลกออนไลน์ ในโลกโซเชียลมีเดีย ข้อมูลการใช้สมาร์ตโฟน

ด้วยขนาดสเกลที่กว้างและลึกอย่างไม่เคยทำได้มาก่อนในอดีต วิธีดังกล่าวทำให้นักมนุษยศาสตร์สามารถเข้าถึงชุมชนทรัพยากรข้อมูลขนาดใหญ่ที่ในสมัยก่อนไม่สามารถทำได้ เช่น บริษัทกูเกิลอนุญาตให้นักวิจัยได้รับทุน Google's Digital Humanities Research Award สามารถเข้าถึงระบบฐานข้อมูลและระบบเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ของ Google เพื่อช่วยในการประมวลผลงานวิจัยดังที่กล่าวมาข้างต้นในโครงการ Google Book ซึ่งไม่เพียงแต่จะเป็นการทำให้ความรู้ด้านมนุษยศาสตร์ถูกขยายออกไปเท่านั้น แต่ยังอาจจะนำไปสู่การเชื่อมโยง ต่อยอดสร้างไวยากรณ์ทางความรู้กับศาสตร์อื่นๆ ได้อีกเช่นกัน

สุดท้าย ผู้เขียนเห็นว่าวิธีการศึกษาแบบมนุษยศาสตร์ดิจิทัลไม่ใช่วิธีการศึกษาที่จะมาทดแทนวิธีการศึกษามนุษยศาสตร์แบบดั้งเดิมที่เน้นใช้วิธีการตีความ การประเมินคุณค่าและวินิจฉัยประสบการณ์ แต่ทั้งสองแนวทางนี้จะต้องทำงานร่วมกัน เป็นการศึกษาแบบประสานแนวทางการศึกษาเข้าด้วยกันเพื่อนำไปสู่ความเชื่อมโยงระหว่างสาขาวิชามนุษยศาสตร์เข้ากับสาขาวิทยาการข้อมูล (Data Science) และ/หรือสาขาอื่นๆ อีกที่เกี่ยวข้อง ในอนาคตเมื่อเทคโนโลยีก้าวหน้าไปเรื่อยๆ และทุกอย่างเข้าสู่หรือกลายเป็นดิจิทัลอย่างเต็มตัว การผลิตความรู้ (Knowledge Production) ทางด้านมนุษยศาสตร์ใหม่ๆ อาจไม่ได้อยู่ที่ตัวนักมนุษยศาสตร์เพียงกลุ่มเดียวไม่ว่าจะเป็นนักมนุษยศาสตร์แบบดั้งเดิมหรือแบบดิจิทัล

ดังเช่น John Asmus นักฟิสิกส์ผู้เชี่ยวชาญเรื่องแสงเลเซอร์ แสงซินโครตรอน ประจำสถาบันฟิสิกส์ประยุกต์และบริสุทธิ์ (Institute for Pure and Applied Physical Science) มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ซานดิเอโก สหรัฐอเมริกา ได้ใช้เทคนิคทางด้านฟิสิกส์เรื่องการกำทอนของแม่เหล็กนิวเคลียส (Nuclear Magnetic Resonance) ในการสแกนเลเซอร์บนฝาผนังเพื่อค้นหาภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ชื่อ The Battle of Ahghiar ของ Leonardo da Vinci ที่หายสาบสูญ

โดยในเบื้องต้น ภายหลังจากที่นักมนุษยศาสตร์ (นักจิตรกรรม) ได้ศึกษาเอกสารและข้อมูลจำนวนมากมาแล้วได้ตั้งสมมติฐานว่าภาพดังกล่าวอาจจะถูกเขียนทับโดยจิตรกรอีกคนหนึ่งคือ Giorgio Vasari ผู้มีพฤติกรรมที่ชอบเขียนภาพวาดของตัวเองไปทับภาพวาดของคนอื่นๆ แต่ด้วยข้อจำกัดของวิธีการศึกษาทางมนุษยศาสตร์ทำให้ไม่สามารถทำการวิจัยต่อไปเพื่อพิสูจน์สมมติฐานดังกล่าวได้ เพราะไม่ต้องการทำลายภาพเขียนของ Vasari เพื่อค้นหาภาพของ Da Vinci ที่อาจจะถูกเขียนทับไว้ ต่อจากนั้น Asmus จึงได้ใช้เทคนิคการประมวลผลภาพแบบเชิงดิจิทัลและแสงอูลตราโซนิกเพื่อดึงภาพวาดของ Da Vinci ออกมาจากฝาผนังและเก็บไว้ในคอมพิวเตอร์ (Asmus, 1978 : 209-213 และ เจตนา, 2538 : 251)

งานของ Asmus เป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างศาสตร์สาขาต่างๆ ด้วยการหยิบยืมวิธีการวิจัยซึ่งกันและกันระหว่างวิทยาศาสตร์และมนุษยศาสตร์ อันแสดงให้เห็นว่าการผลิตองค์ความรู้ใหม่ไม่ว่าจะเป็นในสาขาใด ไม่จำเป็นต้องถูกผูกขาดโดยวิธีการศึกษาหลักในสาขานั้นเสมอไปเพราะด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีในปัจจุบันนี้ โดยเฉพาะด้านคอมพิวเตอร์และดิจิทัลล้วนแต่จะทำให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาในทุกวงการวิชาการทั้งด้านวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

เอกสารอ้างอิง

หนังสือและบทความในหนังสือ

- กุลธิดา ท้วมสุข. (2558). *ก้าวสู่ดิจิทัลมนุษยศาสตร์ ดิจิทัลเพื่อสังคมและทรัพยากรความรู้*. เอกสารนำเสนอในการสัมมนาความร่วมมือระหว่างห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา ครั้งที่ 31 ณ สำนัก หอสมุด มหาวิทยาลัยขอนแก่น วันที่ 2-4 ธันวาคม 2558.
- จรรยา สุวรรณทัต. (2539). *มิติการวิจัยทางมนุษยศาสตร์-สังคม-พฤติกรรมศาสตร์. ที่ระลึก ๓๐ ปี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์เมือง.
- จุฑาทิพย์ อุมะวิชณี. (2541). *สหวิทยาการมนุษยศาสตร์ : มิติแห่งมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เจตนา นาควัชร. (2532). *เพื่อความอยู่รอดของมนุษยศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจตนา นาควัชร. (2538). *ทางไปสู่วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผู้จัดการ.
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. (2545). *อ่าน(ไม่)เอาเรื่อง : รวมบทความวรรณกรรมศึกษาและบทวิจารณ์ วรรณกรรมไทยและเทศ* : โครงการจัดพิมพ์คปไฟ.
- นธิ เอียวศรีวงศ์. (2539). *มองมนุษยศาสตร์ในโลกอนาคต. ที่ระลึก ๓๐ ปี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์เมือง.
- นัทธนัย ประสานนาม และ ชีระ รุ่งธีระ. (2557). *เพื่อก้าวข้ามสะพานที่พาดข้าม : การศึกษารวบรวมบทความและบรรณานุกรมงานวิจัยด้านวรรณกรรมไทยร่วมสมัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลาคม

Books and Book Articles

- Asmus, John Fredrich. (1978). "The Search for Leonardo da Vinci's The Battle of Aghajari". *In the Spirit of Enterprise*. Edited by Gregory B. Stone. San Francisco: W.H. Freeman.
- Barths, Roland. (1977). "The Photographic Message". *Image/Music/Text*. Stephen Heath trans. NY : Hill and Wang.
- Blatt, Ben. (2017). *Nabokov's Favorite Word is Mauve: What the Number Reveal About the Classic, Bestseller, and Our Own Writing*. Simon & Schuster: New York.
- Blaydes, Lisa, Gimmer, Justin and McQueen, Alison. (2013 October). *Mirror for Princes And Sultans: Advice on the Art of Governance in the Medieval Christian and Islamic Worlds*. Paper Presented to Association for Analytic Learning About Islam and Muslim Societies. Princeton University, NJ.
- Drucker, Johana. (2009). *SpecLab: Digital Aesthetics and Projects in Speculative Computing*. Chicago: The University of Chicago Press.-----(2014), *Graphesis: Visual Forms of Knowledge Production*. Harvard University Press.
- Gold, Matthew K. (2012). *Debate in the Digital Humanities*. University of Minnesota Press.
- Gold, Matthew K. and Klein F., Lauren. (2016). *Debate in the Digital Humanities*. University of Minnesota Press.

- Kirschenbaum, M.G. (2009). *Mechanisms: New Media and the Forensic Imagination*. Cambridge: MIT Press.
- Klein, Julie Thompson. (2015). *Interdisciplining Digital Humanities: Boundary Work in an Emerging Field*, Michigan: University of Michigan Press.
- McCarty, Willard. (2005). *Humanities Computing*. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan.
- Terras, Melisa., Nyhan, Julianne. And Vanhoutte, Edward. (2013). *Definition Digital Humanities.*, Ashagte Publishing Company. USA.
- Tobler, W. (1970). A computer movie simulating urban growth in the Detroit region. *Economic Geography*. 46(2), 234-240.
- Ye, Nong. (2014). *Data Mining: Theories, Algorithms, and Examples*. CRC Press. Zikopoulos P, Eaton C, deRoos D, et al (2012). *Understanding Big Data: Analytics for Enterprise Class Hadoop and Streaming Data*. McGraw-Hill.

Articles

- Boix, Mansilla and Duraisingh, Dawes (2007). Target Assessment of Students' Interdisciplinary Work: An Empirical Framework Proposed. *The Journal of Higher Education*. Vol. 78, No. 2, 215-237.
- Borrego, M. and Newswander, L.K. (2010). Definitions of Interdisciplinary Research: Toward Graduate-Level Interdisciplinary Learning

- Outcomes. *The Review of Higher Education*, Vol. 34, No. 1, 61-84.
- Bradley, M., & Lang, P. (1999). Affective norms for English words (anew): Stimuli, instruction manual and affective ratings. Technical report c-1, Gainesville, FL: University of Florida.
- Busa, R. (1980). The annals of humanities computing: The Index Thomisticus. *Computer and the Humanities* (14), 83-90.
- Chen, M S., Han, J. and Yu, P.S. (December,1996). Data Mining: An Overview from a Database Perspective” *IEEE Trans. Knowledge and Data Eng.*, 866-883.
- Cleave,W.S. (2001). Data Science: an action plan for expanding the technical areas of the field of the statistics. *International Statistics Review* Vol. 69, No.1, 21- 26.
- Cohen, Daniel J. and Gibbes, Frederick W. (2011). A Conversation with Data : Prospecting Victorian Words and Ideas. *Victorian Studies*, Vol. 54, No. 1 (Autumn 2011), 69-77.
- De Smith, Michael John., Goodchild, Michael F., and Longley, Paul (2007). *Geospatial Analysis: A Comprehensive Guide to Principles. Techniques and Software Tools*, Troubador Publishing Ltd.
- Mosteller, Federick. and David F.Wallace. (1963). Inference in an Authorship Problem. *Journal of the American Statistical Association*. Vol 58, No. 302, 275-309.

Reynolds, Noel B. and Saxonhouse, Arlene. (1995). *Hobbes and the Horae Subsecivae*. Chicago, 3-22.

Rosembloom, Paul. (2012). Toward a Conceptual Framework for the Digital Humanities. *Digital Humanities Quarterly*. Vol 6. No. 2.

Sudhaharand, S. and Cristianini, Nello (2013). Automated analysis of narrative content for Digital humanities. *International Journal of Advanced Computer Science*, 3(9).

Electronic Media

Dodds, Peter Sheridan and Chris Danforth. (2009). Measuring the Happiness of Large-Written Expression: Songs, Blogs and President. Research Paper. Published with open access at www.springerlink.com [Retrieved: January 24, 2018]

Dodds, Peter Sheridan and Chris Danforth..(2014), *Unearthinh Homo Narrativu*, Retrieved from http://www.internationalinnovation.com/build/wpcontent/uploads/2014/10/Peter_Dodds_Intl_Innovation_157_Research_Media.pdf [access: January 24, 2018]

Erlandsson, Fredrik, Piotr Brodka, Martin Boldt and Henric Johnson. (2017). Do We Really Need to Catch Them All? A New User-Guided Social Media Crawling Method. *Entropy* 2017,19,686 Published with open access at www.mdpi.com/journal/entropy [Retrieved: May 24, 2018]

McCarty, Willard. (1999). *Humanity Computing as interdiscipline*. In An Interdisciplinary Seminar at The University of Virginia.

Retrieved from <http://www.iath.virginia.edu/hcs> [Retrieved: January 5, 2018]

Rockwell, Geoffrey. (1999). *Is Humanities Computing as Academic Discipline?* An Interdisciplinary Seminar at the University of Virginia (1999-2000). Retrieved from <http://www.iath.virginia.edu/hcs> [access: January 5, 2018].

Spiro, Lisa. *Digital Research Tools (DiRT)* Wiki. Retrieved from <https://digitalreserachtools.pbworks.com/w/page/17801672/FrontagePage>. [access: October 31, 2017].

Svensson, Patrik. (2009). Humanities Computing as Digital Humanities. *Digital Humanities Quarterly* 3, no 3. Retrieved from <http://digitalhumanities.org/dhq/vol/3/3/000065/000065.html>. [access: October 3, 2017].

Unsworth, John. (November 2002) What Is Humanities Computing and What Is Not? *Graduate School of Library and Information Sciences*. Illinois Informatics Institute. University of Illinois, Urbana. Retrieved from <http://computerphilologie.uni-muenchen.de/jg02/unsworth.html>. [access: March 31, 2018].

----- (2002). *Is Humanities Computing an Academic Discipline?* An Interdisciplinary Seminar at The University of Virginia (1999-2000) Retrieved from <http://www.iath.virginia.edu/hcs> [access: January 5, 2018].

04

กระแสนิยมอินเดีย ในประเทศไทย: การเปลี่ยนผ่านจากภาพยนตร์ สู่ซีรีส์โทรทัศน์

Indian Waves in Thailand:
The Transformation
from the Silver Screen to Digital TV

จตุพร สุวรรณสุขุม¹
(Jatuporn Suwansukhum)

¹ ผู้ช่วยนักวิจัยประจำศูนย์เอเชียใต้ศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

ปรากฏการณ์กระแสนิยมภาพยนตร์อินเดียลูกที่หนึ่ง เกิดขึ้นและเสื่อมลง ช่วงปีพุทธศักราช 2490 -2520 ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนบริบททางสังคมของ ชาวอินเดียพลัดถิ่น และวัฒนธรรมการชมภาพยนตร์ของคนไทยอย่างน่าสนใจ ปัจจัยหลักของกระแสความนิยมภาพยนตร์อินเดียคือความคุ้นเคยเรื่องราวใน ภาพยนตร์ของผู้ชม ความครบรสของภาพยนตร์อินเดีย และฝีมือของนักแสดง เมื่อเวลาผ่านไปปัจจัยทางเศรษฐกิจและการแข่งขันทางการตลาดเข้ามามีส่วน เกี่ยวข้อง ทำให้ภาพยนตร์อินเดียซึ่งไม่ได้รับการสนับสนุนในเชิงนโยบายไม่ สามารถแบกรับภาระค่าใช้จ่ายได้จนเลื่อนหายไปจากความสนใจของสังคม ต่อมา เมื่อพัฒนาการทางเทคโนโลยีการรับชมภาพยนตร์เปลี่ยนไป การเปิดตัวช่องทีวี ดิจิทัลในปีพุทธศักราช 2557 ทำให้ช่องทางการเผยแพร่สื่อทางเลือกเพิ่มมากขึ้น ภาพยนตร์ซีรีส์อินเดียสมัยใหม่ถูกนำเข้ามาอีกครั้งเพื่อสร้างความแตกต่างและเป็น ทางเลือกใหม่สำหรับผู้ชม บทความนี้กล่าวถึงพัฒนาการของกระแสนิยมทั้งสอง ช่วง และวิเคราะห์ถึงปัจจัยต่างๆ ที่ก่อให้เกิดกระแสนิยมภาพยนตร์อินเดียในแต่ละ ยุคสมัย

คำสำคัญ

1. กระแสนิยมอินเดีย
2. ภาพยนตร์อินเดีย
3. ทีวีดิจิทัล
4. ช่องทางการเผยแพร่
- 5.อุตสาหกรรมสื่อไทย

Abstracts

The first Indian wave phenomenon in Thailand took place from 1947 to 1977. The phenomenon reflects interesting social context of Indian diaspora in Thailand and Thai film-going culture. The main factor for the success of Indian films in Thailand is the familiarity of stories depicted in the films, the combination of emotions featured and the skills of the actors. However, over time, the economic factor and market competition played a part in this film-going culture. Indian imported movies could not cover their own expenses and went in decline. With technological changes in film viewing, particularly the introduction of digital TV in 2014, the new platform brings more alternative content. Contemporary Indian series are now imported to offer alternative choices for audience. This article discusses the development of the two Indian waves and explores factors which led to the interests in Indian films in each era.

Keywords

1. Indian Wave
2. Indian Cinema
3. Digital TV
4. Film Distribution
5. Thai Media Industry

● บทนำ

บทความนี้เขียนขึ้นเพื่ออธิบายการเปลี่ยนผ่านของกระแสความนิยมภาพยนตร์จากประเทศอินเดีย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 จนถึงปัจจุบัน บทความให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับการเปรียบเทียบปัจจัยที่ทำให้เกิดกระแสความนิยมในแต่ละยุค โดยเฉพาะในปัจจุบันที่ภาพยนตร์ซีรีส์ เรื่อง สีดา ราม ได้รับการตอบรับอย่างล้นหลาม งานเขียนชิ้นนี้เก็บข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในการนำเข้าภาพยนตร์ซีรีส์อินเดียเข้ามาในประเทศไทย ในปัจจุบันว่ามีปัจจัยใดที่ทำให้เกิดกระแสความนิยมในหมู่ผู้ชมชาวไทย

ก่อนที่ผู้อ่านจะเข้าใจถึงสาเหตุที่ทำให้ภาพยนตร์ซีรีส์อินเดียยุคใหม่ได้รับความนิยม ผู้เขียนจะกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของภาพยนตร์อินเดียที่ครั้งหนึ่งเคยได้รับความนิยมอย่างมาก เพื่อชี้ให้เห็นลักษณะของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น และปัจจัยที่ทำให้เกิดความนิยมในการดูภาพยนตร์อินเดียในช่วงระยะเวลานั้น ไปจนถึงปัจจัยที่ทำให้ภาพยนตร์อินเดียเริ่มเสื่อมความนิยมไปจากสังคม เพื่อที่ผู้อ่านจะได้เข้าใจมิติการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับความนิยมภาพยนตร์อินเดียในปัจจุบันได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

ส่วนที่สองของบทความกล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้กระแสความนิยมภาพยนตร์ซีรีส์อินเดียกลับมาอีกครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคมและเทคโนโลยีที่เกี่ยวกับการรับชมภาพยนตร์ และการปรับเปลี่ยนตัวบทของภาพยนตร์ซีรีส์อินเดียที่ทำให้ผู้ชมหันกลับมานิยมภาพยนตร์ซีรีส์อินเดียอีกครั้ง ส่วนสุดท้ายของบทความกล่าวถึงปัจจัยความสำเร็จและข้อจำกัดของการเติบโต

ของภาพยนตร์อินเดียในประเทศไทย ตลอดจนการเชื่อมโยงกับมิติข้ามชาติของวัฒนธรรมสมัยนิยมจากชาติอื่นๆ ที่เคยได้รับความนิยมอยู่ก่อนแล้ว

1. ความเป็นมาของกระแสนิยมลูกที่หนึ่ง

หนังสือตาคูดินเดินซึ่งเขียนถึงวัฒนธรรมการชมภาพยนตร์ในหลายประเทศจากมุมมองส่วนตัวของผู้เขียน ภาณุ มณีวัฒนกุล กล่าวถึงการเข้ามาของภาพยนตร์อินเดียว่า ภาพยนตร์อินเดียเข้ามาสู่วิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่ช่วงประมาณปลายพุทธศักราช 2480 ในสมัยสงครามมหาเอเซียบูรพา ภาพยนตร์ในสมัยนั้นเป็นฟิล์มขาวดำขนาด 16 มม. โดยเหตุที่มีการนำเข้ามาเนื่องจาก กองกำลังของประเทศภายใต้อาณานิคมของอังกฤษได้ถูกเกณฑ์เข้ามาสนับสนุนการรบจากทางประเทศสิงคโปร์ ส่วนหนึ่งของกองกำลังเหล่านั้นเป็นทหารเชื้อสายอินเดีย และเป็นธรรมดาที่การพำนักอยู่ต่างถิ่นเป็นเวลานาน ทำให้ขวัญกำลังใจของทหารถดถอย เนื่องจากภาพยนตร์เป็นความบันเทิงยอดนิยมของคนอินเดียผู้นำทหารของประเทศเจ้าอาณานิคมจึงได้นำภาพยนตร์อินเดียเข้ามาฉาย เพื่อสร้างขวัญกำลังใจให้กับกองกำลังสนับสนุนเหล่านี้ โดยตั้งโรงฉายภาพยนตร์บริเวณถนนประมวญและบริเวณสถานเสาวภาใกล้โรงพยาบาลจุฬา หรือบางครั้งก็เดินสายฉายบริเวณแคมป์ทหาร นี่เองเป็นโอกาสแรกที่ทำให้คนไทยได้รู้จักกับภาพยนตร์อินเดีย (ภาณุ มณีวัฒนกุล, 2543, หน้า 68)

จากนั้นต่อมาสังคมไทยก็ได้ใกล้ชิดกับภาพยนตร์อินเดียมาโดยตลอด ข้อมูลจากเว็บไซต์ Thai Film Foundation ได้กล่าวถึงช่องทางการฉายหนังอินเดียในสมัยนั้นว่าถ้าเป็นในเขตตัวเมืองภาพยนตร์จะเข้าฉายตามโรงภาพยนตร์ ส่วนในต่างจังหวัดจะมีสายหนังรับไปฉายต่ออีกทอดหนึ่ง ประมาณปีพุทธศักราช 2490 หนังอินเดียเริ่มได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง โรงภาพยนตร์ที่ได้รับความนิยมในสมัยนั้น คือ โรงหนังเท็กซัสที่อยู่บริเวณวงเวียนเชื่อมถนนเยาวราชกับถนน

เจริญกรุงในปัจจุบัน ส่วนในต่างจังหวัด ชาวบ้านในสมัยนั้นจะคุ้นเคยกับภาพยนตร์อินเดียที่ฉายบริเวณลานหนังกลางแปลงเสียเป็นส่วนใหญ่ โดยแหล่งที่นำเข้ามาฉายมาจากสองแหล่ง คือ เมืองมุมไบและเมืองมัทราส แม้ตลาดภาพยนตร์อินเดียมีความหลากหลายในเชิงรูปแบบและภาษา มีภาพยนตร์จากทั้งตอนเหนือ ตอนกลางและเมืองทางใต้ แต่ภาพยนตร์อินเดียที่นำเข้ามาในช่วงแรกนั้นจะเป็นภาษาฮินดีเสียเป็นส่วนใหญ่

คนอินเดียพลัดถิ่นจุดเริ่มต้นของความนิยม

หลังจากที่คนไทยรู้จักหนังอินเดียจากการนำเข้ามาเพื่อให้ความบันเทิงกับบรรดาทหารที่เข้ามาประจำการในประเทศแล้ว อีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้หนังอินเดียได้รับความนิยมในเมืองไทยมากขึ้นมีจุดเริ่มต้นจากนายทุนชาวอินเดียนำหนังเข้ามาฉาย โดยเหมาโรงหนังเท็กซัสเพื่อฉายภาพยนตร์ให้กับกลุ่มคนชาวอินเดียพลัดถิ่นที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพฯ ได้รับชมเป็นประจำทุกวันอาทิตย์ ช่วงเวลาสี่โมงเย็น การฉายในวันและเวลาดังกล่าวทำให้หนังแต่ละเรื่องมีผู้ชมชาวไทยที่โรงหนังได้รับชมหนังอินเดียไปด้วย การฉายหนังในยุคนี้ในเบื้องต้นคาดว่าไม่มีการพากย์เสียงภาษาไทย แต่ด้วยเนื้อหาและอวัจนภาษาที่ใช้ทำให้สามารถเดาเรื่องโดยรวมได้ จุดเด่นที่ทำให้ภาพยนตร์อินเดียมีความแตกต่างจากภาพยนตร์ที่ฉายในสมัยนั้นเนื่องจากมีเนื้อเรื่องเข้มข้น อีกทั้งมีเพลงให้ฟัง และมีฉากการเต้นที่สนุกสนาน ปัจจัยที่แปลกใหม่แตกต่างจากภาพยนตร์จากที่อื่นๆ เหล่านี้เองเป็นสาเหตุให้เกิดกระแสความนิยมตามมาเป็นลำดับ โรงหนังเท็กซัสเปรียบเสมือนโรงหนังยุคบุกเบิกของภาพยนตร์อินเดียในไทยก็ว่าได้ หนังที่นำเข้ามาฉายอย่างเป็นทางการเรื่องแรกได้แก่ รามเกียรติ์ ซึ่งมีเนื้อเรื่องที่เป็ที่รู้จักและคุ้นเคยของคนไทยทั่วไป ความคุ้นเคยทางวัฒนธรรมนี้เองเป็นอีกปัจจัยที่ทำให้ภาพยนตร์อินเดียได้รับความนิยม เนื่องจากการรับชมของผู้ชมต้องผ่านกระบวนการตีความ

และผู้ชมจะใช้ประสบการณ์ส่วนตัวของแต่ละบุคคลในการถอดรหัสจากการแสดงที่ชม (สมสุข ,2558) ภาพยนตร์อินเดียได้เปรียบภาพยนตร์จากประเทศอื่นๆ ตรงที่ผู้ชมชาวไทยมีรากฐานทางวัฒนธรรมใกล้เคียง ไม่ว่าจะเป็นด้านภาษา ศาสนา และวัฒนธรรมความเชื่อที่ซึมซับอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คน อีกทั้งอิทธิพลด้านสุนทรียศาสตร์ที่ได้รับมาจากประเทศอินเดีย ดังนั้นเมื่อดูภาพยนตร์ที่แม้จะไม่มีภาพก็ยังสามารถเข้าใจได้ง่ายกว่าภาพยนตร์จากทางยุโรปหรืออเมริกา

อีกปัจจัยที่ทำให้ภาพยนตร์อินเดียได้รับความนิยม เนื่องจากในสมัยนั้นภาพยนตร์ต่างชาติที่เป็นตัวเลือกให้รับชมค่อนข้างน้อย เนื่องจากช่องทางการนำเข้านั้นค่อนข้างจำกัด แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีความสนใจเข้ามาชมภาพยนตร์จากต่างประเทศได้แก่ ภาพยนตร์จากประเทศฟิลิปปินส์ ยุโรป และอเมริกา เป็นที่น่าสังเกตว่าลักษณะของหนังเหล่านั้นยังไม่ถูกใจผู้ชมชาวไทย จึงยังไม่เป็นที่แพร่หลายในช่วงเวลาดังกล่าวหนังอินเดียได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง ประเภทที่ได้รับความนิยมมากที่สุดคือหนังแนวอภินิหารซึ่งถือเป็นรูปแบบการนำเสนอที่แปลกใหม่ มีความแตกต่างจากภาพยนตร์ของประเทศอื่นๆ ที่ฉายอยู่ในสมัยนั้น ปัจจัยเหล่านี้เองเป็นตัวช่วยให้เกิดกระแสความนิยมอย่างรวดเร็ว มีผู้ชมแน่นทุกรอบจนโรงภาพยนตร์ที่เก็ชส์มีนโยบายที่จะงดฉายภาพยนตร์จากประเทศอื่นๆ ทั้งหมด เหลือเพียงภาพยนตร์อินเดียเท่านั้น บริษัทที่นำเข้าภาพยนตร์อินเดียในสมัยแรกนั้นแก่ บริษัทของมิสเตอร์มิสซารา ซึ่งต่อมาคืออินเดียฟิล์ม และบริษัทดิวันจันทร์ ซึ่งมีที่ตั้งอยู่หลังศาลาเฉลิมกรุงในปัจจุบัน ความนิยมของหนังอินเดียที่เกิดขึ้นทำให้เกิดบริษัทที่นำเข้าหนังอินเดียเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย ตลอดจนโรงฉายก็ขยายตัวออกไปเพิ่มมากขึ้น

อุตสาหกรรมหนึ่งที่เติบโตควบคู่กันกับหนังอินเดียคืออุตสาหกรรมเพลง หลังจากหนังได้รับความนิยม เพลงประกอบภาพยนตร์ก็พลอยได้รับความนิยมตามไปด้วยเช่นกัน ถึงขนาดมีการจัดรายการวิทยุที่เปิดเฉพาะเพลงอินเดียผ่าน

สถานีวิทยุทหารอากาศ ชื่อรายการเพลงภารตะ กระแสที่ภาพยนตร์อินเดียได้รับความนิยมมาถึงจุดสูงสุด ทำให้นักแสดงนำในสมัยนั้นเป็นที่รู้จักในประเทศไทย นางเอกยอดนิยมในยุคนี้คือ นิรุปรอย ส่วนพระเอก ได้แก่ ราชการ์ปู ราชกุมาร ดาราตลกคือเมห์มูด และนางระบำยอดเยี่ยมคือ เฮเลน ในยุคต่อมาพระ-นางของภาพยนตร์อินเดียยังคงเป็นที่รู้จักในสังคมไทยไม่ว่าจะเป็น ราเยศ คานนา มีนากุมารี เฮมา มาลินี ซึ่งเป็นนักแสดงที่ได้รับความนิยมและเป็นที่กล่าวถึงมาตลอดเวลากว่าสิบปี

จาก Mother India สู่อภินิหารแสง

หากพิจารณาจากเนื้อหาของภาพยนตร์อินเดียที่เข้ามาสู่สังคมไทยในช่วงแรกที่มีแก่นแนวเทพเจ้าอภินิหารที่มีเนื้อเรื่องตื่นเต้นตื่นเต้นใจ ได้เห็นอิทธิฤทธิ์อภินิหารของบรรดาเทพเจ้า ข้อสังเกตที่น่าสนใจในช่วงต่อมาคือเนื้อหาของภาพยนตร์ที่ได้รับความนิยมในเวลาต่อมาเริ่มเกี่ยวพันกับวิถีชีวิตของคนในสังคมมากขึ้น และปัญหาที่ภาพยนตร์อินเดียนำเสนอล้วนเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับสังคมไทย อาทิ การถูกเอารัดเอาเปรียบ ความอยุติธรรมในสังคมของนายทุนที่ข่มเหงเกษตรกร และการต่อสู้ของเกษตรกรกับภัยธรรมชาติ

ตัวอย่างภาพยนตร์อินเดียที่ได้รับความนิยมสูงสุดเรื่องหนึ่งคือ Mother India หรือที่มีชื่อภาษาไทยว่า อภินิหารแสง ภาพยนตร์เรื่องนี้เน้นเรื่องราวชีวิตที่แสนเชื่องของราชา หญิงชวานายากจนที่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากเศรษฐีจอมโง่งแม่ของเธอนำที่ดินไปจำนองเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในงานแต่งงาน วันหนึ่งสามีราชาประสบอุบัติเหตุต้องตัดแขนทั้งสองข้างกลายเป็นคนพิการ แล้วหายสาบสูญไปราชาต้องเลี้ยงลูกตามลำพังอย่างแสนสาหัส ต่อมาลูกสาวคนเล็กเสียชีวิตจากภัยธรรมชาติน้ำท่วมใหญ่ เหลือเพียงรานุกกับบิยูลูกชายสองคนที่ต้องช่วยกันทำนาโดยไม่มีวัว ต้องใช้แรงของตนเองไถนา ด้วยชีวิตความเป็นอยู่ที่ลำบากยากแค้น

เศรษฐีตั้งเงื่อนไขว่าหากเราอยากมีฐานะดีขึ้น เธอต้องตกเป็นเมียเขา เราจำใจยอม แต่เมื่อถึงเวลาเธอเปลี่ยนใจกะทันหัน จึงต้องทนจ่ายผลผลิตที่ได้ 3 ใน 4 เพื่อเป็นดอกเบี้ยให้กับเศรษฐีมาโดยตลอด เมื่อเรานุกกับปิโยโตเป็นหนุ่ม ปิโยทไม่ไหวที่แม่ของเขาถูกเศรษฐีดูถูกเหยียดหยาม จึงหนีเข้าป่าและเป็นโจร ฌัญฐพงษ์ สุกุลเลียว (2555) สันนิษฐานว่าสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ภาพยนตร์เรื่องนี้ได้รับความนิยมสูงสุดเนื่องจากภาพยนตร์เรื่องนี้สามารถสะท้อนความรู้สึกร่วมกันระหว่างชนชั้นเกษตรกรรมของอินเดียและไทยที่ต้องเผชิญปัญหาเดียวกันคือความไม่แน่นอนของธรรมชาติ ความยุติธรรมในสังคม สภาพสังคมที่นายทุนเป็นใหญ่ ไม่สามารถพึ่งพากระบวนการของรัฐได้ เหล่านี้เป็นปัญหาของประเทศด้อยพัฒนาในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ระบบทุนนิยมซึ่งสนับสนุนโดยรัฐ เอื้อให้นายทุน(เศรษฐี) มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับรัฐ และสามารถใช้ความได้เปรียบนี้หาผลประโยชน์กับตัวเกษตรกรได้

นอกเหนือจากงานของฌัญฐพงษ์ บทความของอาดาดล อิงคะวณิช (2012) ยังได้พูดถึงความสำเร็จของหนังอินเดียเรื่องนี้ในฐานะหนังชีวิตที่ครบรส กล่าวคือมีส่วนผสมที่ลงตัวจากบทประพันธ์ การแสดงผ่านสีหน้า แววตา ท่าทาง น้ำเสียง และการพูดของนักแสดง และดนตรีประกอบ ทำให้ระยะเวลาการฉายภาพยนตร์เรื่องนี้ยาวนานติดต่อกันถึงกว่าสองเดือน ธรณีกรรแสง ถือเป็นภาพยนตร์อินเดียเรื่องแรกที่ไม่ต้องใช้ฉากอิณินหาร ของวิเศษ เพื่อดึงดูดผู้ชม แต่เป็นที่พูดถึงผ่านเนื้อเรื่องที่เข้มข้น และการแสดงที่เข้าถึงบทบาท ปัจจัยทั้งหมดเหล่านี้ทำให้ภาพยนตร์เรื่องนี้ ทำรายได้เกินหนึ่งล้านบาทในสมัยนั้น นอกเหนือจากลักษณะของภาพยนตร์อีกหนึ่งองค์ประกอบที่ทำให้ภาพยนตร์เรื่องนี้ประสบความสำเร็จในประเทศไทยคือทีมพากย์เสียง การฉายภาพยนตร์สมัยนั้นจะต้องพากย์สดทุกรอบ และทีมพากย์ที่เป็นที่นิยมมากที่สุดคือ รุจิรา – มารศรี นักพากย์ประจำโรงหนังศาลาเฉลิมกรุง ที่สามารถสร้างความแตกต่างโดดเด่นจากทีมพากย์ของ

โรงอื่นด้วยการต้นสดร่วมไปกับบทภาพยนตร์ ทำให้ภาพยนตร์สนุกสนานครบรส ต่อมาการพากย์แบบต้นสดนี้เองกลายเป็นเสน่ห์ของภาพยนตร์อินเดียที่ฉายในประเทศไทย

ปัจจัยที่ทำให้ภาพยนตร์อินเดียเริ่มเสื่อมความนิยม

ยุคต่อมาของหนังอินเดียคือ ยุคภาพยนตร์ขนาด 35 มม. ตามที่สมาชิกเว็บไซต์ Thai Film Foundation นามว่าเฉลิมชาติ² ได้ให้ข้อมูล ว่าหนังอินเดียที่สร้างปรากฏการณ์การฉายยาวนานที่สุดคือ หนังเรื่องช่างเพื่อนแก้ว หนังนอกสายตาที่ไม่มีบริษัทใดนำเข้ามาฉาย แต่ผู้นำหนังเรื่องนี้เข้ามาในประเทศไทยกลับเป็นนักพากย์หนัง คือ คุณทิวาราตรี เมื่อเข้าฉายหนังได้รับความนิยมอย่างถล่มทลายทำให้ผู้นำเข้ากลายเป็นมหาเศรษฐี หนังเรื่องนี้มีดารานำยอดเยี่ยมในสมัยนั้นร่วมแสดงด้วยคือ ราเยส คานนา แต่น่าเสียดายที่หลังจากการเปลี่ยนแปลงจากฟิล์มขนาด 16 มม. มาเป็นขนาด 35 มม. ได้เพียงสิบปีกระแสความนิยมภาพยนตร์อินเดียก็เริ่มเสื่อมลง

จากบทสัมภาษณ์ทูตวัฒนธรรมประจำสถานทูตอินเดียในหนังสือดาตุตินดิน (2543) พบว่าความเสื่อมถอยของกระแสนิยมอินเดียเกิดขึ้น หลังจากภาพยนตร์อินเดียได้รับความนิยมมายาวนานเกือบ 20 ปี ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความนิยมมาจากนโยบายการเก็บค่าลิขสิทธิ์ภาพยนตร์ของผู้ส่งออกหนังในประเทศอินเดีย และสภาพสังคมไทยที่เปลี่ยนไป รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของภาพยนตร์อินเดียเอง และ การเข้ามาของคู่แข่งจากประเทศอื่นๆ

² เฉลิมชาติ เป็นสมาชิก เว็บไซต์ Thai Film Foundation มีงานอดิเรกคือศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของประวัติศาสตร์ภาพยนตร์อินเดีย และได้สร้างบล็อกเกี่ยวกับภาพยนตร์อินเดียเพื่อเป็นแหล่งสืบค้นและแบ่งปันข้อมูลให้กับผู้ที่สนใจ

ในส่วนของการเก็บค่าลิขสิทธิ์ ประเทศอินเดียมีกฎหมายลิขสิทธิ์เพื่อคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา ในสินค้าประเภทภาพยนตร์และเพลงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 ซึ่งในช่วงแรกการเก็บค่าลิขสิทธิ์เป็นไปตามเกณฑ์ปกติ แต่เนื่องจากกระแสความนิยมของหนังอินเดียในประเทศไทยเพิ่มสูงขึ้น ทำให้บริษัทผู้ส่งออกหนังในประเทศไทยขึ้นค่าลิขสิทธิ์ จนทำให้ผู้นำเข้าในเมืองไทยไม่สามารถนำหนังอินเดียเกรดเอที่มีค่าลิขสิทธิ์สูงเข้ามาฉายได้เนื่องจากไม่คุ้มทุน จึงมีการนำเข้าหนังเกรดรองลงมาที่มีค่าลิขสิทธิ์ต่ำกว่าเข้ามาฉาย แต่คุณภาพของภาพยนตร์และดารานำแสดงที่ไม่เป็นที่รู้จักจึงไม่เกิดกระแสความนิยม ทำให้ประสบปัญหาขาดทุน ผู้ชมไม่ประทับใจกับหนังอินเดียเช่นเดิม

นอกเหนือจากนโยบายในประเทศไทย นโยบายจากภาครัฐในประเทศไทยยังเพิ่มภาระการจ่ายภาษีนำเข้าอีกระดับหนึ่ง แต่ในสมัยแรกๆ การนำเข้าหนังอินเดียมีการเรียกเก็บอัตราภาษีที่ค่อนข้างต่ำ กล่าวคือการนำเข้าหนังหนึ่งเรื่องเสียค่าอากรภาษีเพียงครั้งเดียว แต่เมื่อความนิยมมีสูงขึ้นได้มีการเรียกเก็บค่าธรรมเนียมพิเศษ ภาครัฐบาลในสมัยนายธานินทร์ กรัยวิเชียร มีนโยบายผลักดันให้เกิดการส่งเสริมการลงทุนภายในประเทศ จึงออกพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน พ.ศ. ๒๕๒๐ ผ่านมาตรา ๔๙ ซึ่งกล่าวว่า เพื่อให้ความคุ้มครองกิจการของผู้ได้รับการส่งเสริม คณะกรรมการมีอำนาจกำหนดค่าธรรมเนียมพิเศษสำหรับการนำเข้ามาในราชอาณาจักรในกรณีที่เป็น ผลิตภัณฑ์หรือผลิตภัณฑ์เดียวกัน คล้ายคลึงกัน หรือทดแทนกันได้กับที่ผู้ได้รับการส่งเสริมผลิตหรือประกอบในอัตราที่เห็นสมควร คณะกรรมการเป็นผู้มีอำนาจพิจารณา และคำวินิจฉัยของคณะกรรมการให้เป็นที่สุด จากการพิจารณาของคณะกรรมการดังกล่าวเห็นว่า การนำเข้าภาพยนตร์จากต่างประเทศเป็นผลิตภัณฑ์ชนิดเดียวกัน คล้ายคลึงกัน หรือทดแทนกันได้กับผลิตภัณฑ์ที่ผู้ได้รับการส่งเสริม จึงเป็นที่มาของการประกาศขึ้นภาษีการนำเข้าฟิล์มภาพยนตร์ที่ถ่ายทำแล้ว โดยปรับอัตราภาษีจาก 2 บาทต่อ

เรื่องเป็น 30 บาทต่อเมตรต่อเรื่องตามที่คณะกรรมการได้พิจารณา (วิสูตร, 2537) นโยบายสนับสนุนภาพยนตร์ไทยแบบสุดขั้วนี้เอง ทำให้บริษัทที่นำเข้าหนังอินเดียหลายบริษัทเริ่มประสบปัญหาขาดทุน เนื่องจากรายได้ของการฉายหนังไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย จึงมีการนำเข้าหนังอินเดียน้อยลง จนในที่สุดทำให้ไม่มีหนังอินเดียใหม่ๆ เข้ามาฉายให้คนไทยได้ดู

ในส่วนของเนื้อหาภาพยนตร์และสภาพสังคมไทย แต่เดิมเอกลักษณ์เฉพาะตัวของหนังอินเดีย คือ เนื้อหาการดำเนินเรื่องที่เข้มข้นครบทุกรสชาติ แต่เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนไป รูปแบบความบันเทิงเดิมเริ่มไม่ได้รับความนิยมเท่าที่ควร ดังนั้นอุตสาหกรรมภาพยนตร์ในอินเดียจึงต้องปรับตัวด้วยเช่นกัน เนื้อหาของหนังที่สะท้อนสภาพความเป็นจริงในสังคม(หนังชีวิต) จึงต้องปรับมาเป็นเนื้อหาที่ตามกระแสบริโภคนิยม (Grant, 2017) อย่างไรก็ตามการวางตัวบทที่เน้นเรื่องราวของวัยรุ่น แทนเรื่องราวของหนังแนวชีวิต ทำให้หนังอินเดียไม่สามารถสู้คู่แข่งจากทางฝั่งตะวันตก ที่มีความเชี่ยวชาญการผลิตภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาแบบนี้ได้ ปัจจุบันนี้ส่งผลต่ออุตสาหกรรมภาพยนตร์ในประเทศไทย ผ่านความพยายามหาแนวทางใหม่ๆ เพื่อสู้กับการเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตก อาจกล่าวได้ว่าการแข่งขันนี้เองทำให้หนังอินเดียสูญเสียอัตลักษณ์เดิมซึ่งได้รับความนิยมในประเทศไทย อีกปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการดูหนังอินเดีย คือ สภาพสังคมที่เปลี่ยนไป ผู้ชมมีเวลาให้กับความบันเทิงน้อยลง แต่หนังอินเดียซึ่งเดิมมีความยาวเฉลี่ยอยู่ที่ 3 ชั่วโมง เย็นเย้อยาวนาน เมื่อเทียบกับหนังจีนหรือหนังฝรั่ง ที่มีความยาวเพียงแค่ชั่วโมงเศษๆ นอกเหนือจากความยาวของหนังจีนและหนังฝรั่ง เนื้อหาที่แปลกใหม่ น่าสนใจ และกระแสความนิยมในตัวดารานำทำให้หนังจีนได้รับความนิยมจากผู้นำเข้าเป็นอย่างมาก หนังจีนเริ่มเข้ามาในประเทศไทยประมาณปี พ.ศ. 2493 แต่ยังไม่ได้รับความนิยมเนื่องจากสู้กระแสนิยมจากหนังอินเดียไม่ได้ ตลอดจนไม่มีตัวแทนนำเข้าอย่างชัดเจนทำให้ขาดความหลากหลายจนถึงปี พ.ศ. 2510 กระแส

ความนิยมเริ่มมีมากขึ้น โรงหนังเริ่มทยอยหยุดฉายภาพยนตร์อินเดียอย่างต่อเนื่อง โรงสุดท้ายที่ฉายหนังอินเดียคือโรงหนังควีนส์

การลดจำนวนโรงที่ฉายหนังอินเดียนี้เอง ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการหายไปของหนังอินเดีย เพราะตั้งแต่ปี 2510 มีการนำเข้าหนังจีนจากค่ายชอว์ บราเดอร์ ที่ผู้ได้ลิขสิทธิ์ชาวไทยคือค่ายนิวโอเดียน ส่วนหนังฝรั่งนำเข้าโดยตรงจากพาราเม้าท์ หนังญี่ปุ่นนำเข้าโดยแคปปิตอลฟิล์ม ต่อมาโรงหนังต่างๆ ได้ทำความร่วมมือร่วมกับผู้นำเข้าเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองในการนำหนังเข้ามาฉาย (วิสูตร, 2537) หนังอินเดียไม่มีผู้นำเข้าบริษัทใดร่วมทำข้อตกลงนี้กับทางโรงฉาย ทำให้หนังอินเดียพลาดโอกาสที่จะเพิ่มอำนาจการต่อรองกับโรงหนัง จึงเป็นผลให้ช่องทางการเข้าโรงหนังในยุคต่อๆ มานั้นยากขึ้น มีเพียงหนังฟอร์มใหญ่ๆ เท่านั้นที่สามารถฝ่าด่านการคัดหนังเข้ามา อย่างไรก็ตามระยะเวลาการฉายหนังอินเดียเหล่านี้สั้นมากหากหนังไม่ได้รับกระแสตอบรับในช่วงสัปดาห์แรก ปัจจัยเหล่านี้เองเป็นอุปสรรคที่ทำให้หนังอินเดียไม่ได้รับความนิยมต่อไป ในต่างจังหวัด หนังอินเดียที่ต้องพึ่งพาสายหนังซึ่งโดยทั่วไปจะซื้อหนังไทยไปฉายตามโรงต่างจังหวัด เมื่อหนังอินเดียได้รับความนิยม สายหนังก็ยังคงจะมีกำลังซื้อหนังอินเดียไปฉายด้วย แต่ข้อแตกต่างที่ทำให้เกิดปัญหาด้านรายจ่ายคือ หากจะฉายหนังอินเดียสายหนังต้องจ้างนักพากย์เพิ่ม ดังนั้นในการตระเวนฉายหนังในแต่ละรอบเป็นเวลาไม่ต่ำกว่าหนึ่งเดือนทำให้เกิดค่าใช้จ่ายเพิ่ม เมื่อหนังอินเดียไม่มีกระแสความนิยมทางสายหนังจึงตัดภาระในการจ้างนักพากย์ออกไป ทำให้สายหนังเลือกที่จะซื้อเฉพาะหนังไทยไปฉาย

จากสภาพสังคม เศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง หนังอินเดียไม่สามารถแบกรับภาระค่าใช้จ่ายทางการตลาดที่เพิ่มสูงขึ้นได้ ทำให้ไม่มีการประชาสัมพันธ์อย่างเช่นหนังประเภทอื่น เมื่อการประชาสัมพันธ์ขาดช่วงจึงไม่มีการกระตุ้นให้เกิดกระแสความสนใจ หนังอินเดียจึงค่อยๆ ลดความนิยมลงทั้งในกรุงเทพและต่างจังหวัด

การเปลี่ยนแปลงของโรงฉายซึ่งเป็นช่องทางเดียวที่ทำให้คนไทยรู้จักหนังอินเดียมีจำนวนลดลง และการที่อุตสาหกรรมหนังกลายเป็นตลาดที่เน้นกลุ่มวัยรุ่น ทำให้กลุ่มคนดูหนังเปลี่ยนไป หนังจีน และหนังตะวันตกได้รับความนิยมมากขึ้น การตลาดที่อาศัยภาพลักษณ์และความต่อเนื่องเป็นสำคัญผลักดันให้หนังอินเดียมีภาพลักษณ์ชั้นสาม คือเป็นรองทั้งหนังฝรั่ง หนังจีน แม้ในช่วงที่ภาพยนตร์อินเดียห่างหายไปจากโรงภาพยนตร์ แต่ก็ยังมีการนำภาพยนตร์อินเดียมาฉายเป็นรายการพิเศษในวันหยุดนักขัตฤกษ์ อย่างไรก็ตามก็ดีภาพยนตร์รุ่นใหม่ที่น่าสนใจโดยช่องโทรทัศน์นี้นำเสนอภาพหนังอินเดียในรูปแบบเหมือนๆ กัน คือ เป็นหนังที่ต้องร้องเพลงตามภูเขา หลบหลังต้นไม้ ภาพจำของหนังอินเดียในสังคมไทยจึงมีข้อจำกัด ต่อมาช่องโทรทัศน์เหล่านี้ก็เปลี่ยนการฉายหนังอินเดียเป็นรายการอื่นมาแทนที่ ความทรงจำหนังอินเดียในไทยในปัจจุบันจึงเกี่ยวข้องกับหนังอินเดียในโทรทัศน์ในระยะเวลานี้

2. การกลับมาของคลื่นลูกที่สอง

ภาพยนตร์อินเดียห่างหายไปจากสังคมไทยเป็นช่วงเวลาเกือบ 30 ปี สาเหตุสำคัญคือการไม่มีช่องทางให้ผู้ชมเข้าถึง แม้จะมีการนำเข้าหนังแผ่นมาขาย แต่ก็เป็นที่นิยมของคนเพียงกลุ่มเล็กๆ การนำเข้าซีดีในปี พ.ศ. 2557 เป็นสัญญาณการกลับมาของภาพยนตร์อินเดียอีกครั้ง ซีดีเรื่องแรกที่มีผู้นำเข้าคือซีดีเรื่องพระพุทธรเจ้า ที่สร้างกระแสตอบรับเป็นอย่างดี มีการนำมาฉายซ้ำอีกหลายครั้ง ภาพยนตร์ซีดีเรื่องต่อมาที่ได้รับความนิยมอย่างสูง คือ สีดา - ราม ศิกรัก มหาสงคา ภาพยนตร์เรื่องนี้ทำให้ผู้ชมชาวไทยเปิดมุมมองใหม่ในการดูภาพยนตร์อินเดีย แม้เนื้อหาของภาพยนตร์จะเป็นเรื่องที่คนไทยคุ้นเคย แต่บทภาพยนตร์มีมุมมองของยุคศตวรรษที่ 21 แฝงอยู่ด้วย กล่าวคือ มีการตั้งคำถามกับจารีต

ประเพณีที่เชื่อต่อๆ กันมา ผ่านตัวละคร เรื่องราวให้ความสำคัญกับความเป็นมนุษย์มากกว่าความเป็นสมมุติเทพ ข้อสังเกตเกี่ยวกับความนิยมซีรีส์นี้ในประเทศไทยมีการพูดถึงในงานสัมมนา “สี่ดา ราม ความทุกข์ของเทพ ความรักของหญิง” ที่จัดขึ้นโดยศูนย์เอเชียใต้ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประเด็นที่น่าสนใจและเป็นแกนหลักของการสัมมนา คือ เรื่องของบทละคร วิทยากรได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของรามายณะว่าเป็นวรรณกรรมที่พัฒนาจากนิยายพื้นบ้านเก่าแก่ของอินเดียตั้งแต่สมัยก่อนคัมภีร์พระเวท เป็นเรื่องราวที่เกิดจากวิถีชีวิตของชาวบ้านที่มีความผูกพันกับธรรมชาติ เล่าถึงการรวมตัวของฝนและผืนดินจนเกิดเป็นความอุดมสมบูรณ์ของพืชผลด้านการเกษตรกรรม และเนื่องจากเป็นเรื่องราวของวิถีชีวิตของคน จึงมีการใส่รายละเอียดที่แตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่ แต่มีโครงเรื่องหลักที่คล้ายคลึงกัน จึงไม่น่าแปลกใจที่เฉพาะประเทศอินเดียเพียงประเทศเดียวจะมีเรื่องราวของรามายณะถึง 300 ฉบับ แตกต่างกันไปตามภาษาและวัฒนธรรม ฉบับในประเทศไทยนั้นได้รับอิทธิพลมาจากฉบับรามาวตารัม ส่วนที่ได้รับความนิยมมากที่สุดคือฉบับของฤๅษีวาถมิถิ

บทละครในศตวรรษที่ 21

หากพิจารณาตามลักษณะตัวละครจะเห็นการเปรียบเทียบตัวละครกับธรรมชาติ พระรามที่มีกายสีครามเหมือนฝนใหม่ หรือเมฆฝนเป็นเสมือนตัวแทนของฝน และสีดาที่แปลว่ารอยไถซึ่งเป็นชื่อเทวีแห่งการเพาะปลูกเป็นตัวแทนของแผ่นดิน บทละครเหล่านี้แทรกสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงเรื่องราวสู่ขนบความเชื่อ ต่อมา มีการผนวกตัวละครเข้ากับคัมภีร์พระเวท พระรามซึ่งแต่เดิมเป็นตัวแทนของฝน จึงพัฒนาเป็นเทพเจ้า จึงทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้มีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น จากการพัฒนาตัวละครนี้เองทำให้เกิดลำดับชั้นในการพิจารณาตัวละครในรูปแบบที่แตกต่างออกไป จากตัวละครที่เป็นตัวแทนของธรรมชาติ ก็เริ่มมีมุมมองตัวละคร

ในฐานะตัวแทนเพื่อสร้างความภักดี จนเกิดเป็นนิยายภักดี ซึ่งเทพเจ้าเป็นตัวแทนของอุดมคติความเชื่อศีลธรรม เป็นตัวแทนของพลังศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ พระรามกลายเป็นต้นแบบความดี ความถูกต้องในรูปแบบต่างๆ เช่น ระบบครอบครัว การวางตัว การปกครองที่ดี จนเกิดข้อขัดแย้งโต้เถียงในสถานะความเป็นเทพเจ้าที่มีความคาบเกี่ยวกับความเป็นมนุษย์ ซึ่งนำไปสู่การสะท้อนปมปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม นอกจากพัฒนาการของตัวละครในมุมมองการกำเนิดแล้ว ตัวละครในเรื่องสี่ดา รามยังมีพัฒนาการในรูปแบบของหน้าที่อีกด้วย พระรามในเรื่องมีฐานะมนุษย์ที่เป็นพี่ของน้อง เป็นสามีของนางสีดา สามารถทำความผิดพลาดได้ ส่วนพระรามในทางศาสนา ที่ได้สถาปนาเป็นเทพเจ้า เป็นตัวแทนความกรุณา ดังเช่นตอนที่มหาตมะคานธีโดนสังหาร ท่านเปล่งเสียงว่า เจ ราม ราม โดยรามที่เปล่งออกมานั้นไม่ใช่พระรามแต่หมายถึงเทพเจ้า ลักษณะร่วมของภาพเทพเจ้าของพระราม คือ การมีความเมตตากรุณา อยู่เคียงข้างคนยากไร้ ในขณะเดียวกัน นิกายศักตะ ก็พัฒนาตัวละครสีดาในฐานะพระโลกมาตา เป็นเทพที่ดูแลรักษาโลก

ส่วนที่มีความสำคัญที่สุดที่ทำให้ซีรีส์สี่ดา ราม เป็นที่พูดถึง คือ บทภาพยนตร์ บทของสี่ดา ราม ฉบับปัจจุบันเป็นฉบับที่สามารถทำให้วรรณกรรมอายุกว่า 2500 ปี กลับมามีชีวิตในศตวรรษที่ 21 บทดังกล่าวไม่ได้เพียงอ้างถึงขนบเก่าๆ หากแต่มีการแทรกวิถีคิดสมัยใหม่ที่ย้อนถามความสมเหตุสมผลต่อขนบธรรมเนียม ผ่านการกระทำ คำพูด การตัดสินใจแก้ปัญหาของพระราม บทละครได้สะท้อนมุมมองของความรับผิดชอบในหน้าที่ที่เปรียบได้ถึงความทุกข์ของเทพ ความทุกข์ที่ต้องตัดสินใจทางศีลธรรมภายใต้ปัจจัยแวดล้อมที่เต็มไปด้วยข้อจำกัดมากมาย หน้าที่ที่มีต่อสถาบัน และหน้าที่ในฐานะมนุษย์ บทละครทำให้เห็นความซับซ้อน การเหลื่อมทับกันของปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้แนวคิดนามธรรมต่างๆ ได้รับการถ่ายทอดให้เห็นได้ชัดและเชื่อมโยงถึงผู้ชมที่บางครั้งก็ต้องเผชิญกับความ

ทุกซ์จากการตัดสินใจเช่นเดียวกัน ข้อแตกต่างคือพระรามต้องทำหน้าที่ของเทพ โดยรักษาความรู้สึกในฐานะมนุษย์ควบคู่ไปด้วยกัน

นอกเหนือจากความบันเทิงผ่านความคุ้นเคยกับบทละคร บทละครดังกล่าว ยังได้รับการยกย่องในฐานะบทละครที่กระตุ้นให้ผู้ชมคิดถึงการต่อสู้กันระหว่าง เหตุผลและอารมณ์ การยึดถือคุณธรรม หรือคุณค่าแห่งความถูกต้อง การคำนึงถึงหน้าที่ความรับผิดชอบและอารมณ์ความรู้สึก ความคิดเหล่านี้เองเป็นต้นเหตุของ ความคิดเชิงวิเคราะห์ที่ละครเรื่องนี้ให้คุณค่ามากกว่าความบันเทิง การเสวนาเรื่อง สีดารามชี้ให้เห็นว่าลักษณะดังกล่าวเป็นคุณสมบัติพิเศษที่ละครในศตวรรษที่ 21 สมควรจะมี และเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดกระแสนิยมภาพยนตร์ซีรีส์อินเดีย อีกครั้ง

การเกิดขึ้นของทีวีดิจิทัล และช่องทางสื่อสารออนไลน์

ในอดีตเราจะเห็นได้ว่าการเสื่อมความนิยมของภาพยนตร์อินเดียนั้นปัญหาหลักคือช่องทางการเข้าถึงของผู้ชมไม่ว่าจะเป็นโรงหนังหรือสายหนังเร่ตามต่างจังหวัด แต่ความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้รับการแก้ไข โอกาสที่ช่วยอำนวยความสะดวกความนิยมครั้งที่สองนี้กลับมาได้แก่ โคร่งข่าย อินเทอร์เน็ต และระบบทีวีดิจิทัล ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2558 ที่คณะกรรมการ กิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) ได้กำหนดให้มีการส่งสัญญาณโทรทัศน์ระบบดิจิทัล มีช่องรายการทีวีเกิดขึ้นมากถึง 48 ช่องรายการ จากเดิมที่มีเพียง 6 ช่องรายการ จำนวนช่องที่เพิ่มขึ้นอย่างมากเป็นโอกาส และช่องทางสำหรับเนื้อหารายการใหม่ๆ ที่บรรดาสถานีต่างๆ จะต้องช่วงชิง จากจำนวน 48 ช่องรายการ มีสถานีดิจิทัล 2 สถานีที่ใช้ภาพยนตร์ซีรีส์อินเดียเป็นเนื้อหาหลักในการดึงดูดความนิยม ช่องแรก คือ ช่องโปรททีวี อีกช่องคือสถานีโทรทัศน์ช่อง 8 ผู้เขียนได้มีโอกาสสัมภาษณ์ผู้บริหาร

ช่องทีวีดิจิทัลทั้งสองสถานี และได้มีข้อมูลที่น่าสนใจเกี่ยวกับเกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกภาพยนตร์เข้ามาในไทย

ดร. งามอาจ สิงห์ลำพอง กรรมการผู้อำนวยการใหญ่ สถานีโทรทัศน์ช่อง 8 ได้ให้ข้อมูลว่าซีรีส์อินเดียเรื่องแรกที่เข้ามาฉายในประเทศไทย และประสบความสำเร็จ คือ เรื่องพระพุทเจ้าซึ่งนำเข้ามาโดยบริษัทเวิร์ค พ้อยท์ จำกัด มหาชน ในสายตาของทั้ง 2 สถานี ซีรีส์เรื่องนี้ยังไม่ใช่ภาพยนตร์อินเดียอย่างที่ผู้ชมคุ้นเคยโดยตรง เนื่องจากเนื้อเรื่องเกี่ยวกับพุทธศาสนาเป็นหลัก ผู้ชมติดตามเพราะต้องการทราบประวัติพระพุทเจ้าที่เป็นข้อมูลจากประเทศอินเดีย แต่ก็ถือว่าภาพยนตร์ซีรีส์เรื่องนี้เป็นตัวอย่างที่ดีที่สามารถใช้เป็นแนวทางการเลือกภาพยนตร์ที่จะนำมาฉายในประเทศไทย กล่าว คือต้องพิจารณาเนื้อหาให้เข้ากับลักษณะความชอบของคนไทย ปัจจัยแรกที่น่ามาพิจารณา คือ เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทย และเหตุผลที่สถานีโทรทัศน์ช่อง 8 เลือกภาพยนตร์ซีรีส์ เรื่อง สีดารามมาฉายเป็นเรื่องแรก เนื่องจากคนไทยเข้าใจเนื้อเรื่องอยู่แล้ว ลักษณะขององค์ประกอบที่ยังใกล้เคียงกับความเป็นอินเดียนที่คนไทยคุ้นเคย ทุนสร้างแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ อลังการ และดารานำเป็นที่รู้จัก เมื่อบวกกับมุมมองใหม่ๆ ที่ภาพยนตร์นำเสนอ ทำให้ภาพลักษณ์ของภาพยนตร์อินเดียสนุก และน่าติดตาม จนได้รับกระแสความนิยมที่ดีตามมา คุณนุสรา สายเพ็ญจากช่องโปรททีวีได้ให้ข้อมูลว่าภาพยนตร์ซีรีส์ชุดพระคิเวซึ่งทางช่องได้นำเข้ามาฉายก็ได้รับการตอบรับที่ดีเช่นเดียวกัน (นุสรา, 2560)

จากการสัมภาษณ์ผู้เขียนขอขยายคำว่าความเป็นอินเดียนที่คนไทยคุ้นเคย ซึ่งเชื่อมโยงความนิยมลูกที่หนึ่งและลูกที่สองเข้าด้วยกัน ประโยคนี้อธิบายภาพลักษณ์ของอินเดียนที่คนไทยส่วนใหญ่รู้จักผ่านภาพยนตร์ ไม่ว่าจะเป็นลักษณะเครื่องแต่งกาย สังคม วัฒนธรรม ที่อยู่อาศัยแบบสมัยเก่า ปัจจัยเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 8 ใช้เป็นเกณฑ์สำคัญในการพิจารณาคัดเลือก

ภาพยนตร์ซีรีส์มาให้ผู้ชม แทนที่จะเลือกภาพยนตร์ซีรีส์อินเดียสมัยใหม่ ทางสถานีเลือกที่จะนำเสนอภาพยนตร์ซีรีส์ที่มีภาพจำเกี่ยวกับอินเดียที่คนดูคุ้นเคย เพื่อปรับให้คนดูเคยชิน และยอมรับภาพยนตร์ซีรีส์เรื่องอื่นๆ ก่อนที่จะนำเสนอภาพลักษณ์ความเป็นอินเดียในปัจจุบันจากสื่อกระแสรองผ่านโลกออนไลน์ ช่อง 8 ใช้สื่อออนไลน์นำเสนอภาพพระเอกนางเอกในชีวิตประจำวัน เพื่อให้คนดูคุ้นเคยและยอมรับภาพจำใหม่ๆ เพื่อโอกาสในการนำเสนอภาพยนตร์ซีรีส์อินเดียสมัยใหม่ได้ ส่วนช่องโปรททีวีได้นำภาพยนตร์ซีรีส์ทั้งเก่าและใหม่เข้ามาฉายพร้อมๆ กัน ความนิยมปัจจุบันอยู่ที่เนื้อเรื่องสมัยเก่ามากกว่า อาจกล่าวได้ว่าโครงข่ายอินเทอร์เน็ตถือเป็นปัจจัยเสริมที่สำคัญที่ทำให้เกิดกระแสความนิยมในครั้งนี้ นอกจากนี้ผู้ชมยังมีช่องทางอื่นๆ ในการเข้าถึงภาพยนตร์อินเดีย ไม่ว่าจะเป็นการสมัครระบบทีวีรายเดือน และรายการทางโลกออนไลน์ ช่องทางเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าอำนาจในการเลือกรับสื่ออินเดียในปัจจุบันอยู่ที่ผู้รับชม ซึ่งต่างจากสมัยที่ภาพยนตร์อินเดียได้รับความนิยมช่วงแรกๆ ที่อำนาจอยู่ในมือของบริษัทผู้นำเข้าและโรงภาพยนตร์ การเข้าถึงช่องทางการรับชมภาพยนตร์ที่ง่ายขึ้นทำให้ผู้ชมมีอำนาจในการเลือกชม และสามารถเลือกประเภทรายการตามความต้องการของแต่ละบุคคลอีกด้วย

การตัดแปลงข้ามสื่อ

ในการนำซีรีส์อินเดียเข้ามาฉายนั้น ทางสถานีไม่ได้นำเนื้อหาทั้งหมดมาให้ผู้ชมได้รับชม ในส่วนของสถานีโทรทัศน์ช่อง 8 ดร.องอาจกล่าวว่าทางช่อง 8 มีการตัดแปลงเนื้อหาที่เป็นจุดสำคัญของภาพยนตร์อินเดีย คือการตัดเพลง และฉากการเต้นรำที่มีอยู่ในซีรีส์ออกทั้งหมด เนื่องจากทางสถานีคิดว่าจะทำให้เกิดอุปสรรคในการรับชม ประการแรก คือผู้ชมชาวไทยยังไม่เคยชินกับการที่มีเพลงคั่นระหว่างละคร และประการที่สองคือข้อจำกัดด้านภาษา ที่หากจะทำให้ผู้ชมได้ความหมายของเนื้อหาในเพลงประกอบเท่ากับตัวต้นฉบับนั้นก็จะเป็นเรื่องยากจึง

เลือกตัดเนื้อหาเป็นสัดส่วนมากถึงร้อยละ 30 แต่กระนั้นจากดนตรีที่ตัดออกไปทางสถานีก็ได้แต่งเพลงประกอบละครขึ้นมาเพื่อเป็นเพลงที่ใช้แทนดนตรีประกอบตามต้นฉบับ และเพลงตราบนินทรก็เป็เพลงที่สอดประสานให้อารมณ์และความรู้สึกของผู้ชมคล้ายตามเนื้อเรื่องได้อย่างไหลลื่น จนตัวเพลงประกอบเองก็ได้รับความนิยมไม่แพ้ละคร ซึ่งหากพิจารณาดูแล้วทำให้เห็นว่าสถานีโทรทัศน์ช่อง 8 มีความพร้อมทางด้านงานเพลงเป็นทุนเดิมจากบริษัทแม่อย่าง อาร์เอส โปรโมชัน จำกัด มหาชน อยู่แล้ว จึงทำให้สามารถสร้างสรรค์เพลงประกอบออกมาได้อย่างลงตัว และการเปลี่ยนแปลงที่ตัดเอาเพลงประกอบออกไปนี้เองที่ทำให้ตัวละครนั้นกระชับ ไม่เยิ่นเย้อตามต้นฉบับ แม้ช่องโปรททีวีไม่ได้ทำเพลงประกอบละครคุณนุสรกล่าวว่าการกระทำที่กระทำซีรีส์อินเดียของช่องได้รับความนิยม คือการจัดกิจกรรมสำหรับผู้ชมควบคู่ไปกับการฉายละคร ไม่ว่าจะเป็นการเชิญนักแสดงนำมาสัมภาษณ์ การจัดให้มีการพบปะระหว่างนักแสดงและกลุ่มผู้ชม กิจกรรมเหล่านี้ทำให้ความสัมพันธ์ของผู้ชมกับช่องเหนียวแน่น และสามารถสร้างชุมชนที่มีความชอบภาพยนตร์เรื่องเดียวกันให้เกิดขึ้นได้ (นุสร, 2560)

โดยสรุป ปรากฏการณ์ความนิยมซีรีส์อินเดียในคลื่นลูกที่สองที่เกิดขึ้นนั้นไม่ได้เกิดขึ้นด้วยความบังเอิญ หากแต่ขึ้นอยู่กับการที่แต่ละสถานีเห็นช่องทางการนำเสนอซีรีส์อินเดียในรูปแบบที่เข้ากับจริตผู้ชมคนไทย ผนวกกับการอิมพอร์ตของซีรีส์จากประเทศอื่นๆ ที่ทำให้ซีรีส์อินเดียได้รับความนิยม สิ่งที่สำคัญซึ่งเหมือนกันทั้งสองยุคสมัย คือความเป็นเอกลักษณ์ของเนื้อเรื่อง ที่แม้จะเปลี่ยนผ่านไปหลายยุคสมัยก็ยังคงไม่ล้าสมัยสำหรับคนดู ตลอดจนเนื้อเรื่องของซีรีส์อินเดียมีความใกล้เคียงกับจริตของคนดูในประเทศไทย เมื่อรวมกับการลงทุนสร้างภาพยนตร์ให้มีความสวยงามอลังการ ทำให้ในอนาคตมีแนวโน้มที่จะมีช่องอื่นๆ นำซีรีส์อินเดียเข้ามาฉายเพิ่มขึ้น หรือมีการเพิ่มช่วงเวลาในการนำเสนอเนื้อหาของซีรีส์อินเดียสมัยใหม่

3. การเปลี่ยนผ่านจากซีรีส์เกาหลีสู่อินเดีย การปรับตัว และแนวทางในอนาคต

หากพิจารณานิยามของคำว่ากระแสความนิยมในมุมมองสื่อศึกษาในอดีต จะเห็นว่าความนิยมเป็นเพียงเรื่องชั่วคราวตั้งแต่หลังยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม เป็นต้นมา มีการพูดถึงลักษณะของมวลชนที่ชื่นชอบ คลั่งไคล้ของใหม่ (neophilia) (Betts & Bly, 2013) อย่างไรก็ตามการศึกษามิติสังคมและวัฒนธรรมจะเห็นว่ามี ปัจจัยต่างๆ หลากหลายประการที่ส่งผลต่อความนิยมภาพยนตร์จากประเทศใด ประเทศหนึ่ง ภาพยนตร์ซีรีส์เกาหลีซึ่งได้รับความนิยมในสังคมไทยในช่วงกว่า สิบปีที่ผ่านมา มีปัจจัยมาจากการฉายผ่านโทรทัศน์และการสนับสนุนการส่งออก โดยรัฐบาลเกาหลี อย่างไรก็ตามปัจจัยที่ส่งผลต่อการเสื่อมความนิยมในวงกว้าง คือช่องทางเข้าถึงของคนดูที่เพิ่มขึ้น ในการนำเข้าซีรีส์แต่ละเรื่องจะต้องใช้ เวลาอย่างน้อย 3-6 เดือน ดังนั้นช่องทางอื่นๆ จึงเป็นตัวเลือกของผู้ชมซีรีส์ เกาหลี โดยเฉพาะการเผยแพร่ผ่านผู้ที่นำละครแต่ละเรื่องมาใส่บทบรรยายภาษาไทยและนำเสนอในโลกออนไลน์ หลังจากออกอากาศในประเทศเกาหลีเพียงไม่ถึง อาทิตย์ ช่องทางทางโทรทัศน์จึงไม่ใช่ตัวเลือกการรับสื่ออีกต่อไป เนื่องจากทาง สถานีไม่สามารถควบคุมการเผยแพร่ในรูปแบบนี้ได้ จึงไม่เลือกที่จะนำซีรีส์เกาหลี มาฉายทางสื่อกระแสหลักจนทำให้กระแสความนิยมเริ่มลดลง ซีรีส์อินเดียมี ข้อได้เปรียบในด้านภาษาที่ยังไม่มีการแปลบทบรรยายเหมือนซีรีส์เกาหลี ทำให้ ผู้ชมยังต้องพึ่งช่องทางรับชมจากทางสถานีแต่เพียงเท่านั้น

จากที่กล่าวไปว่าซีรีส์เกาหลีมีการสนับสนุนจากภาครัฐ³ ความสำเร็จของ Korean Wave จึงแผ่ขยายไปสู่สินค้าทางวัฒนธรรมที่หลากหลายในวงกว้าง มีการนำเข้าเพลง (K-Pop), แฟชั่น, ภาพยนตร์, แอนิเมชัน, ทีวี (ละครเกาหลีและ วาไรตี้โชว์), ภาษาและอาหาร จากการศึกษาในคลื่นความนิยมอินเดียลูกแรกจะ เห็นทิศทางการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของอินเดียที่ส่งผลจากภาพยนตร์คือ เพลงประกอบเท่านั้น แต่ในกระแสนิยมลูกที่สองยังไม่เห็นชุดวัฒนธรรมอื่นๆ ที่ได้รับผลจากกระแสความนิยมในครั้งนี้มากเท่าใดนัก

เอกลักษณ์ของภาพยนตร์อินเดียในบริบทไทย

การที่ภาพยนตร์ซีรีส์อินเดียสามารถแบ่งพื้นที่ความนิยมในประเทศไทยได้ ในปัจจุบันมีปัจจัยต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยจุดเด่นที่ไม่สามารถหาได้จาก ภาพยนตร์ซีรีส์จากประเทศอื่นๆ คือ หน้าที่การเล่าประวัติความเป็นมาของเทพเจ้า ในศาสนาฮินดู และเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา ศาสนาฮินดูถือเป็น ศาสนาที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนไทยอย่างมาก และเนื้อหาเกี่ยวกับเทพเจ้า นี้เองที่กลายเป็นจุดแข็งที่ได้เปรียบเนื้อหาจากประเทศอื่นๆ เป็นตัวเบี่ยงให้

³ ซีรีส์เกาหลีได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบจากกระทรวงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเกาหลีได้ ในปี 1998 โดยกระทรวงฯ จัดทำแผนระยะเวลา 5 ปีที่เรียกว่า 'broadcast video promotion plan' วิทยาลัยต่างๆ ได้รับ การส่งเสริมให้ริเริ่มหลักสูตรการสอน ดารานักแสดงหน้าใหม่ให้วงการ บันเทิง อีกมุมหนึ่งของแผนนี้คือการสนับสนุน Korean Film Council สถาบันที่มีหน้าที่จัดหา เงินทุนสร้างและผลักดันการส่งออกภาพยนตร์เกาหลี และการจัดตั้ง Korean Culture and Content Agency โดยได้รับเงินสนับสนุนจากกระทรวงการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมสำหรับการ จัดหานักแสดงหน้าใหม่ ส่วนฉากที่ใช้ในการถ่ายทำภาพยนตร์มีการพัฒนามาเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ต่อไป ในช่วงแรกแผนนี้ถูกขับเคลื่อนโดยการเผยแพร่ละครทีวีเกาหลีหรือ K-dramas สู่อะเซีย ตะวันออก และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งในระหว่างนี้เองที่ Korean Wave ค่อยๆ พัฒนาเป็น กระแสความนิยมระดับโลกโดยวัด ได้จากจากยอด ผู้เข้าชมมิวสิกวิดีโอ Korean pop (K-pop) บนเว็บไซต์ YouTube (สถิติการณ์, 2559)

ภาพยนตร์อินเดียสามารถเข้ามาสู่กระแสความนิยมของผู้ชมชาวไทยทั้งสองระลอกได้ โดยจะเห็นจากรื่องราวที่พูดถึงประวัติที่มาของเทพแต่ละองค์ว่ามีความเป็นมาอย่างไร เช่นภาพยนตร์อินเดียเรื่องแรกที่นำเข้ามาฉายในโรงภาพยนตร์ คือรามเกียรติ์ สอดคล้องกับภาพยนตร์ซีรีส์สีดา – ราม หนุมาน พระศิวะ ที่สถานีโทรทัศน์เลือกนำมาเข้าเป็นตัวเบิกทางสร้างกระแสความนิยมจากผู้ชมจนเป็นที่มาของกระแสนิยมลูกที่สอง

รูปแบบการนำเสนอเนื้อหาของภาพยนตร์ซีรีส์อินเดียก็เป็นอีกหนึ่งประเด็นที่น่าสนใจ เนื่องจากภาพยนตร์ซีรีส์อินเดียแต่ละเรื่องจะมีความยาวกว่า 200 ตอน ดังนั้นการวางบทละครจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องนำมาพิจารณาภาพยนตร์ซีรีส์อินเดียนั้นมีจุดเด่นที่การสร้างปมและเรื่องราวให้น่าติดตาม แม้ในยุค แรกภาพยนตร์ซีรีส์อินเดียมียาวฉายในแต่ละเรื่องกว่าสามชั่วโมง แต่ก็ยังสามารถดึงดูดใจได้ ตัวบทที่สร้างปมให้ชวนติดตามจึงถือเป็นเอกลักษณ์ของภาพยนตร์ซีรีส์อินเดีย จากงานเสวนาสีดา – ราม วิทยากรยังสะท้อนถึงความเปลี่ยนแปลงของบทของทั้งสองยุค กล่าวคือบทภาพยนตร์ยุคแรกจะเป็นการบอกเล่า และยอมรับคติ ความเชื่อทางวัฒนธรรมและประเพณีของอินเดียที่เชื่อสืบต่อกันมา และใช้วิถีเหล่านั้นในการสร้างบทภาพยนตร์ แต่ตัวบทในกระแสนิยมลูกที่สองเปลี่ยนไป คือ มีการตั้งคำถามกับจารีต ประเพณีทำปฏิบัติกันมาอย่างยาวนาน มีการสอดแทรกคำถามเกี่ยวกับสิทธิของสตรีที่มีต่อสังคมอินเดียในปัจจุบัน

นอกเหนือจากการเล่าเรื่องแล้วภาพยนตร์อินเดียยังมีการปรับตัวด้านค่านิยมความงาม จากการศึกษาจะเห็นความแตกต่างของรูปลักษณ์ของนักแสดงนำของทั้งสองยุค โดยยุคแรกจะมีต้นแบบความงามจากรูปปั้นของเหล่าทวยเทพที่ถ้าอชันดา คือ หน้าตาสวยคมคาย มีหน้าท้อง ไม่ผอมแห้ง แต่ภาพยนตร์ซีรีส์อินเดียยุคปัจจุบันจะเห็นพัฒนาการความเปลี่ยนแปลงของอุดมคติความสวยงามตามแบบสากล คือ รูปร่างหน้าตาสมส่วน ไม่เว้นแม้แต่นักแสดงนำฝ่ายชายที่ต้องมีการเสริม

สร้างกล้ามเนื้อให้เข้ากับค่านิยมสากลในปัจจุบัน จึงเป็นที่น่าศึกษาต่อไปว่า หากภาพยนตร์อินเดียยังใช้อุดมคติความงามแบบยุคแรกภาพยนตร์ซีรีส์อินเดียจะได้รับความนิยมหรือไม่

บทบาทของผู้นำเข้าซีรีส์อินเดีย และการสร้างกลุ่มคนดู

จะเห็นได้ว่ากลุ่มคนดูภาพยนตร์อินเดียทั้งสองยุคนั้นมีความแตกต่างกันอย่างมาก ในระลอกแรกภาพยนตร์อินเดียถูกนำเข้ามาเพื่อตอบสนองความคิดถึงบ้านของบรรดาคนอินเดียพลัดถิ่นที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทย แต่กระแสความนิยมลูกที่สองนั้นมาจากกลุ่มคนดูที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์กับประเทศอินเดียโดยตรง หากแต่เป็นกลุ่มคนดูกลุ่มใหม่ที่ชื่นชอบเนื้อหาของภาพยนตร์ซีรีส์อินเดีย อย่างไรก็ตามผู้นำเข้ายังคงเห็นว่าเนื้อหาภาพยนตร์อินเดียที่คนไทยชื่นชอบ คือเนื้อหาที่ใกล้ตัวผู้ชม โดยประเด็นที่ผู้คัดเลือกตัดสินใจเป็นอันดับแรกคือความเชื่อมโยงทางศาสนา จึงเลือกภาพยนตร์ซีรีส์อินเดียที่เกี่ยวกับศาสนาฮินดูมาฉาย เพื่อให้คนดูเข้าถึงและเปิดใจรับ โดยจะไม่เลือกภาพยนตร์ซีรีส์อินเดียที่เป็นเรื่องยุคปัจจุบันมานำเสนอ เนื่องจากกลัวผู้ชมไม่ชินกับองค์ประกอบทางละครอื่นๆ เช่น ฉาก เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย หลังจากการนำเข้า ผู้จัดจำหน่ายยังได้ปรับเปลี่ยนตัดแปลงเนื้อหาให้เข้ากับเวลาในการฉาย รสนิยมของผู้ชม และเพิ่มสิ่งที่ทำให้คนดูมีความรู้สึกร่วมไปกับตัวละคร คือ การใส่เพลงประกอบที่แต่งขึ้นใหม่ การเปลี่ยนแปลงนี้ถือเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมวัฒนธรรม และยังเป็นการสร้างมิติใหม่ของการชมภาพยนตร์ซีรีส์อินเดีย นอกจากนี้การตัดฉากบางฉากที่ทำให้เกิดความหวงในการดำเนินเรื่องชี้ให้เห็นว่าความนิยมซีรีส์อินเดียที่เกิดขึ้นเกิดจากการเข้าใจรสนิยมของคนดูแต่ละชาติของผู้นำเข้า

ในส่วนของบริบทนโยบายสนับสนุนการนำเข้า จากปัญหาในคลื่นลูกที่หนึ่ง ที่ผู้นำเข้าภาพยนตร์อินเดียแข่งขันกันเอง จนเป็นเหตุให้ถูกผู้ผลิตเนื้อหาขึ้นค่าลิขสิทธิ์จนไม่สามารถต่อสู้กับภาพยนตร์ที่นำเข้าจากที่อื่นๆ ที่มีอำนาจการต่อรองกับเจ้าของลิขสิทธิ์ได้ ในยุคของทีวีดิจิทัล บมจ.เจเคเอ็น โกลบอล มีเดีย (JKN) ได้ทำการตกลงเป็นผู้รับซื้อเนื้อหาภาพยนตร์ซีรีส์อินเดียแต่เพียงผู้เดียว ทำให้เกิดอำนาจการต่อรองกับผู้ผลิตจากทางประเทศอินเดีย นอกเหนือจากเครือข่ายทีวีดิจิทัลแล้ว อีกปัจจัยที่ทำให้ภาพยนตร์ซีรีส์อินเดียได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นในประเทศไทย เนื่องจากเริ่มมีสถานีโทรทัศน์กระแสหลักเช่นช่อง 3 สนใจสั่งซื้อเนื้อหาเพื่อไปออกอากาศในเวลาละครช่วงเย็น ทำให้สามารถขยายฐานของกลุ่มคนดูเพิ่มขึ้นอีก

การปรับตัวในเชิงการตลาดและการสื่อสารกับผู้ชมยังช่วยให้ภาพยนตร์อินเดียในคลื่นลูกที่สองยังคงได้รับความนิยมในปัจจุบัน หากพิจารณากระแสความนิยมครั้งที่หนึ่งจะเห็นว่า องค์ประกอบความนิยมเกิดขึ้นจากเนื้อหาและนักแสดง แต่เมื่อบริบททางสังคมและเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงคนดูมีบทบาทในการสร้างกระแสความนิยมเป็นอย่างมาก จึงมีการพยายามจัดกิจกรรมเพื่อให้กลุ่มผู้ชมภาพยนตร์ซีรีส์ได้มีส่วนร่วมกับนักแสดง หรือมีการเปิดพื้นที่ให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อสร้างกระแสความนิยมของตัวเองละคร ปัจจัยนี้มีความแตกต่างกับการจัดตั้งกลุ่มแฟนคลับของละครเกาหลีที่กิจกรรมต่างๆ ดำเนินการโดยตัวแฟนคลับเอง ส่วนผู้ที่ชื่นชอบภาพยนตร์ซีรีส์อินเดียนั้น การจัดการทั้งหมดจะอยู่ที่ช่องโทรทัศน์เป็นคนจัดการ (นุสรธา, 2560) ลักษณะของกิจกรรมที่แตกต่างกันระหว่างซีรีส์เกาหลีและอินเดียนั้นเกี่ยวข้องกับ กลุ่มคนดูที่แตกต่างกันด้วย โดยกลุ่มผู้ที่ชื่นชอบภาพยนตร์ซีรีส์อินเดียนั้นจะเป็นกลุ่มแม่บ้าน ผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่ กิจกรรมที่เกิดขึ้นจะเป็นรูปแบบการพบปะพูดคุย มากกว่าการติดตามตัวนักแสดง

โดยสรุปปรากฏการณ์กระแสนิยมภาพยนตร์ซีรีส์อินเดียที่เกิดขึ้นเกี่ยวข้องกับหลายปัจจัย จะเห็นว่าการนำเข้าสินค้าทางวัฒนธรรมในแต่ละครั้ง การเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบต่างๆ ให้เข้ากับยุคสมัย และบริบททางสังคมล้วนเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณา การเปลี่ยนแปลงในเชิงสังคม การเมือง และเศรษฐกิจล้วนส่งผลกระทบต่อความชอบ ความรู้สึกของตัวบุคคล และการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่จะเป็นตัวสร้างหรือทำลายโอกาสการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมสมัยนิยมที่เห็นได้ชัดคือเทคโนโลยีด้านการสื่อสารและช่องทางในการเข้าถึงภาพยนตร์ นอกจากนี้จึงหวั่นและเวลายังเป็นสิ่งสำคัญต่อการแพร่กระจายสินค้าทางวัฒนธรรม บทความนี้แสดงให้เห็นถึงแนวทางการรับมือกับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ เพื่อให้เกิดกระแสความนิยมในภาพยนตร์ซีรีส์อินเดียในสังคมไทยอีกครั้ง การศึกษาต่อยอดงานวิจัยที่เกี่ยวกับกระแสความนิยมภาพยนตร์ซีรีส์อินเดียนั้นยังคงขยายไปได้ในอีกหลายแง่มุม อาทิ การศึกษาทิศทางของกระแสความนิยมนี้ว่าสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงอย่างไรให้กับสังคมไทยได้บ้าง หรือการสร้างภาพลักษณ์เชิงบวกของอินเดียนั้นจะเพิ่มมากขึ้นหรือไม่จากกระแสความนิยมในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- เกษิษฐ์เดช สุวรรณมาลี.(2560). การเลือกเนื้อหาและการสร้างบทละครโทรทัศน์ในมุมมองของผู้ผลิตและผู้ชม. (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยกรุงเทพ).
- ณัฐพงษ์ สุกุลเลี้ยว.(2555). บทวิจารณ์หนังสือ: เพศ จากธรรมชาติสู่จริยธรรม, มนุษยศาสตร์สาร, ปีที่ 13, ฉบับที่ 1
- นิยะดา เหล่าสุนทร. (2543).ความสัมพันธ์ระหว่างละครไทยและละครภารตะ กรุงเทพฯ : แม่คำผาง
- นุสรสา สายเพ็ญ,(2560,7 ธันวาคม).ผู้บริหารสถานีโทรทัศน์ไอทีวี . สัมภาษณ์ ภัทรจาริน ตันตวงศ์.(2552). อิทธิพลของละครโทรทัศน์เกาหลีที่มีต่อทัศนคติ และพฤติกรรมการบริโภคสินค้าวัฒนธรรมเกาหลีของผู้ชมในเขตกรุงเทพมหานคร.(วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- ภาณุ มณีวัฒนกุล.(2543). ตาตุตดินดิน กรุงเทพฯ : แพรวเอนเตอร์เทน. พระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน พ.ศ. ๒๕๒๐
- รายงานสรุปการสัมมนาเรื่อง “สี่ดา ราม ความทุกข์ของเทพ ความรักของหญิง” จัดโดยศูนย์เอเชียใต้ศึกษา 18 สิงหาคม 2560
- สถิตาภรณ์ เอี่ยมธงชัย.(2559). วิวัฒนาการกระแสความนิยมเกาหลี (Korean Wave) กรุงเทพฯ : สำนักงานส่งเสริมการค้าในต่างประเทศ
- สมสุข หินวิมาน.(2558). อ่านทีวีการเมืองวัฒนธรรมในจอโทรทัศน์.กรุงเทพฯ: พารากราฟ

- องอาจ สิงห์ลำพอง.(2560,28 พฤศจิกายน). กรรมการผู้อำนวยการใหญ่ สถานีโทรทัศน์ช่อง 8.สัมภาษณ์
- Adadol Ingawanij.(2012). Mother India in Six Voices: Melodrama, Voice Performance, and Indian Films in Siam. BioScope, 3, 2 ,99–121
- Andrew Grant. (2017). What is Bollywood? A brief summary of Indian cinema from 1913 to the Present ที่มา <https://www.thoughtco.com/what-is-bollywood-3549901> เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 23 มิถุนายน 2561
- Betts, R. F. & Bly, L. (2013). A history of popular culture: More of everything, faster and brighter. New York: Routledge. เว็บไซต์ Thai Film Foundation. (2554). ย้อนเวลาหาอดีต...หนังอินเดียในไทย. ที่มา:<http://thaifilm.com/forumDetail.asp?topicID=2269> เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 13 พฤศจิกายน 2560
- วิสูตร พูลวรลักษณ์. (2537).นิตยสารผู้จัดการ. กันยายน. ที่มา <http://info.gotomanager.com/news/printnews.aspx?id=4121> เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 21 มิถุนายน 2561
- ไทยรัฐออนไลน์. (22 มีนาคม 2561). เจเคเอ็น ส่งซีรีส์ภารตะ 14 เรื่องลงจอช่อง 3 ฟัน 800 ล้าน ที่มา: https://www.thairath.co.th/content/1218093#cxrecs_s เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 25 มิถุนายน 2561

05

การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนากลไก การจัดการดูแลผู้สูงอายุรายกรณี ในตำบลบางสีทอง จังหวัดนนทบุรี

Participatory Action Research for Developing
Mechanism of Case Management
for Elderly Care in Bang Si Thong
Sub-district, Nonthaburi Province

วรรณลักษณ์ เมียนเกิด¹
Wannalak Miankerd

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง “การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากลไกการจัดการดูแลผู้สูงอายุรายกรณี ในตำบลบางสีทอง จังหวัดนนทบุรี” ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการจัดการดูแลผู้สูงอายุแบบรายกรณี เริ่มจากการค้นหาผู้สูงอายุที่มีความต้องการที่ซับซ้อนหลากหลาย การประเมินข้อมูล การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การทบทวน การยุติและออกจากการดูแล โดยรูปแบบการจัดการดูแลผู้สูงอายุมี 2 ระดับ คือ 1) การจัดการดูแลระดับการบริหารงาน สำหรับผู้สูงอายุที่สามารถดูแลจัดการชีวิตตนเองได้ 2) การจัดการดูแลในระดับการประสานทรัพยากร สำหรับผู้สูงอายุที่มีปัญหารุนแรง จนถึงขั้นต้องบำบัดรักษาหรือการฟื้นฟูสมรรถภาพ โดยมีเครือข่ายการดูแลทั้งภายในและภายนอกชุมชน ทว่าการดำเนินการจัดการดูแลที่มีอยู่เดิมยังไม่เป็นระบบ และต้องการบริการที่หลากหลาย เกิดการพัฒนากลไกเพิ่มเติมในการจัดการดูแลผู้สูงอายุรายกรณี ได้แก่ การพัฒนาชุดบริการสำหรับผู้สูงอายุกลุ่มต่างๆ การจัดทำผังการให้บริการ การค้นหาผู้สูงอายุไร้ที่พึ่ง การจัดระบบอาสาสมัครในกระบวนการจัดการดูแลรายกรณี ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุเป็นรายบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ

การจัดการรายกรณี, การดูแลผู้สูงอายุ

Abstracts

The study entitled “The study entitled “Participatory Action Research for Developing Mechanism of Case Management for Elderly Care in Bang Si Thong Sub-district, Nonthaburi Province” the result that the process of case management for elderly started from finding the elderly with complicated needs, assessing of individual needs, planning, Implementing, reviewing, case closure. The model of elderly case management in research area was found into 2 levels: 1) Administrative case management level for the elderly who could care himself/herself and 2) Resource coordination level for the elderly with severe problems that must be cured or rehabilitated. However, the issue of mechanism of existing case management for elderly care in Bang Si Thong Sub-district wasn't clear and this led to develop new mechanism to support case management such as development service packages for the elderly. Preparation of service plan finding the elderly who needy and patients with chronic disease and setting volunteer system for case management process that would lead to develop individual elderly quality of life effectively.

Keywords

Case Management, Elderly Care

● บทนำ

การดูแลระยะยาว (Long-term care: LTC) ถือว่าเป็นส่วนสำคัญในระบบสุขภาพและบริการสังคม (WHO, 2000) นอกจากนี้การดูแลระยะยาวยังเป็นการให้บริการที่ครอบคลุมตั้งแต่การบริการทางการแพทย์และการบริการทางด้านสังคมที่ออกแบบเพื่อช่วยผู้ที่มีภาวะทุพพลภาพหรือมีภาวะเจ็บป่วยเรื้อรังที่ต้องการการดูแล การบริการอาจเป็นไปได้ทั้งการให้บริการที่บ้าน ในชุมชน หรือในสถานบริบาล ระบบการดูแลผู้สูงอายุที่มีการบูรณาการบริการสุขภาพและสังคมสำคัญอย่างมากสำหรับผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาทั้งทางด้านร่างกายและด้านสังคมมีความต้องการบริการทั้ง 2 ระบบ เป็นการจัดบริการที่จะต้องบูรณาการของศาสตร์และศิลป์ในการดูแลทั้งทางร่างกาย สังคม และจิตใจของผู้ใช้บริการในรูปแบบองค์รวม โดยที่ระบบการดูแลดังกล่าวต้องทำงานที่มีการประสานความร่วมมือกันของทีมสหวิชาชีพต่างๆ เช่น แพทย์ พยาบาล นักสังคมสงเคราะห์ นักกฎหมาย นักกายภาพบำบัด และนักจิตวิทยา เป็นต้น บุคลากรดังกล่าวมีหน้าที่รับผิดชอบในฐานะผู้ให้บริการที่ต้องปฏิบัติงานได้เชื่อมโยงกันในลักษณะของการวินิจฉัย การดูแล การฟื้นฟู และการส่งเสริมสุขภาพ และรวมถึงกระบวนการในการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการ การส่งมอบบริการ ระหว่างบุคลากรผู้ให้บริการ ผู้ใช้บริการ และครอบครัว เพื่อนำไปสู่การให้บริการการดูแลสุขภาพและสังคมให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด (วรรณลักษณ์ เมียนเกิด, 2559) อย่างไรก็ตามการบูรณาการที่ดีควรดำเนินการผ่านการจัดการดูแล หรือการจัดการรายกรณี (Case management)

แนวคิดการจัดการรายกรณี หรือ Case Management นั้น ทำให้เกิดกระบวนการร่วมมือกันในการประเมิน การวางแผน การอำนวยความสะดวก การประสานการดูแล การประเมินผล และการพิทักษ์สิทธิสำหรับผู้ที่มีความต้องการดูแลสุขภาพและสังคม โดยใช้ทรัพยากรเพื่อส่งเสริมให้เกิดผลลัพธ์ที่คุ้มค่า (Case Management Society of America, 2009) โดยมีผู้รับผิดชอบระบบการให้การดูแล เป็นผู้จัดการรายกรณี หรือที่เรียกกันว่า Case Manager สำหรับผู้จัดการรายกรณีที่อยู่ในภาคส่วนของผู้ปฏิบัติงานสายสุขภาพ ได้แก่ พยาบาลในโรงพยาบาล จิตแพทย์ นักสาธารณสุข นักกายภาพบำบัด สำหรับผู้จัดการรายกรณีในส่วนที่เป็นผู้ปฏิบัติงานสายสังคม ได้แก่ นักสังคมสงเคราะห์ นักพัฒนาสังคม นักพัฒนาชุมชน ครู เป็นต้น บุคคลเหล่านี้ทำหน้าที่ในการเชื่อมโยงบริการต่างๆ สำหรับผู้สูงอายุอย่างบูรณาการ และที่สำคัญคือ ผู้ใช้บริการและครอบครัวจะต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการกำหนดเป้าหมาย และประเมินผลการดูแลร่วมกัน

การจัดการดูแลรายกรณีนอกเหนือจากการเป็นวิธีการในการจัดบริการที่มีกระบวนการที่เป็นระบบชัดเจน ตั้งแต่การค้นหาผู้สูงอายุที่มีความต้องการที่ซับซ้อนหลากหลายให้เข้าสู่กระบวนการ การประเมินปัญหา ความต้องการด้านร่างกาย สังคมและอารมณ์ ได้อย่างแม่นยำ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ทบทวนการปฏิบัติงาน และการยุติและออกจากกระบวนการดูแล ในระบบการดำเนินงานสำหรับการจัดการดูแลรายกรณี ผู้จัดการรายกรณีจะต้องเป็นผู้ที่สามารถบริหารจัดการให้เกิดบริการที่มีคุณภาพมากที่สุด มีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ ซึ่งจะเป็นกระบวนการสร้างหลักประกันในการทำงานให้บรรลุผลสำเร็จ และทำให้ผู้ใช้บริการได้รับการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาของตนได้มากยิ่งขึ้น ตลอดจนเพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพให้แก่ผู้ใช้บริการสามารถปรับเข้าสู่วิถีชีวิตปกติได้มากที่สุด (อภิญา เวชยชัย, 2550) หากนำแนวคิดนี้มาใช้ในการจัดการดูแลสำหรับผู้สูงอายุจะสามารถบูรณาการบริการสำหรับผู้สูงอายุในระดับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ได้เห็นความสำคัญของแนวคิดการจัดการรายกรณีต้องการช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตนเองได้น้อย ป้องกันมิให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ป่วยติดเตียงซึ่งมีความยากลำบากในการดูแล ขณะเดียวกันมีความตระหนักในการทำงานเชิงรุกในการป้องกันมิให้ผู้สูงอายุที่ยังช่วยเหลือตนเองได้ดีกลายเป็นผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพิงผู้อื่น จึงได้นำแนวคิดเรื่องการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน และรูปแบบการจัดการดูแลผู้สูงอายุรายกรณีเข้ามาใช้ในพื้นที่ รวมถึงการเข้าร่วมโครงการพัฒนาระบบการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงมหาดไทย และองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศญี่ปุ่น (JICA) ก่อให้เกิดระบบการดูแลผู้สูงอายุที่เป็นระบบชัดเจนขึ้น จากจุดเริ่มต้นในการนำพาชุมชนเข้าสู่ระบบการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุแล้ว การนำกระบวนการจัดการรายกรณีสำหรับผู้สูงอายุเข้ามาใช้เป็นจุดเปลี่ยนที่ดีที่ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ในกลุ่มที่พึ่งพาผู้อื่นระดับมาก และพึ่งพาผู้อื่นทั้งหมดซึ่งมีปัญหาด้านสุขภาพ และอยู่ในสภาพเจ็บป่วยเรื้อรังได้รับการดูแลแบบการจัดการรายกรณี เนื่องจากความต้องการบริการที่หลากหลาย และมีลักษณะเฉพาะแบบรายบุคคล ซึ่งผู้ดำเนินการจัดการดูแลจะต้องเป็นผู้ที่สามารถบริหารจัดการให้เกิดบริการที่มีคุณภาพ เป็นระบบ ซึ่งสร้างหลักประกันในการทำงานให้บรรลุผลสำเร็จ และผู้ใช้บริการได้รับการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาของตนเองได้ การดำเนินงานที่ผ่านมามีกลไกในการขับเคลื่อนระบบบริการผู้สูงอายุอยู่พอสมควร ทว่า ยังพบช่องว่างของระบบซึ่งต้องได้รับการเติมเต็ม โดยผู้บริหารเทศบาลตำบลบางสีทอง ผู้ปฏิบัติงาน ผู้จัดการรายกรณี และผู้วิจัย ซึ่งอยู่ในคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาวิทาลัยธรรมศาสตร์มีทัศนะร่วมกันว่า จำเป็นต้องมีการพัฒนากลไกบางประการในระดับปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดระบบการดูแลผู้สูงอายุรายกรณีที่สมบูรณ์มากขึ้น เกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

ในการดูแลผู้สูงอายุอย่างแท้จริง จึงได้กำหนดประเด็นวิจัยเรื่อง “การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากลไกการจัดการดูแลผู้สูงอายุรายกรณี ในตำบลบางสีทอง จังหวัดนนทบุรี” เพื่อเรียนรู้รูปแบบการจัดการดูแลผู้สูงอายุ เครือข่ายการดูแลที่มีอยู่ ปัญหาอุปสรรคในการดูแลผู้สูงอายุ และการพัฒนากลไกการจัดการดูแลผู้สูงอายุในตำบลบางสีทองให้มีประสิทธิภาพ และเพื่อนำไปสู่การพัฒนากระบวนการดูแลให้เหมาะสมต่อไป

● วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการดูแลผู้สูงอายุ เครือข่ายการดูแล และปัญหาอุปสรรคในการดูแลผู้สูงอายุในตำบลบางสีทอง
2. เพื่อพัฒนากลไกการจัดการดูแลผู้สูงอายุรายกรณีในตำบลบางสีทอง
3. เพื่อศึกษาผลการพัฒนาระบบบริการจัดการดูแลผู้สูงอายุรายกรณีในตำบลบางสีทองร่วมกับหน่วยงานระดับท้องถิ่น เครือข่ายทุกระดับภาคีผู้สูงอายุ ชุมชน และครอบครัว

● ระเบียบวิธีการวิจัย

1. การศึกษาเรื่อง “การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากลไกการจัดการดูแลผู้สูงอายุรายกรณี ในตำบลบางสีทอง จังหวัดนนทบุรี” ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยสอดคล้องกับกระบวนการศึกษาใน 3 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 สำหรับช่วงนี้ถือว่าเป็นขั้นตอนในการศึกษาบริบทชุมชน และกำหนดปัญหาการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาบริบท รูปแบบการจัดการรายกรณีสำหรับผู้สูงอายุในตำบลบางสีทอง เริ่มต้นด้วยวิธีการศึกษาเชิงพรรณนา โดยการสำรวจข้อมูลจากเอกสาร และศึกษาสถานการณ์การให้บริการผู้สูงอายุรายกรณีในพื้นที่รวบรวมข้อมูลการดำเนินการ ปัญหาอุปสรรคที่ รวมทั้งรวบรวมเครือข่ายที่

สนับสนุนการดูแลผู้สูงอายุในพื้นที่เพื่อพัฒนาความร่วมมืออย่างเป็นระบบ จนนำไปสู่การกำหนดปัญหาการวิจัยในประเด็น “การพัฒนากลไกการจัดการดูแลผู้สูงอายุรายกรณี ในตำบลบางสีทอง จังหวัดนนทบุรี” ระยะเวลาตั้งแต่ กรกฎาคม - สิงหาคม 2559 ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการนี้คือ นายกเทศมนตรี รองปลัดฯ เจ้าหน้าที่เทศบาล สมาชิกสภาเทศบาล ทีมขับเคลื่อนงานในพื้นที่ ผู้จัดการรายกรณี และผู้วิจัย

ช่วงที่ 2 เมื่อได้บริบทและปัญหาการวิจัยเรียบร้อยแล้ว จึงกำหนดแผนการวิจัยเพื่อพัฒนากลไกการจัดการรายกรณีสำหรับผู้สูงอายุในตำบลบางสีทองให้มีประสิทธิภาพ ในช่วงนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการระดมความคิดเห็นจากหน่วยงานเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดระบบการดูแลและกลไกในการจัดการรายกรณีผู้สูงอายุรายกรณีอย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างความร่วมมือระหว่างเครือข่ายในการทดลองบริการเพื่อตรวจสอบระบบ และหาแนวทางในการทำงานให้เป็นระบบ หรือค้นหารูปแบบบริการเพิ่มเติมเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุมากขึ้น ระยะเวลาระหว่างสิงหาคม 2559 – มีนาคม 2560 ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการนี้คือ ผู้บริหารเทศบาล ผู้อำนวยการโรงพยาบาลบางกรวย ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ผู้จัดการรายกรณี ทีมพัฒนากลไก ผู้วิจัย ผู้สูงอายุ และผู้ดูแลผู้สูงอายุ

ช่วงที่ 3 ระยะเวลาผลผลการดำเนินการ ในช่วงนี้มีการติดตามผลการให้บริการจัดการดูแลผู้สูงอายุรายกรณีในตำบลบางสีทอง ร่วมกับหน่วยงานระดับท้องถิ่น เครือข่ายทุกระดับ ภาคีผู้สูงอายุ ชุมชน และครอบครัว สำหรับขั้นตอนนี้สอดคล้องกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในขั้นตอนการติดตามและสรุปผลการวิจัย ระยะเวลาระหว่างเดือนมีนาคม – พฤษภาคม 2560 ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการนี้คือ ผู้บริหารเทศบาล ผู้อำนวยการโรงพยาบาลบางกรวย ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ผู้จัดการรายกรณี ทีมพัฒนากลไก ผู้วิจัย ผู้สูงอายุ และผู้ดูแลผู้สูงอายุ

2. กลุ่มผู้มีส่วนร่วมในการศึกษา ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะ

เจาะจง ประกอบด้วย 3 กลุ่มหลัก คือ

กลุ่มที่ 1 คือ ผู้บริหารเทศบาลฯ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ นายกเทศมนตรี ปลัดเทศบาลฯ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข นักพัฒนาชุมชน จำนวน 6 คน

กลุ่มที่ 2 คือ ผู้จัดการดูแลรายกรณีซึ่งปฏิบัติงานในตำบลบางสีทอง และบุคลากรในองค์กรเครือข่ายการทำงานดูแลผู้สูงอายุในตำบลบางสีทอง จำนวน 9 คน

กลุ่มที่ 3 คือ ผู้สูงอายุ ญาติ หรือสมาชิกในครอบครัวที่ได้รับการจัดบริการดูแลรายกรณี ในการทดลองระบบบริการการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่มีภาวะการพึ่งพิงระดับมาก และต้องได้รับความเห็นชอบจากญาติหรือสมาชิกในครอบครัว จำนวน 15 คน

กลุ่มที่ 4 คือ เครือข่ายในการดูแลผู้สูงอายุในตำบลบางสีทอง จำนวน 9 คน/เครือข่าย

3. เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้แบบประเมินผู้สูงอายุ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต เป็นเครื่องมือในการศึกษา เมื่อสร้างเครื่องมือเรียบร้อยแล้ว ได้มีการได้ส่งให้คณะอนุกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ชุดที่ 2

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์แบบผสมวิธี ประกอบด้วย

- 1) การวิเคราะห์เชิงปริมาณ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เช่น การใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลภาวะพึ่งพาของผู้สูงอายุ ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ จำนวน ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
- 2) การวิเคราะห์เนื้อหา โดยนำคำพูดจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และจากการวิเคราะห์จากการสังเกต การเยี่ยมบ้านมาประกอบการวิเคราะห์เนื้อหาสาระของข้อมูลทั้งหมด โดยจัดลำดับหมวดหมู่ เพื่อเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูล อันเป็นการทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา

● ผลการศึกษา

1. รูปแบบการจัดการดูแลผู้สูงอายุ เครือข่ายการดูแล และปัญหาอุปสรรคในการดูแลผู้สูงอายุในตำบลบางสีทอง

1.1 สถานการณ์ผู้สูงอายุตำบลบางสีทอง

1) ข้อมูลทั่วไป จากการสำรวจผู้สูงอายุในตำบลบางสีทอง พบว่าผู้สูงอายุทั้งหมดมีจำนวน 1,300 คน มีผู้สูงอายุให้ข้อมูลจำนวน 959 คน เป็นผู้สูงอายุหญิง ร้อยละ 60.3 มากกว่าผู้สูงอายุชาย ซึ่งมีร้อยละ 39.7 เมื่อจำแนกผู้สูงอายุตามกลุ่มอายุ พบว่า มีผู้สูงอายุที่อายุ 60-70 ปี ร้อยละ 52.1 ถือว่าสัดส่วนสูงกว่ากลุ่มอื่นๆ ผู้สูงอายุกลุ่มที่มีอายุ 71-80 ปี มีร้อยละ 34.5 และกลุ่มผู้สูงอายุที่อายุมากกว่า 80 ปี มีร้อยละ 13.4 ผู้สูงอายุมีอายุเฉลี่ย 71.71 ปี โดยผู้สูงอายุที่อายุมากที่สุด อายุ 98 ปี ส่วนใหญ่ร้อยละ 99.3 นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 64.1 มีสถานภาพสมรส และมีผู้สูงอายุร้อยละ 7.4 ที่มีสถานภาพโสด หากพิจารณามิติของการศึกษา ผู้สูงอายุเกินครึ่งไม่ได้ศึกษา คือ ร้อยละ 59.1 ขณะที่ผู้สูงอายุที่ได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษาตอนต้นมากที่สุด ร้อยละ 56.5 อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุในตำบลบางสีทอง ร้อยละ 92.4 สามารถอ่านออกและเขียนหนังสือได้ มีเพียงร้อยละ 2.3 ของผู้สูงอายุที่สำรวจเท่านั้นที่อ่านและเขียนหนังสือไม่ได้

2) ข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคม การสำรวจด้านอาชีพของผู้สูงอายุในตำบลบางสีทองนั้น พบว่า ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งให้ความสำคัญกับงานเกษตรกรรม คือ ร้อยละ 22.1 ขณะเดียวกันมีผู้สูงอายุร้อยละ 13.9 ทำธุรกิจส่วนตัว ผู้สูงอายุร้อยละ 12.4 อาชีพรับจ้าง และมีถึงร้อยละ 14.0 ที่ไม่ได้ทำงาน ผู้สูงอายุร้อยละ 35.3 มีรายได้ระหว่าง 500-1,000 บาท ร้อยละ 28.6 มีรายได้ระหว่าง 1,001-5,000 บาท ผู้สูงอายุร้อยละ 16.4 มีรายได้ 5,001-10,000 บาท ร้อยละ 10.9 มีรายได้ 10,001-20,000 บาท

ร้อยละ 7.6 มีรายได้ 20,001-50,000 บาท ผู้สูงอายุเพียงร้อยละ 1.2 มีรายได้มากกว่า 50,000 บาท สำหรับลักษณะการอยู่อาศัย ผู้สูงอายุร้อยละ 2.2 ให้ข้อมูลว่าไม่มีสมาชิกในครอบครัวอยู่ด้วยกัน ส่วนผู้สูงอายุที่อาศัยร่วมกันกับสมาชิกในครอบครัว 1-4 คน มีร้อยละ 57.4 สมาชิกในครอบครัวจำนวน 5-8 คน มีร้อยละ 35.5 สำหรับกรรมสิทธิ์ในที่พักอาศัย ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ร้อยละ 81.3 อาศัยอยู่ในบ้านของตนเอง โดยอาศัยร่วมกับสมาชิกในครอบครัว ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุด้วย ผู้สูงอายุได้รับการดูแลจากบุตรสาวและคู่สมรสในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 31.2 และ 31.1 ตามลำดับ รองลงมา ร้อยละ 18.2 ได้รับการดูแลจากบุตรชาย ในขณะที่ผู้สูงอายุ ร้อยละ 6.2 ได้รับการดูแลจากหลาน สำหรับผู้ดูแลผู้สูงอายุที่ให้ข้อมูลว่าไม่มีผู้ดูแลมีถึงร้อยละ 5.0

3) ความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวัน

ระดับความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวันของผู้สูงอายุสะท้อนผลลัพธ์ในการช่วยเหลือตนเองของผู้สูงอายุ เท่ากับว่ายิ่งผู้สูงอายุช่วยเหลือตนเองได้น้อยก็พึ่งพิงคนอื่นมากขึ้น โดยสามารถจำแนกผู้สูงอายุออกเป็น 4 กลุ่ม คือ ผู้สูงอายุที่ต้องการพึ่งพาผู้อื่นเล็กน้อย (ADL มากกว่า 12 คะแนน) ร้อยละ 94.3 ซึ่งเป็นผู้สูงอายุกลุ่มใหญ่ในตำบลบางสีทอง รองลงมาคือ ผู้สูงอายุที่ต้องการพึ่งพาผู้อื่นปานกลาง (ADL 9-11 คะแนน) ร้อยละ 2.9 สำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการพึ่งพาผู้อื่นเป็นส่วนมาก (ADL 5-8 คะแนน) มีร้อยละ 1.3 และกลุ่มสุดท้าย คือ ผู้สูงอายุที่ต้องการพึ่งพาผู้อื่นทั้งหมด (ADL 0-4 คะแนน) มีร้อยละ 1.5

1.2 รูปแบบการจัดการรายกรณีสำหรับผู้สูงอายุ

การจัดการรายกรณีถูกนำมาใช้ในตำบลบางสีทองเกิดขึ้นเนื่องจากความต้องการช่วยเหลือผู้สูงอายุที่มีระดับการพึ่งพาตนเองได้น้อย หรือพึ่งพาตนเองไม่ได้เลย จากการสำรวจผู้สูงอายุในตำบลทั้งหมดมีจำนวน 1,300 คน มีผู้สูงอายุให้ข้อมูลจำนวน 959 คน พบว่ามีผู้สูงอายุอยู่ในภาวะพึ่งพิงทั้งหมด 26 คน จำแนกเป็นผู้พึ่งพาผู้อื่นเป็นส่วนมาก ร้อยละ 1.3 (12 คน) และผู้ที่พึ่งพาผู้อื่นทั้งหมด ร้อยละ 1.5 (14 คน) และผู้สูงอายุที่ถูกส่งต่อจากระบบการดูแลสุขภาพ อีก 2 คน รวม 54 คน

การจัดการรายกรณีในตำบลบางสีทอง มีรายละเอียดเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการรายกรณีสำหรับผู้สูงอายุ และกระบวนการจัดการรายกรณี ดังนี้

1) ระดับการจัดการรายกรณีในการดูแลผู้สูงอายุ มี 2 ระดับ คือ

1) รูปแบบการจัดการดูแลระดับการบริหารงาน (Administrative Case Management) ผู้สูงอายุที่ใช้บริการกลุ่มนี้เป็นผู้ที่สามารถดูแลจัดการชีวิตตนเองได้ และสามารถทำหน้าที่ทางสังคมได้ตามปกติ ผู้จัดการรายกรณีมักจะออกแบบให้ผู้สูงอายุได้รับการดูแลอยู่ที่บ้านในลักษณะของการเฝ้าระวังปัญหา หรือเพื่อมิให้ตกอยู่ในสถานการณ์ที่พึ่งพาคนอื่น ดังนั้น บริการที่ออกแบบจึงเป็นบริการเพื่อยืดระยะเวลาไม่ให้ผู้สูงอายุเข้าสู่ภาวะการพึ่งพาคนอื่นออกไปให้นานที่สุด บริการส่วนใหญ่เป็นลักษณะการส่งเสริมสมรรถนะของร่างกาย และการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน 2) การจัดการดูแลในระดับการประสานทรัพยากร (Resource Coordination) ผู้ใช้บริการสูงอายุที่มีปัญหารุนแรงจนถึงขั้นต้องบำบัดรักษาหรือการฟื้นฟูสมรรถภาพ ผู้จัดการรายกรณีจำเป็นต้องประสานงานกับแหล่งทรัพยากรอย่างใกล้ชิดเพื่อให้ได้ข้อมูล ความเคลื่อนไหวต่างๆ ที่เกิดขึ้นของผู้ใช้บริการ

2) ผู้จัดการรายกรณีและกระบวนการจัดการรายกรณี

2.1) ผู้จัดการรายกรณีที่เข้าร่วมโครงการเป็นผู้ที่มีคุณวุฒิขั้นต่ำระดับปริญญาตรีในด้านที่เกี่ยวข้องกับการจัดบริการสำหรับประชาชน ได้แก่ รัฐศาสตร์ สาธารณสุขศาสตร์ พยาบาลศาสตร์ การจัดการสิ่งแวดล้อม มีการปฏิบัติหน้าที่ในการดูแลผู้สูงอายุมาแล้วไม่ต่ำกว่า 5 ปี และได้รับการอบรมหลักสูตรการจัดการรายกรณีสำหรับผู้สูงอายุ ในตำบลบางสีทองมีผู้จัดการรายกรณี จำนวน 9 คนที่ปฏิบัติงานด้านผู้สูงอายุภายใต้บริบทวิชาชีพของตนเองในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วยบุคลากรในเทศบาลตำบลบางสีทอง ปฏิบัติงานในตำแหน่งบริหาร 2 คน ปฏิบัติงานด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม 2 คน ปฏิบัติงานด้านพัฒนาชุมชน 1 คน นอกนั้นเป็นผู้ใหญ่บ้าน 1 คน และพยาบาลวิชาชีพ 3 คน ผู้จัดการรายกรณี 1 คน โดยมีอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ 3 คน เป็นลูกทีมในการดูแลผู้สูงอายุ

2.3) กระบวนการจัดการดูแลผู้สูงอายุแบบรายกรณี มี 7 ขั้นตอน ดังนี้

(1) การเข้าสู่กระบวนการจัดการดูแลรายกรณี พบ 2 รูปแบบ คือ ผู้จัดการรายกรณีค้นหาผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาเข้าสู่กระบวนการดูแลจากการใช้ข้อมูลการสำรวจผู้สูงอายุทั้งตำบล รวม 54 คนผู้สูงอายุเหล่านี้ต้องการการดูแลที่หลากหลาย อันเนื่องมาจากสภาวะของความชรา และปัญหาที่เกิดจากสุขภาพทั้งทางกายและจิตใจที่ไม่สมบูรณ์ รวมถึงกรณีผู้สูงอายุมีปัญหาด้านสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมสำหรับการอยู่อาศัย ดังนั้น ผู้จัดการรายกรณีจึงเห็นความสำคัญที่จะทำให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

(2) การประเมินสภาพปัญหา ภายหลังจากการสำรวจและประเมินภาวะพึ่งพาของผู้สูงอายุ ผู้จัดการรายกรณีไปสำรวจข้อมูลและเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุอีกครั้งหนึ่ง โดยการพูดคุยกับบุตรหลานหรือญาติของ

ผู้สูงอายุ เพื่อรวบรวมข้อมูลสภาพปัญหา ความต้องการบริการ การเก็ทหนุจากบุตรหลาน หรือเป้าหมายที่ต้องการจากการจัดบริการ จากนั้นนำข้อมูลมาใช้จัดเรียงลำดับความสำคัญความต้องการบริการ

(3) การตั้งเป้าหมายและการวางแผน ผู้จัดการรายกรณีนำประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการดูแลมาพิจารณาให้ถี่ถ้วน เพื่อวางแผนให้ผู้สูงอายุและผู้ดูแลได้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยพิจารณาองค์ประกอบสำคัญของแผน 3 ส่วน คือ เป้าหมาย สิ่งที่จะช่วยให้ผู้ใช้บริการบรรลุถึงเป้าหมาย และกรอบเวลาในการไปถึงเป้าหมาย รวมทั้งการพิจารณาเครือข่ายและทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ ได้แก่ รูปแบบการดูแลที่มีอยู่ในชุมชน แหล่งบริการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง วัสดุอุปกรณ์ งบประมาณ บุคลากร เพื่อให้เกิดการดูแลที่มีคุณภาพ แผนการให้บริการต้องออกแบบอย่างละเอียด มีการทบทวนให้แน่ใจว่า แผนดังกล่าวเป็นที่น่าพึงพอใจแก่ทุกฝ่าย

(4) การปฏิบัติตามแผน เมื่อกำหนดแผนการดูแลเรียบร้อยแล้ว ผู้จัดการรายกรณีจะทำหน้าที่ประสานให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามาปฏิบัติการดูแลตามแผนการดูแล โดยมีอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุเป็นกลไกสำคัญ ดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ ผู้จัดการรายกรณีจะกำกับ ควบคุมให้บริการต่างๆ ไปถึงผู้สูงอายุและครอบครัวอย่างทันท่วงที

(5) การติดตามการให้บริการ ผู้จัดการรายกรณีต้องติดตามความก้าวหน้าว่าการให้บริการเป็นไปตามแผนที่วางไว้หรือไม่ และทบทวนว่าการให้บริการนั้นควรเป็นอย่างไร เช่น ผู้สูงอายุมีพัฒนาการด้านร่างกายที่ดีขึ้น ผู้จัดการรายกรณีจะทบทวนว่าจะสามารถยุติบริการหรือการดูแลได้หรือไม่ ส่วนผู้สูงอายุที่ยังไม่มีพัฒนาการที่ดีขึ้น ผู้จัดการรายกรณีจำเป็นต้องทบทวนบริการและปรับเปลี่ยนรูปแบบบริการที่มีประสิทธิภาพมากกว่าที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน การพิจารณาความ

ก้าวหน้าการให้บริการ ผู้ให้ข้อมูลที่ดีที่สุด คือ อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ ร่วมกับการใช้แบบบันทึกข้อมูล การสังเกตสภาพของผู้สูงอายุ และการเยี่ยมบ้าน ทั้งนี้ ผู้จัดการรายกรณีจะมีการจัดประชุมกับอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุในกลุ่มของตนเพื่อติดตามความก้าวหน้าและทบทวนการบริการที่ได้จัดให้ผู้ใช้บริการ

(6) การประเมินผลลัพธ์ วิธีการดำเนินการจะย้อนกลับไปพิจารณาเป้าหมายและแผนการดูแลที่ได้กำหนดไว้ โดยประเมินร่วมกับทีมผู้จัดการรายกรณี และบางรายมีผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็น หรือนำผลการประเมินสมรรถนะมาประกอบการพิจารณาด้วย การประเมินผลลัพธ์ในการดูแลอาจขึ้นอยู่กับบริบทของผู้สูงอายุแต่ละราย โดยทั่วไปผู้จัดการรายกรณีในตำบลบางสีทองมีการประเมินผลลัพธ์การดูแลผู้สูงอายุเป็นระยะ เช่น ระยะเวลา 3 เดือน 6 เดือน 9 เดือน และ 12 เดือน เมื่อการประเมินผลลัพธ์ พบว่า ผู้สูงอายุยังไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้มากนัก หรือยังจำเป็นต้องพึ่งพาร่างกายต่อเนื่องจะมีการทบทวนแผนการดูแล และกำหนดแผนการดูแลใหม่ หากผู้สูงอายุรายใดได้รับการประเมินผลว่ามีร่างกายที่ดี มีศักยภาพมากขึ้น และไม่จำเป็นต้องได้รับการดูแลแบบรายกรณีอีกต่อไป จึงกลับสู่ระบบการดูแลแบบปกติ

(7) การยุติและออกจากการดูแล ขั้นตอนนี้ดำเนินการระหว่างผู้จัดการรายกรณี ผู้ใช้บริการ ญาติ และทีมที่ร่วมให้บริการ โดยประเมินจากความพร้อมในการดูแลตนเองของผู้ใช้บริการ ภาวะสุขภาพโดยรวม การแก้ไขปัญหา หรือการบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ กระบวนการยุตินี้จะต้องกระทำผ่านสัมพันธภาพที่ดีและเป็นไปในเชิงบวกทั้งฝ่ายผู้ให้บริการและผู้จัดการรายกรณี และต้องมีการอธิบายถึงการสามารถกลับเข้ามาสู่กระบวนการจัดการรายกรณีใหม่ได้หากมีความจำเป็น

1.3 บริการและเครือข่ายการดูแลผู้สูงอายุในตำบลบางสีทอง

บริการสำหรับผู้สูงอายุมีทั้งบริการสุขภาพและการดูแลทางสังคม โดยมีรูปแบบบริการที่บ้าน และการให้บริการในชุมชน สำหรับการดูแลสุขภาพ ได้แก่ 1) การคัดกรอง/ตรวจสุขภาพผู้สูงอายุ 2) การให้บริการสุขภาพที่บ้าน ส่วนการดูแลทางสังคม ประกอบด้วย 1) การจ่ายเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ 2) การเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุ 3) การจัดงานประเพณีรดน้ำขอพรผู้สูงอายุ ประจำปี 4) การดำเนินงานของอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ 5) การพัฒนาศักยภาพของอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ 6) การส่งเสริมการรวมกลุ่มชมรมผู้สูงอายุ 7) การบริการรับ-ส่งผู้สูงอายุที่ต้องการความช่วยเหลือเรื่องการเดินทาง 8) การส่งเสริมอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ 9) การซ่อมแซมบ้านสำหรับผู้สูงอายุ และการสงเคราะห์ผู้สูงอายุที่มีฐานะยากจน จากบริการต่างๆ เหล่านี้มีภาคีเครือข่ายในการสนับสนุนและให้บริการแก่ผู้สูงอายุ ทั้งทีมทำงานในพื้นที่ และเครือข่ายทำงานร่วมกันได้ด้วยบทบาทหน้าที่ที่เป็นภารกิจหลักของตน และการรับรู้ และยอมรับบทบาทช่วยเหลือกันในการดำเนินงานในพื้นที่ ทั้งนี้ เครือข่ายการดูแลผู้สูงอายุสามารถจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ 1) เครือข่ายภายในตำบลบางสีทอง การให้บริการสำหรับผู้สูงอายุจำเป็นต้องประสานการทำงานระหว่างองค์กร ซึ่งเป็นเครือข่ายภายในตำบลบางสีทอง เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โรงเรียนวัด และอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ 2) เครือข่ายภายนอกตำบลบางสีทอง มีบทบาทให้การดูแลผู้สูงอายุร่วมกับองค์กรภายในตำบลบางสีทอง คือ โรงพยาบาลบางกรวย โรงพยาบาลพระนั่งเกล้า นอกจากนี้ ยังมีองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เช่น ศูนย์นเรนทร, บ้านนันทวุฒิ สังกัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

1.4 ปัญหาอุปสรรคในการดูแลผู้สูงอายุในตำบลบางสีทอง สถานการณ์ผู้สูงอายุ และบริการสำหรับผู้สูงอายุข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการดูแลผู้สูงอายุในระยะยาวนั้นมีความจำเป็นเพิ่มขึ้นเมื่อมีผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพิง และจำเป็นต้องค้นหาแนวทางการพัฒนาระบบการดูแลให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งพบปัญหาในการดูแลผู้สูงอายุหลายประการ ได้แก่ 1) การให้บริการดูแลผู้สูงอายุมักเน้นมิติทางด้านสุขภาพเป็นหลัก 2) ชุดบริการดูแลผู้สูงอายุยังไม่สอดคล้องกับความต้องการอันซับซ้อนของผู้สูงอายุ 3) ขาดการบูรณาการบริการสุขภาพและสังคม

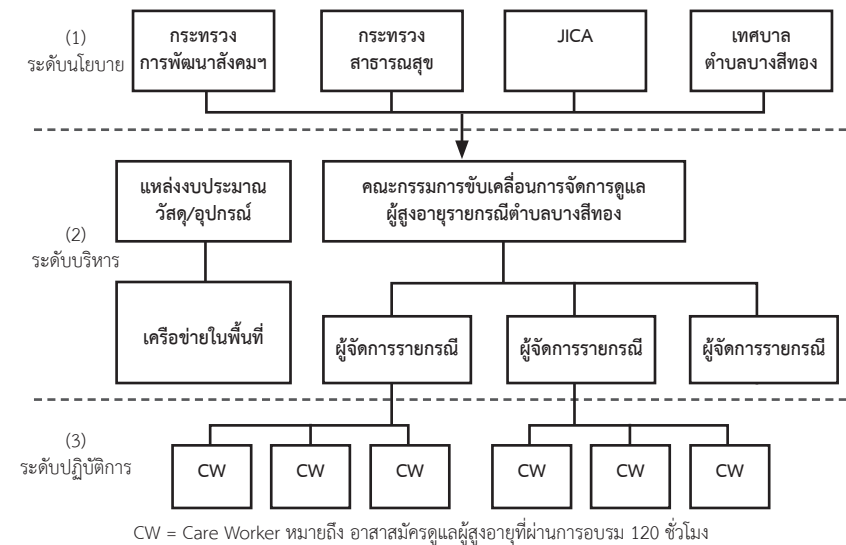
2. การพัฒนาโมเดลการจัดการดูแลผู้สูงอายุรายกรณีในตำบลบางสีทอง

2.1 กลไกเดิม

จากการศึกษาพบว่าระบบการจัดการรายกรณีสำหรับผู้สูงอายุในตำบลบางสีทองมีกลไกในการขับเคลื่อนการดูแล มี 3 ระดับ คือ ระดับนโยบาย เกิดจากการตกลงความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กระทรวงการพัฒนาศังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย และองค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศญี่ปุ่น เลือกให้ตำบลบางสีทองเป็นพื้นที่นำร่องทำให้เกิดกลไกในระดับนโยบาย โดยทำให้เกิดระบบการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งใช้รูปแบบการจัดการรายกรณีสำหรับผู้สูงอายุเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการระบบให้เกิดประสิทธิภาพ นอกจากนี้ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุขได้จัดทำหลักสูตรการจัดการรายกรณีสำหรับผู้สูงอายุ และเทศบาลตำบลบางสีทองส่งบุคลากรเข้ารับการอบรมตามหลักสูตรดังกล่าว จนมีผู้จัดการรายกรณีในพื้นที่ 9 คน สำหรับกลไกระดับบริหาร ทางเทศบาลตำบลบางสีทองเป็นเจ้าภาพในการระดมเครือข่าย ในการให้บริการ จัดทำโครงการเพื่อรับการสนับสนุนงบประมาณจาก สปสช. และการจัดตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนการดูแล

ผู้สูงอายุ ทำให้เกิดคณะทำงานและมิงงบประมาณดำเนินการที่ชัดเจน ส่วนสุดท้ายคือกลไกระดับปฏิบัติการ ผู้จัดการรายกรณีเป็นผู้รับผิดชอบ และมีผู้ช่วย คือ อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุซึ่งผ่านการอบรมจากกรมอนามัย ทำหน้าที่เคียงข้างกัน ในระดับนี้ผู้จัดการรายกรณีได้คัดเลือกผู้สูงอายุและดำเนินการตามกระบวนการจัดการรายกรณีเพื่อดูแลผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

แผนภาพที่ 1 กลไกการจัดการบริการสำหรับผู้สูงอายุตำบลบางสีทอง

กลไกทั้ง 3 ระดับก่อให้เกิดประสิทธิภาพในระดับหนึ่ง แต่ก็มีช่องโหว่ในระดับปฏิบัติการเนื่องจากการดำเนินกิจกรรมตามกระบวนการจัดการบริการรายกรณีนั้น มีความสับสนและบริการยังไม่หลากหลาย ทั่วๆ ไปในตำบลบางสีทองมีบริการดูแลผู้สูงอายุจำนวนมาก เนื่องจากยังไม่มีการจัดการระบบที่ชัดเจน อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุยังไม่เข้าใจบทบาทของตนเองในกระบวนการจัดการรายกรณี การวิจัยนี้

จึงเข้าไปช่วยพัฒนาทั่วโลกในระดับปฏิบัติการเพื่อทำให้ทั่วโลกเข้มแข็ง แกร่ง เติบโต
ระบบและกระบวนการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

2.2 การพัฒนาโลกเพิ่มเติม

การพัฒนาโลกเพื่อเติมเต็มบริการสำหรับผู้สูงอายุเกิดจากความต้องการ
แก้ไขช่องโหว่ของระบบบริการ ความไม่ชัดเจนในกระบวนการให้บริการ และ
ต้องการพัฒนากิจกรรมเพื่อให้การจัดการรายกรณีมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดย
รากฐานของการพัฒนาโลกการจัดการรายกรณีมีแนวคิดในการพัฒนาระบบ
บริการและกำหนดโครงการเพื่อทดลองจัดบริการ เพื่อค้นหาว่ามีปัญหาในการ
ดำเนินการใดบ้างและจะมีแนวทางในการทำงานที่มีประสิทธิภาพได้อย่างไร

1) แนวคิดที่ใช้ในการทดลองบริการในตำบลบางสีทอง คือ การพัฒนาระบบ
บริการในลักษณะบูรณาการบริการ การมีส่วนร่วม และการพัฒนาคุณภาพชีวิต
ของผู้สูงอายุ ทั้งนี้ หน่วยงานที่ให้บริการต่างตระหนักดีว่าตนไม่สามารถดำเนินการ
ให้บริการผู้สูงอายุอย่างครอบคลุมรอบด้าน จึงเกิดการร่วมกันคิดหาวิธีการ
โครงการและกิจกรรมที่จะจัดการปัญหาของผู้สูงอายุเพื่อให้ผู้สูงอายุที่มีปัญหา
ความต้องการที่ซับซ้อน หรือมีความต้องการบริการแบบบูรณาการได้รับบริการ
ดังนั้น เมื่อคิดโครงการ กิจกรรมเรียบร้อยแล้ว คณะทำงานต่างก็ตกลงกันว่า
เมื่อทดลองให้บริการแก่ผู้สูงอายุครั้งแรก และพบปัญหาใดๆ จะร่วมกันหารือและ
หาแนวทางในการแก้ไขอย่างทันทีทันใด นอกจากนี้ ผลของการให้บริการต้อง
พัฒนาอะไร ต้องเพิ่มเติมกิจกรรมใดบ้าง อันจะนำไปสู่การจัดการที่มีประสิทธิภาพ
และประสิทธิผลอย่างแท้จริง นอกจากนี้ แนวคิดคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เน้น
การมีชีวิตที่ดีในด้านต่างๆ เช่น มีสุขภาพที่ดี มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม มีการ
เข้าถึงและไม่ถูกทอดทิ้ง การให้บริการจึงเน้นที่ผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางและ
นำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุ

2) โครงการทดลองเพื่อพัฒนาโลกการจัดการรายกรณี

การพัฒนากระบวนการในลักษณะการบูรณาการบริการ การมีส่วนร่วม
และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยคณะทำงานประกอบด้วย คณะ
กรรมการ 2 ชุด คือ 1) คณะกรรมการกลางภายใต้การพัฒนาโลกการจัดการ
ดูแลผู้สูงอายุเป็นรายกรณี ซึ่งประกอบด้วย นายกเทศมนตรีตำบลบางสีทอง
ปลัดและรองปลัดเทศบาลตำบลบางสีทอง นักพัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข
และ 2) คณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการและทดลองบริการ ประกอบด้วย
ผู้จัดการรายกรณี อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ และผู้วิจัยได้ร่วมประชุมเพื่อปรึกษา
หารือในการกำหนดโครงการที่เหมาะสมในการดูแลผู้สูงอายุ โดยใช้ชื่อแผนงานว่า
“การพัฒนากระบวนการสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน” ขึ้น

การดำเนินการทดลองบริการประกอบด้วยโครงการย่อยจำนวน 5 โครงการ
ได้แก่ 1) โครงการพัฒนาชุดบริการสำหรับผู้สูงอายุ 2) โครงการให้ความรู้และ
คัดกรองสุขภาพผู้สูงอายุ 3) โครงการสร้างรอยยิ้มแก่ผู้สูงอายุและผู้พิการ
4) โครงการดูแลภาวะโภชนาการผู้สูงอายุตำบลบางสีทอง และ 5) โครงการส่ง
อาหารสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพัง เมื่อผ่านการทดลองแล้วทำให้โลกการ
จัดการรายกรณีมีความชัดเจนขึ้น ทั่วโลกฯ ที่เกิดขึ้น คือ 1) การพัฒนาชุดบริการ
สำหรับผู้สูงอายุกลุ่มต่างๆ 2) การจัดทำผังการให้บริการ 3) การค้นหาผู้สูงอายุที่
มีปัญหาสุขภาพและไร้ที่พึ่ง และ 4) การจัดระบบอาสาสมัครในกระบวนการจัดการ
ดูแลรายกรณี ดังตาราง

ตารางที่ 1 โครงการ และกลไกที่พัฒนาเพิ่มเติมสำหรับการจัดการรายการณิ

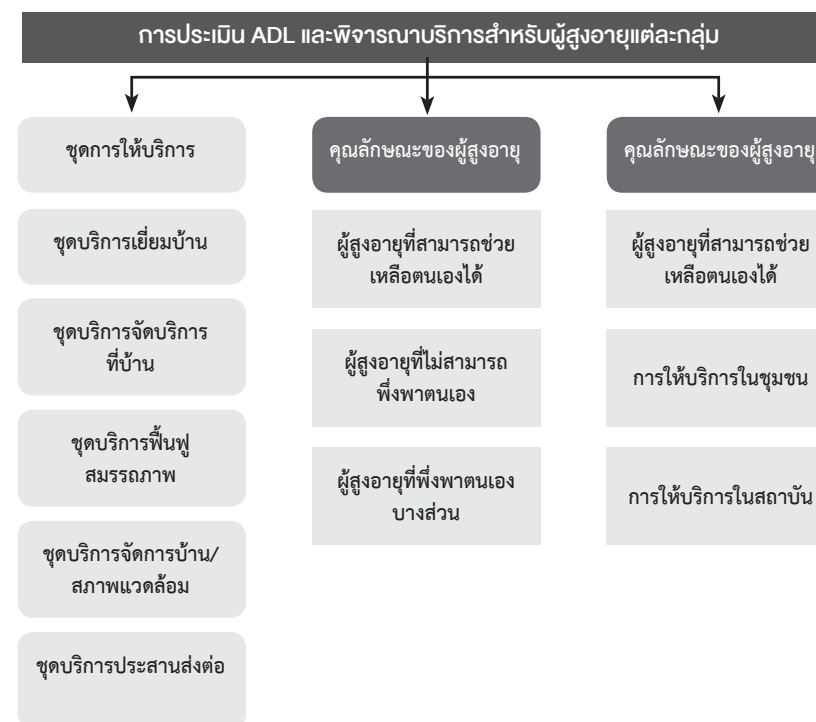
โครงการ	ปัญหา/จุดที่นำไปสู่การพัฒนา	รูปแบบกลไกที่พัฒนาขึ้น
1. โครงการพัฒนาชุดบริการสำหรับผู้สูงอายุ	มีบริการต่างๆ สำหรับผู้สูงอายุแต่ไม่เป็นระบบและต้องการพัฒนาเป็นชุดของบริการ และต้องการพัฒนาเป็นชุดบริการที่ผู้จัดการรายการณิสามารถนำไปใช้สำหรับผู้ดูแลผู้สูงอายุ	การพัฒนาชุดบริการสำหรับผู้สูงอายุในกลุ่มต่างๆ
2. โครงการสร้างรอยยิ้มแก่ผู้สูงอายุและผู้พิการ	มีผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังมากขึ้น มีการคัดกรองสุขภาพ ทำให้ผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยรายใหม่ ซึ่งอาจมีความพิการ อัมพฤกษ์ อัมพาต หรือมีภาวะเสี่ยง โดยผู้สูงอายุเข้าสู่กระบวนการจัดการรายการณิ	- การจัดทำผังการให้บริการ - กระบวนการจัดการดูแลและบทบาทอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ
3. โครงการให้ความรู้และคัดกรองสุขภาพผู้สูงอายุ	ผู้สูงอายุมีปัญหาสุขภาพเพิ่มขึ้น การคัดกรองทำให้ทราบสถานะทางสุขภาพของผู้สูงอายุในปัจจุบัน ได้มีฐานข้อมูลที่ทันสมัย และพบผู้สูงอายุที่มีความเสี่ยงที่จะเป็นโรคเรื้อรัง ซึ่งสามารถนำไปสู่การรักษาฟื้นฟู และหากผู้สูงอายุมีโรคเรื้อรังที่ต้องการบริการที่เหมาะสม ก็นำเข้าสู่ระบบการดูแลระยะยาวด้วยการจัดการรายการณิ	การค้นหาผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพ
4. โครงการดูแลภาวะโภชนาการผู้สูงอายุตำบลบางสีทอง	ปัญหาโรคเรื้อรังประการหนึ่งเกิดจากอาหารที่ทานไม่เหมาะสม จึงจัดให้มีโครงการให้ความรู้และสาธิตการรับประทานอาหารที่ปลอดภัย	การค้นหาผู้สูงอายุที่ไร้ที่พึ่งและต้องการบริการอาหาร
5. โครงการส่งอาหารสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพัง	มีผู้สูงอายุในชุมชนที่อาศัยตามลำพังและมีภาวะทุพโภชนาการ จึงจัดระบบการส่งอาหารเพื่อให้ผู้สูงอายุมีอาหารรับประทานในแต่ละวัน	การจัดระบบอาสาสมัครเพื่อรับส่งอาหาร และประสานเจ้าอาวาสเพื่อรับอาหารจากบิณฑบาตส่งให้ผู้สูงอายุ

โดยมีรายละเอียดของกิจกรรมในกลไกระดับปฏิบัติการที่ถูกพัฒนาขึ้น ดังนี้

2.1) ชุดบริการสำหรับผู้สูงอายุแต่ละกลุ่ม

ทางเทศบาลตำบลบางสีทอง มีบริการดูแลผู้สูงอายุจำนวนมากและหลากหลายแต่เป็นบริการที่มีความกระจัดกระจาย เมื่อจะจัดบริการแก่ผู้สูงอายุ ผู้จัดการรายการณิก็ต้องรวบรวมข้อมูลทำให้เกิดความล่าช้าและบางกรณีผู้จัดการรายการณิทุกคนก็เสียเวลากับขั้นตอนนี้เหมือนกัน จึงเห็นความจำเป็นในการจัดระบบบริการให้เป็น “ชุดบริการ” ที่ผู้สูงอายุต้องการ ซึ่งเป็นการให้บริการแบบเชิงรุก (ให้บริการที่บ้าน) และมีบริการเชิงรับ (ให้บริการที่ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพฯ)

แผนภาพที่ 2 การจัดชุดบริการสำหรับผู้สูงอายุในตำบลบางสีทอง

สามารถจำแนกบริการแต่ละชุดได้ดังนี้

แผนภาพที่ 3 ชุดบริการสำหรับผู้สูงอายุ

ชุดการให้บริการสำหรับผู้สูงอายุ

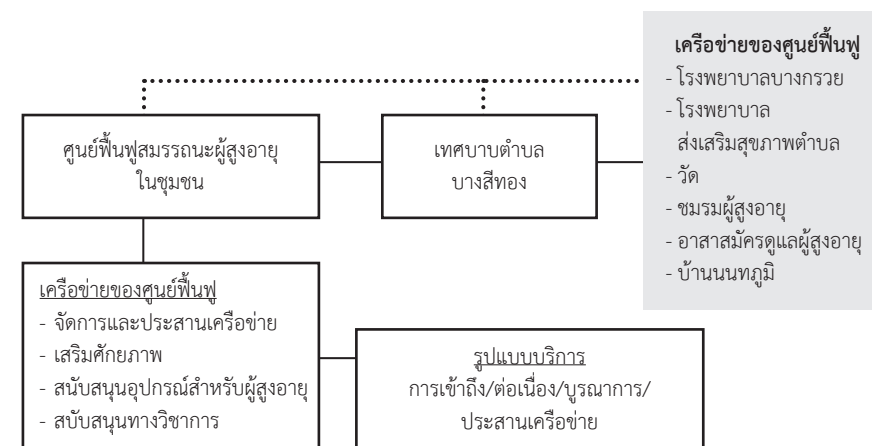
ชุดบริการที่ 1 เยี่ยมบ้าน	<ul style="list-style-type: none"> - การสนับสนุนทางสังคมโดยอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ - การดูแลเรื้อรังยา และการป้องกันโรคเบื้องต้น - การให้ความรู้ด้านการดูแลตนเองของผู้สูงอายุ - การพูดคุยคลายเหงา
ชุดบริการที่ 2 จัดการบริการที่บ้าน	<ul style="list-style-type: none"> - การให้ความรู้ คำแนะนำเรื่องการออกกำลังกาย การเคลื่อนไหว - การป้องกันภาวะโรคแทรกซ้อน - การดูแลแผลกดทับ - การส่งเสริมสุขภาพจิต - การส่งอาหารสำหรับผู้สูงอายุที่ขาดที่พึ่ง
ชุดบริการที่ 3 ฟื้นฟูสมรรถภาพ	<ul style="list-style-type: none"> - กายภาพบำบัด - การฟื้นฟูสมรรถภาพร่างกาย/ยึด คลายกล้ามเนื้อ - การให้ความรู้ คำแนะนำการดูแลตนเองของผู้สูงอายุ - อาหาร/โภชนาการสำหรับผู้สูงอายุ - กิจกรรมนันทนาการ
ชุดบริการที่ 4 การดูแลบ้าน/สภาพแวดล้อม	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดสภาพบ้าน/สิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับการเคลื่อนไหว - การทำความสะอาดบ้าน/บริเวณบ้าน - ดูแลสวนเบื้องต้น
ชุดบริการที่ 5 ประสานส่งต่อ	<ul style="list-style-type: none"> - การตรวจคัดกรองสุขภาพและส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - การให้คำปรึกษา - การส่งต่อ/ตรวจสอบวินิจัย/การดูแลรักษา - การรับกายอุปกรณ์/นวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุ - การประสานงานเพื่อรับสิทธิผู้สูงอายุ - การจัดรถรับ-ส่งผู้สูงอายุ

ทั้งนี้ ผู้สูงอายุรายหนึ่งสามารถได้รับบริการได้หลายชุดบริการ และภายในชุดบริการนั้น อาจมีบริการครอบคลุมทุกบริการหรือเลือกเพียงบริการใดบริการหนึ่งที่ผู้จัดการรายกรณีพิจารณาแล้วว่า เหมาะสมกับผู้สูงอายุในช่วงเวลานั้น

2.2) ผังการให้บริการสำหรับผู้สูงอายุที่มาใช้บริการที่ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพฯ
การจัดบริการให้แก่ผู้สูงอายุที่มีความต้องการซับซ้อน หรือต้องการการ

บำบัดฟื้นฟู ที่ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพของตำบลบางสีทอง ผู้จัดการรายกรณีได้กำหนดระบบและขั้นตอนการให้บริการไว้ เพื่อให้ผู้ให้บริการสามารถจัดบริการได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ ผู้สูงอายุที่มาใช้บริการจะได้รับรู้และเข้าใจรูปแบบการให้บริการและรับบริการได้รับบริการได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป เช่น ผู้ที่มาใช้บริการที่ศูนย์ฯ จะได้รับการประสานส่งต่อไปรับบริการในเครือข่ายการให้บริการของศูนย์ฯ หากผู้สูงอายุมีภาวะอัมพฤกษ์ อัมพาต สามารถใช้อุปกรณ์ เครื่องมือในการทำกายภาพบำบัด โดยมีผู้ดูแลที่เป็นอาสาสมัครทำหน้าที่ให้บริการหรือดูแลอย่างใกล้ชิด หรือกรณีที่ต้องการเยี่ยมอุปกรณ์กายภาพบำบัดบางอย่างไปฝึกฝนที่บ้านก็สามารถยืมได้ เป็นต้น

แผนภาพที่ 4 ผังการให้บริการสำหรับผู้สูงอายุที่มาใช้บริการที่ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพฯ

2.3) การค้นหาผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพและไร้ที่พึ่ง

จากโครงการให้ความรู้และคัดกรองสุขภาพผู้สูงอายุ โครงการดูแลภาวะโภชนาการผู้สูงอายุตำบลบางสีทอง นำไปสู่การคัดกรองสุขภาพ โดยการจัดกิจกรรมตรวจสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ ทำให้ทราบสถานะทางสุขภาพของผู้สูงอายุในปัจจุบัน ได้มีฐานข้อมูลที่ทันสมัยและพบผู้สูงอายุที่มีความเสี่ยงที่จะ

เป็นโรคเรื้อรัง ซึ่งสามารถนำไปสู่การรักษา ฟันฟู และหากผู้สูงอายุมีโรคเรื้อรังที่ต้องการบริการที่เหมาะสม ก็นำเข้าสู่ระบบการดูแลระยะยาวด้วยการจัดการรายกรณี และค้นหาผู้สูงอายุที่มีภาวะทุพโภชนาการ ได้นำไปสู่การพัฒนากิจกรรมรูปแบบใหม่ๆ สำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งในชุดบริการจัดบริการที่บ้านได้เพิ่มบริการส่งอาหารเข้าไปด้วย เพื่อให้บริการที่เฉพาะเจาะจงกับผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพและต้องการบริการด้านอาหาร เป็นต้น

2.4) การพัฒนาบทบาทของอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุในกระบวนการจัดการรายกรณี

สำหรับกระบวนการในการดูแลผู้สูงอายुरายกรณีมี 7 ขั้นตอน คือ 1) การรวบรวมข้อมูล 2) การประเมินสภาพปัญหา 3) การตั้งเป้าหมาย/การวางแผน 4) การให้บริการ 5) การติดตามการให้บริการ 6) การประเมินผลลัพธ์ และ 7) การยุติการให้บริการ แม้บทบาทสำคัญจะเป็นของผู้จัดการรายกรณี ทว่าผู้ที่ทำหน้าที่ในการดูแลผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นของอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ โดยมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการรายกรณี ดังนี้

ตารางที่ 2 บทบาทของอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ
ในกระบวนการจัดการรายกรณี

กระบวนการจัดการรายกรณี	บทบาทของอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ
1. รวบรวมข้อมูล/ปัญหา	การรวบรวมข้อมูล
2. การประเมินสภาพปัญหา	- การสังเกตการณ์ - การวิเคราะห์สภาพปัญหา
3. การตั้งเป้าหมาย/การวางแผน	- การให้ข้อมูล

กระบวนการจัดการรายกรณี	บทบาทของอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ
4. การให้บริการ	- การให้การดูแล - การให้ความรู้และคำแนะนำ - การประสานงาน - การเสริมพลังแก่ผู้สูงอายุ
5. การติดตามการให้บริการ	- การบันทึกการปฏิบัติงาน - การพิกัดสิทธิ์ - การเฝ้าระวัง
6. การประเมินผลลัพธ์	การให้ข้อมูล
7. การยุติการให้บริการ	การให้ข้อมูล

3. ผลการพัฒนากลไกการจัดการดูแลผู้สูงอายुरายกรณีในตำบลบางสีทอง

จากการนำโครงการต่างๆ ได้แก่ 1) โครงการพัฒนาชุดบริการสำหรับผู้สูงอายุ 2) โครงการให้ความรู้และคัดกรองสุขภาพผู้สูงอายุ 3) โครงการสร้างรอยยิ้มแก่ผู้สูงอายุและผู้พิการ 4) โครงการดูแลภาวะโภชนาการผู้สูงอายุตำบลบางสีทอง และ 5) โครงการส่งอาหารสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังมาทดลองดำเนินการเพื่อสะท้อนระบบการให้บริการ บทเรียนสำคัญที่ได้เรียนรู้จากการทดลองบริการฯ ได้แก่ การชุดบริการทำให้บุคลากร/เครือข่ายรู้ถึงหน้าที่ความรับผิดชอบในการดูแลผู้สูงอายุได้อย่างชัดเจน การมีผังการให้บริการช่วยสร้างความเข้าใจระบบและบทบาทหน้าที่ของบุคคลที่เกี่ยวข้องในการดูแลผู้สูงอายุ และทำให้เห็นกระบวนการของการบูรณาการบริการสุขภาพและสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การจัดการรายกรณีเน้นการดูแลที่ยึดผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางของการให้บริการ ส่งผลให้ผู้ให้บริการที่มีความเชี่ยวชาญจากหลากหลายวิชาชีพต้องทำงานเป็นทีมเพื่อให้การบูรณาการบริการได้อย่างชัดเจน รวมถึงการยกระดับอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุให้มีบทบาทเคียงข้างผู้จัดการรายกรณี สำหรับผลที่

เกิดขึ้นในมิติด้านสังคม พบว่า บรรยากาศของการดูแลผู้สูงอายุภายในตำบลมีลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน มีความเป็นกันเอง เหมือนเพื่อน เหมือนพี่น้อง มีความสนิทสนมกันเป็นอย่างดีระหว่างผู้ให้บริการ อาสาสมัครฯ และผู้สูงอายุ ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความสุขสบายใจและเปิดใจให้ออกัสตัวเองเข้าสังคมอีกครั้ง ไม่ได้จำจืดอยู่เฉยๆ ภายในบ้านของตนเอง ดังนั้น ระบบการให้บริการ งบประมาณ เครือข่ายกิจกรรม และทรัพยากรในชุมชน สิ่งเหล่านี้ทำให้กลไกการจัดการรายกรณีสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

● การอภิปรายผล

การพัฒนาการไกลการจัดการดูแลผู้สูงอายุรายกรณีในตำบลบางสีทอง จังหวัดนนทบุรี ได้นำไปสู่มิติที่น่าสนใจที่จะนำมาอภิปราย ดังนี้

1. การจัดการดูแลรายกรณีผู้สูงอายุถือเป็นศูนย์กลางของการดูแล

ระบบการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุในตำบลบางสีทองเน้นให้ผู้ให้บริการสูงอายุได้รับบริการในชุมชน รวมทั้งการจัดการรายกรณีทำให้ผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางของการให้บริการ ถือว่าการจัดการรายกรณีเป็นการให้บริการเฉพาะรายสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งมีคุณสมบัติและเงื่อนไขที่สอดคล้องกับการให้บริการ คือ มีความเจ็บป่วยเรื้อรัง มีปัญหาที่ซับซ้อน ต้องการบริการที่หลากหลาย ทั้งนี้ Powell & Tahan (2008) นำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่เข้าสู่กระบวนการจัดการดูแลรายกรณีว่าต้องมีคุณสมบัติที่เหมาะสมและผ่านการคัดเลือก โดยมุ่งเน้นไปที่ผู้ให้บริการโดยเฉพาะที่จะได้รับประโยชน์จากการจัดการดูแลรายกรณี สอดคล้องกับที่ ประสพสุข ศรีแสนปาง (2554) เสนอว่า การพัฒนาบริการสุขภาพของหน่วยบริการปฐมภูมิที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุที่มีโรคเรื้อรังหลายโรคสามารถใช้เป็นแนวทางพัฒนารูปแบบการจัดการดูแลผู้สูงอายุที่มีโรคเรื้อรังหลายโรคให้ครบทุกมิติและขยายผลการพัฒนาบริการสุขภาพที่มีความจำเพาะสำหรับผู้สูงอายุ

ที่มีโรคเรื้อรังหลายโรคต่อไป และเป้าหมายนี้ตรงกับสิ่งที่ โสภกา อ่อนโสภาส และ นุชนาฏ ยูฮันเงาะ (2549, น. 5-6) ได้กล่าวไว้ว่าหลักการสำคัญของการจัดการรายกรณี คือ การช่วยเหลือให้ผู้ให้บริการที่มีปัญหาซับซ้อนสามารถทำหน้าที่ทางสังคมของตนเองได้ดีที่สุด นอกจากความเข้าใจในความแตกต่างของผู้สูงอายุแต่ละคนแล้ว ยังต้องการสะท้อนความเป็นบริบทเฉพาะที่ไม่อาจให้บริการแบบเหมารวมอีกต่อไป ย่อมทำให้ผู้สูงอายุมีความสำคัญในระบบการให้บริการอย่างมาก ดังที่ อภิญา เวชชัย (2550) และวรสุดา ทองรักษ์ (2550) เสนอว่า การทำงานแบบการจัดการรายกรณีมีเป้าหมายในการรักษา พันฟู ร่วมกับผู้ใช้บริการ เพื่อแก้ไขปัญหาทั้งระยะสั้นและระยะยาว เพื่อให้ผู้ใช้บริการสามารถดูแลตนเองได้อย่างอิสระและทำให้ผู้ใช้บริการได้รับการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาของตนได้มากขึ้น การเป็นศูนย์กลางของผู้สูงอายุในกระบวนการจัดการดูแลรายกรณี จึงเป็นลักษณะที่ผู้สูงอายุมีการรับรู้และมีส่วนร่วมในกระบวนการของการตัดสินใจ ร่วมในกิจกรรมของการดูแลอย่างมีศักดิ์ศรี มีใจการรอรับบริการเหมือนอดีตที่ผ่านมา ทั้งนี้ ผู้สูงอายุจะมีส่วนร่วมในการวางแผนจัดการตนเองซึ่งส่งผลให้ผู้สูงอายุสามารถรู้ถึงความคาดหวังหรือเป้าหมายที่จะพัฒนาตนเอง และพยายามดำเนินกิจกรรมการดูแลให้บรรลุเป้าหมายในที่สุด สอดคล้องกับกิติพัฒน์ นนทปัทมะดูล (2553, น. 2) กล่าวว่า การจัดการรายกรณีเป็นการมุ่งเสริมสร้างสมรรถนะของผู้ให้บริการในการพัฒนา แก้ไขปัญหาและการเผชิญกับปัญหาของผู้ใช้บริการ สิ่งเหล่านี้ยังตอกย้ำว่าการจัดการรายกรณีเป็นกระบวนการทำงานที่ต้องมีแนวทางที่ชัดเจนในการวางแผนให้ความช่วยเหลือโดยตรงแก่ผู้ใช้บริการและครอบครัวเป็นรายบุคคล โดยมีผู้จัดการรายกรณีทำหน้าที่ประสานความร่วมมือ วางแผนและดำเนินการช่วยเหลือ พร้อมการติดตามประเมินผลผู้ใช้บริการ เพื่อการพิทักษ์สิทธิ์ในการได้รับบริการที่หลากหลาย และตอบสนองความต้องการในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ เทศบาลตำบลบางสีทองมุ่งเป้าหมายให้ผู้สูงอายุได้รับบริการ การดูแลสุขภาพและสังคมที่อยู่ในชุมชนตามบริบทของครอบครัวและชุมชน โดยการมีส่วนร่วมดูแลของคนในชุมชนถือเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดสำหรับผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุได้รับการดูแลอย่างต่อเนื่อง ตำบลบางสีทองเน้นให้ชุมชนเข้ามามี ส่วนร่วมในการดูแลในลักษณะการให้บริการที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม ความเชื่อ และสภาพครอบครัวที่ยังให้ความสำคัญกับระบบการดูแลอย่างไม่เป็นทางการ นั่น คือ การมีสมาชิกในครอบครัว เพื่อน เพื่อนบ้าน และอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ ให้การช่วยเหลือผู้สูงอายุ สอดรับกับการศึกษาของ Chapman SA, Keating N, Eales J., 2003 (อ้างถึงใน ชุลีกร ด่านยุทธศิลป์ และสุรินทร กลัมพากร, 2554, น. 100) พบว่า การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการดูแลผู้สูงอายุไม่เพียงสร้าง ความอบอุ่นใจแก่ผู้สูงอายุ ยังส่งผลให้คนในชุมชนตระหนักถึงปัญหาผู้สูงอายุ และ ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนอีกด้วย ดังนั้น ผู้ศึกษาจึง เชื่ออย่างสนิทใจว่าชุมชนสามารถดูแลคนในชุมชนได้ สามารถสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะครอบครัว เพื่อนบ้าน และคนในชุมชนที่คุ้นเคย กันทำหน้าที่ในการดูแลผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชน ดังที่ทัศนีย์ ลักษณะวิชนชัย (2544, น. 25) กล่าวว่า การใช้ชุมชนเป็นฐานเป็นแนวคิดที่มีความเหมาะสมกับ สภาพสังคมไทย เนื่องจากโครงสร้างสังคมไทยมีพื้นฐานมาจากสังคมแบบเกื้อกูล กัน (Caring Society) ในระบบเครือญาติและสถาบันสังคม ตั้งแต่สถาบัน ครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา

ดังนั้นการจัดการดูแลรายกรณีนอกจากทำให้ผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางของ การดูแล ยังสะท้อนแนวคิดชุมชนเป็นฐานในการดูแลผู้สูงอายุในตำบลบางสีทอง ทำให้คนที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเป้าหมาย หรือคนในชุมชนเกิดจิตสำนึกเข้ามามีส่วน ร่วมในการคิด การตัดสินใจ การวางแผน การปฏิบัติงานและการประเมินผล การ มีส่วนร่วมจะเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้แสดงศักยภาพ พลัง ความเข้มแข็งที่ ชุมชนมีออกมาในการจัดบริการสำหรับผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน

2. การจัดการรายกรณีในฐานะเครื่องมือในการบูรณาการบริการสำหรับผู้สูงอายุ

การดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุในตำบลบางสีทองถือว่าเป็นจุดเริ่มต้น ของการใช้ชุมชนเป็นฐานในการดูแลผู้สูงอายุ ทว่าก้าวต่อไปของการพัฒนาระบบ การดูแลผู้สูงอายุในภาพรวม คือ การทำให้ระบบมีการดูแลอย่างยั่งยืน และมีการ ดูแลอย่างต่อเนื่องชัดเจน ทั้งนี้ การดูแลระยะยาวต้องจัดบริการเพื่อสร้างความ ต่อเนื่องของบริการทางการแพทย์และสังคมที่ออกแบบมาเพื่อรองรับความ ต้องการของผู้ที่มีปัญหาสุขภาพเรื้อรัง หรือปัญหาการใช้ความสามารถในการ ดำเนินกิจกรรมประจำวัน บริการดูแลระยะยาวประกอบด้วยบริการทางการแพทย์ บริการทางสังคมและที่พำนัก การดูแลระยะยาวมีเป้าหมายเพื่อป้องกันการ เสื่อมสภาพและส่งเสริมการปรับตัวทางสังคม (Nelda McCall, 2001, p. 3) การใช้รูปแบบการดูแลระยะยาวเรียกร่องให้เกิดการบูรณาการบริการอย่างจริงจัง ตำบลบางสีทองมีเครือข่ายองค์กรที่ให้บริการทั้งด้านสุขภาพ ได้แก่ โรงพยาบาล บางกรวย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการและผู้สูงอายุ และองค์กรด้านสังคม ได้แก่ ฝ่ายสวัสดิการสังคมของเทศบาลตำบล บางสีทอง ชมรมผู้สูงอายุ วัด กลุ่มอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุในชุมชน เทศบาลตำบล บางสีทองตระหนักถึงการบูรณาการมากขึ้น โดยมีการระดมบุคลากรจากเครือข่าย ภายในชุมชนและภายนอกชุมชน จึงเป็นหนทางที่ทำให้เกิดการทำงานร่วมกัน ดังที่ นลินี เรืองฤทธิ์ศักดิ์ (2553, น. 11) กล่าวว่า เครือข่ายนำไปสู่เป้าหมายหรือ ผลประโยชน์ร่วมกันอันเป็นสิ่งที่ยึดโยงคน กลุ่ม หรือองค์กรเอาไว้ นอกจากนี้ ปิย ฉัตร วงศาโรจน์ (2550, น. 11) ยังสะท้อนว่าเหตุผลของการรวมกลุ่มอาจจะไม่ได้ เกิดจากความต้องการในการทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งร่วมกันเพียงอย่างเดียว เท่านั้น แต่การรวมกลุ่มอาจเกิดจากการมีปัญหาในเรื่องเดียวกันหรือคล้ายคลึง กัน เพื่อการแก้ไขปัญหาหรือสนองความต้องการในเรื่องนั้นๆ โดยยึดหลักการ ทำงานร่วมกันบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน และมีความเคารพซึ่งกันและกัน

เทศบาลตำบลบางสีทองจึงใช้เครือข่ายทั้งในและนอกพื้นที่เพื่อเชื่อมโยงการทำงานในการดูแลผู้สูงอายุอย่างเข้มข้น เกิดการบูรณาการการดูแลผู้สูงอายุจากหน่วยงานต่างๆ ก่อให้เกิดผลในเชิงของการร่วมมือกันทำงาน แบ่งงานกันทำ เสรี พงศ์พิศ (2548, น. 202) นำเสนอในประเด็นนี้ว่ายังทำให้ลดงานที่ซ้ำซ้อนลง และลดการสิ้นเปลืองทรัพยากร รวมถึงการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ แรงบันดาลใจ และทักษะต่างๆ และเกิดความสามัคคีให้กำลังใจกัน และช่วยกัน ในรูปแบบต่างๆ ซึ่งถือเป็นผลลัพธ์ที่ดีในกระบวนการจัดการรายกรณี ดังที่เทศบาลบางสีทองสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายในเชิงบูรณาการบริการจากโรงพยาบาล ส่งเสริมเสริมสุขภาพ วัด ชมรมผู้สูงอายุ อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ พัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด โรงพยาบาลบางกรวย บ้านนนทภูมิ ซึ่งนำไปสู่กระบวนการประสานงานเพื่อให้บริการแก่ผู้สูงอายุ การบูรณาการงบประมาณ และกิจกรรมจึงตามมาด้วย ถือว่าเป็นผลดีต่อผู้สูงอายุ เป็นไปในทิศทางเดียวกับ ผลการศึกษาของ ศิริรัตน์ งานอุทัย, ทศพร คำผลศิริ และลินจง โปธิบาล (2553) ที่เสนอว่า โครงสร้างการดูแลผู้สูงอายุระยะยาวแบบบูรณาการในชุมชน ทำให้เกิดกลุ่มหลักๆ 4 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มริเริ่ม (2) กลุ่มร่วมคิด (3) กลุ่มร่วมปฏิบัติ และ (4) กลุ่มสนับสนุน การทำงานร่วมกันของบุคลากรหลายกลุ่มช่วยให้เกิดประสิทธิภาพของระบบการดูแล

จุดที่น่าสังเกตจากกรณีการบูรณาการการดูแลพบว่าเมื่ออุปสรรค 2 ประเด็น คือ 1) การบูรณาการบริการค่อนข้างจำกัด เนื่องจากการให้ความสำคัญกับบริการทางสุขภาพเป็นสำคัญ ทั้งๆ ที่ผู้สูงอายุจำนวนมากน้อยมีความต้องการหรือเรียกร้องบริการทางสังคมในสัดส่วนใกล้เคียงกัน ดังนั้น การจัดการรายกรณีสำหรับผู้สูงอายุจึงสะท้อนภาพความต้องการของผู้สูงอายุอย่างชัดเจน ทำให้เกิดระบบของการจัดชุดบริการที่มีบริการทางสังคมเพิ่มขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป สอดคล้องกับ ที่วรรณลักษณ์ เมียนเกิด (2559) ได้เสนอว่า การเชื่อมโยงบริการควรเป็นการดูแล

สุขภาพและสังคมให้มีประสิทธิภาพสูงสุดเพื่อเป็นการให้บริการแบบองค์รวม 2) การบูรณาการเน้นตามบทบาทขององค์กรเป็นหลัก คือมีลักษณะการประสานเชื่อมโยงเครือข่ายที่เป็นไปตามบทบาทขององค์กรหรือกลุ่มเครือข่ายนั้นๆ เท่านั้น ไม่มีลักษณะการเชื่อมโยงการทำงานที่ทำให้เกิดงานใหม่ร่วมกันในการดูแลผู้สูงอายุ จึงเป็นสิ่งที่ท้าทายการทำงานเชิงบูรณาการการบริการสำหรับผู้สูงอายุว่าจะมีความยั่งยืนต่อไปนานเพียงใด ดังงานของวนิดา ก่องคำ (2554) นำเสนอว่าการอาศัยการเชื่อมประสานความร่วมมือกันตามบทบาทหน้าที่ขององค์กรหรือกลุ่มเป็นลักษณะเครือข่ายตามโครงสร้างหน้าที่ กิจกรรมและความสัมพันธ์เป็นลักษณะที่แต่ละองค์กรและกลุ่มจัดกิจกรรม สิ่งเหล่านี้ไม่ก่อให้เกิดความยั่งยืนในการทำงาน ดังนั้น ผู้ศึกษาเห็นว่าควรเชื่อมประสานเครือข่ายโดยเชื่อมจาก “งานตามบริบทร่วม” เพื่อให้แต่ละหน่วยงานสามารถกำหนดภารกิจที่นอกเหนือจากงานตามภารกิจขององค์กรตนเองแต่เพียงอย่างเดียว

3. การมีกลไกการจัดการรายกรณีที่ดีนำไปสู่ประสิทธิภาพในการดูแลผู้สูงอายุ

กลไกในการจัดการรายกรณี หมายถึง สิ่งที่ทำให้ระบบการดูแลผู้สูงอายุสามารถขับเคลื่อนไปได้ด้วยดี กลไกที่เข้มแข็งจะนำไปสู่ความสำเร็จในการดูแลผู้สูงอายุในตำบลได้ จากการศึกษาพบว่ากลไกในการดูแลผู้สูงอายุโดยใช้รูปแบบการจัดการรายกรณีมีถึง 3 ระดับ คือ กลไกระดับนโยบาย กลไกระดับบริหาร และกลไกระดับปฏิบัติงาน ส่งผลให้เกิดการบริหารจัดการที่ชัดเจน จากการพัฒนา กลไกระดับปฏิบัติงานเพิ่มเติม ได้แก่ การพัฒนาชุดบริการสำหรับผู้สูงอายุกลุ่มต่างๆ การจัดทำผังการให้บริการ การค้นหาผู้สูงอายุไร้ที่พึ่ง การจัดระบบอาสาสมัครในกระบวนการจัดการดูแลรายกรณีทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพดีขึ้น คือ

3.1 ความพร้อมด้านบุคลากรในระบบการจัดการรายกรณี

บุคลากรที่สำคัญที่สุดในระบบการจัดการรายกรณีคือ ผู้จัดการรายกรณี

เป็นผู้ที่ทำหน้าที่จัดการให้เกิดการเชื่อมต่อกันระหว่างผู้ใช้บริการสูงอายุกับหน่วยงานที่ให้บริการที่มีอยู่ในชุมชน ผู้จัดการรายกรณีในตำบลบางสีทองได้รับการฝึกอบรมหลักสูตรการจัดการรายกรณีจากกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข และศึกษาดูงานในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งการพัฒนาศักยภาพของผู้จัดการรายกรณีได้รับการสนับสนุนจาก JICA จึงส่งผลให้ผู้จัดการรายกรณีมีความรู้ และเข้าใจระบบการจัดการรายกรณี ทั้งนี้ ผู้จัดการรายกรณีในตำบลบางสีทองเป็นผู้ที่ทำงานในหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการและดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในตำบล เช่น นักสาธารณสุข นักพัฒนาชุมชน พยาบาลวิชาชีพ อย่างไรก็ตาม หลายโปรแกรมใช้ผู้จัดการรายกรณีแบบมีอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประเมินและการวางแผน ในขณะที่การจัดเก็บข้อมูล การบันทึก และการติดตามผลจะมอบหมายให้กับผู้ปฏิบัติงานที่ไม่มีคุณสมบัติทางวิชาชีพ

นอกจากนี้ผู้จัดการรายกรณียังต้องทำหน้าที่สร้างความเข้าใจกับบุคลากรที่เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการรายกรณีด้วย ได้แก่ ผู้ดูแลผู้สูงอายุหรืออาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่ได้รับการอบรมเพิ่มเติมให้เป็นผู้ช่วยเหลือผู้สูงอายุ และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานต่างๆ ที่ให้บริการแก่ผู้สูงอายุ เนื่องจากยึดผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางของการดูแล และเน้นการใช้ทรัพยากรต่างๆ อย่างเหมาะสมและคุ้มค่าที่สุด หากบุคลากรไม่รู้และไม่เข้าใจกระบวนการทำงานมีความซับซ้อน อาจส่งผลกระทบต่อผู้ใช้บริการ และระบบการให้บริการอีกด้วย

3.2 การยกระดับอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุในกระบวนการจัดการรายกรณี

อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุไม่เพียงเป็นผู้ที่มีจิตอาสาและเสียสละเวลาเพื่อประโยชน์แก่ผู้สูงอายุและสังคม ยังเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบในกระบวนการจัดการดูแล เป็นเสมือนผู้ช่วยเหลือผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ การยกระดับอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุในกระบวนการจัดการดูแลผู้สูงอายुरายกรณีนั้น ต้องได้รับการอบรมเพิ่มเติม จากเดิมอบรม 70 ชั่วโมง ต้องเพิ่มจำนวนชั่วโมงในการอบรมอีก 120 ชั่วโมง

โดยเปลี่ยนสถานะจากอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุเป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุ (Care Worker) โดยหลักสูตรการอบรมนั้นใช้ของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ครอบคลุมเนื้อหาทั้งเชิงทฤษฎีและการปฏิบัติการ เพื่อรับประกันว่าผู้ดูแลผู้สูงอายุจะสามารถให้บริการอย่างมีหลักการมากขึ้น อาสาสมัครในฐานะผู้ดูแลผู้สูงอายุรับรู้บทบาทของตนเองในกระบวนการของการจัดการรายกรณี เช่น ในขั้นตอนของการรวบรวมข้อมูล อาสาสมัครมีบทบาทเป็นผู้สังเกตการณ์ การวิเคราะห์สภาพปัญหา ขั้นตอนการวางแผน มีบทบาทในการให้ข้อมูล ขั้นตอนการให้บริการ มีบทบาทในการให้การดูแล ให้ความรู้ คำแนะนำ ประสานงาน และเสริมพลัง ขั้นตอนการติดตามการให้บริการ มีบทบาทบันทึกข้อมูล การพิทักษ์สิทธิ์ และเฝ้าระวัง ส่วนขั้นตอนการประเมินและยุติการให้บริการ มีบทบาทเป็นผู้ให้ข้อมูล สำหรับการแสดงบทบาทในแต่ละขั้นตอนเป็นสิ่งใหม่สำหรับอาสาสมัครแต่ถือว่าอยู่ในขอบเขตของการพัฒนาระบบการให้บริการที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับที่ กิติพัฒน์ นนทปัทมดูล (2553, น. 2) เห็นว่า การจัดการรายกรณีมีเป้าหมายที่จะปรับปรุงสมรรถนะและขอบเขตของระบบการให้บริการ เป็นไปในทิศทางเดียวกับสิ่งที่สุรางค์รัตน์ วศินารมณ (2554, น. 9) ระบุว่า จำเป็นต้องมีการพัฒนาความสามารถของเครือข่ายทางสังคมและความสัมพันธ์ของผู้จัดการบริการเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติหน้าที่ทางสังคมและการกินดีอยู่ดีของผู้ใช้บริการ จากสิ่งที่กล่าวมาทำให้ตระหนักว่าผู้ให้บริการจำเป็นต้องมีการพัฒนาความสามารถอยู่ตลอดเวลาเพื่อความน่าเชื่อถือและปลอดภัยของผู้ใช้บริการด้วย

3.3 การพัฒนาทีมงานในกระบวนการจัดการรายกรณี

รูปแบบการสร้างทีมงานเพื่อการให้บริการจัดการดูแลรายกรณีนั้น มีการกำหนดไว้อย่างชัดเจน คือ มีผู้จัดการรายกรณีเป็นผู้ปฏิบัติงานที่มีคุณสมบัติเหมาะสมจำนวน 9 คน และผู้จัดการรายกรณีมีลูกทีมซึ่งเป็นอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่ได้รับการอบรมจนเป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุ โดยผู้จัดการรายกรณี 1 คน มีผู้ดูแลช่วยเหลือดูแล

ผู้สูงอายุอย่างน้อยจำนวน 3 คน โดยมีการประชุมร่วมกันเพื่อทำความเข้าใจระบบการทำงาน และมีการเสนอความคิดเห็นหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับผู้สูงอายุ แผนการดูแลที่ผู้จัดการรายกรณีได้ออกแบบไว้ว่าเหมาะสมกับผู้สูงอายุและครอบครัวหรือไม่ หรือมีสิ่งใดที่เป็นข้อควรพิจารณาสำหรับผู้สูงอายุเป็นรายกรณีไป อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานของผู้จัดการรายกรณี ทั้ง 9 คน จะประชุมทีมเพื่อวางแผนทางติดตามประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องร่วมกัน เพราะผู้จัดการรายกรณีตระหนักดีว่าการทำงานร่วมกันจะนำไปสู่การขจัดปัญหาและอุปสรรคที่ขัดขวางการดำเนินงานทำให้มีมุมมองเกี่ยวกับผู้สูงอายุอย่างครอบคลุมรอบด้าน

การมีทีมงานที่มาจากวิชาชีพต่างๆ เรียกว่าทีมสหวิชาชีพจะยิ่งส่งเสริมให้กระบวนการจัดการรายกรณีมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ในกรณีนี้ผลการศึกษาของสฤติ ตั้งประดิษฐ์ (2553) พบว่า การปฏิบัติงานร่วมกันของทีมสหสาขาวิชาชีพที่มีทักษะและคุณลักษณะเฉพาะด้านในการให้บริการทำให้รูปแบบการจัดการดูแลสุขภาพผู้ป่วยมีความเหมาะสมกับการให้บริการ และทำงานกันเป็นทีมที่มีขนาดเล็กและเข้าใจกระบวนการทำงาน มีการพัฒนาทักษะร่วมกันสอดคล้องกับการศึกษาของ Stampa (2004, p. 6) เสนอว่า การทำงานเป็นทีมจำเป็นต้องฝึกอบรมเกี่ยวกับวิธีการ และเครื่องมือที่ใช้ในการบูรณาการ รวมถึงการพัฒนาทักษะในการทำงานทีมสหวิชาชีพ เนื่องจากมาตรฐานการทำงานของแต่ละวิชาชีพมีความแตกต่างกัน มีความเชี่ยวชาญแตกต่างกัน ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการอบรมและปฏิบัติการในเชิงสหสาขาวิชาการตั้งแต่เริ่มต้น อย่างไรก็ตาม ทีมทำงานในตำบลบางสีทองอาจประสบปัญหาอุปสรรคประการหนึ่ง คือความตั้งใจทำงานเป็นทีมไม่ค่อยเกิดขึ้นบ่อยมากนัก เนื่องจากภารกิจหรืองานประจำของผู้จัดการรายกรณีแต่ละคน จึงส่งผลให้การประชุมทีมผู้จัดการรายกรณีทั้ง 9 คน เป็นไปได้ยากจะมีแต่เพียงผู้จัดการรายกรณีประชุมร่วมกับผู้ดูแล ประมาณเดือนละครั้ง เป็นต้น

4. คุณภาพชีวิตที่ดีในกลุ่มผู้สูงอายุที่ได้รับการจัดการรายกรณี

จุดเริ่มต้นของผู้สูงอายุที่เข้าสู่กระบวนการจัดการรายกรณีเกือบทุกรายมีสภาพไม่แตกต่างกันในเชิงของปัญหาของการเจ็บป่วยเรื้อรัง หรือมีความพิการของร่างกายอันเกิดจากปัญหาสุขภาพ เมื่อได้รับการดูแลด้วยการจัดการรายกรณี ผู้สูงอายุส่วนใหญ่รู้สึกที่ตนเองเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นทั้งด้านร่างกายและจิตใจ สำหรับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายที่เห็นได้ชัดคือ สามารถลุก เดิน นั่ง ได้ดีขึ้น และบางครั้งสามารถเดิน ยืน ในระยะเวลาที่นานขึ้น สำหรับรายที่มีอาการอัมพฤกษ์มีพยาบาลวิชาชีพประเมินแล้วพบว่ามีความแข็งแรงของกล้ามเนื้อมือ แขน และขาเพิ่มขึ้น ผลการศึกษาเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับงานของ ปารีชาติ ใจสุภาพ (2547) ศึกษาการจัดการดูแลผู้ป่วยรายกรณีผู้ป่วยจิตเภทในชุมชนพบว่า จากที่ผู้ป่วยมีสมรรถภาพในระดับ 1 และเพิ่มขึ้นระดับ 1 เป็นระดับที่ 3 และสามารถดำรงชีวิตอยู่กับครอบครัวและชุมชนได้

การจัดการรายกรณียังช่วยยกระดับสมรรถภาพทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุ และครอบครัวด้วย การมีสมรรถภาพทางด้านร่างกายเพิ่มขึ้นสัมพันธ์กับการมีกำลังใจที่ดีในผู้สูงอายุด้วย ส่งผลให้ผู้ดูแลในครอบครัว ญาติพึงพอใจ ลดความเครียด ความกังวล สัมพันธภาพระหว่างผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง สิ่งนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ กฤษดา จนวนันเพ็ญ, บุญทิพย์ สิริธรรังศรี และบุญจง แซ่จิ่ง (2557) เสนอว่ารูปแบบการจัดการรายกรณีทำให้สัมพันธภาพระหว่างผู้ป่วยกับพยาบาลดีขึ้น ผลลัพธ์ในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพที่มีคุณภาพ และความพึงพอใจของผู้ป่วยและครอบครัวต่อกิจกรรมในการบำบัดฟื้นฟูที่พัฒนาขึ้น ผู้ใช้บริการรู้สึกพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ประเด็นนี้เป็นไปในแนวทางเดียวกับมาตรฐานการจัดการรายกรณีที่ Case Management Society of America หรือ CMSA (2010) นำเสนอไว้ในมิติเรื่องผลลัพธ์ที่ผู้จัดการรายกรณีควรทำให้เกิดแก่ผู้ใช้บริการ ได้แก่ ภาวะสุขภาพ ความอยู่ดีมีสุข ความปลอดภัย การปรับตัว และการดูแลตนเองของผู้ใช้บริการผ่านการจัดการรายกรณีที่มีคุณภาพ สร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้ใช้บริการ

● สรุป

จากผลการศึกษาเรื่องการพัฒนากลไกการจัดการดูแลผู้สูงอายุรายกรณีในตำบลบางสีทอง จังหวัดนนทบุรี เทศบาลตำบลบางสีทองสร้างความตระหนักและมุ่งมั่นที่จะพัฒนาระบบการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุ และการใช้รูปแบบการจัดการรายกรณีเป็นเครื่องมือในการพัฒนาให้ผู้สูงอายุเป็นรายบุคคลมีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นงานวิจัยที่เริ่มต้นจากความพยายามในการหาแนวทางที่ทำให้การจัดการรายกรณีเป็นไปอย่างเป็นระบบ มีกระบวนการดำเนินการที่ชัดเจน โดยเฉพาะกลไกการจัดการรายกรณีระดับปฏิบัติการ โดยได้ระดมความคิดเห็นเป็นโครงการจัดบริการสำหรับผู้สูงอายุ และนำไปทดลองเพื่อตรวจสอบว่ารูปแบบกิจกรรม การให้บริการ และผู้ให้บริการสามารถขับเคลื่อนงานได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ มีปัญหาอะไร เพื่อค้นหาแนวทางในการพัฒนากระบวนการบริการ และวิธีการให้บริการที่เหมาะสมต่อไป จนในที่สุดได้พัฒนากลไกที่เหมาะสมขึ้น ได้แก่ การกำหนดชุดบริการเพื่อตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของผู้สูงอายุ การจัดผังการให้บริการเพื่อให้ผู้ให้บริการและผู้ใช้บริการสูงอายุรู้ว่าตนอยู่ในกระบวนการช่วยเหลืออย่างชัดเจน การยกระดับศักยภาพและบทบาทแก่อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ ทำให้เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนในกระบวนการจัดการรายกรณี ผลจากการดำเนินการพัฒนากลไกนำไปสู่การทำงานของผู้จัดการรายกรณี ผู้ให้บริการ และอาสาสมัครที่ชัดเจน สำหรับผู้สูงอายุและสมาชิกในครอบครัวมีความพึงพอใจต่อบริการดังกล่าว จนทำให้ระบบการดูแลผู้สูงอายุมีการปรับปรุงจนสามารถดำเนินการอย่างเป็นระบบ มีความชัดเจน และสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้ให้และผู้รับบริการ และในอนาคตอาจนำไปสู่การขยายผลกับผู้สูงอายุรายใหม่ที่มีความต้องการการดูแลระยะยาวในชุมชนได้อีกด้วย

● ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากลไกการจัดการดูแลผู้สูงอายุรายกรณี ในตำบลบางสีทอง จังหวัดนนทบุรี มีหลายประเด็นที่ยังต้องพัฒนาเพื่อให้กลไกการจัดการดูแลผู้สูงอายุในตำบลดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ข้อเสนอแนะในการศึกษา ดังนี้

ระดับนโยบาย/ระดับบริหาร

1. การส่งเสริมให้เกิดการบูรณาการการทำงานระหว่างองค์กรเครือข่าย ควรกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกันระหว่างองค์กรที่เป็นเครือข่ายความร่วมมือในการดูแลผู้สูงอายุในพื้นที่อย่างเป็นทางการ เช่น การทำ MOU และการประชุมร่วมกันอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดความชัดเจนในการให้บริการอย่างเป็นรูปธรรม

2. การทำงานในลักษณะเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการบูรณาการบริการ จำเป็นต้องกำหนด “ภารกิจร่วม” ในการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อให้แต่ละเครือข่ายตระหนักถึงการทำงานร่วมกันอย่างจริงจัง มิใช่เพียงการเข้าไปมีส่วนร่วมตามบทบาทหน้าที่ จึงควรกำหนดรูปแบบการทำงาน กิจกรรมการให้บริการ รูปแบบการสนับสนุน และแนวทางในการให้บริการผู้สูงอายุร่วมกันกับเครือข่ายต่างๆ อย่างจริงจัง เพื่อทำให้เกิดความยั่งยืนในการดูแลผู้สูงอายุ

ระดับปฏิบัติการ

1. ควรส่งเสริมให้ผู้จัดการรายกรณี และอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุพัฒนาองค์ความรู้ และทักษะการทำงานในแต่ละขั้นตอนของการจัดการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อลดความผิดพลาดในการทำงาน

2. การพัฒนากระบวนการประเมินผลสัมฤทธิ์การจัดการ โดยจัดประชุมทีมทำงานอย่างต่อเนื่อง เช่น เดือนละ 1 ครั้ง เพื่อให้เกิดการทบทวนการให้บริการ

ปัญหาและค้นหาแนวทางในการแก้ไขต่อไป

3. ควรพัฒนาการบันทึกข้อมูลผู้ใช้บริการอย่างเป็นระบบในลักษณะ Case Review เพื่อให้การนำเสนอข้อมูลผู้ใช้บริการมีลักษณะเชิงคุณลักษณะ สะท้อนสภาพก่อนและหลังการให้บริการ และทำให้ผู้จัดการรายกรณีสามารถกำกับติดตามการให้บริการอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อปรับปรุงแผนการดูแลอย่างมีคุณภาพต่อไป

4. การพัฒนากลไกการดำเนินการในลักษณะบูรณาการ ควรส่งเสริมให้เกิดการเชื่อมประสานระหว่างการดูแลสุขภาพและการดูแลทางสังคมให้สมดุลมากขึ้น ไม่ควรให้ความสำคัญกับการดูแลด้านใดด้านหนึ่งมากเกินไป และควรเพิ่มกลไกระดับปฏิบัติการ โดยเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพเป็นแกนนำในการช่วยเหลือ สนับสนุน และเป็นแหล่งทรัพยากรสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

กฤษดา จวงวันเพ็ญ, บุญทิพย์ สิริธรงค์ศรี และบุญจง แซ่จิ่ง. (2557, มกราคม-มิถุนายน).

การพัฒนารูปแบบการจัดการพยาบาลผู้ป่วยรายกรณีสำหรับการดูแลผู้ป่วยภาวะกล้ามเนื้อหัวใจตายเฉียบพลัน. วารสารวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครราชสีมา, 20 (1), หน้า 80-94.

กิติพัฒน์ นนทปัทมะตุล. (2553). *การจัดการรายกรณี (Case Management)*. เอกสารประกอบการสอน หลักและวิธีการสังคมสงเคราะห์ 3 (สค.313). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ชุลีกร ด้านยุทธศิลป์ และสุรินทร กลัมพากร. (2554). *การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุเจ็บป่วยเรื้อรังในชุมชน. วารสารสาธารณสุขศาสตร์ ฉบับพิเศษ 84 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, หน้า 99-108.*

ทัศนีย์ ลักษณะภิกษนซ์. (2544). *กลวิธีการจัดการทางสังคมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.*

นลินี เรืองฤทธิ์. (2553). *รูปแบบและแนวทางการสร้างเครือข่าย และการเป็นหุ้นส่วนทางสังคมระหว่างประเทศขององค์กรคนพิการ : กรณีศึกษาศูนย์พัฒนาและฝึกอบรมคนพิการแห่งเอเชียและแปซิฟิก. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.*

ปิยฉัตร วงศาโรจน์. (2550). *การศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายการฟื้นฟูสมรรถภาพเด็กพิการโดยชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.*

- ประสพสุข ศรีแสนปาง. (2554). การประยุกต์ใช้รูปแบบการจัดการดูแลผู้ป่วยเรื้อรังในการพัฒนาบริการสุขภาพ สำหรับผู้สูงอายุที่มีโรคเรื้อรังหลายโรค: กรณีศึกษาที่หน่วยบริการปฐมภูมิแห่งหนึ่ง. ปรัชญาดุเชฎฐบัณฑิต สาขาการพยาบาล มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ปาริชาติ ใจสุภาพ. (2547). การจัดการดูแลผู้ป่วยรายกรณีสำหรับดูแลผู้ป่วยจิตเภทในชุมชน. พยาบาล ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการพยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วรรณลักษณ์ เมียนเกิด. (2559). ระบบการดูแลทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: J. Print.
- วรสุดา ทองรักษ. (2550). การศึกษาการดูแลผู้ป่วยจิตเภทในชุมชนโดยใช้การจัดการรายกรณี. พยาบาล ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการพยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วนิดา ก่องคำ. (2554). การสร้างเครือข่ายทางสังคมคนพิการของเทศบาลตำบลเจดีย์แม่ครัว. รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). วัฒนธรรมองค์กรของโลกยุคใหม่ เครือข่าย ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- ศิริรัตน์ ปานอุทัย, ทศพร คำผลศิริ และลินจง โปธิบาล. (2553). การวิเคราะห์สถานการณ์การดูแลระยะยาวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับผู้สูงอายุที่พึ่งพาตนเองไม่ได้. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ศิริรัตน์ ปานอุทัยและลินจง โปธิบาล. (2552). รายงานผลการวิเคราะห์สถานการณ์ผู้สูงอายุจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง และแม่ฮ่องสอน. คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และกองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ (UNFPA).
- สุรางค์รัตน์ วศินารมณ. (2554). การจัดการรายกรณีในงานสังคมสงเคราะห์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุดใจ ตั้งประดิษฐ์. (2553). การพัฒนารูปแบบการจัดการดูแลสุขภาพผู้ป่วยเบาหวานโรงพยาบาลสมุทรสาคร. พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาการบริหารการพยาบาล มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

- โสภา อ่อนโอบาส และนุชนาฏ ยูอันเงาะ. (2549). การจัดการรายกรณีทางสังคมสงเคราะห์ (Social Work Case Management). คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- อภิัญญา เวชยชัย. (2550). *Case Manager: ผู้จัดการบริการสังคมในการทำงานคุ้มครองเด็ก*. วารสารเพื่อนการคุ้มครองเด็ก, 2(2).
- Case Management Society of America (CMSA). (2010). *Standards of Practice for Case Management*. Arkansas.
- De Stampa, M. and et al. (2014). *Multidisciplinary teams of case managers in the implementation of an innovative integrated services delivery for the elderly in France*. *BMC Health Services Research*. 14, 159.
- Nelda McCall. (2001, August). *Who Will Pay for Long Term Care?: Insights from the Partnership Programs.*, Chicago: Health Administration Press.
- Powell, S. K., & Tahan, H. A. (2008). *CMSA core curriculum for case management*. (2nd ed.). Philadelphia, PA: Lippincott Williams & Wilkins.
- World Health Organization. (2000). *Home-based long-term care: report of a WHO study group*. Geneva.

06

การวิเคราะห์ความสามารถ ในการแข่งขันของ กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก 1 : ชลบุรี ฉะเชิงเทรา และระยอง

Analysis of Competitiveness
of Eastern Provincial Cluster 1 :
Chon buri, Chachoengsao and Rayong

ณัฐพล แสงอรุณ¹
Nattapon Sang-arun

¹ อาจารย์ ดร., วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้ได้วิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันของกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก 1 : ชลบุรี ฉะเชิงเทรา และระยอง ในช่วง ปี พ.ศ.2549 – 2559 โดยใช้วิธี Location Quotient, Shift-Share analysis และ Klassen typology ซึ่งเป็นการบูรณาการวิธีวิเคราะห์เพื่อแสดงถึงความสามารถในการแข่งขันที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับระดับประเทศ จากการวิเคราะห์ พบว่าสามารถแยกแยะสาขาการผลิตออกเป็นกลุ่มต่างๆ ได้แก่ (1) กลุ่มสาขาการผลิตที่มีความสามารถในการแข่งขันสูงที่สุด, (2) กลุ่มสาขาการผลิตที่มีความสามารถในการแข่งขัน, (3) กลุ่มสาขาการผลิตที่เสียเปรียบในการแข่งขัน และ (4) กลุ่มสาขาการผลิตที่เสียเปรียบในการแข่งขันมากที่สุด โดยสาขาการผลิตอุตสาหกรรมเป็นสาขาการผลิตหลักและมีแนวโน้มที่จะเป็นสาขาการผลิตที่มีลักษณะโตเดี่ยวของกลุ่มจังหวัด ดังนั้น นโยบายการพัฒนาของกลุ่มจังหวัดในระยะต่อไป นอกจากจะต้องเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นหลัก ยังคงต้องเน้นการเชื่อมโยงการพัฒนาทางเศรษฐกิจระหว่างสาขาการผลิตอุตสาหกรรมกับสาขาการผลิตอื่นๆ

คำสำคัญ

กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก 1 ความสามารถในการแข่งขัน

Abstracts

This study analyses competitiveness of Eastern provincial cluster 1: Chon buri, Chachoengsao and Rayong over the 2008 – 2016 period using Location Quotient, Shift-Share analysis and Klassen typology. These integrated methods signify more obvious competitiveness, especially as opposed to national level. The analysis can classify economic sector into 4 groups: (1) the most competitive, (2) the competitive, (3) the uncompetitive, and (4) the least competitive. Manufacturing is the leading and primate sector of this provincial cluster. For these reasons, the further provincial cluster development policy should deeply emphasize the industrial development and its linkages with other economic sectors.

Keywords

Eastern Provincial Cluster, Competitiveness

● บทนำ

การบริหารงานเชิงยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดเป็นรูปแบบใหม่ของการบริหารงานแบบบูรณาการให้มีความเหมาะสมมากขึ้นในรูปของการรวมกลุ่มจังหวัดที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงในด้านต่างๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งจะช่วยให้การวางกรอบทิศทางการพัฒนาและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด, ม.ป.ป.) โดยเริ่มต้นขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2540 จากความร่วมมือของผู้ว่าราชการจังหวัด 3 จังหวัด ได้แก่ ภูเก็ต พังงา และกระบี่ เพื่อเป็นคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจกลุ่มอันดามันพัฒนา (กรอ.กลุ่มจังหวัดอันดามันพัฒนา) เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศให้มีความสามารถในการแข่งขัน

ต่อมาปี พ.ศ. 2543 กระทรวงมหาดไทย สภาหอการค้าแห่งประเทศไทย สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และสมาคมธนาคารไทยร่วมกันจัดแบ่งกลุ่มกรอ.จังหวัด เพื่อที่จะให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาพื้นที่ระดับจังหวัด ซึ่งในปี พ.ศ. 2545 รัฐบาลได้นำแนวคิดยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดและความร่วมมือระหว่างจังหวัดในการพัฒนา จึงได้นำแนวความคิด กรอ. กลุ่มจังหวัดมาดัดแปลงเป็นการพัฒนากลุ่มยุทธศาสตร์จังหวัด ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ ได้นำเสนอต่อคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบ เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2546 และวันที่ 17 พฤศจิกายน 2546 เห็นชอบให้จัดตั้งกลุ่มจังหวัด 19 กลุ่ม โดยมีการจัดทำยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดควบคู่ไปกับการจัดทำยุทธศาสตร์พัฒนาจังหวัด (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2552) อย่างไรก็ตาม การบริหารงานของกลุ่มจังหวัดในระยะเริ่มต้นได้ประสบปัญหาสำคัญ คือ ไม่มีบุคลากรในการดำเนินงาน ไม่มีงบประมาณในการบริหารงาน และไม่มีข้อมูลที่เกี่ยวกับองค์การรับผิดชอบ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2559)

ต่อมา เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 จึงได้มีการบัญญัติให้จังหวัดมีแผนและงบประมาณเพื่อการพัฒนาจังหวัด ตามมาตรา 78 หลังจากนั้นจึงได้มีการแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2550 และนำมาสู่การประกาศใช้ พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการบริหารงานจังหวัดและกลุ่มจังหวัดแบบบูรณาการ พ.ศ. 2551 ที่ได้กำหนดหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดทำแผนและงบประมาณ และการบริหารงานของจังหวัดและกลุ่มจังหวัด ทั้งนี้ คณะกรรมการนโยบายการบริหารงานจังหวัดและกลุ่มจังหวัดแบบบูรณาการ (ก.น.จ.) ซึ่งเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชกฤษฎีกาดังกล่าว ได้ประกาศจัดตั้งกลุ่มจังหวัดจำนวน 18 กลุ่ม

ในปี พ.ศ.2560 เกิดการเปลี่ยนแปลงการจัดกลุ่มจังหวัดอีกครั้งหนึ่ง ตามประกาศ ก.น.จ. เรื่องการจัดตั้งกลุ่มจังหวัดและกำหนดจังหวัดที่เป็นศูนย์ปฏิบัติการของกลุ่มจังหวัด (ฉบับที่ 3) ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงการจัดกลุ่มจังหวัดในแต่ละภาค และการแบ่งพื้นที่จังหวัดในแต่ละกลุ่มจังหวัด โดยมีการคงจำนวนรวมของกลุ่มจังหวัดไว้ที่ 18 กลุ่มเช่นเดิม ดังแสดงรายละเอียด ตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 กลุ่มจังหวัด ผลิตภัณฑ์มวลรวม และอัตราการเติบโต ปี พ.ศ.2549 – 2559

กลุ่มจังหวัด	ผลิตภัณฑ์มวลรวม (ล้านบาท)		อัตราการเติบโต (ร้อยละ/ปี)
	พ.ศ.2549	พ.ศ.2559	
1. ภาคกลางตอนบน	434,568	576,567	2.87
2. ภาคกลางปริมณฑล	877,714	1,228,692	3.42
3. ภาคกลางตอนล่าง 1	173,928	209,052	1.86
4. ภาคกลางตอนล่าง 2	315,591	381,977	1.93
5. ภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย	196,293	300,230	4.34
6. ภาคใต้ฝั่งอันดามัน	356,636	436,443	2.04

กลุ่มจังหวัด	ผลิตภัณฑ์มวลรวม (ล้านบาท)		อัตราการเติบโต (ร้อยละ/ปี)
	พ.ศ.2549	พ.ศ.2559	
7. ภาคใต้ชายแดน	77,983	82,421	0.56
8. ภาคตะวันออก 1	960,246	1,335,353	3.35
9. ภาคตะวันออก 2	214,844	312,247	3.81
10. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน 1	95,316	152,440	4.81
11. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน 2	48,005	69,725	3.80
12. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง	166,935	233,338	3.41
13. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 1	217,305	299,269	3.25
14. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 2	94,117	137,514	3.86
15. ภาคเหนือตอนบน 1	177,203	223,676	2.36
16. ภาคเหนือตอนบน 2	81,175	104,421	2.55
17. ภาคเหนือตอนล่าง 1	125,031	155,585	2.21
18. ภาคเหนือตอนล่าง 2	133,392	156,799	1.63
ประเทศ	7,188,814	9,823,121	3.17

ที่มา : กระทรวงมหาดไทย, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และคำนวณอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจโดยผู้เขียน

หมายเหตุ : 1. ผลิตภัณฑ์มวลรวมกลุ่มจังหวัดในรูปแบบปริมาณลูกโซ่ (Gross Provincial Cluster Product Chain Volume Measures)
2. คำนวณอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ ด้วยวิธี compound annual growth rate
3. การเลือกช่วงเวลา พ.ศ.2549-2559 ในการวิเคราะห์ เนื่องจากครอบคลุมระยะเวลาของการแบ่งพื้นที่กลุ่ม และการมีอยู่ของข้อมูลผลิตภัณฑ์มวลรวมกลุ่มจังหวัด

จากตารางที่ 1 จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่ากลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก 1 (ซึ่งประกอบด้วยจังหวัดชลบุรี ฉะเชิงเทรา และระยอง) มีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมสูงที่สุดในช่วงระยะเวลา 10 ปี นับตั้งแต่ พ.ศ.2549 – 2559 โดยในปี พ.ศ.2559 มีมูลค่าสูงถึง 1,335,353 ล้านบาท หรือประมาณร้อยละ 13.6 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ นอกจากนี้ ยังมีอัตราการเติบโตที่ร้อยละ 3.35 ต่อปี ซึ่งมากกว่าอัตราการเติบโตในระดับประเทศ

กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก 1 จึงเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจที่มีความน่าสนใจ ในฐานะที่เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก นับตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 2520 ด้วยการพัฒนาตามโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Sea board Development Program : ESB) ที่ทำให้พื้นที่นี้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมสำคัญของประเทศ (Area of industrialization) จนกระทั่งถึงในปัจจุบัน ที่เป็นพื้นที่เป้าหมายของโครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor Development Project: EEC) ตามยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560 - 2579) เพื่อให้เป็นเมืองแห่งอุตสาหกรรมอนาคต มุ่งเน้นการส่งเสริมการลงทุนเพื่อเป็นฐานการผลิตอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง โดยเฉพาะเทคโนโลยีสะอาดที่ลดการใช้พลังงาน และไม่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน ควบคู่กับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โดยเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรน้ำ บริการสาธารณสุข และการศึกษาที่มีประสิทธิภาพและเพียงพอ และที่สำคัญคือการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการต่อยอดไปสู่การสร้างเทคโนโลยีแห่งอนาคตของประเทศ มีการบริหารจัดการการใช้ทรัพยากรและพลังงานร่วมกับชุมชนอย่างใกล้ชิด และการสนับสนุนการขยายบทบาทของประเทศไทยให้เป็นประตูทางออกสู่เอเชียที่สำคัญ

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาความสำคัญทางเศรษฐกิจของกลุ่มจังหวัดภาค

ตะวันออก 1 รวมกับหนึ่งในเจตนาของการจัดตั้งและบริหารงานในรูปแบบกลุ่มจังหวัด คือ การวางกรอบทิศทางการพัฒนาและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นอย่างดีมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการพัฒนาเศรษฐกิจระดับภูมิภาคที่เน้นกระบวนการความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนในพื้นที่เพื่อสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยการจัดการทรัพยากรการพัฒนาในพื้นที่ให้เกิดอรรถประโยชน์สูงสุด (Arsyad, 1999, Kalensang, Tatum and Rotinsulu, 2012) ซึ่งการเติบโตของเศรษฐกิจในพื้นที่ที่ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงระดับความสามารถในการแข่งขันของพื้นที่ได้เช่นกันโดยความสามารถในการแข่งขันของพื้นที่ (Spatial competitiveness) เป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของพื้นที่ในการพัฒนาหรือรักษาระดับการเติบโตของรายได้ การผลิตสินค้าและบริการที่ตอบสนองความต้องการของตลาด และการสร้างโอกาสในการจ้างงาน (Porter, 2000, Gardiner, 2003)

ดังนั้น การวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันของกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก 1 ที่เป็นพื้นที่การลงทุนขนาดใหญ่ที่สำคัญในปัจจุบัน จึงมีความสำคัญในการวัดระดับศักยภาพของสาขาการผลิตทางเศรษฐกิจเมื่อเปรียบเทียบกับระดับประเทศ เพื่อให้ได้ภาพรวมของสถานการณ์ทางเศรษฐกิจเชิงพื้นที่และสามารถนำมาเป็นฐานในการวิเคราะห์เพื่อการวางแผนการพัฒนาในอนาคตอย่างต่อเนื่องต่อไป

● แนวคิดและการวิเคราะห์

ความสามารถในการแข่งขัน (Competitiveness) เป็นการวัด “ผลิตภาพ (Productivity)” คือผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่ถูกสร้างขึ้นด้วยกำลังแรงงาน (Potter, 2000) ซึ่งในระดับประเทศจะหมายความถึงการที่เศรษฐกิจของประเทศ

มีการเติบโตในระดับสูงและมีความยั่งยืน โดยที่เมืองคัมพรประกอบที่สำคัญในการสร้างความสามารถในการแข่งขันได้ คือ นโยบายที่ถูกต้อง สถาบันทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีความเหมาะสม และลักษณะของการผลิตทางเศรษฐกิจที่สามารถนำมาซึ่งการเติบโตที่สูงและยั่งยืนได้

อย่างไรก็ตาม เมื่อนำแนวคิดความสามารถในการแข่งขันมาประยุกต์ใช้กับการวางแผนพัฒนาเชิงพื้นที่ (Spatial development planning) จึงเกิดเป็นแนวคิดที่ว่าด้วยความสามารถในการแข่งขันของพื้นที่ / ภาค (Spatial / Regional Competitiveness) โดย Martin (2003) ได้จำแนกแนวคิดต่างๆ ออกเป็น 3 กลุ่มได้แก่

(1) กลุ่มเศรษฐศาสตร์มหภาค (Macro-economic literature) ซึ่งสามารถแยกย่อยแนวคิดออกเป็น กลุ่มทฤษฎีคลาสสิก (Classical theory) กลุ่มทฤษฎีนีโอคลาสสิก (Neoclassical theory) กลุ่มทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แบบเคนส์ (Keynesian economic theory) กลุ่มเศรษฐศาสตร์การพัฒนา (Development economics) กลุ่มทฤษฎีการเติบโตทางเศรษฐกิจแนวใหม่ (New economic growth theory - endogenous growth theory) และกลุ่มทฤษฎีการค้าแนวใหม่ (New trade theory) ซึ่งโดยสรุปแล้ว แนวคิดของกลุ่มนี้เป็นการเน้นการพัฒนาศักยภาพของพื้นที่ (หรือภาค (regional)) ทั้งศักยภาพที่มีอยู่ในพื้นที่ (เช่น แรงงาน เงินลงทุน ทรัพยากร การลงทุนเพื่อการพัฒนา) และศักยภาพที่มาจากนอกพื้นที่ (เช่น นโยบาย การลงทุนจากรัฐบาลกลาง การลงทุนโดยตรงระหว่างประเทศ) เพื่อให้พื้นที่ที่มีผลิตภาพ (productivity) เพิ่มมากขึ้น

(2) กลุ่มแนวคิดอื่นๆ (Some complementary perspectives) ที่นอกเหนือไปจากกลุ่มเศรษฐศาสตร์มหภาค โดยเฉพาะแนวคิดที่มีอิทธิพลมาจากเศรษฐศาสตร์จุลภาค และสังคมวิทยา ซึ่งสามารถแยกย่อยแนวคิดออกเป็น กลุ่มทฤษฎีการเติบโตของเมือง (Urban growth theory) กลุ่มเศรษฐศาสตร์สถาบันแนวใหม่ (New institutional economics) กลุ่มเศรษฐศาสตร์กลยุทธ์ทางธุรกิจ

(Business strategy economics) และกลุ่มเศรษฐศาสตร์แนวชุมปีเตอร์ (Schumpeterian economics)

(3) กลุ่มภูมิศาสตร์เศรษฐกิจ (Economic geography) เนื่องจากทฤษฎีในกลุ่มที่ (1) และ (2) ไม่มีการนำมิติเชิงขอบเขตพื้นที่มาพิจารณาด้วย ตามแนวคิดของกลุ่มนี้ พื้นที่ที่มีความสามารถในการแข่งขัน ต้อง (1) มีความชำนาญในการส่งออก (Export specialization) เมื่อเทียบกับพื้นที่อ้างอิง (reference area) (2) มีผลตอบแทนต่อขนาดเพิ่มขึ้น (Source of increasing returns) ที่เกิดจากกระบวนการสะสมความสามารถ (Cumulative competitiveness) จากการพัฒนาพื้นที่อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการส่งเสริมการพัฒนาจากนโยบาย และ (3) เป็นแหล่งของความรู้ (hubs of knowledge)

ดังนั้น การวัดความสามารถในการแข่งขันของกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก 1 จึงเป็นการประยุกต์ใช้แนวคิดของกลุ่มภูมิศาสตร์เศรษฐกิจในการวัดผลตอบแทนทางเศรษฐกิจของกลุ่มจังหวัด (Study area) เมื่อเปรียบเทียบกับระดับประเทศ (Reference area) ซึ่งวิธีการนี้สามารถที่จะอธิบายปรากฏการณ์ของการแข่งขันและความแตกต่างของการเติบโตของแต่ละพื้นที่ได้ (Kitson, Martin & Tyler, 2004) โดยวิธีการวิเคราะห์ที่นำมาใช้ในการศึกษาคั้งนี้ 3 วิธี ได้แก่

(1) การวิเคราะห์ความชำนาญทางเศรษฐกิจของกลุ่มจังหวัด ด้วยวิธี Location Quotient (LQ)

Location Quotient (LQ) เป็นวิธีวิเคราะห์ที่ใช้ในการวัดระดับความชำนาญ (Specialization) (Khusaini, 2015, Morrissey, 2016, Nachnani & Swaminathan, 2017, Srighar, 2017) ของสาขาการผลิตของพื้นที่ โดยการวิเคราะห์นี้จะสามารถแบ่งสาขาการผลิตออกเป็น (1) สาขาการผลิตที่เป็นฐานเศรษฐกิจของพื้นที่ (Basic economic sector) ซึ่งแสดงว่าพื้นที่นั้นมีความชำนาญในการผลิตที่สูงกว่าระดับประเทศ โดยค่า LQ ของสาขาการผลิตนั้นต้องมีค่ามากกว่าหนึ่ง แสดงว่าสาขาการผลิตของพื้นที่นั้นมีความชำนาญในการส่งออก

(Export specialization) และ (2) สาขาการผลิตที่ไม่ได้เป็นฐานเศรษฐกิจของพื้นที่ (Non - basic economic sector) ซึ่งแสดงว่าพื้นที่นั้นมีความชำนาญในการผลิตที่ต่ำกว่าระดับประเทศ โดยค่า LQ ของสาขาการผลิตนั้นต้องมีค่าน้อยกว่าหนึ่ง แสดงว่าสาขาการผลิตของพื้นที่นั้นไม่มีความชำนาญในการส่งออก (Non - export specialization)

สมการของการวิเคราะห์ความชำนาญทางเศรษฐกิจของกลุ่มจังหวัดเป็นดังนี้

$$LQ = \frac{e_i/e}{E_i/E}$$

โดยที่ LQ = ระดับความชำนาญทางเศรษฐกิจของสาขาการผลิตของกลุ่มจังหวัด

e_i = ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจของสาขาการผลิต i ของกลุ่มจังหวัด

e = ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจรวมของกลุ่มจังหวัด

E_i = ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจของสาขาการผลิต i ของประเทศ

E = ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจรวมของประเทศ

(2) การวิเคราะห์ศักยภาพทางเศรษฐกิจของกลุ่มจังหวัด ด้วยวิธี Shift-Share analysis (SS)

การวิเคราะห์ Shift-Share analysis (SS) เป็นการวัดระดับศักยภาพ (Performance) และความสามารถในการแข่งขัน (Competitiveness) (Khusaini, 2015, Nachnani & Swaminathan, 2017, Srighar, 2017) ของพื้นที่ศึกษาเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่อ้างอิง (ในการศึกษาคั้งนี้จะเป็นการวัดระหว่างกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก 1 กับประเทศ) โดยการวิเคราะห์นี้จะสามารถแบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบของการวิเคราะห์ ดังนี้

1) National Share (NS) เป็นการแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงของผลตอบแทนทางเศรษฐกิจของพื้นที่ศึกษา (กลุ่มจังหวัด) เมื่อพื้นที่นั้นมีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจในอัตราเดียวกับพื้นที่อ้างอิง(ประเทศ)

2) Industry Mix (IM) เป็นการสะท้อนถึงการกระจุกตัวของการผลิตที่มีการเติบโตอย่างรวดเร็ว หรือ การกระจุกตัวของการผลิตที่มีการเติบโตไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับอัตราการเติบโตของพื้นที่อ้างอิง (ประเทศ) โดยพิจารณาจากค่าบวกหรือ ลบ ของ IM

3) Regional Shift (RS) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการวิเคราะห์ Shift-Share ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่วัดความสามารถในการแข่งขันของสาขาการผลิตของพื้นที่ศึกษา (กลุ่มจังหวัด) โดยพิจารณาจากค่าบวก หรือ ลบ ของ RS

สมการของการวิเคราะห์ศักยภาพทางเศรษฐกิจของกลุ่มจังหวัดเป็นดังนี้

$$SS = NS + IM + RS \quad (1)$$

$$NS = e_i^{t-1} * E^t / E^{t-1} \quad (2)$$

$$IM = (e_i^{t-1} * E_i^{t-1} / E_i^{t-1}) - NS \quad (3)$$

$$RS = e_i^{t-1} * (e_i^t / e_i^{t-1} - E_i^{t-1} / E_i^{t-1}) \quad (4)$$

โดยที่ SS = Shift-Share

NS = National Share

IM = Industry Mix

RS = Regional Shift

e_i^{t-1} = ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจของสาขาการผลิต i ของกลุ่มจังหวัดในช่วงต้นของการวิเคราะห์

e_i^t = ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจของสาขาการผลิต i ของกลุ่มจังหวัดในช่วงท้ายของการวิเคราะห์

E_i^{t-1} = ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจของสาขาการผลิต i ของประเทศ
ในช่วงต้นของการวิเคราะห์

E_i^t = ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจของสาขาการผลิต i ของประเทศ
ในช่วงท้ายของการวิเคราะห์

(3) การจำแนกประเภทของสาขาการผลิต ด้วยวิธี Klassen typology

Klassen typology เป็นวิธีการวิเคราะห์ที่ใช้เพื่ออธิบายรูปแบบของการพัฒนาทางเศรษฐกิจของพื้นที่ศึกษาเทียบกับพื้นที่อ้างอิง โดยจำแนกกระดัดของการพัฒนาออกเป็น 4 กลุ่มได้แก่ (1) กลุ่มที่มีความก้าวหน้าและเติบโตสูง (advanced and fast growth sector) (2) กลุ่มที่มีที่ที่มีความก้าวหน้าแต่มีการเติบโตที่ลดลง (advanced but depressed sector) (3) กลุ่มที่มีการเติบโตสูง (fast growth sector) และ (4) กลุ่มที่ต้องการการพัฒนา (underdeveloped sector) (Fafurida, 2012, Fattah & Rahman, 2013, Munandar & Wardoyo, 2015, Nurpita & Nastiti, 2016)

ในการศึกษาครั้งนี้จะได้สร้างตารางเมตริกซ์ความสัมพันธ์ระหว่าง (1) การเปรียบเทียบอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Growth) ของสาขาการผลิตของกลุ่มจังหวัดกับของประเทศ โดยคำนวณอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ ด้วยวิธี compound annual growth rate ในช่วงเวลา พ.ศ.2549-2559 และ (2) การเปรียบเทียบสัดส่วน (Contribution) ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมของสาขาการผลิตของกลุ่มจังหวัดกับของประเทศ โดยใช้ค่าเฉลี่ยสัดส่วนของสาขการผลิต ในช่วงเวลา พ.ศ.2549-2559 ดังแสดงรายละเอียดตามตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ตารางเมตริกซ์ Klassen typology

<p>กลุ่มที่ 1 สาขาการผลิตที่มีความก้าวหน้าและเติบโตสูง (advanced and fast growth sector) : สาขาการผลิตของกลุ่มจังหวัดที่มีอัตรา การเติบโตและสัดส่วนเท่ากับหรือสูงกว่า ระดับประเทศ ($PCG_i \geq WKG_i$, $PCC_i \geq WKC_i$)</p>	<p>กลุ่มที่ 2 สาขาการผลิตที่มีความก้าวหน้า แต่มีการเติบโตที่ลดลง (advanced but depressed sector) : สาขาการผลิตของกลุ่มจังหวัดที่มีอัตรา การเติบโตต่ำกว่าระดับประเทศ แต่มีสัดส่วนเท่ากับหรือสูงกว่า ($PCG_i \geq WKG_i$, $PCC_i \geq WKC_i$)</p>
<p>กลุ่มที่ 3 สาขาการผลิตที่มีการเติบโตสูง (fast growth sector) : สาขาการผลิตของกลุ่มจังหวัดที่มีอัตรา การเติบโตเท่ากับหรือสูงกว่าระดับประเทศ แต่มีสัดส่วนต่ำกว่า ($PCG_i \geq WKG_i$, $PCC_i \geq WKC_i$)</p>	<p>กลุ่มที่ 4 สาขาการผลิตที่ต้องการการพัฒนา (underdeveloped sector) : สาขาการผลิตของกลุ่มจังหวัดที่มีอัตรา การเติบโตและสัดส่วนต่ำกว่าระดับประเทศ ($PCG_i \geq WKG_i$, $PCC_i \geq WKC_i$)</p>

หมายเหตุ : โดยที่ PCG_i คือ อัตราการเติบโตของสาขาการผลิต i ของกลุ่มจังหวัด
 WKG_i คือ อัตราการเติบโตของสาขาการผลิต i ของประเทศ
 PCC_i คือ สัดส่วนของสาขาการผลิต i ของกลุ่มจังหวัด
ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมกลุ่มจังหวัด
 WKC_i คือ สัดส่วนของสาขาการผลิต i ของประเทศ
ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ

● ผลการวิเคราะห์

3.1 การวิเคราะห์ความชำนาญทางเศรษฐกิจของกลุ่มจังหวัด ด้วยวิธี Location Quotient (LQ)

จากการวิเคราะห์ LQ ในระดับภาคการผลิตหลัก (ตารางที่ 3) พบว่า เมื่อเปรียบเทียบกับระดับประเทศแล้ว กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก 1 ไม่มีความชำนาญในการผลิตภาคการเกษตรเลย ตลอดช่วงเวลาของการวิเคราะห์ แต่กลับมีความชำนาญในการผลิตภาคนอกการเกษตร เนื่องจากเป็นกลุ่มจังหวัดที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมและการค้าและการบริการอย่างต่อเนื่อง

สำหรับการวิเคราะห์ในระดับสาขาการผลิต พบว่า พื้นที่นี้มีความโดดเด่นเป็นอย่างมากในสาขาการผลิตอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่องอันเนื่องมาจากนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรม นับตั้งแต่โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard Development Program: ESB) ที่เริ่มขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ซึ่งทำให้พื้นที่นี้พลิกโฉมจากการเป็นพื้นที่เกษตรกรรมและการประมง เป็นพื้นที่ศูนย์กลางการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ และเป็นฐานให้เกิดโครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก ในปี พ.ศ.2560 นอกจากนั้นแล้ว ยังมีความโดดเด่นในสาขาการประปาและการจัดการของเสีย เนื่องจากการผลิตที่ต่อเนื่องจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่

ความชำนาญของกลุ่มจังหวัดนี้ มีเพียง 2 สาขาการผลิตเท่านั้นดังที่กล่าวมาข้างต้น แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยของค่า LQ พบว่า สาขาการผลิตที่มีค่าเฉลี่ย LQ ที่เกิน 0.50 ซึ่งคาดว่าจะจะเป็นสาขาที่มีแนวโน้มการพัฒนาที่ดีขึ้น ได้แก่ สาขาเกษตรกรรม การป่าไม้ และการประมง สาขาไฟฟ้า ก๊าซ และระบบปรับอากาศ สาขาการก่อสร้าง สาขาการขนส่ง การขายปลีก การซ่อมยาน

ยนต์และจักรยานยนต์ สาขากิจกรรมเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ และสาขาการศึกษา นอกจากนี้ ยังเป็นที่น่าสังเกตว่า สาขาที่พักแรมและบริการด้านอาหาร ซึ่งสะท้อนการบริการการท่องเที่ยว กลับมีค่าเฉลี่ย LQ ที่ต่ำมาก คือ เพียง 0.09 ทั้งๆ ที่จังหวัดชลบุรีเป็นพื้นที่ที่มีนักท่องเที่ยวมากเป็นลำดับ 3 ของประเทศ แสดงให้เห็นถึงผลตอบแทนทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวยังไม่ใช้สาขาการผลิตที่เป็นสาขาหลักของพื้นที่ได้

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์ความชำนาญทางเศรษฐกิจของกลุ่มจังหวัด

ปี พ.ศ.2549 – 2559

กลุ่มจังหวัด	ค่า LQ ปี พ.ศ.2549-2559											
	2549	2550	2551	2552	2553	2554	2555	2556	2557	2558	2559	เฉลี่ย
ภาคเกษตร	0.80	0.75	0.75	0.81	0.67	0.77	0.62	0.70	0.73	0.81	0.76	0.74
เกษตรกรรม การป่าไม้ และการประมง	0.80	0.75	0.75	0.81	0.67	0.77	0.62	0.70	0.73	0.81	0.76	0.74
ภาคนอกการเกษตร	1.02	1.03	1.03	1.02	1.04	1.03	1.05	1.04	1.03	1.02	1.02	1.03
การทำเหมืองแร่และเหมืองหิน	0.03	0.04	0.07	0.04	0.03	0.03	0.03	0.03	0.03	0.05	0.06	0.04
การผลิตอุตสาหกรรม	2.14	2.18	2.20	2.22	2.19	2.16	2.42	2.36	2.37	2.33	2.39	2.27
ไฟฟ้า ก๊าซ และระบบปรับอากาศ	0.68	0.59	0.53	0.58	0.62	0.70	0.60	0.69	0.68	0.69	0.63	0.63
การประปาและการจัดการของเสีย	0.94	0.96	0.97	1.09	1.02	1.16	0.99	1.08	1.06	1.13	1.08	1.04
การก่อสร้าง	0.65	0.54	0.49	0.62	0.59	0.78	0.75	0.78	0.70	0.75	0.68	0.67
การขายส่ง การขายปลีก การซ่อมยานยนต์และจักรยานยนต์	0.70	0.72	0.72	0.68	0.68	0.74	0.68	0.72	0.73	0.74	0.74	0.71
การขนส่ง และสถานีที่เก็บสินค้า	0.38	0.34	0.39	0.40	0.44	0.46	0.37	0.36	0.42	0.43	0.39	0.40
ที่พักแรมและบริการด้านอาหาร	0.10	0.10	0.09	0.09	0.09	0.10	0.07	0.08	0.08	0.08	0.08	0.09
ข้อมูลข่าวสารและการสื่อสาร	0.25	0.19	0.20	0.20	0.20	0.23	0.18	0.17	0.17	0.20	0.18	0.20
การเงินและการประกันภัย	0.29	0.25	0.25	0.26	0.24	0.25	0.20	0.23	0.24	0.27	0.27	0.25
กิจกรรมเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์	0.68	0.64	0.55	0.62	0.55	0.62	0.53	0.65	0.59	0.69	0.60	0.61
กิจกรรมวิชาชีพวิทยาศาสตร์และกิจกรรมทางวิชาการ	0.10	0.08	0.06	0.03	0.04	0.04	0.03	0.04	0.03	0.04	0.05	0.05
กิจกรรมการบริหารและสนับสนุนอื่นๆ	0.20	0.23	0.20	0.22	0.28	0.31	0.16	0.19	0.19	0.21	0.21	0.22
การบริหารราชการ และการป้องกันประเทศ	0.52	0.43	0.42	0.44	0.43	0.47	0.47	0.50	0.41	0.43	0.43	0.45
การศึกษา	0.62	0.58	0.55	0.57	0.55	0.64	0.56	0.63	0.64	0.61	0.57	0.59
กิจกรรมด้านสุขภาพและงานสังคมสงเคราะห์	0.42	0.41	0.41	0.43	0.42	0.46	0.39	0.45	0.45	0.48	0.47	0.44
ศิลปะ ความบันเทิง และนันทนาการ	0.21	0.11	0.10	0.10	0.11	0.12	0.14	0.14	0.14	0.15	0.16	0.13
กิจกรรมการบริการด้านอื่นๆ	0.22	0.24	0.23	0.25	0.26	0.27	0.25	0.27	0.26	0.28	0.26	0.25

ตารางที่ 4 การวิเคราะห์ศักยภาพทางเศรษฐกิจของกลุ่มจังหวัด

ปี พ.ศ.2549 – 2559

กลุ่มจังหวัด	ผลิตภัณฑ์มวลรวม พ.ศ.2549 (ล้านบาท)		ผลิตภัณฑ์มวลรวม พ.ศ.2559 (ล้านบาท)		Shift-Share		
	กลุ่มจังหวัด	ประเทศ	กลุ่มจังหวัด	ประเทศ	NS	IM	RS
ภาคเกษตร	26,061	789,829	40,932	1,235,584	15,064	25,706	162
เกษตรกรรม การป่าไม้ และการประมง	26,061	789,829	40,932	1,235,584	15,064	25,706	162
ภาคนอกการเกษตร	321,339	7,610,818	593,583	13,297,882	185,740	375,713	32,129
การทำเหมืองแร่และเหมืองหิน	371	265,022	1,038	398,582	215	344	480
การผลิตอุตสาหกรรม	223,785	2,534,313	412,369	3,955,738	129,352	219,947	63,070
ไฟฟ้า ก๊าซ และระบบปรับอากาศ	6,026	214,092	10,194	372,457	3,483	7,001	-289
การประปาและการจัดการของเสีย	1,163	29,944	2,749	58,460	672	1,599	478
การก่อสร้าง	6,589	245,217	12,044	402,916	3,809	7,018	1,217
การขายส่ง การขายปลีก การซ่อมยานยนต์และจักรยายนต์	34,317	1,178,724	69,599	2,160,160	19,836	43,055	6,708
การขนส่ง และสถานีที่เก็บสินค้า	7,833	504,244	14,315	833,492	4,528	8,420	1,367
ที่พักแรมและบริการด้านอาหาร	1,073	255,238	2,322	700,843	620	2,326	-624
ข้อมูลข่าวสารและการสื่อสาร	1,968	191,662	2,722	340,292	1,137	2,356	-772
การเงินและการประกันภัย	5,355	448,545	13,105	1,118,062	3,095	10,252	-241
กิจกรรมเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์	7,896	279,975	9,261	352,981	4,564	5,391	-694
กิจกรรมวิชาชีพวิทยาศาสตร์และกิจกรรมทางวิชาการ	670	161,725	522	258,489	387	683	-548
กิจกรรมการบริหารและสนับสนุนอื่นๆ	1,309	161,571	2,252	242,969	757	1,212	283
การบริหารราชการ และการป้องกันประเทศ	10,436	482,560	16,397	877,227	6,032	12,939	-2,573
การศึกษา	8,199	319,071	15,348	616,205	4,739	11,095	-486
กิจกรรมด้านสุขภาพและงานสังคมสงเคราะห์	2,685	154,862	6,304	306,021	1,552	3,753	1,000
ศิลปะ ความบันเทิง และนันทนาการ	389	43,963	551	81,156	225	494	-167
กิจกรรมการบริการด้านอื่นๆ	1,275	140,090	2,488	221,832	737	1,282	470
รวม	347,400	8,400,647	634,514	14,533,466	200,804	400,212	33,498

3.2 การวิเคราะห์ศักยภาพทางเศรษฐกิจของกลุ่มจังหวัด ด้วยวิธี Shift-Share analysis (SS)

ในปี พ.ศ.2549 กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก 1 มีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวม ณ ราคาประจำปี อยู่ที่ 347,400 ล้านบาท และเพิ่มขึ้นเป็น 634,514 ล้านบาท ในปี 10 ปีถัดมา ดังนั้น เมื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของ Shift-Share แล้ว (ตารางที่ 4) พบว่า

(1) องค์ประกอบ National Share (NS) มีค่าเท่ากับ 200,804 ซึ่งตีความได้ว่า ถ้ากลุ่มจังหวัดมีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจที่เท่ากับอัตราการเติบโตของประเทศแล้ว ผลิตภัณฑ์มวลรวม ณ ราคาประจำปี พ.ศ.2559 จะมีมูลค่าเพียง 200,804 ล้านบาท เท่านั้น นั่นแสดงให้เห็นว่ากลุ่มจังหวัดนี้มีการเติบโตทางเศรษฐกิจในอัตราที่สูงกว่าระดับประเทศ

(2) องค์ประกอบ Industry Mix (IM) มีค่าเท่ากับ 400,212 ซึ่งตีความได้ว่า กลุ่มจังหวัดนี้มีสาขาการผลิตที่มีการเติบโตอย่างรวดเร็วกระจุกตัวอยู่ โดยมีมูลค่ารวมเท่ากับ 400,212 ล้านบาท และเมื่อพิจารณาในระดับสาขาการผลิต ก็พบว่า ทุกสาขาการผลิต ค่า IM เป็นค่าบวกทั้งสิ้น หมายถึงว่าเมื่อเปรียบเทียบกับ การเติบโตของแต่ละสาขาการผลิตในระดับประเทศ ทุกสาขาการผลิตของกลุ่มจังหวัดนี้มีการกระจุกตัวของกลุ่มอุตสาหกรรมหรือกลุ่มการผลิตกระจุกตัวอยู่

(3) องค์ประกอบ Regional Shift (RS) มีค่าเท่ากับ 33,498 โดยการตีความนั้น ต้องพิจารณาในระดับสาขาการผลิต ซึ่งพบว่า สาขาการผลิตที่มีค่า RS เป็นค่าบวก จะเป็นสาขาที่มีความสามารถในการแข่งขัน ส่วนค่า RS ที่เป็นค่าลบ จะเป็นสาขาที่มีความเสียเปรียบในการแข่งขัน โดยสามารถที่จะแบ่งกลุ่มสาขาการผลิต ได้เป็น 4 กลุ่ม ตามตารางที่ 5

ตารางที่ 5 การแบ่งกลุ่มสาขาการผลิตตามความสามารถในการแข่งขัน
ปี พ.ศ.2549 – 2559

กลุ่มจังหวัด	ค่า RS
1. สาขาการผลิตที่มีความสามารถในการแข่งขันมากที่สุด	
1.1 การผลิตอุตสาหกรรม	63,070
1.2 การขายส่ง การขายปลีก การซ่อมยาน	6,708
1.3 การขนส่ง และสถานีเก็บสินค้า	1,367
1.4 การก่อสร้าง	1,217
1.5 กิจกรรมด้านสุขภาพและงานสังคมสงเคราะห์	1,000
2. สาขาการผลิตที่มีความสามารถในการแข่งขัน	
2.1 การทำเหมืองแร่และเหมืองหิน	480
2.2 การประปาและการจัดการของเสีย	478
2.3 กิจกรรมการบริหารด้านอื่นๆ	470
2.4 กิจกรรมการบริหารและบริการสนับสนุนอื่นๆ	283
2.5 เกษตรกรรม การป่าไม้ และการประมง	162
3. สาขาการผลิตที่เสียเปรียบในการแข่งขัน	
3.1 ศิลปะ ความบันเทิง และนันทนาการ	-167
3.2 การเงินและการประกันภัย	-241
3.3 ไฟฟ้า ก๊าซ และระบบปรับอากาศ	-289
3.4 การศึกษา	-486
3.5 กิจกรรมวิชาชีพ วิทยาศาสตร์และกิจกรรมทางวิชาการ	-548
3.6 ที่พักแรมและบริการด้านอาหาร	-624
3.7 กิจกรรมเกี่ยวกับข้อส่งหาริมทรัพย์	-694
3.8 ข้อมูลข่าวสารและการสื่อสาร	-772
4. สาขาการผลิตที่เสียเปรียบในการแข่งขันมากที่สุด	
4.1 การบริหารราชการ และป้องกันประเทศ	-2,573

3.3 การจำแนกประเภทของสาขาการผลิต ด้วยวิธี Klassen typology

การจำแนกประเภทของสาขาการผลิตออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ (1) สาขาการผลิตที่มีความก้าวหน้าและเติบโตสูง (2) สาขาการผลิตที่มีความก้าวหน้าแต่มีการเติบโตที่ลดลง (3) สาขาการผลิตที่มีพื้นที่เติบโตสูง และ (4) สาขาการผลิตที่ต้องการการพัฒนา ซึ่งผลการวิเคราะห์ได้แสดงรายละเอียดตามตารางที่ 6

ตารางที่ 6 การจำแนกประเภทของสาขาการผลิต
ด้วยวิธี Klassen typology

กลุ่มจังหวัด	อัตราการเติบโต (%) ¹		สัดส่วน (%) ²	
	กลุ่มจังหวัด	ประเทศ	กลุ่มจังหวัด	ประเทศ
1. สาขาการผลิตที่มีความก้าวหน้าและเติบโต				
1.1 การผลิตอุตสาหกรรม	5.76	2.45	65.55	28.94
1.2 การประปาและการจัดการของเสีย	8.45	5.12	0.38	0.36
2. สาขาการผลิตที่มีความก้าวหน้าแต่มีการเติบโตที่ลดลง	ไม่มี			
3. สาขาการผลิตที่มีพื้นที่เติบโตสูง				
3.1 การทำเหมืองแร่และเหมืองหิน	5.44	2.79	0.13	3.40
3.2 ไฟฟ้า ก๊าซ และระบบปรับอากาศ	6.75	4.31	1.57	2.47
3.3 การก่อสร้าง	4.67	3.51	1.84	2.76
3.4 การขายส่ง การขายปลีก และซ่อมยานยนต์ฯ	3.84	2.82	9.99	14.01
3.5 การเงินและการประกันภัย	7.39	7.27	1.55	6.20
3.6 กิจกรรมการบริหารและบริการสนับสนุนอื่นๆ	3.23	1.95	0.38	1.74
3.7 กิจกรรมด้านสุขภาพและงานสังคมสงเคราะห์	6.07	4.84	0.85	1.94
3.8 กิจกรรมการบริหารบริการด้านอื่นๆ	4.32	2.55	0.38	1.52
4. สาขาการผลิตที่ต้องการพัฒนา				
4.1 เกษตรกรรม การป่าไม้ และการประมง	0.07	0.43	7.46	10.10
4.2 การขนส่ง และสถานที่เก็บสินค้า	3.62	3.85	2.26	5.70

กลุ่มจังหวัด	อัตราการเติบโต (%) ¹		สัดส่วน (%) ²	
	กลุ่มจังหวัด	ประเทศ	กลุ่มจังหวัด	ประเทศ
4.3 ที่พักแรมและบริการด้านอาหาร	5.91	7.79	0.30	3.46
4.4 ข้อมูลข่าวสารและการสื่อสาร	3.61	6.79	0.44	2.23
4.5 กิจกรรมเกี่ยวกับสังฆาริมทรัพย์	1.47	2.15	1.68	2.73
4.6 กิจกรรมวิชาชีพวิทยาศาสตร์และกิจกรรม ทางวิชาการ	(4.37)	2.97	0.10	1.93
4.7 การบริหารราชการ และการป้องกันประเทศ	1.46	2.95	2.69	5.98
4.8 การศึกษา	2.09	2.61	2.39	4.04
4.9 ศิลปะ ความบันเทิง และนันทนาการ	2.70	6.78	0.06	0.47

หมายเหตุ : 1. การคำนวณอัตราการเติบโตใช้ข้อมูลผลิตภัณฑ์มวลรวมในรูปแบบปริมาณลูกโซ่ และใช้วิธีการคำนวณแบบ Compound Annual Growth Rate (CAGR)
2. การคำนวณสัดส่วนของสาขาการผลิตต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมใช้ข้อมูลผลิตภัณฑ์มวลรวม ณ ราคาประจำปี

3.4 การวิเคราะห์แบบซ้อนทับ (Overlay analysis)

เมื่อนำผลการวิเคราะห์ความชำนาญทางเศรษฐกิจ ศักยภาพทางเศรษฐกิจ และการจำแนกประเภทของสาขาการผลิตตามที่ได้เสนอไปข้างต้น มาวิเคราะห์แบบซ้อนทับ (Overlay analysis) เพื่อให้เห็นภาพรวมของความสามารถในการแข่งขันของกลุ่มจังหวัด (ตารางที่ 7) โดยทำการจำแนกกลุ่มของสาขาการผลิตด้วยให้ค่าคะแนนตามผลการวิเคราะห์ทั้งสาม ซึ่งสามารถจำแนกกลุ่มของสาขาการผลิตได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

(1) กลุ่ม 1 : สาขาการผลิตที่มีความสามารถในการแข่งขันสูงที่สุด
สาขาการผลิตที่อยู่ในกลุ่มนี้ ถือเป็นสาขาการผลิตที่เป็นสาขาการผลิตนำ

(Leading sector) ของกลุ่มจังหวัด โดยมีลักษณะร่วมกันคือ เป็นฐานเศรษฐกิจหลัก ($LQ > 1$) มีความสามารถในการแข่งขัน (ค่า RS เป็นค่าบวก (+)) และมีความก้าวหน้าและเติบโตสูง โดยสาขาการผลิตที่อยู่ในกลุ่มนี้ ได้แก่ (1) การผลิตอุตสาหกรรม และ (2) การประปาและ การจัดการของเสีย

(2) กลุ่ม 2 : สาขาการผลิตที่มีความสามารถในการแข่งขัน

สาขาการผลิตที่อยู่ในกลุ่มนี้ ถือเป็นสาขาการผลิตที่เป็นอาจจะยังไม่เป็นสาขาการผลิตนำ (Leading sector) ของกลุ่มจังหวัด แต่เป็นสาขาที่มีศักยภาพ (Potential sector) ที่สามารถสร้างผลตอบแทนทางเศรษฐกิจและมีการเติบโตต่อเนื่อง โดยมีลักษณะร่วมกันคือ ไม่เป็นฐานเศรษฐกิจหลัก ($LQ < 1$) มีความสามารถในการแข่งขัน (ค่า RS เป็นค่าบวก (+)) และมีการเติบโต

โดยสาขาการผลิตที่อยู่ในกลุ่มนี้ ได้แก่ (1) การก่อสร้าง (2) การขายส่ง การขายปลีก การซ่อมยานยนต์และจักรยานยนต์ (3) กิจกรรมด้านสุขภาพและงานสังคมสงเคราะห์ (4) การขนส่ง และสถานที่เก็บสินค้า (5) การทำเหมืองแร่และเหมืองหิน (6) กิจกรรมการบริหารและบริการสนับสนุนอื่นๆ (7) กิจกรรมการบริการด้านอื่นๆ และ (8) เกษตรกรรม การป่าไม้ และการประมง

เป็นที่น่าสังเกตว่า สาขาการขนส่ง และสถานที่เก็บสินค้า และสาขาเกษตรกรรม การป่าไม้ และการประมง เป็นสาขาที่มีความสามารถในการแข่งขัน แต่ผลการวิเคราะห์ Klassen typology กลับอยู่ในกลุ่มที่ต้องการการพัฒนา เนื่องจากมีอัตราการเติบโตและสัดส่วนต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมที่ต่ำกว่าระดับประเทศ สำหรับสาขาเกษตรกรรม การป่าไม้ และการประมง อาจจะไม่เป็นที่น่าแปลกใจเท่าใดนัก เนื่องจากนโยบายการพัฒนาที่ผ่านมาไม่มีการเน้นการพัฒนาภาคเกษตรกรรมเท่ากับภาคอุตสาหกรรม แต่สาขาการขนส่ง และสถานที่เก็บสินค้า เมื่อพิจารณาถึงทำเลที่ตั้ง และระบบการขนส่งหลักของประเทศ โดยเฉพาะท่าเรือน้ำลึก ท่าเรืออุตสาหกรรม และท่าอากาศยานนานาชาติ ล้วนแล้ว

แต่ตั้งอยู่ในกลุ่มจังหวัดนี้ แต่ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นกลับไม่สามารถมีอัตราการเติบโตและสัดส่วนที่มากกว่าระดับประเทศได้ ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจทั้งในเชิงวิชาการและการวางนโยบายการพัฒนา

(3) กลุ่ม 3 : สาขาการผลิตที่เสียเปรียบในการแข่งขัน

สาขาการผลิตที่อยู่ในกลุ่มนี้ ถือเป็นสาขาการผลิตที่เสียเปรียบในการแข่งขันเมื่อเปรียบเทียบกับระดับประเทศ แต่มีการเติบโตที่สูงกว่า โดยมีลักษณะร่วมกันคือ ไม่เป็นฐานเศรษฐกิจหลัก ($LQ < 1$) ไม่มีความสามารถในการแข่งขัน (ค่า RS เป็นค่าลบ (-)) และมีการเติบโต โดยสาขาการผลิตที่อยู่ในกลุ่มนี้ ได้แก่ (1) ไฟฟ้า ก๊าซ และระบบปรับอากาศ และ (2) การเงินและการประกันภัย

ถึงแม้ว่าสาขาการผลิตทั้งสองจะเสียเปรียบในการแข่งขัน แต่ยังคงมีสัญญาณที่ดีบางประการ คือ มีการเติบโตที่สูงกว่าระดับประเทศ ดังนั้น ถ้ามีการวางนโยบายที่เหมาะสม โดยเฉพาะการเชื่อมโยงการพัฒนาเข้ากับสาขาการผลิตน่าจะเป็นไปได้อย่างดีที่ทั้งสองสาขานี้จะมีบทบาททางเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น

(4) กลุ่ม 4 : สาขาการผลิตที่เสียเปรียบในการแข่งขันมากที่สุด

สาขาการผลิตที่อยู่ในกลุ่มนี้ ถือเป็นสาขาการผลิตที่เสียเปรียบในการแข่งขันเมื่อเปรียบเทียบกับระดับประเทศมากที่สุด หรือ ถือเป็นสาขาการผลิตล่าช้า (Lagging sector) ของกลุ่มจังหวัด โดยมีลักษณะร่วมกันคือ ไม่เป็นฐานเศรษฐกิจหลัก ($LQ < 1$) ไม่มีความสามารถในการแข่งขัน (ค่า RS เป็นค่าลบ (-)) และต้องได้รับการพัฒนา

โดยสาขาการผลิตที่อยู่ในกลุ่มนี้ ได้แก่ (1) ที่พักแรมและบริการด้านอาหาร (2) ข้อมูลข่าวสารและการสื่อสาร (3) กิจกรรมเกี่ยวกับภัตตาคารและร้านอาหาร (4) กิจกรรมวิชาชีพ วิทยาศาสตร์และกิจกรรมทางวิชาการ (4) การศึกษา (5) ศิลปะ ความบันเทิง และนันทนาการ และ (6) การบริหารราชการ และการป้องกันประเทศ

สาขาการผลิตเหล่านี้ไม่มีความสามารถในการแข่งขันเมื่อเปรียบเทียบกับระดับประเทศ ถึงแม้ว่าบางสาขาน่าจะมีเป็นสาขาที่มีความโดดเด่น เช่น สาขาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว (สาขาที่พักแรมและบริการด้านอาหาร และสาขาศิลปะ ความบันเทิง และนันทนาการ) ซึ่งกลุ่มจังหวัดนี้ ถือว่าเป็นปลายทางของการท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ โดยเฉพาะจังหวัดชลบุรี หรือสาขาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา (สาขาการศึกษาและกิจกรรมวิชาชีพ วิทยาศาสตร์ และสาขากิจกรรมทางวิชาการ) ซึ่งกลุ่มจังหวัดนี้เป็นศูนย์กลางของการศึกษาระดับอุดมศึกษาของภาคตะวันออก

ตารางที่ 7 ผลการวิเคราะห์แบบซ้อนทับ

กลุ่ม	ลำดับ	สาขาการผลิต	การวิเคราะห์		
			LQ ¹	RS ²	Klassen ³
1	1	การผลิตอุตสาหกรรม	ฐาน	ความสามารถสูงสุด	ก้าวหน้าและเติบโต
	2	การประปาและการจัดการของเสีย	ฐาน	มีความสามารถ	ก้าวหน้าและเติบโต
2	3	การก่อสร้าง	ไม่เป็นฐาน	ความสามารถสูงสุด	เติบโต
	4	การขายส่ง การขายปลีก การซ่อมยานยนต์และจักรยาน	ไม่เป็นฐาน	ความสามารถสูงสุด	เติบโต
	5	กิจกรรมด้านสุขภาพ และงานสังคมสงเคราะห์	ไม่เป็นฐาน	ความสามารถสูงสุด	เติบโต
	6	การขนส่ง และสถานที่เก็บสินค้า	ไม่เป็นฐาน	ความสามารถสูงสุด	ต้องพัฒนา
	7	การทำเหมืองแร่และเหมืองหิน	ไม่เป็นฐาน	มีความสามารถ	เติบโต
	8	กิจกรรมการบริหารและบริการสนับสนุนอื่นๆ	ไม่เป็นฐาน	มีความสามารถ	เติบโต

กลุ่ม	ลำดับ	สาขาการผลิต	การวิเคราะห์		
			LQ ¹	RS ²	Klassen ³
	9	กิจกรรมการบริการด้านอื่นๆ	ไม่เป็นฐาน	มีความสามารถ	เติบโต
	10	เกษตรกรรม การป่าไม้ และการประมง	ไม่เป็นฐาน	มีความสามารถ	ต้องพัฒนา
3	11	ไฟฟ้า ก๊าซ และระบบปรับอากาศ	ไม่เป็นฐาน	เสียเปรียบ	เติบโต
	12	การเงินและการประกันภัย	ไม่เป็นฐาน	เสียเปรียบ	เติบโต
4	13	ที่พักแรมและบริการด้านอาหาร	ไม่เป็นฐาน	เสียเปรียบ	ต้องพัฒนา
	14	ข้อมูลข่าวสารและการสื่อสาร	ไม่เป็นฐาน	เสียเปรียบ	ต้องพัฒนา
	15	กิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งทอหัตถ์	ไม่เป็นฐาน	เสียเปรียบ	ต้องพัฒนา
	16	กิจกรรมวิชาชีพวิทยาศาสตร์ และกิจกรรมทางวิชาการ	ไม่เป็นฐาน	เสียเปรียบ	ต้องพัฒนา
	17	การศึกษา	ไม่เป็นฐาน	เสียเปรียบ	ต้องพัฒนา
	18	ศิลปะ ความบันเทิง และนันทนาการ	ไม่เป็นฐาน	เสียเปรียบ	ต้องพัฒนา
	19	การบริหารราชการ และการป้องกันประเทศ	ไม่เป็นฐาน	เสียเปรียบมากที่สุด	ต้องพัฒนา

- หมายเหตุ : 1. สรุปและตีความค่า LQ จากตารางที่ 3
2. สรุปและตีความค่า RS จากตารางที่ 5
3. สรุปและตีความ Klassen typology จากตารางที่ 6

● สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันของกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก 1 ได้บูรณาการเทคนิควิเคราะห์เชิงพื้นที่ทั้งสามวิธีการ ได้แก่ Location Quotient, Shift-Share analysis และ Klassen typology และได้วิเคราะห์ซ้อนทับ (Overlay analysis) เพื่อให้เห็นภาพรวมของความสามารถในการแข่งขันของกลุ่มจังหวัดในท้ายที่สุด ซึ่งการใช้การบูรณาการเทคนิควิเคราะห์เช่นนี้ย่อมได้ผลการวิเคราะห์ที่น่าเชื่อถือและมีความแม่นยำมากกว่าการใช้เทคนิควิเคราะห์อย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนั้นแล้ว ความสามารถในการแข่งขันของกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก 1 จึงสามารถแยกแยะ (decompose) สาขาการผลิตออกเป็นกลุ่มต่างๆ ได้แก่ (1) กลุ่ม 1 : สาขาการผลิตที่มีความสามารถในการแข่งขันสูงที่สุด, (2) กลุ่ม 2 : สาขาการผลิตที่มีความสามารถในการแข่งขัน, (3) กลุ่ม 3 : สาขาการผลิตที่เสียเปรียบในการแข่งขัน และ (4) กลุ่ม 4 : สาขาการผลิตที่เสียเปรียบในการแข่งขันมากที่สุด

เนื่องจากนโยบายและการพัฒนาอุตสาหกรรมที่มีมาอย่างต่อเนื่องในพื้นที่กลุ่มจังหวัดนี้ ทำให้สาขาการผลิตอุตสาหกรรมเป็นสาขาการผลิตหลัก (Leading sector) เนื่องจากเป็นสาขาการผลิตทั้งเป็นฐานเศรษฐกิจ มีศักยภาพการแข่งขันสูง และมีความก้าวหน้าและการเติบโตสูงกว่าระดับประเทศ แต่กลับมีแนวโน้มที่จะเป็นสาขาการผลิตที่มีลักษณะโตเดี่ยว (Primate sector) เนื่องจากไม่สามารถเชื่อมโยงการพัฒนา กับสาขาการผลิตอื่นได้อย่างเข้มแข็ง โดยพิจารณาจากสาขาการผลิตที่ต่อเนื่องจากอุตสาหกรรม เช่น สาขาการขนส่ง และสถานที่เก็บสินค้า สาขาการก่อสร้าง สาขาการเงินและการประกันภัย สาขากิจกรรมเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ หรือ สาขาการศึกษา ที่สาขาเหล่านี้ไม่ได้เป็นฐานเศรษฐกิจหลัก หรือมีความได้เปรียบในการแข่งขันในระดับที่ใกล้เคียงกับสาขาการผลิตอุตสาหกรรม

นโยบายการพัฒนาของกลุ่มจังหวัดในระยะต่อไป นอกจากจะต้องเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นหลัก เนื่องจากเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมหลักของประเทศ (Mainland of industrialization) ยังคงต้องเน้นการเชื่อมโยงการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Economic linkage) ระหว่างสาขาการผลิตอุตสาหกรรมกับสาขาการผลิตอื่นๆ เพื่อลดภาวะการเป็นสาขาการผลิตที่มีลักษณะโตเดี่ยว และทำให้สาขาการผลิตอื่นๆ ก้าวเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาของกลุ่มจังหวัดได้เช่นกัน

นอกจากนั้นแล้ว ควรพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจของสาขาการผลิตที่อยู่ในกลุ่มที่ 4 โดยเฉพาะสาขาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และการศึกษา ถึงแม้ว่าจะมีความเสียเปรียบในการแข่งขันก็ตาม แต่เพื่อให้กลุ่มจังหวัดมีทางเลือกในการพัฒนาอย่างหลากหลาย และรองรับกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน จึงควรที่จะมีแนวทางการพัฒนาในสาขาการผลิตในกลุ่มนี้ด้วยเช่นกัน

เอกสารอ้างอิง

- ประกาศกรมการนโยบายการบริหารงานจังหวัด และกลุ่มจังหวัดแบบบูรณาการ เรื่อง การจัดตั้งกลุ่มจังหวัดและกำหนดจังหวัดที่เป็นศูนย์ปฏิบัติการของกลุ่มจังหวัด (ฉบับที่ 3) (2560, 17 พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 134 ตอนพิเศษ 281 ง หน้า 14 – 16.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2552). *แนวทางการบริหารราชการแบบกลุ่มจังหวัด*. สืบค้นจาก https://www.opdc.go.th/content.php?menu_id=5&content_id=780.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2559). *รายงานการวิเคราะห์การจัดสรรงบประมาณจังหวัดและกลุ่มจังหวัด ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2560*. กรุงเทพฯ : สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด. (ม.ป.ป.). *ความเป็นมาของการแบ่งกลุ่มจังหวัด*. สืบค้นจาก <http://www.osm.moi.go.th/images/stories/april/osm1.pdf>.
- Arsyad, L. (1999). *Introduction to planning and local economic development*. Yogyakarta : BPFE.
- Fafurida, F. (2012). *Analysis of Inter sectoral linkages in Semarang Regency*. Economic journal of emerging markets, 4(1), 15 – 24.
- Fattah, S. & Rahman, A. (2013). *Analysis of regional economic development in the regency/municipality at South Sulawesi province in Indonesia*. Journal of Economics and Sustainable Development, 4(1), 1 – 10.
- Khusaini, M. (2015). *A shift-share analysis on regional competitiveness – a case of Banyuwangi district, East Java, Indonesia*. 2nd Global Conference on Business and Social Science-2015, 17-18 September 2015, Bali, Indonesia.

- Kitson M., Martin, R. & Tyler, P. (2004). *Regional competitiveness: an elusive yet key concept?* Regional Studies, 38(9), 991-999.
- Gardiner, B. (2013). *Regional competitiveness indicator for Europe-Audit, database construction and analysis*. Regional Studies Association International Conference. Pisa, April 12 to 15.
- Kalensang, G., Tatu, J., and Rotinsulu, W. (2012). *Study of comparative advantage and competitiveness Siau Islands district Tagulandang Biaro Post Autonomy*. Samratulangi University Electronic Journal, 1(1).
- Martin. R.L. (2003). *A study on the factors of regional competitiveness*. Cambridge : University of Cambridge.
- Morrissey, K. (2016). *A location quotient approach to producing regional production multipliers for the Irish economy*, Regional Science, 95(3), 491 – 506.
- Munandar, T.A. & Wardoyo, R. (2015). *Fuzzy-Klassen model for development disparities analysis based on gross regional domestic product sector of a region*. International Journal of Computer Applications, 123(7), 17 – 22.
- Nachnani, G.V. & Swaminathan, A.M. (2017). *Information technology exports and regional development in the leading states: a shift-share analysis of India*. Asia-Pacific Development Journal, 24(1), 83 – 116.
- Nurpita, A. & Nastiti, A.A. (2016). *The analysis of development disparities inter districts/city in special region of Yogyakarta (DIY) province 2003-2013*. JKAP, 20(1), 23 – 37.

- Porter, M. (2000). *Location, competition, and economic development: local clusters in the global economy*. *Economic development quarterly*, 14(1), 15 – 20.
- Srighar, K.S. (2017). *How to identify specialization? The case of India's cities*. ADBI Working Paper 782. Tokyo : Asian Development Bank Institute.

